

MIKŠE

TAKTIKA

ATOMSKOG

RATA

VOJNA BIBLIOTEKA

INOSTRANI PISCI

KNJIGA DVADESET PRVA

UREĐUJE ODBOR

Odgovorni urednik
pešadiski pukovnik
Milisav Perišić

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA

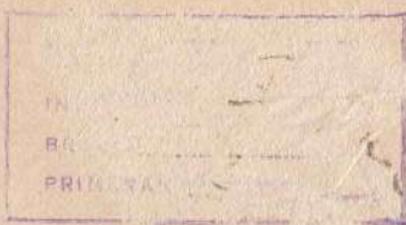
»VOJNO DELO«

BEOGRAD

1957

MIKŠE

TAKTIKA
ATOMSKOG
RATA

Naslov dela u originalu:

TAKTIQUE DE LA GUERRE ATOMIQUE

Retour aux tranchées

PAR LT-COLONEL F. O. MIKSCHE

Professeur à l'institut des hautes études
militaires de l'armée Portugaise

Sa francuskog preveo
pešadiski pukovnik
TOMISLAV ČULJAT

S A D R Ž A J

	Strana
Predgovor našem izdanju	VII
Predgovor pisca	1
Glava I — O evoluciji taktike uopšte	7
Strategija i taktika	17
Tehnika i taktika	29
Glava II — Vatra i pokret	36
Taktika Prvog svetskog rata	44
Kasniji razvoj	53
Glava III — Munjeviti rat	58
Opaske o mehanizovanom ratu	64
Analiza munjevitih pohoda 1939—1941 godine	70
Invazija Poljske	72
Invazija Zapadne Evrope	74
Rat na Balkanu 1941 godine	80
Invazija Rusije	81
Glava IV — Protivmunjeviti rat	89
Evolucija tehničkih sredstava	96
Analiza operacija 1942—1945 godine	104
Severna Afrika	106
Italija	110
Normandija	112
Glava V — Atomska taktika	120
Atomska bitka	128
Atomska odbrana	144
Atomski napad	166
Glava VI — Vojske budućnosti	181
Kriza diviziskog sistema	187
Nova organizacija	193
Politički i psihološki problemi	224
Glava VII — Front i pozadina	225
Preventivne mере	230
Organizovane evakuacije	235
Neorganizовано бежање stanovništva	238
Zaključci	245

NAPOMENE UZ NAŠE IZDANJE

U jeku razvoja i usavršavanja primene atomske energije i stalne opasnosti za svetski mir jasno je da fizionomija eventualnog budućeg »atomskog rata« mora interesovati svakog čoveka, a pogotovo vojnika. U nizu mnogobrojnih publikacija iz ove oblasti zapaženo je i ovo Mikšeovo najnovije delo o taktici budućeg rata, koje u prevodu sa francuskog dajemo našim čitaocima. Delo je dosada objavljeno na portugalskom, nemačkom, ruskom, engleskom i drugim jezicima, a pišćeve teze o atomskom ratu izazivaju danas živu diskusiju u mnogim inostranim časopisima.

Iako se mi sa izvesnim pišćevim postavkama ne slžemo, smatramo da će delo u celini korisno poslužiti našim čitaocima. Pored toga, potrebno je naglasiti da je pisac u svojim kratkim osvrtima na istoriju naših naroda dao neka nepravilna, nenaučna i tendenciozna tumačenja. Zato je Uređivački odbor tražio od autora da se ovakvo tumačenje naše istorije izostavi, utoliko pre što ono nema nikakve veze sa problematikom koja se u delu razmatra, sa čime se i autor saglasio.

PREDGOVOR PISCA

Februara 1954 izvela je Sovjetska armija velike zimske manevre u Zapadnoj Ukrajini, i predelu severoistočno od Karpata koji je, nedavno, tako junački branila austrougarska vojska u kojoj su služili moji preci. Ako se može verovati obaveštenjima, sovjetska Vrhovna komanda pretpostavila je da je napadač uspeo da pređe klance visokih planina i da prodre do rejona Černovice, glavnog grada Bukovine. Tu je odbrana zaustavila ofanzivu. Smatralo se da obe strane raspolažu atomskim oružjem i avijacijom približno jednake jačine. Svaka strana usretstvila je svoje glavne napore na protivničke komunikacijske linije i centre snabdevanja. Prema odluci manevarskih sudija, operacije su se stabilizovale. Snabdevanje trupa vazdušnim putem moglo se obavljati samo delimično zbog dejstva lovačke avijacije.

Ova odluka sovjetskih manevarskih sudija daje velikog potsticaja za razmišljanje, što smo mi i pokušali na stranicama koje slede. Razumljivo je da smo, pošto se radi o tome da se prošlost prenese u budućnost, prolazeći kroz sadašnjost, morali u prvim poglavljima da proučimo evoluciju taktike u toku dva svetska rata.

U tom istoriskom delu nastojao sam da, sa najvećom mogućom objektivnošću, analiziram kako saveznička, tako

i nemačka dokumenta, no ipak se pišam da li će uspeti da zadovoljim sve kritičare. Kako god bilo, uzrok što su se od 1914 do 1918 godine frontovi stabilizovali bio je u izvanrednom povećanju moći vatre. U toku perioda blickriга (*Blitzkrieg*), tj. munjevitog rata, oklopne divizije, koje su operisale u sadejstvu sa avijacijom, probijale su odbranu. Otada su tenkovi gotovo na suveren način vladali bojnim poljem. Posle toga, u drugom delu rata (1942—45), mnogobrojna protivsredstva i novi taktički postupci ograničili su njihovu slobodu dejstva. Postupno, odbrana je ponovo ojačala u odnosu na napad.

U najvažnijim glavama ovoga dela pokušalo se, oslanjajući se na izloženo tumačenje događaja, da se predvide verovatne forme koje će primiti buduća taktika. Da li će moćnost dejstva atomskog oružja na bojištima sutrašnjice biti veća od mogućnosti pokreta? Kako treba da budu organizovane vojske budućnosti? Kakve će, u novom okviru, postati uloge pešadije, artiljerije, mehanizovanih jedinica, vazdušnodesantnih trupa? Kakav će biti odnos između kopnenih snaga i vazduhoplovstva, između fronta i pozadine? Svi ovi problemi, čije je rešenje teško, od životnog su interesa. Od tog rešenja može, ustvari, zavisiti sva budućnost zapadne civilizacije. Vojska, koja će umeti da stvori organizaciju, naoružanje i taktiku koji odgovaraju budućim oblicima rata, nesumnjivo će osigurati za sebe odlučna preimrućstva. Nasuprot tome, postoji rizik da se raspu velike sume da bi se pribavilo naoružanje slabog ili nikakvog korisnog efekta, ako se ne izvuče pravilna pouka iz prošlosti. Potrebno je dugo razmišljati da bi se otkrila duboka istina, a zatim, kad se ona nađe, da se dobro shvati celokupno njeno značenje.

Zapad je posle 1945 godine počinio mnogobrojne pogreške. Bilo bi teško, sa političkog i vojnog gledišta, dovesti do situacije gore nego što je sadašnja. Mi ne možemo sebi dozvoliti nove greške, jer teško onome koji se na bojnom polju pojavi sa pogrešnim shvatanjima!

Hitno, oštrvo pitanje po kome je neophodno da dobro raščistimo naša gledišta, jeste pitanje vojne politike i strategije nazvane »NJU LUK« (*New Look — Novi pogled*). Ovo životno pitanje tesno je povezano sa pojmom hidrogenske bombe. Očigledno je da smo, ako Rusija raspolaze ovom H bombom, i mi prisiljeni da se oslanjamo na to »samoubilačko« oružje, koje je tako opasno bilo da se upotrebi, bilo da se zanemari. Bila bi ludost da samo jedna strana zanemari ovu pretnju. Pošto tako stoji stvar, mi smo, u zaustavljanju agresije, postali mnogo zavisniji od taktičkog atomskog oružja i klasičnog naoružanja. Sada smo ušli u novo strategisko razdoblje, koje se jasno razlikuje od onoga koje su zamišljale pristalice vazdušno-atomske moći i koje je ispoljavalo revolucionaran karakter u prvim godinama posle prošlog rata. Posledice toga su izvanredno ozbiljne. Zapadna strategija mora se zasnivati na jasnom shvatanju ove činjenice, a iz toga proizlazi da naša vojna politika mora da zauzme novu orijentaciju. Postoji životna i hitna potreba da se pronađe način da se odbije agresija a da se ne počini samoubistvo, da se kombinuje ekonomija sa efikasnošću a da se ne izloži riziku bankrotstva.

Nema sumnje da je predloženi sistem odbrane ekonomičniji nego sadašnji.

Taktika je, u svojoj suštini, kombinacija vatre i pokreta. Nova oružja dovode do pojave novih oblika borbe,

novih oblika napada i odbrane. Povećanje vatrene moći vodi ka povećanju jačine odbrane. Pronalazak atomskog oružja povećao je moć vatre hiljadama puta. U isto vreme, sredstva za kretanje po zemlji ostala su nepromenjena — još uvek se koriste kamioni i tenkovi kao u toku prošlog rata. Lako je reći da će buduća taktika zahtevati više brzine, više živosti, više gipkosti u kretanju. Ali je mnogo teže primiti da će manevar na zemlji moći ikada da se takmiči sa atomskim oružjem koje prenose reaktivni avioni sa brzinom leta preko 1.000 km na sat.

Pored izloženih i drugi činioci idu u prilog odbrane. Napadač je prinuđen da dejstvuje otkriveno, dok objekti poljske fortifikacije nude, do izvesne mere, zaštitu od atomskog oružja. Tu zaštitu branilac može lakše da poveća pomoću maskiranja. Njegova snaga se zasniva na koncentraciji vatre, dok uspeh napada zavisi, pre svega, od materijalne koncentracije snaga — potpomognutih vatrom. U atomskom ratu biće isto tako mnogo lakše branioncu da koncentriše moćnu vatrnu sa raznih odvojenih vatreñih položaja nego napadaču, kome je neuporedivo teže, ako ne i nemoguće, da postigne uspeh svojim snagama koje moraju biti rasturene, jer svaka koncentracija neizbežno nudi krajnje osetljiv cilj atomskom oružju. Povrh svega toga, ofanziva se može pothranjivati samo iz dubine, a baš u dubini atomske oružje ispoljava svoj najveći efekat.

Bez koncentracije, napad je lišen moći proboga. Sama vatra može rešiti pitanje proboga, ali ne potpuno, jer bez pokreta ne može biti manevra, pa prema tome ni pobede. Zar ovo sve ne treba da dovede do stabilizacije fronta? U takvim uslovima veoma je verovatno da će mehanizo-

vane snage izgubiti svoju pređašnju važnost, možda manje zbog mnogobrojnih protivsredstava koja će one otsad sretati na bojištu, nego zbog vrlo velike osetljivosti glomaznih pomoćnih službi od kojih zavisi njihov uspeh. U atomskom ratu neće pretstavljati veliku teškoću da se blokira, skoro hermetički, ono nekoliko puteva snabdevanja na otseku od 50—60 km jedne ofanzive. Da li će tada vazdušnodesantne trupe moći da pruže nekih većih koristi? To je sumnjivo. Vazdušni desanti velikih razmara imali bi malo izgleda na uspeh pred neprijateljem koji raspolaže moćnom avijacijom.

Strahovito dejstvo atomskog oružja može lako dovesti do potpuno drukčijih razvoja stvari od onih koje predviđaju današnje vojske. Zar pod tim uslovima ne postoji rizik da vrlo veliki deo modernih ratnih sredstava, za koja je utrošeno toliko novaca, postane zastareo? Usamljeni strelci u svojim pojedinačnim gnezdima, mitraljezi, bacači ili bestrzajni topovi, dobro prikriveni, mogu postati mnogo efikasniji nego sve komplikovano naoružanje, koje je nemoćno bez postojanja glomaznih i skupnih pomoćnih službi. U atomskom ratu je moguće da samo postupci najjednostavnije vrste sačuvaju svu svoju vrednost. Ako se radi o takvom slučaju, naš sadašnji vojni sistem zahteva radikalnu reviziju, a vojske potpuno drukčiju organizaciju.

Glavni cilj ove knjige je da pokaže da je opšti karakter snaga koje su nam potrebne skoro tačno suprotan politici »Nju Luka«.

Podvlačimo da se celokupna teorija izložena u ovoj knjizi odnosi na vojišta Zapadne Evrope. Borba bi mogla imati sasvim drukčiji izgled — više pokretan — u širo-

kim prostorima Azije i Afrike. Podvlačimo takođe da autor ne smatra da je sadržaj narednih stranica van diskusije i definitivan. Svaka nova taktička koncepcija je neizbežno nesavršena u svojim počecima. Potrebno je mnogo mozgova da se stvori jedna vojna doktrina, a samo borba može joj dati njenu konačnu formu. Kako god bilo, ovaj trud daje jedan skroman prilog, jedan mali kamen u izgradnji ogromne građevine. O ovom predmetu moglo se pisati mnogo opširnije i, sasvim je sigurno, detalji bi trebali da budu obrađeniji. Međutim, time bi knjiga postala manje zanimljiva za šиру publiku, dok su me, s druge strane, lični poslovi sprečili da joj posvetim sve vreme koje sam želeo. Najzad, stvar ne manje značajna, treba voditi računa o razlozima koji nalažu tajnost.

Proizvodnja još moćnijih bombi i velike količine malih atomskih projektila, dodao bih, ne bi mogla, po mome mišljenju, da izmeni osnovnu vrednost mojih ideja, osim u smislu povećanja te vrednosti.

Sve ostaje, razume se, otvoreno slobodnoj diskusiji. *Kritika je suština nauke.* Stoga je glavni cilj ovoga dela da izazove diskusije. Njegova pojava omogućena je, velikim delom, nekim predavanjima koja sam održao na Ratnoj školi portugalske vojske, kao i olakšicama koje mi je pružio moj starešina general Alvaro Teles Fereira de Pasos.

F.O.M.

Kaksias,

Institut za visoke vojne studije
Portugalske vojske, 1955 godine

GLAVA I

O EVOLUCIJI TAKTIKE UOPŠTE

Namera je da se ovom analizom utvrди odlučujuća uloga koju tehnički napredak može odigrati u preobrazaju taktike u budućnosti. Ovo je pokušaj da se prepusti reč činjenicama. Prirodno, bilo je neophodno da se izvrši njihov izbor. Osnovno načelo sastojalo se u tome da se prošlost prenese u budućnost, prolazeći kroz sadašnjost, analizirajući sve elemente koji, u krajnjoj liniji, doprinose stvaranju modela po kome će se menjati taktika.

Sve se u svetu kreće i menja. Svaki ideološki sistem i sva tehnika podložni su neprekidnom procesu zanavljanja u kome se razvijaju nove ideje i metodi, dok drugi postaju zastareli. Uloga vojnika nije baš naročito laka. U vremenu mira ona se sastoji u pripremanju za rat. Ali, za koju vrstu rata? Danas se stvari tako brzo menjaju. Nikad nije bila tako velika opasnost da nas prestigne novi napredak. Nauka napreduje džinovskim koracima, stvara nove uslove koji, opet, sa svoje strane, brzo evoluiraju i prema kojima jučerašnja pravila vrlo brzo zastarevaju. Sve ideje sadrže same u sebi klice svoga uništenja. One umiru kao i ljudi, nekiput mirno, od starosti, ponekad od bolesti. Ali, neke od njih, čak i dobre, dospevaju u

ruke ljudi koji se ne znaju njima služiti ili se služe suprotno prirodi stvari.

Nije lako uneti nešto svetlosti u ogromnu oblast savremene taktike, među uticaje koje će imati nova oružja na buduće oblike rata. Uvek je postojalo mnogo načina analize pouka iz bitaka prošlosti, dok izbor među zaključcima, mnogobrojnim i raznolikim, bitno zavisi od ličnog stava. Ako se neopravdano stavi akcenat na neki poseban događaj, može se lako iz osnova izmeniti opšta slika i izneti isto toliko dokaza za podršku jednog mišljenja koliko i za odbranu nekog drugog. Kriterijum je način donošenja suda o odrazima jednog skupa okolnosti na ovaj ili onaj događaj, a vrlo malo je ljudi koji u tome suđenju nisu pod uticajem svojih interesa ili svojih predubedenja. Zato rezultat često može biti više od štete nego od koristi. Maršal riter fon Leb je rekao: »Krajnja raznovrsnost mišljenja pokazuje koliko je teško, za vreme mira, uočiti obim uticaja koje na vođenje rata i na borbu imaju poboljšanje ili pronalazak novih oružja, kao i pretstaviti sebi sliku toga rata...« Nesumnjivo, svi su ratovi različiti, ni jedan nema potpuno karakter nekog drugog.

S druge strane, postoji nešto što bi se moglo nazvati vojnim konzervativizmom. Niko ne voli, na kraju krajeva, da sasvim lako menja mišljenje, a navika obično ima više uticaja na duh nego razum. Zatim, uvek su u pitanju i neki interesi koji mogu dugo da nadžive okolnosti iz kojih su nastali. Vojna disciplina ne potpomaže razvoj kritičkog duha, jer, kao što je poznato, »mudrost ide uporedno sa činom«. Ser Vilijam Napijer (1785 —

1860) uporno se suprotstavljao usvajanju novog tipa puške za britansku vojsku, jer bi ona, po njegovom mišljenju, uništila duh pešadije i pretvorila pešake, kako je on to govorio, u »ubice na velikom otstojanju«. Ni maršal Foš, ni general Ludendorf, nisu imali neke veće naklonosti prema tenkovima, a oba su smatrali avione za obične igračke. Pre Drugog svetskog rata maršal Peten, kao i najstarija generacija nemačkih generala, nije imao naročite vere u mehanizovani rat.

Obrnuto, oni koji neće uopšte da čuju za pouke prošlosti i zaleću se, u svojim idejama, vrlo daleko, u oblast utopije, nisu ništa manje opasni. Koliko smo puta čuli pretstavnike ove vrste kako tvrde da će se budući rat voditi po metodima iz osnove različitim od onih iz prethodnog rata! Takvo tvrđenje opravdano je samo jednim delom. Dok je potpuno poznato koji su se metodi upotrebljeni u prethodnom ratu pokazali presudnim, dotle niko ne može sa sigurnošću predvideti rezultate koji će se postići metodima koji još nisu bili podvragnuti opitu stvarnosti. Kao i uvek, prava mera je baš u sredini, na sredokraći između preteranog konzervativizma i progresivizma. Prigovor koji se danas može uputiti mnogim vojnim teoretičarima nije sigurno u tome što se pokazuju mnogo konzervativnim već, baš nasuprot, u tome što imaju preteranu sklonost ka taktičkim utopističkim metodima i opasnom potcenjivanju važnosti čoveka kao elementa borbe. Izgleda skoro kao da oni, u svojoj odvratnosti prema postupcima iz prethodnog rata, već posmatraju postupke, i to ne iz sledećeg rata, već one iz rata posle njega. Vojna nauka je egzaktna nauka kao što

je astronomija, i njeni problemi se ne mogu rešavati metodima sličnim metodima astrologije*).

Ali, greške u rasuđivanju, kad su u pitanju posledice pronalazaka, ne ograničavaju se samo na vojne krubove. Kad je 1825 godine Stivenson konstruisao prvu lokomotivu, bilo je naučnika, veoma uvažavanih u svoje vreme, koji su tvrdili da ljudski organizam neće moći da odoli brzinama koje su veće od 40 km na sat. Reaktivni avioni dostižu danas skoro 30 puta veću brzinu. Amerikanci su 1862 godine mislili da je njihova oklopljena fregata Merimak (Merrimac) u stanju da uništi sve flote sveta. U početku našega veka mnogi su vojni stručnjaci sumnjali u korisnost automatskog oružja, smatrajući da ih je nemoguće snabdeti svom potrebnom municijom. Nasuprot tome, drugi su izjavljivali da bi mitraljez, pošto može da izbací 300 zrna u minutu, to jest količinu vatre 30 pušaka, mogao zameniti 30 pešaka. Iskustvo je pokazalo netačnost oba ova mišljenja.

Međutim, ovo drugo tvrđenje bilo je predmet žučnih diskusija u francuskom parlamentu u prvoj dekadi ovoga veka. Ono je omogućavalo da se smanje porezi i stoga je izazvalo mnoga glasanja. Zar to ne potseća na današnje diskusije o periferiskoj odbrani Evrope ili o zameni žive sile atomskom artiljerijom? Događaji iz 1917—18 godine naročito su potvrdili da su, iako je mitraljez postao jedno od najvažnijih oružja, pešadijske mase i dalje igrale glavnu ulogu u bici, uporedno i zajedno s njim. Zar se ne sećamo isto tako živih diskusija između istaknutih stručnjaka u toku perioda između dva svetska rata, od kojih

*) Nadriučenje o »proricanju sudbine« čoveka po položaju zvezda. — Prim. prev.

su neki hteli dokazati, ubedljivim argumentima, da će oklopna vozila ostati, u najbolju ruku, pomoćno oružje za pešadiju?

Prve atomske eksplozije bile su odlučujuće u tome da vojna misao ode u krajnost, naročito u Americi. Čak i danas mnogi ljudi ostaju ubeđeni da bi nekoliko atomskih bombi bilo dovoljno da se savlada jedna svetska sila. Istorija pruža samo jedan slučaj takvog čuda: za vreme pohoda Korteza u Meksiku i Pizira u Peru, gde su se Indijanci, naoružani lukom i strehom, uzaludno borili protiv vojnika u oklopu i topova. Pa ipak, čak i u takvom slučaju, moglo bi se otkriti da su moralni faktori igrali važniju ulogu nego tehnički. Japan nije kapitulirao samo zbog dve atomske bombe. Mi danas znamo da se on pripremao za pregovore o primirju pre rušenja Hirošime i Nagasakija. Postojao je jedan relativno kratak period, posle Drugog svetskog rata, u kome bi upotreba nekoliko atomskih bombi — naravno uz saradnju kopnenih snaga — bila dovoljna da se brzo pobedi u jednom ratu. Ova mogućnost je prošla, rat »na pritisak dugmeta« nije više verovatan.

Ako se čak prepostavi da će atomsko oružje biti upotrebljeno već u početku budućeg rata, staro naoružanje iz prošlog rata odigraće još vrlo važnu ulogu u zajednici sa njim. Može se sa sigurnošću, bez okolišenja, odgovoriti potvrđno na pitanje da li se u ratu može dobiti pobeda bez atomskog oružja, dok niko ne može sigurno tvrditi da bi se moglo pobediti bez upotrebe običnog oružja, to jest jedino atomskim oružjem. Sasvim je verovatno da će taktički metodi evoluirati na taj način što će se razne vrste oružja uzajamno dopunjavati, tako

da će sačinjavati harmoničnu celinu. Taktika dosadašnjeg naoružanja moraće se prilagoditi dejstvu atomskog oružja; isto onako kao što će se i ono morati često upotrebljavati, tehnički i taktički, u kombinaciji sa običnim oružjem. Ova postepena evolucija već je otpočela u obliku atomske artiljerije.

Uvek je tako bilo i, zasad, nijedan ubedljiv argument ne dokazuje suprotno. Konjica je ostala korisna vrlo dugo posle pronałaska pušaka i topova koji se pune ostrag. U toku poslednjeg rata oklopne divizije su izvodile odlučna dejstva samo u vezi sa pešadiskim armijama. Uprkos svim tehničkim postignućima moralo se pribeći upotrebi konja na raskaljanim ruskim putevima, a tako isto, u izvesnim prilikama, u Koreji, naročito uprleće i ujesen. Vrednost i mesto nekog sredstva u opštem okviru taktike, njegova upotreba u uzajamnom odnosu sa drugim oružjem, oblici i taktički uslovi te upotrebe, sve to varira u toku vremena, ali uvek prođe vrlo dug rok pre nego što se može smatrati da je neko oružje konačno zastarelo i da se može odbaciti.

U svima oblastima ljudske delatnosti napredak zavisi mnogo manje od jednog izdvojenog pronałaska nego od skupa okolnosti koje se kombinuju ili se jedne na druge odražavaju. Nije bilo dovoljno da se pronađe motor, pa da se konstruišu moderni automobili. Morala su uporedo da napreduju i znanja iz hemije, da bi oni mogli imati gume i pogonsko gorivo. S druge strane, konstrukcija automobila potstakla je razvoj mnogobrojnih drugih industrijskih grana, a taj je razvoj opet doprineo usavršavanju vozila. Pojava nekog novog oružja dovodi do neposrednih i posrednih posledica sličnog karaktera. Pro-

nalaženje načina odbrane vrši, povratno, uticaj na ratnu doktrinu u celini, na taktičke oblike napada i odbrane, i, prema tome, na celokupno ustrojstvo vojske.

Vrlo je teško predvideti ovo posredno dejstvo. Proglasiti da jedan mitraljez, koji izbacuje 300 zrna u minutu, može naneti neprijatelju iste gubitke kao ranije 30 strelaca ili da jedna atomska bomba, koja uništava sve što postoji u poluprečniku od 3 kilometra, može zamenući »n« poljskih topova, ne znači, ni izdaleka, da je dato rešenje jednog veoma komplikovanog problema. Nisu u pitanju samo neposredne posledice. To je kao kad bi se tvrdilo da jedno motorno vozilo brzine 80 km na sat, sa potrošnjom od »iks« litara benzina, može preneti »epsilon« tona materijala. A kakav uticaj automobilska vozila ispoljavaju na razvoj srodnih industrija: industriju kugličnih ležaja, gume, rafinisanja nafte, na program izgradnje puteva? Kako će ona, postepeno, preobraziti ekonomski život zemlje? Gde će se njihov uticaj osetiti najviše, gde će se osetiti najmanje? Koje će predašnje industrije, ili koje grane aktivnosti, zaostajati usled ovog razvoja? Slične zagonetke postavljaju se danas u oblasti taktilike. Problem se još više usložava kad je potrebno doneti konačne zaključke o uzajamnim dejstvima novog i starog oružja, o uticaju novog oružja na organizaciju pomoćnih službi, o mogućnostima u pogledu pokretljivosti na frontu i u pozadini, o vezama i kontroli, ili pak o ulozi koju će pojedini rodovi — pešadija, artiljerija, oklopne snage i avijacija — imati u novom okviru.

U ovoj oblasti preobražaji nisu nikad, niti mogu biti, iznenadni i koreniti. Preživeli elementi nestaju samo postepeno, slično kao oni koji sačinjavaju ljudsko telo i

koji se zanavljuju svakih sedam godina. No, staro je neophodno novome, a s druge strane, čim ono odumre, novo takođe počinje stariti. I u ratu novi oblici zamenjuju stare, takođe samo postepeno, u procesu više ili manje ubrzanim, zavisno od okolnosti. Ovo ubrzanje je mnogo veće u našem vremenu nego u ranijim epohama. Evolucije koje bi, u toku prošlih stoljeća, trajale kroz više generacija, sada se dešavaju u toku samo jedne. Za vreme poslednjih sto godina nauka i tehnika dovele su do mnogo obimnije promene materijalnih uslova opstanka nego što je promena koja se odigrala u toku prethodne dve hiljade godina.

Vatreno oružje evoluiralo je dugo vremena pre nego što je borbi dalo izgled kakav je ona dobila sredinom XIX veka. Vojne reforme Gustava Adolfa u početku XVII veka nagovestile su kakvu će važnost artiljerija, upotrebljavana dotada samo za opsade, dobiti na bojištu; pa ipak je trebalo čekati Napoleonove ratove da bi ova vrsta teškog oružja počela igrati presudnu ulogu i odlučivati u boju. S druge strane, u drugoj polovini XIX veka, dogodila se brza promena u toku koje je pešadisku naoružanje prešlo od puške koja se puni spreda i gađa sa dva metka u minutu na daljinu od 200 metara na pušku sa magacinom koja gađa sa 15 metaka u minutu na daljinu od 1.000 metara, a da se i ne govori o pojavi prvih automatskih oruđa kao što je mitraljez »Maksim«. Topovi koji se pune spreda zamenjeni su modernom poljskom artiljerijom koja granatama sa velikom količinom eksploziva tuče ciljeve udaljene više kilometara i to neupoредivo jačim dejstvom, od dejstva punih okruglih zrna.

Uporedo se izmenila i cela taktika. 1815 godine kod Vaterloa su se pešadija, artiljerija i konjica borile višemanje zajedno, sačinjavajući, takoreći, jedan blok, koji je vrhovni komandant mogao u potpunosti da obuhvati pogledom, tako da je sadejstvo rodova zavisilo samo od jedne njegove zapovesti, koja je obično izdavana neposredno. Od sredine XIX veka ta masa je u velikoj meri podeljena i formirana u samostalnije delove. Ustvari, gospodarem bojišta postalo je zrno i, ma šta odlučio vojnik, ono je bilo zakon. Što je više rastao njegov domet, pešadija je dalje tukla vatrom i sve je više bilo potrebno da se artiljerija povlači pozadi pešaka. Problem koji je pretstavljaо sadejstvo te artiljerije postao je krajem veka tako težak da su artiljeri, kad je domet pušaka dostigao blizu 2.000 metara, počeli da misle na posredno gađanje, pod zaklonom protivnagiba, napuštajući grebene i spuštajući se u udolja. Konjica je konačno prešla u rezervu prestajući da sadejstvuje taktički pre završetka bitke, jer je mogla još samo da napada rasturene delove. Isto tako, glavni komandant je prestao da bude stožer sadejstva. On nije više imao mogućnosti da neposredno rukovodi borbom, već je mogao samo da interveniše angažovanjem svojih rezervi.

Ova brzina evolucije i njen korenit karakter nisu ništa u poređenju sa onim što je obeležilo početak naše ere. Ako neki čitalac poseti veliko groblje Vest Norvuda, videće tamo blok sivog granita u kome su, velikim crnim slovima, uklesane ove reči: *Hiram Maxim*. On je bio starac 1914 godine, pa ipak njegov izum — mitraljez — koji je pronašao 1884, imao je većeg uticaja na rat nego ma koje ranije oružje, jer je on zamenio bedeme od

ljudi zonama vatre. Tek tada su velike konjičke jedinice izgubile i poslednji razlog svoga postojanja.

Pešadija i artiljerija morale su još jednom da se prilagode novim taktičkim uslovima i da pređu na novu organizaciju. Postepeno je bila potpuno izmenjena struktura cele vojske, odozgo do dole. Glavni komandant, koji se otada nalazio često na mnogo kilometara pozadi bojišta, praktično je izgubio svaki lični dodir sa borcima, nastojeći da pomoću telefona bude u toku razvoja borbe. Ali, tehnički napreci nisu razvili i mogućnosti pokreta do istog stepena do koga su razvili moć vatre nog oružja. 1914 godine železnice su mogle da prebace armije u borbenu zonu, ali, u samoj bici, borbene jedinice raspola-gale su, za svoj pokret unapred, istim onim sredstvima kojima su raspologale rimske legije.

Pojavom tenkova, motorizovanog transporta i avijacije otpočela je nova izmena. Tenk je mogao da prođe kroz zone mitraljeske vatre, ali su ipak pešadija i ostali rođovi zadržali glavne uloge. Ako oni nisu više imali moći da odlučuju kao nekad, nisu ni tenkovi bili u stanju da učvrste svoje uspehe bez njihove pomoći. Međutim, najvažnija činjenica je to da je mehanizacija, u jednom ili u drugom obliku, iz osnova izmenila staro shvatanje vremena i prostora. Brzina i dinamizam operacija prešli su od brzine i dinamizma pešaka na brzinu i dinamizam motora, iz čega je proizašlo stalno proširivanje bojišta, dok su se situacije odvijale pet puta većom brzinom. Taktičke forme i organizacije vojske morale su, i ovoga puta, da se prilagode novim uslovima. Upoređivati jednu sadašnju pešadisku diviziju sa divizijom iz 1914 godine bilo bi gotovo isto kao upoređivati automobil najnovijeg

modela sa onim starim, izašlim iz mode. Pojava vazdušne moći u njenim raznim oblicima, pojava vazdušnodesantnih trupa, letećih bombi i raketa ne znači još da je rečena poslednja reč. Sav ovaj novi razvoj, naročito pojava atomskog oružja, izazvaće sigurno korenite izmene u taktici i u vojskama sutrašnjice. Koje će oružje i rodovi i koji taktički postupci izgubiti razlog za svoj opstanak? Kakvu će važnost imati oni koji budu zadržani?

Strategija i taktika

O ovom predmetu napisano je na stotine knjiga, na svim jezicima, pri čemu se polazilo od najrazličitijih gledišta. Mi ga ovde uzimamo u razmatranje ne zato da bismo ponavljali ono što je već tako često kazano, već da bismo, podvlačeći neke osnovne karakteristike, stvorili solidniju osnovu za našu kasniju argumentaciju. Svakako, postoji ono što bi se moglo nazvati taktičkim i strategiskim pravilima, ali, bilo bi opasno da se vrednost tih pravila ocenjuje na isti način kao kod drugih nauka. Ako u hemiji spajanje istih elemenata, u istim srazmerama, daje uvek isti rezultat, u strategiji, kao i u taktici, dva puta dva često je pet.

Rat je, filozofski govoreći, borba dveju volja, suprotnih i međusobno nezavisnih. Prema tome, ako jedna od njih primenjuje pravila, ona time ne obezbeđuje automatski sebi pobedu, jer победa u velikoj meri zavisi od reagovanja protivnika. No, ipak, neprimenjivanje pravila znatno povećava izglede na neuspeh. Svaki rat, svaka bitka, pa čak i svaka borba ima poseban karakter i svako dejstvo se odvija u različitim uslovima. U strategiji, isto

tako kao u taktici, jedini činioci koji se mogu obuhvatiti računom jesu oni koji zavise od konkretnih, opredeljivih, elemenata kao što su vreme, prostor, zemljишte, broj boraca, količina i kvalitet oružja, efikasnost transportnog sistema i drugih pomoćnih izvora. Ali, elementi psihološki i moralni, koji su bar od isto takve važnosti, nemerljivi su, to jest ne mogu se proračunavati ni prepostavljati brojem.

Sve se to još komplikuje onim što se uobičajeno zove »ratna sreća«. Dobra obaveštenja o stanju ili namerama neprijatelja mogu da olakšaju pobedu brojno slabijoj strani, a zakašnjenje u izdavanju zapovesti, nemarnost nekog potčinjenog mogu da upropaste i najbolje smišljen manevar. I atmosferske prilike vrše uticaj koji se ne može zanemariti. Kod Kresija i Poatijea Englezi su imali razloga da budu zadovoljni što se vreme, na francuskoj teritoriji, pokazalo po engleskoj tradiciji. Dva stoljeća kasnije opet im je vreme priteklo u pomoć da se odupru opasnosti koju je pretstavljala Nepobediva armada i da ovu razbiju. U toku Građanskog rata 1643 godine opet je kiša omela invaziju Engleske od strane rojalista i Škotlandžana i omogućila Kromvelu da ih presretne i razbije kod Prestona. Ona mu je pružila priliku da obrne situaciju i da postigne odlučujući uspeh. Nasuprot tome, u toku Prvog svetskog rata, vreme se pokazalo prema Britancima kao mnogo čudljiviji prijatelj nego u toku celokupne njihove prethodne istorije. Biće dovoljan jedan primer: njihove nade su se zaglibile u strahovitom blatu Pašandele 1917 godine. U toku prošlog rata meteorološke prilike znatno su olakšale uspehe koje je Hitler postigao 1940 godine, dok ga je prerano nastala

ruska zima, godinu dana kasnije, sprečila da zauzme Moskvu. Kako bi general Ajzenhauer izvršio iskrcavanje u Normandiji da je more i dalje bilo nemirno u toku prvih deset dana?

Mnogi komandanti bi drukčije vodili bitke koje su izgubili da su ranije znali ono što su saznali kasnije o svojim protivnicima, ono što Wellington tako izrazito naziva »druga strana brega«, podrazumevajući pod tim poznavanje situacije kod neprijatelja i njegovih namera. Istorija bi uzela sasvim drukčiji pravac da je Napoleon znao da je Bliherov 4 korpus, koji je sačinjavao 25% njegovih ukupnih snaga, ulogoren suviše daleko da bi mogao intervenisati kod Linjija, tako da bi Napoleon, zadovoljavajući se time da zadržava Engleze kod Katr Braa, mogao potpuno izbaciti Pruse iz borbe i postići, prvim sudarom, tu pobedu od tako presudne važnosti za svoj uspeh. Isto tako, ni maršal od Erlona ne bi sa svojih 20.000 ljudi proveo ceo dan u neumesnom maršovanju između dva bojna polja, a da ne ispolji uticaj ni na jedno ni na drugo, sve zbog pogrešne procene situacije od strane Neja kod Katr Braa i od strane Napoleona kod Linjija.

Isto tako, dobro organizovano izviđanje posle Bliherovog poraza odmah bi utvrdilo njegov pravac povlačenja i pokazalo Napoleonu grešku koju je učinio pretpostavljajući da će se njegov protivnik povući na svoju bazu u Kelnu, saglasno svom postupanju u ranijim sličnim prilikama. To bi značilo da se maršal Gruši sa svojih 40.000 ljudi ne krene sutradan u podne za jednim mamecem, već je mogao — kad je utvrđeno da su se Prusi povukli prema severu, a ne prema istoku — menjajući

pravac da uradi nešto drugo, a ne samo da trči za njihovim petama. Još od početka gonjenje bi se uputilo dobrim pravcem, pruska vojska bi bila sve dalje odbacivana od Velingtona koji je čekao kod Vaterloa da bi primio bitku i sigurno bi, još tada, pretrpeo strahovit poraz.

Pošto je rat stvar živih ljudi, iz njega se nikad ne može isključiti slučaj. Mnoga su imena ušla u istoriju samo zato što im se osmehnula ratna sreća. Iz svega što je rečeno po ovom pitanju proizlazi da su strategija i taktika, ako su jednom polovinom podređene pravilima, drugom polovinom nezavisne od njih. Ovaj drugi deo zavisi od instinkta, podređenog dobrom delom slučaju, sreći, inicijativi, nadmoćnijoj organizaciji.

Vratimo se, međutim, onome što smo rekli, to jest da primena pravila strategije i taktike ne vodi obavezno uspehu, dok se njihovim zanemarivanjem znatno povećavaju izgledi na poraz. Koja su ta pravila? Ona su mnogobrojna, ali se ipak u svojoj suštini svode na princip brzog koncentrisanja snaga u trenutku i na mestu kad i gde je to poželjno. Drugim rečima, najsigurniji recept za dobijanje pobeđe sastoji se u tome da se stvori materijalna ili psihološka neravnoteža koja će ići u našu korist. Sva ratna veština — ja ne volim tu reč, jer veština podrazumeva nešto mnogo plemenitije nego što je grubost koja je u prirodi rata — sastoji se u tome da se stvori situacija u kojoj će lokalni protivnik, iznenaden u stanju slabosti, podleći pred materijalno ili moralno moćnjom snagom. Prema tome, apsolutna vrednost nekog novog oružja ili metoda može se meriti samo kad se sukobe dve protivničke snage u jednakim materijalnim i

psihološkim uslovima, no, pošto bi to bilo protivno pravilima strategije i taklike, to se retko dešava.

Malo šta je tako teško kao izvlačenje pravilnih pouka iz ratova prošlosti. U prvoj polovini prošlog rata Nemci su bili moralno nadmoćni, slabiji su bili u materijalu i snagama na zemlji, ali su u vazduhu bili takođe nadmoćni. Ovo stanje iz osnova se izmenilo posle jeseni 1942 godine. Otada oni više nisu verovali u svoju nepobedivost, što je poljulalo njihov moral, a postajali su izrazito slabiji od Saveznika u materijalu i u snagama kako na zemlji, tako i u vazduhu. Površna studija Drugog svetskog rata mogla bi, dakle, lako odvesti ka pogrešnim zaključcima.

Sve nacije ne prilaze podjednako vojnim pitanjima i njihove su doktrine pod uticajem promenljivih faktora raznog karaktera. Materijalne mogućnosti, s obzirom na broj ljudi koji se mogu mobilisati i industrisku proizvodnju, tradicije i nacionalni temperamenat, a naročito geografsko-politički položaj zemlje, odražavaju se u njoj strategiji, taktici, u organizaciji ovakve ili onakve vojske. S obzirom na ogromni industriski potencijal Sjedinjenih država, nije slučajno što Amerika svoju vojnu misao zasniva tako isključivo na materijalnim i tehničkim elementima, dok sovjetsko visoko komandovanje instinkтивno računa na ogromnu masu boraca sa kojima ono u takvom izobilju raspolaže. Tako smo došli do jednog veoma delikatnog pitanja. Do koje mere može tehnička nadmoćnost nadoknaditi slabost u ljudskom potencijalu, i obratno? Niko ne bi mogao na to odgovoriti sa sigurnošću. Iznošeno je vrlo mnogo argumenata

za obe mogućnosti, dovoljno da se pothranjuje beskrajna i neplodna diskusija.

Razume se, materijalna nadmoćnost, kako u kvantitetu tako i u kvalitetu, povećava izglede na uspeh. Vojска snabdevena slabijom opremom, koja se ne može ravnati sa opremom njenih protivnika, može lako podleći demoralisanju. S druge strane, u istoriji ima primera koji pokazuju da snage siromašno opremljene ali brojno nadmoćnije, imaju dobrih izgleda da pregaze protivnika samom svojom brojnošću. Velike vojskovođe, obdarene talentom da iznenađuju svoje neprijatelje neočekivano brzim i lokalno nadmoćnim koncentracijama, kao Napoleon u Italiji i Romel u Severnoj Africi, pokazale su da vojske mogu pobediti protivnika koji je nadmoćan i po broju i po opremi.

Najsavršeniji instrument rata je čovečji razum; još mu nema ničega ravnog na tehničkom polju. Jedan usamljeni borac uspeva vrlo često da uništi najubistvenije i najsloženije oruđe, što navodimo ne potcenjujući ni u čemu korišćenje modernog naoružanja u ratovima današnjice. Ipak, uvek je to ljudski duh koji daje život i omogućava dejstvo nekog oruđa. Ljudstvo i materijal, oboje su neophodni na bojištu, oni se uzajamno dopunjaju i ljudstvo se može zameniti materijalom samo do izvesnog stepena. Dodajmo da taj stepen nije tako visok kao što mnogi danas zamišljaju i da je pomalo opasno kad se preterano računa na mogućnost zamene ljudi mašinama. Vojska koja svoju doktrinu zasniva na formuli *ljudstvo + materijal*, a ne *materijal + ljudstvo*, usvojila je zdraviju osnovu.

Analiza pokazuje da, pored odnosa materijalnih snaga, izgledi na uspeh zavise još i od odnosa između snaga i prostora — između količine raspoloživih snaga i površine prostora koji trupe treba da pokriju. Čim je prostranije vojište, tim se nadmoćnost više rastura po vremenu i prostoru, tako da se može desiti da vojska bude slabija od protivnika na više mesta i pored svoje opšte tehničke nadmoćnosti. Nepojmljivo je da velika prostranstva, ili pak celi kontinenti, mogu biti branjeni ili osvojeni samo pomoću mašina. Zamislimo lovca naoružanog modernom automatskom puškom i sa 500 metaka, koga u džungli napada 50 urođenika. Teoriski, on bi imao mogućnosti da ih pobije sve, ali on nije u stanju da bude ujedno gospodar prostora i vremena, pa bi, usled toga, pošto bi ubio dvadeset urođenika, bio sâm ubijen od dvadeset i prvog običnim kamenom. Voditi rat samo pomoću mašina isto je tako teško kao želeti da se dobije partija šaha koristeći samo glavne figure.

Važnost ljudskog elementa u borbi, njegovog broja, moralne i intelektualne vrednosti, ostaće isto tako odlučujuća u budućnosti kao što je bila u prošlosti. Uvek će biti potrebni ljudi, pored tehničke moći, ne samo za neposredno ili posredno posluživanje ratnih oruđa, već i za njihovu zaštitu od neposrednog ili posrednog napada. Vratimo se primeru našeg lovca u džungli. Ako bi on raspolagao sa nekoliko urođenika, naoružanih kamenjem, koji bi branili njegove bokove i ujedno odvraćali pažnju napadača, što bi mu omogućilo da dobije u vremenu, on bi mogao da ostane živ. Neka čitalac zameni pušku ovog lovca atomskim topom, pa će razumeti šta smo hteli reći. Na bojištima budućnosti pobjeda se neće

moći dobiti, i pored raspolaganja najmodernijim oružjem, bez saradnje ljudi; ova je činjenica još uočljivija ako zamislimo da smo pred protivnikom koji svoj vojni sistem zasniva na maksimalnoj mobilizaciji ljudskog potencijala, kombinovanoj sa maksimalnom upotrebo tehničkog materijala.

Strana koja bi pokušala da se bori samo pomoću mašina, osetila bi istu slabost kao igrač šaha koji je sve svoje pešake predao u početku igre. Kraljice, lovci i kule mogu se uporediti sa oklopnim divizijama, a konji, koji skaču preko drugih figura, sa vazdušnodesantnim trupama. Međutim, pešaci, koji tako lagano napreduju, važni su za čuvanje nekog prostora, za dobijanje vremena, za zaštitu važnih figura i za zatvaranje puta protivniku. Ovaj problem ljudskog elementa potpuno je rasvetlio kapetan Siril Folz (Cyril Falls) u jednom od svojih dela¹⁾. U toku jednog razgovora sa generalom de Golom 1941 godine, koji se odnosio na dejstvo oklopnih divizija u toku rata u Francuskoj, on je rekao: »Naše mase nisu ništa uradile, a nemačke mase isto tako«. Međutim, komentariše kapetan Siril Folz: »Nemačke mase došle su do izražaja samom činjenicom svoga postojanja. Da one nisu bile prisutne, Francuzi ne bi bili prinuđeni da prihvate primirje«. Sto se tiče moralnih i intelektualnih faktora, biće potrebno mnogo sposobnosti i inteligencije da se veoma složene sprave koriste umešnije nego na neprijateljskoj strani, a mnogo hrabrosti kod vojske i kod stanovništva da se izdrže strahoviti udarci koje će neprijatelj biti u stanju da im nanese.

¹⁾ *The Nature of Modern Warfare*, Methuen and Co, London.

Pre prošlog rata sovjetsko visoko komandovanje organizovalo je svoje oružane snage prvenstveno za dejstva u besputnim stepama Rusije, u sibirskoj tundri i u pustinjama i brdima Centralne Azije. Ono je uspelo, kao što su to pokazali događaji, da stvori taktku kao i vrste pešadije, artiljerije, oklopnih jedinica i avijacije, koje su odlično odgovarale uslovima Istočnog fronta. Nemačka vojska, organizovana pre svega za operacije na Zapadu, nije se mogla nositi sa ovim uslovima na zadovoljavajući način. U budućnosti će sovjetsko visoko komandovanje, pošto raspolaže slabijom industriskom proizvodnjom, usled čega će biti slabije na moru, a verovatno i u vazduhu, morati svoju ofanzivnu strategiju da zasniva na osvajanju oblasti od odlučujućeg značaja do kojih će moći da dopre kopnom. Na taj način, invazija Zapadne Evrope može postati sasvim poželjna operacija, sa Gibraltarom kao konačnim ciljem, kombinovana sa dejstvom preko Srednjeg Istoka u cilju izolovanja Sredozemnog Mora širokim manevrom u obliku klešta. Struktura Sovjetske armije moraće, sasvim prirodno, da bude prilagođena takvoj strategiji.

Ofanzivna doktrina Nemaca — napad je najbolja odbrana — ne dokazuje nikako agresivnost njihovog duha, kao što bi mnogi hteli da nas uvere. Njen koren je u centralnom položaju njihove zemlje, koja je, u toku poslednjih 80 godina, stalno imala pred sobom rat na dva fronta. Da bi se takav rat dobio, bilo je potrebno najpre pobediti jednog od protivnika munjevitim pohodom, pa se zatim okrenuti, sa svima svojima snagama, protiv drugog. Francuska, oslonjena na svoju ogromnu afričku pozadinu, usvojila je, na prvom mestu, defan-

zivnu strategiju, koja je težila držanju »Mažinovljeve linije«. Što se tiče Velike Britanije, koja je od kontinenta odvojena Lamanšom, njoj je bilo lakše da se pridržava stava »čekati i videti«, pa da posle traži pobedu »posrednim prilaženjem«. Isto tako, geografsko-politički položaj dveju anglosaksonskih sila, Sjedinjenih Država i Velike Britanije, naveo ih je da posvete veću pažnju pomorskoj i vazduhoplovnoj strategiji. Prema tome, u njihovim vojnim planovima imale su amfibiske operacije da odigraju mnogo važniju ulogu nego u planovima Nemačke i Rusije, koje su kontinentalne sile.

Pored materijalnih elemenata o kojima je bilo napred reči, vojne doktrine odražavaju isto tako i elemente psihološke prirode, kao što su tradicija i nacionalni temperamenat. Po učenju Gibera*), preteče Napoleona Bonaparte, jedan od osnovnih principa tražio je da organizacija zemlje za rat bude zasnovana na njenim bitnim karakteristikama, a njena taktika prilagođena njenom nacionalnom karakteru. Seljačke mase Rusije, koje su ostale primitivne, bez veće naklonosti za tehniku, odlikuju se, kao svi narodi prirode, u improvizaciji priručnih sredstava. Borba na zemlji čini tradicionalni elemenat ruskog vojnika, koji je uvek suviše pasivan i pojedinačno nedovoljno siguran, mada može ispoljiti najveću hrabrost kad je zahvaćen u masi. Dakle, tehnika sovjetskog komandovanja mora se zasnivati na jačoj centralizaciji nego što je to kod drugih armija. U svakom slučaju, prava vrednost sovjetskih snaga ostaje za nas zagonetka,

---

*) Guibert u svojoj studiji *Essai général de tactique* (1770), zastupao je ovu vrstu rata koju je Napoleon kasnije usavršio.
— Prim. red.

kao i mnoge druge strane ruskog života. Vrlo je teško objasniti sovjetske nedaće u ratu sa Finskom 1939/40 godine, kao i ogromne gubitke: preko dva miliona zaro-bljenika, na hiljade tenkova i još više topova, za neko-liko sedmica u toku prvih bítaka 1941 godine.

Nemac je intelligentan, vrlo disciplinovan, veoma savestan u vršenju svojih dužnosti i, po prirodi, tačan i siguran. On ima vrlo razvijen osećaj odgovornosti, a do izvesne mere i osećaj inicijative. Eto u čemu je njegova prevaga nad mnogim drugim vojnicima. Ove osobine omogućavaju da se najbolje primene principi strategi-skog karaktera, naprimjer kombinacija frontalnog napada sa napadima na bokove, ili napadima u obliku klešta, čak i u okviru malih jedinica. Međutim, čuvena organizator-ska sposobnost Nemaca može se pretvoriti i u ozbiljnu slabost, što potseća na bumerang*). Sve se mora odvi-jati saglasno planu, do najmanjih sitnica, a ako tako ne ide, onda cela stvar, tako brižljivo pripremljena, propada. U situaciji sličnoj onoj iz 1941 godine, Rusi skoro sigurno ne bi oklevali da pokušaju invaziju Britanskih ostrva, makar i sa improvizovanim i primitivnim sredstvima. Nemci su suviše dugo vršili organizaciju, i kad su najzad bili spremni, povoljan trenutak je već bio prošao. Ali, to je druga priča.

Britanac, jedan od najhrabrijih vojnika, u mnogo čemu sličan je Nemcu, s tom razlikom što su ponekad njegove reakcije sporije. Prema generalu Vecelu (Wetzel), koji je bio načelnik Operativnog odeljenja nemačke Vrhovne komande 1918 godine, »Britanci su nespretni u

*) Oružje australiskih urođenika, koje se vraća na mesto odakle je bačeno. — Prim. prev.

strategiji, kruti u taktici, ali pretstavljaju žilave protivnike. Francuzi su savršeniji u napadu i spretniji u odbrani, ali nisu tako uporni kao Britanci». Što se tiče Amerikanca, kad bi njegov prirodni dinamizam mogao da se ujedini sa osećanjem veće discipline i da se njegova tehnička mogućnost bolje prožme psihološkom komponentom i političkim realnostima rata, on bi mogao lako da postane najbolji borac. Američka taktika često dolazi do izražaja kroz ogromnu materijalnu nadmoćnost, a organizacija kroz rasipnost koju ne može sebi da dozvoli nijedna druga nacija. Francuz je često puta pokazao svoje vojničke vrline, ali njemu je potreban, više nego ma kome drugom, neki ideal koji će u njegovom duhu opravdavati nužnost da se bori. On je sposobniji od Nemca u mnogo čemu. U izvesnim prilikama on vredi kao tri Nemca, ali se dosta često događa i to da deset Francuza postignu samo one rezultate koje će dati pet Nemaca. Razlog je u tome što je Francuz, koji ima i duha inicijative, i živosti i inteligencije, od prirode suviše individualista da bi mogao biti dobar u kolektivnom poslu.

Ovo što je napred izloženo ima za cilj da pokaže da svaka nacija stvara sebi posebnu taktiku, zavisno od psihološke prirode tipične za njene pripadnike. Konfekciska odela ne stoje svakome dobro, pa isto tako ne može da postoji ni univerzalan sistem taktike.

Sve ovo ima za cilj da se dokaže da taktička iskustva, koja je prikupila ova ili ona vojska, na ovom ili onom vojištu, ne mogu biti uopštена. Metodi koji su se pokazali dobrim u toku rata u Rusiji, ne mogu se u celiini primeniti na Zapadu, i obrnuto, metodi sa Zapada mogli bi u ruskim stepama dovesti do neuspeha. Bilo bi

isto tako teško da se na nekom vojištu Centralne Evrope, iskoristi sve iskustvo koje je stečeno u Severnoj Africi. Slično tome, ne može se ni američka taktika u potpunosti nametnuti francuskim ili nemačkim trupama, pa ma šta da se uradi.

Tehnika i taktika

Ostvariti iznenađenje to znači, može se reći, učiniti nešto što neprijatelj ne očekuje i na taj način postići materijalno ili moralno preim秉stvo, često putem neravnoteže u isto vreme moralne i materijalne. Manevar uspeva lakše ako je preduzet u neočekivanom trenutku, pravcem koji nije bio pod sumnjom, nepredviđenom snagom ili, najzad, potpuno novim oružjem ili taktičkom formom. Iznenađenje je tim veće što je ujedinjen veći broj ovih elemenata.

To što napominjemo ove opštete poznate stvari činimo poglavito da bismo skrenuli pažnju na tesnu međusobnu povezanost koja postoji između tehničkog iznenađenja i taktičkog iznenađenja. Prvo se postiže uvođenjem u dejstvo nekog oružja za koje neprijatelj još ne zna. Međutim, nova oružja postižu najveći efekat samo ako su upotrebljena u odgovarajućem taktičkom okviru, ako je mogućno takođe u potpuno novoj taktičkoj formi. Iznenađenje, jedan od najvažnijih uslova uspeha, zavisi, dakle, u vrlo velikoj meri od dobro podešene kombinacije taktike i tehnike.

Nijedno oružje nije u stanju samo da donese pobedu, bezuslovno je potrebno da se ono kombinuje sa drugim elementima i sredstvima. Izdvojeno razmatranje dejstva

jednog oružja može lako da dovede do pogrešnih zaključaka. Ako su tenkovi postigli bleštave uspehe, to je bilo u sadejstvu sa avijacijom. Nisu same vrline britanskih lovaca dobile Bitku za Englesku, već tome treba dodati vrednost radara i mnogih drugih pomoćnih sprava, koje su povećale mogućnosti dejstva aviona, omogućavajući im zajedničku akciju u okviru opšte organizacije. Sama tehnika ne obezbeđuje uspeh, taktičari imaju stalni zadatak da ostvaruju odgovarajuću kombinaciju od svih sredstava, a naročito njihovo sadejstvo u vremenu i prostoru. Pronalaženje taktičkog sistema koji će odgovarati osobinama novog naoružanja pretstavlja, dakle, isto tako veliku važnost kao i samo pronalaženje oružja.

Jednovremeno sa »hladnim ratom«, koji sada besni na političkom sektoru, vodi se uporedno i drugi. To je borba laboratorija i opitnih centara, trka da se naprave bolja oružja nego što ih ima protivna strana. Obe borbe vode se u najvećoj tajnosti i nijedna nije još dovela do vrućeg rata. Njihovo se postojanje naslućuje samo kad dođe do špijunskih procesa. Moderni sukobi počinju mnogo pre otvaranja neprijateljstava. Tako se upleo nov element u vođenje rata, mada ovo ne treba uzeti sasvim bukvalno. Industrija naoružanja uvek je čuvala svoje tajne, ali nikad tako ljubomorno kao danas.

Kako god bilo, jedan od bitnih elemenata vojnog uspeha sastoji se u tome da se protivnička strana nadmaši upotrebom efikasnijih i moćnijih sredstava. Dodajemo da neko oružje postiže veće rezultate ako neprijatelj ne predviđa njegovu upotrebu, pa, prema tome, nije u mogućnosti da smisli mere odbrane. Ovo, ipak, ne znači da posedovanje nekog novog oružja samo po sebi pret-

stavlja garanciju pobede. Međutim, ako se njime ne raspolaze, to može lako povećati verovatnoću poraza ili, u najmanju ruku, otežati postizanje uspeha. Brzi razvoj tehničkog istraživanja nameće, dakle, neprekidna protivistraživanja. U tome takmičenju gubitak u vremenu može da ima za posledicu gubljenje teško postignutih prednosti, pa, prema tome, i opasnost da nas protivnik nadmaši. Sve dok se neka tehnička tajna ne oda, teško je pronaći protivmere. Za vreme rata postojanje novog oružja otkriva se, prirodno, na bojnom polju, ali ne sme se žaliti nikakav trud da bi se ono prikrilo što je mogućno duže. Da bi se iz novog oružja izvukao što veći efekat, od najveće je važnosti da se ono pojavi u dovoljnom broju, u odlučnom strategiskom trenutku, a isto tako na odlučujućem strategiskom mestu, kako bi se njegovo dejstvo potpuno iskoristilo pre nego što bi neprijatelj mogao da pronađe mere odbrane. Ovo nije uvek bilo ostvarivano.

U svim oblastima taktike postoji stalna naizmeničnost između akcije i reakcije. Odbranbene mere protiv nekog oružja nalaze se kako u domenu tehnike, tako i u domenu taktike, pošto su njih dve tesno uzajamno zavisne. Pojava nekog novog oružja dovodi automatski do taktičkih i tehničkih protivmera, koje opet, sa svoje strane, izazivaju druge protivmere kod napadača. Iz toga proizlazi neka vrsta lančane reakcije, koja postepeno menja celinu taktike, organizacije i opreme obe vojske.

U vreme mira tehnika se razvija relativno brže nego taktika. U ratu je obrnuto, taktika napreduje džinovskim koracima u odnosu na naoružanje. Razlog za to treba videti u činjenici što vreme mira ne pruža mnogo prilike za sticanje taktičkog iskustva. S druge strane, trupe u

borbi, pokretane osećanjem samoodržanja, nauče vrlo brzo da se štite od novog oružja. Međutim, taktičke protivmere nisu dovoljne, one treba da se kombinuju sa tehničkom zaštitom. Najneposrednije reagovanje sastoji se u proizvodnji istog oružja, boljeg kvaliteta i u većem broju, ako je to moguće. Nije manje važna ni posredna protivmera tehnike, kad ona nastoji da pronađe sredstva drukčijih osobina od onih koje ima oružje protiv kojeg mora da reaguje.

Može se smatrati da je u vreme mira potrebno, prosečno, pet godina od pronalaska nekog novog oružja do njegovog uvođenja u naoružanje. Prethodne studije, probe prototipova, opremanje industrije alatom potrebnim da se pređe na serisku proizvodnju, sve to pretstavlja samo neke etape na dugom putu koji vodi od stola za crtanje do bojnog polja. Planovi letećih tvrđava bili su otpočeti 1935 godine, a završeni tek 1942. Studija fau-2 otpočela je 1936 godine. Prva probna oruđa pojavila su se tek pet godina kasnije. Prve rakete pojatile bi se 1942 godine da bombardovanjem Penemunda od strane engleske avijacije njihova proizvodnja nije usporena za dve godine. Čuveni ruski tenk »T-34« bio je u studiji od 1934 godine, a njegova seriska proizvodnja u fabrikama Harkova otpočela je 1939, što, relativno govoreći, pretstavlja pravi rekord. Američka vojska otpočela je 1941 godine rat sa tenkom »Šerman« i nije imala dovoljno vremena da dovrši teže tipove, koji su ipak bili tako potrebni. Tenkovi »Peršing« i »Paton« bili su dovršeni suviše kasno da bi se mogli seriski proizvoditi pre primirja. Ukratko: da bi se zadovoljili zahtevi modernog rata i da bi se moglo reagovati u potrebnom vremenu na opasnost,

službe tehničkog i taktičkog istraživanja moraju biti neprekidno u stanju pripravnosti, a montažni uređaji u proizvodnji stalno spremni za dejstvo.

Poslednji rat daje u tom pogledu najbolje primere. Nemačka oružana sila (*Wehrmacht*) je sigurno raspolagala prvorazrednim materijalom za rat 1939 godine. Tenkovi, protivtenkovski topovi, mine i artiljerija, tipovi aviona, sve je bilo uskladeno u taktičkoj celini blickriga. Treba, ipak, priznati da su Nemci ušli u rat sa nedovoljnom pripremom. Njihovi programi naoružanja polazili su od pogrešne osnove, od osnove koja nije odgovarala ni strategiskim razvojima rata, ni osobinama razvoja tehnike i taktike, što se pokazalo tek nakon nekoliko godina posle početka neprijateljstava. Taktika munjevitog rata, zasnovana na sadejstvu između oklopnih snaga i avijacije, donela je nemačkoj Vrhovnoj komandi uspehe koji su prevazišli njeno očekivanje. Usled toga, ona se našla pred zadacima koji su bili iznad njenih mogućnosti, kako u strategiskom, tako i u tehničkom domenu.

Nemačko vazduhoplovstvo (*Luftwaffe*), čiji se materijal tako sjajno pokazao u Poljskoj, Norveškoj i Francuskoj, nije bilo u stanju da dovede rat na Zapadu do njegovog logičnog završetka: slamanja britanskog otpora. Zato je bilo potrebno izgraditi tešku strategisku avijaciju sa svima njenim pomoćnim sredstvima, a taj zadatak je zahtevao više godina. Ali, i kognene snage su tako isto postale nemoćne kad su izbile na obalu Lamanša 1940 godine. One nisu imale specijalnog materijala potrebnog za kombinovane operacije, ni dovoljno jaku mornaricu, ni njoj odgovarajuće vazdušnodesantne divizije. Materijal nemačke oružane sile nije bio prilagođen ni za uslove

rata na Istoku. Nedostatak zimske opreme doveo je do katastrofe pred Moskvom 1941 godine. U tehničkom pogledu mnoga oružja nisu izdržala do krajnosti oštре klimatske uslove Istočnog ratišta. Sam Hitler nije bio dovoljno pronicljiv da bi shvatio da će njegove trupe morati jednoga dana da se bore u hladnim stepama Istočne Evrope, kao i pod žarkim suncem Afrike, i da će svaki od tih pohoda zahtevati drukčiju opremu.

Da bi zaustavili napredovanje oklopnih divizija, prirodna odbrambena mera Saveznika sastojala se u tome što su izgradili više i težih oklopnih sredstava, više protivtenkovskih topova i većih kalibara, i što su stvorili nove taktičke metode. Samo je odličan moral nemačkih vojnika omogućio da se nadoknadi nedovoljnost njihovog naoružanja. Ali, same taktičke protivmere, naravno, nisu bile dovoljne i trebalo ih je kombinovati sa tehničkim protivmerama. Nemački teški tenkovi, kao što su »Panter« i »Tigar«, i drugi koji su se prvi put pojavili 1943 godine, u nedovoljnem broju, nisu mogli da izmene tok događaja, izuzev, možda, da su bili u rukama boljeg stratega nego što je bio Adolf Hitler. Kada su se ona teška oklopna vozila pojavila na bojištima 1943 godine, klasični period blickriga bio je već završen. Da bi se ovo naoružanje iskoristilo u pogodnom trenutku i na odgovarajućem mestu, prethodni tehnički opiti trebali su da se obave, naprimer, još 1937 godine, da bi seriska proizvodnja mogla da otpočne 1941 godine. Ali, da li su Nemci mogli predvideti reakcije koje će izazvati njihov blickrig, pa da se tako održe na čelu u proizvodnji naoružanja potrebnog za nove razvoje taklike? Mada su moderni ra-

tovi dugi, oni uvek izgledaju suviše kratki da bi dali dovoljno vremena za serisku proizvodnju novog oružja.

To znači da programi naoružanja moraju biti sastavljeni sa izuzetnom sposobnošću predviđanja. Strategija, tehnika i taktika uvek su bile tesno združene, ali možda nikad tako prisno kao u našem vremenu. One sve tri predstavljaju razne vidove jednog opštег, veoma složenog problema, koji bi, ukratko, obuhvatao ova pitanja:

1. — Verovatni razvoj rata u vremenu i u prostoru; određivanje vojišta; trajanje operacija na njima; količina i osobine potrebnog materijala.

2. — Koje će biti glavno i pomoćno naoružanje potrebno za svaki pohod; njegovo neposredno dejstvo i njegov posredni uticaj na taktički sistem; koji će organizacijski oblici obezbediti njegovo maksimalno iskorišćenje?

3. — Koje bi mogle biti taktičke i tehničke protivmere neprijateljske strane i lančana reakcija koju će one izazvati?

Vojska koja uspe da izgradi naoružanje i smisli takтику saglasno operacijama koje mora da izvodi, neosporno osigurava sebi velika preim秉stva. Tehnika može obezbediti uspeh samo ako se stavi u službu realističke strategije i taktičkog sistema koji će osigurati najbolje iskorišćenje modernih sredstava rata.

GLAVA II

VATRA I POKRET

U početku ovoga stoleća jedan potpukovnik, po imenu Ferdinand Foš, davao je ton francuskoj vojnoj misli i imao odlučnog uticaja kao profesor Više ratne škole u Parizu. On je bio jedan od pokretača ofanzive »po svaku cenu«, vođene sa najvećom žestinom. Njegovo učenje zasnivalo se na dobro poznatoj Napoleonovoj maksimi: »Moć neke vojske je proizvod mase pomnožene brzinom, kao što je i količina kretanja u mehanici«. Neprijateljska vatra mora se učutkati većom količinom metala, mada Foš nije bio baš veliki pristalica teške artiljerije zbog njene teške pokretljivosti.

U pogledu strategije, rukovođen logičnom mišlju da operacijski plan mora biti elastičan i da se njegovo izvršenje može podešavati prema okolnostima, Foš je odbacivao *manevar a priori* to jest smisljen pre otpočinjanja neprijateljstava. Po njegovom mišljenju, *manevar a posteriori*, to jest odluka zasnovana na elementima dobijenim iz neposrednog dodira sa neprijateljskim snagama, pretstavlja najsigurnije sredstvo za pobedu. Normalan je frontalni napad: maršuje se pravo na neprijatelja sa prikupljenim svima svojim snagama; udar se izvodi najve-

ćom energijom i uspeh je siguran. »Manevar desnim ili levim krilom ne nosi u samome sebi uspeh. Manevar sâm po sebi ... to je nula. Ne može se ozbiljan protivnik odbaciti veštim izborom pravca«. Pobiti na tako nadmen način važnost inicijative i, prema tome, iznenađenja, to znači, i pored napred navedene maksime, ne priznavati Napoleona, pa čak ni celu francusku vojnu tradiciju.

Kakav je bio, na drugoj strani, nemački stav? *Manevar a priori* ostao je u modi još od Moltkea. Glavni generalštab unapred je veoma pažljivo proučavao sve moguće pretpostavke sukoba i njihove posebne slučajeve i razrađivao detaljne odgovarajuće planove, stalno ih podešavajući prema novim političkim razvojima. U tome je, besumnje, bila najveća razlika između francuske i nemačke vojne misli, ali bilo je i drugih razlika koje nisu bile mnogo manje važnosti. U taktičkoj oblasti i nemačka doktrina je isto tako smatrala da je frontalni napad neizbežan; ali je pritom strategisku koncepciju napada zasnovala na obuhvatu neprijatelja sa ciljem da ga otseče od njegovih baza i okruži da bi ga uništila. Iz ovoga shvatanja nastao je čuveni Šlifenov plan, pokušaj obuhvata levog krila francuskih armija pomoću brzog prodora kroz Belgiju. Događaji su, međutim, pokazali da nemačka doktrina nije bila u stanju da postigne odlučnije rezultate nego francuska teorija.

Uzeto u celini, ukoliko se tiče čisto taktičkog domena, nemačka se škola pokazala, u izvesnim pojedinostima, racionalnijom, bolje prilagođenom prirodi materijala toga vremena. Ona je svakako posvećivala više pažnje železnicama i savremenim načinima veze. Ali, s druge strane, obe su zanemarile proučavanje koristi koje vojska

može imati od automobilskih vozila. Isto je bilo i u pogledu avijacije, koja je smatrana kao predmet za razonodu, manje važan nego što je jahanje. Kad je Foš 1910 godine prisustvovao vazduhoplovnoj priredbi »Sirkui de l'Est« (*Circuit de l'Est*), uskliknuo je: »Ovo je odličan sport, ali, avion ne pretstavlja nikakvu vrednost za vojsku«. Britanski Admiralitet odbacio je avion tri puta; tadašnji Prvi lord izjavio je: »O pitanju iskorišćenja aviona konsultovani su stručnjaci i oni su sa žaljenjem izjavili da, po mišljenju Mornarice, avioni ne mogu biti za nju ni od kakve praktične koristi«.

Dok se po planovima predviđalo uvođenje u dejstvo gigantskih armija, koje će dati opšta mobilizacija, dотле se nije vodilo računa, ili se vodilo tek nešto malo, o problemu zadovoljenja njihovih potreba u naoružanju i o snabdevanju poteškotama svih vrsta u dovoljno dugom vremenskom roku. Pretpostavljalo se — bar pre nekih pedesetak godina — da će uništavajuće dejstvo modernog oružja učiniti nemogućim dug rat. Do odluke će doći, na jedan ili drugi način, posle nekoliko sedmica, kao godine 1866 ili 1870. Niko nije zamišljao da bi ishod mogao zavisiti od kapaciteta proizvodnje zemlje i da će teret borbe pritiskivati u isto vreme bojište i pozadinu države. Potpuno su bile nepoznate pouke iz Rata za ujedinjenje Amerike, jer bi bilo nedostojno za Stari svet da nešto nauči od novog.

Vojni šefovi toga vremena nisu poznavali ogroman napredak koji je ostvarila tehnika u oblastima kao što su metalurgija, elektricitet i hemija. Ustvari, nauka je preobrazila rat, čineći od njega nešto što interesuje ceo narod, a ne više samo jedan njegov deo. Ali, vojnici su

tada sačinjavali vrlo zatvorenu kastu; šta su oni mogli imati zajedničkog sa civilima? Zato se ne treba čuditi što je Glavni generalštab ostao veoma daleko od toga da shvati bitnu važnost ekonomskih i socijalnih elemenata u modernom životu i da zamisli da će se kroz nekoliko desetina godina rat proširiti ne samo do najudaljenije pozadine, već i u nebo, pa čak i u eter. Pošto uticaji svih ovih elemenata na vođenje borbe nisu bili proučavani, svi su planovi počivali na pogrešnoj osnovi, zbog čega su se, pod udarcem stvarnosti, srušili.

Možda je ovo rušenje imalo još i jedan drugi uzrok: istaknuti proučavaoci vojne nauke besumnje su se previše bavili nastojanjem da otkriju tajnu napoleonovskih metoda, da bi se njima poslužili u budućim bitkama, tako da nisu uočili materijalne preobražaje koji su, u svakom slučaju, primenu tih metoda imali da učine nekorisnom. Profesionalni vojnik stalno je pod pretnjom jedne opasnosti: on pokušava gotovo neizbežno da svoju taktičku misao zasnuje na metodima koji preovlađuju u tome trenutku. Lakoća kojom prepostavljeni nameće svoju volju pretstavlja nekiput još jednu smetnju u usavršavanju neke nove doktrine. Što se jedan čovek u toj profesiji više uzdiže, sve manje ima opozicije, sve više je obezbeđen od kritike. Oficiri, oscilirajući večito između pola komandovanja i pola pokoravanja, stiču malo iskustva u vreme mira. Dugotrajno vežbanje teži tome da se razvije profesionalna sposobnost na štetu bogatstva ideja, originalnosti shvatanja i elastičnosti mišljenja.

U prvim operacijama 1914 godine jedna sitna stvar, naizgled vrlo neznatna, poremetila je sve teorije stratega: to je bio mitraljez. U to vreme, ni Francuzi ni Nemci

nisu poklanjali naročito ozbiljnu pažnju odbrani. Kako za jedne, tako i za druge, napad je pretstavljao najbolju odbranu. I tako, niko nije predvideo odlučujuću ulogu koju bi jednog dana mogla odigrati automatska oružja. Burski rat je, međutim, istakao važnost povećanja moći vatre i njen uticaj na ograničavanje manevra u borbenoj zoni. Pet godina kasnije Rusko-japanski rat istakao je u prvi plan mitraljez, toga smrtonosnog škorpiona bojnog polja. Pešadija se sklonila u rovove, pod zaštitu bodljikave žice. U Evropi, međutim, izgleda da niko nije znao šta da se radi sa mitraljezima u toku borbene obuke, držali su ih u rezervi ili su se njima služili jedino za frontalno dejstvo.

Opet 1914 godine, kad su prve bitke pokazale dominirajući značaj mitraljeza na zemljištu, britanska Vrhovna komanda se oštro usprotivila jednom predlogu koji je išao za tim da se poveća njihov broj. Kičener je bio popustljiv. A ser Daglas Heg izjavio je kategorički da se otišlo u preuveličavanje važnosti ovog oružja, da dodeljivanje po 2 na bataljon, što je tada bilo po pravilu, zadovoljava sve potrebe. Postavlja se pitanje na kojoj su osnovi rezonovali ovi umovi. Nijedan od zvaničnih teoretičara nije uspeo da dođe na misao da se rovovi, bodljikava žica, bočna i unakrsna vatra spoje u povezanu celinu — na misao da se taktika pešadije osnuje na mitraljezima, a ne na puškama. Niko nije imao proročansku viziju bojišta pokrivenog vrlo tankim linijama strelaca, zakopčanih za zemljište, koji koriste i najmanji zaklon i kopaju streljačka gnezda. Da su vojni šefovi poklonili, pre 1914 godine, više pažnje problemu koji postavlja automatsko oružje, došlo bi do sasvim drukčijih zaključaka.

Da bi se mogao proceniti uticaj nekog oružja na tak-tiku, treba imati na umu da:

1. — Ma kakvi bili osnovni uticaji koji dolaze do izražaja, borba se na svakom mestu i u svakom vremenu sastoji od dva glavna elementa: vatre i pokreta.¹⁾

2. — Vatra i pokret sačinjavaju, takoreći, trajne, opipljive elemente i, na prvom mestu, odnos u kome se oni nalaze određuje taktičke forme borbe.

3. — Taktika je, u svojoj suštini, *kombinacija vatre i pokreta* i tehnički napreci imaju odlučnog uticaja na njihov odnos.

Ova reč *kombinacija*, koju maločas navedosmo, uvodi još jedan faktor u naša razmatranja, i to: mogućnosti da se prenesu zapovesti i izveštaji, tojest da se održava veza. Što je savršeniji sistem veza, to je mogućno bolje pode-siti kombinaciju između vatre i pokreta; što je on brži, to se brže razvijaju i borbene situacije. Taktika je u su-štini koordinacija, zato što je vatra prethodni uslov za

¹⁾ Pošto je teza koja se zastupa u ovom delu zasnovana na analizi međusobnog odnosa *vatre i pokreta*, potrebno je dati što precizniju definiciju ova dva termina. Pod *vatom* se podrazumeva materijalno i psihološko dejstvo oružja počevši od puške, pa sve do atomske bombe, bilo da se radi o projektilima izbačenim pomoću sagorevanja baruta u cevi, ili bačenim sa nekog vazduhoplovног aparata ili o projektilima čiji je pogon u njima samima kao kod raket. Vatra je sve do naše epohe ostala isključivo tak-tički pojam. Ali, zar se ne može ubuduće govoriti, s obzirom na povećanje dometa i moćnosti naročito atomskog oružja, o »strate-giskoj« vatri?

Pokret je promena mesta oružja koje daje vatu i ljudi koji ga poslužuju, kao i premeštanje materijala potrebnog za njihovo dejstvo, pa bilo da se to vrši rukama ljudi, pomoću konja, motornih vozila, železnica ili aviona. Prema tome, pokret je funkcija vatre.

pokret i što se, normalno, svaki pokret mora štititi ili potpomagati vatrom. Prema tome, forma borbe, posmatrana pod ovim uglom, određena je trima faktorima: vatrom, pokretom i vezama.

Promene taktike tokom stoleća ličile su na oscilacije klatna između vatre i pokreta. U praksi su ova dva faktora retko kad bila međusobno jednaka. Uopšte uzeto, napredak tehnike išao im je na ruku naizmence. Kako je napadač koji se kreće otvoreno, neuporedivo više izložen dejstvu nego zaklonjeni branilac, povećanje vatrene moći išlo je u prilog ovog poslednjeg, dok je pronašetak novih sredstava za pokret pružao veće mogućnosti napadu. Vojna istorija pokazuje da pokretljivost ustupa mesto stagnaciji svaki put kad odbranbena sredstva steknu materijalnu prevagu nad sredstvima napada. Iz toga proizlazi da napredak tehnike vrši odlučan uticaj na odnos između napada i odbrane. Odbrana reaguje na svaki novi oblik napada novim metodom, i obrnuto. Svi ostali oblici borbe proizlaze iz njih, jer gonjenje je produženje pobedonosnog napada, a povlačenje je rezultat neuspeha odbranbene borbe.

Uzajamnost odnosa između vatre i pokreta (odbrane i napada) ima isto tako velikog uticaja na trajanje borbe. Do pobeđe se, normalno, može doći samo pomoću manevra. S druge strane, što je veća moć vatre branioca, teže je doći do taktičke ili, eventualno, strategiske pobeđe pomoću pokreta. Kad se vatra izjednači sa pokretom ili ga čak i nadmaši, frontovi se postepeno stabilizuju i taktika dobija statički karakter. Od toga trenutka pobeđa se više ne može dobiti pomoću manevra, ni sa odgovarajućom kom-

binacijom vatre i pokreta, već prvenstveno pomoću vatre, a što je veća moć vatre, borba traje duže.

Princ Eugen, Malboro, Fridrih Veliki, Napoleon i Velington, odnosili su pobeđe za nekoliko sati. U ratu 1870 godine bitke su trajale više dana, ponekad više sedmica, a u ratu 1914—1918 godine čak i više meseci. S druge strane, na razvoj situacije na bojištu ne utiču sredstva za pokret sama po sebi, već svojom brzinom. U borbama gde se trupe kreću peške, okolnosti se menjaju u ritmu od 5 km na sat, a u mehanizovanom ratu one se menjaju pet puta brže. U prvoj polovini Drugog svetskog rata, kad je pokret dominirao na bojištu, Poljska je bila prinuđena da kapitulira za tri nedelje, a Francuska, godinu dana kasnije, za šest nedelja. Bitke u Severnoj Africi i Rusiji takođe su, relativno, kratko trajale i, uzeto u celiini, operacije prošloga rata bile su pokretnog karaktera.

Od toga vremena pronađena su mnoga oružja. Za neka od njih već su pronađeni taktički i tehnički načini odbrane, a za neka je pitanje da li će ikada biti moguće da se takvi, zaista efikasni načini, pronađu. Cilj je ove knjige proučavanje posledica toga razvoja na bitke budućnosti ... do kojih nadamo se, neće nikad doći. Međutim, teško je razumeti sadašnjicu, a još teže ispitati budućnost, a da se ne prouči prošlost. Zbog toga mi želimo da čitalac ne vidi na sledećim stranicama jednostavno ponavljanje istorije, prepričane toliko puta, već analizu bez koje bi bilo nemoguće doći do zaključaka koji čine naš glavni cilj. Samo pažljivim raščlanjavanjem taktike dva svetska rata može se očekivati da se otkriju verovatni oblici koje bi mogao imati Treći svetski rat.

Taktika Prvog svetskog rata

Kod Jene je pešadijski bataljon izbacivao 1.000 puščanih zrna na minut. Sto godina kasnije, istu količinu vatre davala su dva mitraljeza, svaki sa po tri poslužioca. U istom vremenskom razmaku poljska artiljerija prešla je od jednog metka na minut, sa starim topovima koji su se punili spreda, na 6 do 8 metaka sa brzometnim topovima, a da se i ne govori o beskrajno moćnijem dejstvu modernih zrna u poređenju sa okruglim đuladima. U pogledu pokreta bilo je malo promene pre 1914 godine. Kao i u prethodnim ratovima, vozila sa konjskom vučom i dalje su praktično bila jedina transportna sredstva na bojištu u užem smislu. Retko su kad, dotada, vatra i pokret bili u takvoj neravnoteži.

I pored takvog stanja stvari, Nemcima je pošlo za rukom, pomoću iznenađenja, da osvoje severni deo Francuske 1914 godine, brzim prudorom preko Belgije i Luksemburga. Čuvena Bitka na Marni, ili kako je nazivaju Francuzi »Čudo na Marni«, odigrala se od 9 do 11 septembra i pobudila je raspre veće nego možda ma koja druga bitka. Mi ne nameravamo ovde da ispitujemo da li je Moltke, načelnik nemačke Vrhovne komande, izgubio vladanje sobom, ili se to dogodilo nesrećnom potpukovniku Henču koji je, svojim naređenjima, naterao da se povuku trupe koje su već ugledale Ajfelovu kulu jedva na 30 km ispred sebe. Henč je verovatno mislio da Savezniци mogu zabiti klin između armija fon Bilova i fon Kluka, mada su i oni, u tom trenutku, bili u punom povlačenju. On se takođe plašio da bi na drugom kraju bojišta trupe generala Monurića mogle obuhvatiti armiju

fon Kluka. Ali, Monuri je i sâm imao neprijatno osećanje da se nalazi pred tim da bude okružen i niko nije bio više od njega iznenađen povlačenjem Nemaca. Stvar se svršila, nekoliko sedmica posle te bitke, uspostavljanjem neprekidnog fronta, koji se protezao preko Francuske od švajcarske granice do obale Severnog Mora. Na kraju 1914 godine obe su strane bile suviše iscrpljene da bi mogle produžiti sa pokretima. U isto vreme, nedostajao im je neophodan materijal, jer niko pre rata nije pomišljao da će moderne armije trošiti toliko municije.

Ukratko, kad je uproleće 1915 godine sunce otopilo sneg, obe su vojske bile jedna naspram druge u prostranom sistemu rovova, dubokih i blatinjavih, koji su one-mogućavali svaki manevr. Izvanredna moć vatre one-mogućavala je svaki pokret u onom prostoru koji je nazvan »ničija zemlja« (*no man's land*). Sve do kraja 1917 godine rat je u svojoj suštini bio samo beznadežna borba protiv mitraljeza u koji je, nedavno, tako malo ljudi imalo poverenja. Međutim, takav razvoj stvari bio je potpuno prirođen.

Vatra mitraljeza, čiji je broj stalno rastao, dovodila je brzo do zaustavljanja svakog pokušaja napredovanja. Prvo reagovanje napadača sastojalo se u traženju zaštite pomoću samoukopavanja. Uporedo s tim, uvođena je u dejstvo protiv branioca sve brojnija artiljerija, tako da je on bio prisiljen da produbljava svoje rovove. U isto vreme, i on je povećavao broj topova, da bi neutralisao napadačeve topove. Kako je, u ovom procesu, moć vatre obeju strana došla približno do izjednačenja, svodeći time pokret, drugi elemenat taktike, gotovo na nulu, ofanzivne bitke bile su mogućne samo ako je napadač uspevao da

koncentriše vatru daleko nadmoćniju od braniočeve. To nije bilo lako ostvariti, jer svako ojačanje koje bi izvršila jedna strana, izazivalo je automatski protivmere druge strane. Pod tim okolnostima formulisao je maršal Peten svoje čuveno pravilo: »Artiljerija osvaja zemljište, pešadija ga poseda«.

Takva je bila sumorna slika bitaka iznuravanja na Somi i kod Verdена, koje su vođene bez i najmanjeg traga manevra i koje su, trajući sedmicama, imale za cilj da neprijatelju nanesu gubitke veće od sopstvenih. Međutim, kiša granata zasipala je sa obe strane sa istom jačinom, dok je pešadija, koja se kretala napred pod nedovoljnom zaštitom, ili se zaustavljala na mestu gde je bila slabo zaklonjena, trpela, neizbežno, više nego ona druga. Takvo stanje stvari nije bilo bez odlučnog uticaja na organizaciju i taktiku vojski.

1. — *Vatra*

Artiljerija je postala glavno oružje napada. No, artiljeriske pripreme, čija su bombardovanja trajala više sati, pa čak i više dana, ipak su pokazale da je i pored ogromnog utroška municije, nemogućno pomoći njih uništiti dobro sakrivena mitraljeska gnezda. Povrh svoje velike vatrene moći mitraljez je imao i to preim秉stvo da pretstavlja vrlo mali cilj. Pošto su artiljeriski osmatrači imali poteškoća da iz daljine razlikuju pojedinosti borbe, a tako isto i da brzo prenesu traženja podrške od strane isturenih delova protiv iznenadno iskrsllog otpora, bila su upućivana pešadiji takozvana artiljeriska odeljenja za vezu. I pored prisnog sadejstva ova dva roda, koje ranije nije nikad postojalo, problem koji je pretstavljaо

mitraljez nije mogao biti rešen. Nikada dejstva artiljerije, čak i najžešća, nisu uspevala da ga potpuno unište. Čim bi se vatreni val pomerio, uvek bi nekoliko ljudi izašlo iz rovova ili iz levkova granata i, služeći se jednim običnim mitraljezom, često su bili u stanju da zaustave ceo bataljon, pa čak i brigadu. Pored toga, odbrana je, prirodno, primenjivala koncentracije vatre, postavljajući zaštitne zaprečne vatre ispred svojih položaja koje bi, vrlo često, zaustavljale celu diviziju. Napadač je, sa svoje strane, pokušavao da otkloni ovu opasnost preduzimajući artiljeriski dvoboј sa odbranom. Artiljerija se tada podelila na dva dela: jedan, koji je dejstvovao u tesnoj vezi sa pešadijom i, drugi, koji je nastojao da neutrališe neprijateljsku artiljeriju.

Uporedo s tim, pešadija je sve više snabdevana teškim oružjem da bi mogla sama rešavati problem mitraljeza. Praznine u artiljeriskim planovima vatre bile su popunjavane bacačima, koji su za pešake postali neka vrsta »džepne artiljerije«, omogućavajući joj, u isto vreme, veću nezavisnost manevra. Broj automatskog oružja stalno se povećavao i, sa uvođenjem lakog mitraljeza, moć vatre, čak i najmanjih jedinica, znatno je porasla. Pešadijski puk koji je ušao u rat 1914 godine sa 6 do 8 mitraljeza, 1915 godine imao ih je 40 do 60, a 1917 godine i 144. Oni su zamenili pušku kao glavno oružje pešadije i, sa ručnim bombama, bacačima plamena i eksplozivnim punjenjima, upotpunili su njeno naoružanje za borbu u spletu rovova, saobraćajnica, mitraljeskih gnezda i skloništa.

Uproleće 1917 Nemci su reorganizovali svoje trupe na novoj osnovi, u cilju uspostavljanja taktičke pokretljivosti na bojištu. Njihov osnovni princip: što je moguće

tešnja kombinacija između vatre i pokreta — bio je brzo kopiran od strane Saveznika. Već smo govorili o prisnosti sadejstva koje je ostvareno između pešadije i artiljerije. Iste metode su proširene sve do najmanjih jedinica pešadije. Odeljenje, osnovna jedinica, dobilo je jedan laki mitraljez, oko koga su manevrovali strelci. Bataljonska četa teških mitraljeza podržavala je dejstvo vodova i četa, dok je ta celina dejstvovala u tesnoj vezi sa jednim artiljeriskim poljskim divizionom.

Na taj način, izvesni strategiski pojmovi, kao što su: koncentracija vatre na odlučujućim tačkama, manevri na bokove neprijatelja, napadi u vidu klešta, naizmeničnost vatre i pokreta itd., bili su primenjeni sve do najsitnijih oblika borbe. Međutim, 1917 godine, frontovi su bili suviše zaglibljeni, armije suviše ukopane, da bi ih taktičke mere ove vrste mogle pokrenuti. Najveći postignuti rezultat bila je sloboda kretanja ograničena na bojište. Oružje koje se upotrebljavalo 1917 postojalo je još 1914 godine. Nije potreban veliki napor mašte pa da se dođe do zaključka da bi vojska koja bi ušla u rat sa onim shvatanjima do kojih se došlo kasnije, sasvim sigurno odnela pobedu. Da je nemačka vojska, pre početka neprijateljstva, usvojila mitraljez kao osnovno oružje pešadije, ona bi verovatno dobila bitku na Marni, ili da su to učinili Francuzi, Nemci ne bi nikad ni doprli do Marne. Ali, ko je na to mislio pre 1914 godine?

2. — Pokret

Prvi svetski rat bio je, praktično, poslednji koji je vođen pomoću železnica. Vozovi su prevozili trupe i municiju potrebne za borbu sve do isturenih iskrcnih sta-

nica, gde su ih preuzimala konjska kola, a kasnijih godina češće i kamioni, da bi ih prevezli do fronta. Kretanje između iskrcnih stanica i pozadine bilo je, praktično, van svakog dejstva neprijatelja, pošto avijacija u to vreme nije igrala ulogu koju igra danas, izuzev nekoliko slučajeva na Zapadnom frontu. Isto tako ni kretanja između iskrcnih stanica i fronta nisu bila uvek pod dejstvom gađanja za uzinemiravanje dalekometnom artiljerijom.

Činjenica da su železnice sačinjavale glavno transportno sredstvo nije ostala bez uticaja na evoluciju taktike. Nije li jedno od najvažnijih pravila da neprijatelja treba napadati onde gde on to najmanje očekuje? Ali, pošto je železnička mreža manje razvijena nego putna, broj pravaca kojima je bilo moguće izvesti veliku ofanzivu bio je neminovno ograničen; neprijatelj je mogao lako da ih unapred ustanovi i, prema tome, da tu pojača odbrambene mere. Ukratko, mogućnost da se ostvari iznenađenje u pravcu bila je mala.

Nije bilo ništa lakše ni da se ono ostvari na vreme. Već smo podvukli da je za proboj fronta trebalo raspolažati ogromnom nadmoćnošću u snagama, naročito u artiljeriji. To je izazivalo potrebu za prebacivanjem ogromnih količina materijala svih vrsta, na prvom mestu municije. Ovaj materijal, dovučen železnicom, morao je da se raznese konjskim kolima ili kamionima do polaznih položaja za ofanzivu, što je često zahtevalo 3 do 6 sedmica²⁾. Ovako obimni transporti, kao i dolazak svežih

²⁾ Velika ofanziva koju su Nemci preduzeli u maju 1918 zahtevala je mesec dana za pripreme. Za nju je bilo potrebno prikupiti oko 1.600 baterija i više hiljada teških bacaća. Uzimajući da je srednja težina jednog zrna 15 kg a utrošak jedne baterije

jedinica na odgovarajuće otseke fronta, nisu mogli ostati nezapaženi od strane protivnika.

Povećavanje bekstava pretstavljalо je vrlo siguran znak približavanja ofanzive i vrlo često bilo je mogućno da se sazna njen tačan datum pomoću zarobljenika. Odbrana je tako dobijala mogućnost ne samo da dovede pojačanja već, ako je potrebno, da evakuiše izvesne položaje, tako da je jedan veliki deo artiljeriske pripreme udarao u prazno. A kako se iznenadenje po vremenu i prostoru moglo postići samo sa vrlo velikom teškoćom, ono je moralo da se zameni grubom nadmoćnošću. Zato su se bitke Prvog svetskog rata karakterisale grozničavom trkom u nagomilavanju materijala. Njihovo pripremanje moglo se uporediti sa laganim narastanjem vode pozadi neke brane, čije su se ustave nameravale iznenadno otvoriti da bi se poplavile doline, sa tom razlikom što se i sa druge strane vršilo slično podizanje nivoa, tako da su se snage napadača i branioca osetno paralisale.

Zato su ove ofanzive, tako brižljivo pripremane, najčešće uspevale samo da naprave džep širine 50 do 80 km. Cilj više nije bio da se unište neprijateljske snage pomoći manevra, pošto je on postao nemoguć, već da se dobije u zemljištu, i to jedino pomoći većeg pritiska. Pošto nije bilo mogućno izvršiti probaj, postizalo se, u najboljem slučaju, da se front potisne za 30 do 60 km,

---

12 tona (200 metaka na top dnevno), dobijamo sledeće tonaže za 1.600 baterija:

30.000 tona kod oruđa.

12.000 tona u pokretnim rezervama (*échelonš mobiles*)

30.000 tona u diviziskim i korpusnim artiljeriskim skladištima.

72.000 tona, to jest 144 voza ili tovar za 36.000 kamiona, i to samo za artiljerisku municiju.

što nije pretstavljalo odlučan rezultat, jer posedovanje kakvog sela ili visa nije pretstavljalo neku stvarnu vrednost u toj gigantskoj borbi. Ako je proboj, izuzetno, uspevao, napadač je bio tako iscrpen da mu je, usled stanja morala njegovih trupa i njegove materijalne situacije, bilo skoro nemoguće da dovede bitku do njenog odlučnog završetka. Klasični manevr, kao što je obilazak krila, okruženje čitavih armija, izgledao je neizvodljiv. Zbog toga je general Ludendorf izjavio: »Taktika je osujetila moju strategiju«. Rovovski rat neizbežno je značio negaciju veštine velikih vojskovođa, blato je trijumfovalo nad genijem.

Od ne manje odlučnog uticaja na razvoj ove vrste taktike bilo je ograničenje mogućnosti transporta između pozadine i fronta. Materijal, koji je dovlačen tako polako i sa mukom, morao je biti stokiran što je mogućno bliže vatrenoј liniji, a kako ga je u isto vreme trebalo i rasturiti, ovo je moralo da se vrši linearно, a ne u dubinu. Ovo je posebno važilo za artiljeriju zbog ograničenog dometa, što ju je primoravalo da se postavlja na vatrene položaje blizu fronta. Artiljeriska skladišta i pomoćne službe morali su biti organizovani na odgovarajući način. Ovo se rasturanje, sasvim razumljivo, nije vršilo na jednoličan način, već je koncentrisanost bila mnogo veća na otsecima gde se računalo sa nanošenjem najmoćnijih udara. Ali, krutost transportnog sistema imala je za posledicu da se energija ofanzive, lagano nagomilana, mogla normalno iskoristiti samo u prethodno utvrđenom pravcu — pre svega frontalno. Bilo je vrlo teško, čak i nemoguće, da se brzo izvrši pregrupisavanje na bojištu, da bi se, u potrebnom vremenu, iskoristila pojava povoljne

situacije. Ova krutost operacija bila je još povećana načinom održavanja veze u tom vremenu — telefonom — zbog čega je samostalno vođenje borbe bilo neizvodljivo.

Da bi se ubrzale pripreme za ofanzivnu operaciju, često su za transporte korišćene dve paralelne železničke pruge. Iz toga je nastala nova potreba da se napadi razviju na relativno širokim frontovima. Ovo vršenje priprema duž širokih otseka pretstavljalo je, konačno, najsigurnije sredstvo za prikrivanje glavnog cilja napada. S druge strane, u vezi sa tehničkim mogućnostima toga vremena, vršiti dubok proboj na uskom frontu značilo je izlagati se ozbiljnog riziku otsecanja putem protivnapada u bokove. U Francuskoj su frontovi napada išli od 60 do 100 km širine, u Rusiji od 150 do 300 km. Treba napomenuti da su na Istočnom frontu, zbog njegovog većeg prostranstva, operacije zadržale pokretljiviji karakter nego na Zapadnom frontu.

Ofanzive preduzete na širokim frontovima nisu, razume se, napredovale jednoliko. Nastupanje je bilo mnogo laganije na pravcima gde je odbrana bila jača ili zemljište teže. Postepeno, kako je nastupala pešadija, morala je i artiljerija, da ne bi ostala bez dometa, jednovremeno da se prebacuje, što je nekiput bilo vrlo teško na zemljištu razrivenom od bombardovanja. U svakom slučaju, ovi pokreti artiljerije morali su čekati da zemljište koje su osvojili pešaci bude dovoljno očišćeno od neprijatelja. To je bio isto tako neophodan uslov i za postavljanje telefonskih mreža potrebnih za sadejstvo između raznih jedinica, pošto se linije nisu mogle postavljati u zonama koje je neprijatelj još držao. *Svi ovi razlozi prinuđavali su da nastupanje zadrži izvesnu li-*

nearnu jednolikost, pa su rezerve angažovane na mestima gde bi napad bio zadržan, drugim rečima, na tačkama najvećeg otpora.

Ovakvo stanje stvari, povezano sa brigom da se zaštite bokovi, dovelo je postepeno do stvaranja linearne taktike. Borba po uzastopnim skokovima da bi se osvojilo nekoliko pojaseva zemljišta, postala je opšte pravilo, a odbrana se, sasvim prirodno, prilagodila toj tehničici. Ona se organizovala u dubinu, po tako isto uzastopnim položajima, da bi mogla frontalno zaustaviti ofanzivu. U odbranbenim bitkama ove vrste vatra je igrala mnogo važniju ulogu nego pokret, to jest protivnapadi. Sve je bilo zasnovano na krutoj centralizaciji. Bilo je dovoljno da se pritisne na dugme da bi se pokrenule gigantske zaprečne vatre masovne artiljerije sa ciljem da se smrvi glavni udar ofanzive. Mitraljezi su prikivali za zemljište one napadače koji su uspeli da se infiltriraju kroz ove zaprečne vatre, a protivnapadi su povraćali eventualno izgubljeno zemljište.

Kasniji razvoj

Pojava prvih tenkova 1917 godine izmenila je donekle ovu sliku, ali ne iz osnova. Vojske su vrlo sporo shvatale mogućnosti koje je pružala mehanička snaga i vrlo sporo razumevale njene uticaje na svoje teorije. One su nerado primile nova oruđa koja im je nametao progres, što je imalo za posledicu veliki i nepotreban gubitak u vremenu između pronalaska ovih oruđa i njihove racionalne upotrebe. Teško bi bilo verovati, da činjenice nisu tu, sa kakvim su protivljenjem dočekivali

svako novo oružje oni koji su imali najviše razloga da njegovu pojavu pozdrave sa radošću. Kad je projekat oklopnog oruđa, koje je u stanju da prelazi preko rovova, bio podnet 1915 godine načelniku britanske inžinjerije, on je ledenim tonom primetio: »Pre nego što bismo ispitali ovaj predlog, potrebno je da siđemo iz oblasti mašteta u oblast stvarnih činjenica«. Prošlo je osam meseci preno što je prvi tenk mogao da dokaže svoje mogućnosti pred Kičenerom. »Zgodno mehaničko oruđe«, primetio je on, pa zatim dodao »mi nikad nećemo dobiti rat sa takvim mašinama«.

Novo oruđe sjedinjavalo je dva osnovna elementa taktike: vatru i pokret. Međutim, umesto da se stvori nova zamisao njegove upotrebe, tenk je jednostavno uguran u okvir borbenih postupaka koji su tada postojali. Posle glomazne artiljeriske pripreme, koja je mogla poslužiti jedino da upozori neprijatelja, jurišao je prvi talas tenkova sa ciljem da pređe zonu bodljikave žice i rovova i da izbije u zonu artiljerije, dok se drugi talas bavio uništavanjem mitraljeza, a neposredno iza njega išla pešadija. Ali, ma da su tenkovi bili neosetljivi na vatru lakog naoružanja, oni nisu mogli uništiti sve mitraljeze, tako da ih je ostajalo uvek dovoljno da uzmu težak danak od pešadije, koja je bila veoma osetljiva na vatru.

Ustvari, tenkovi su posmatrani kao neka vrsta pokretnih mitraljeskih gnezda, koja nastupaju ne koncentrisana, već u uzastopnim talasima, široko razvijenim, da bi potpomogli pešadiju u osvajanju ešeloniranih položaja. Pa ipak, kod Kambrea, 20 novembra 1917, upotrebom samo 378 tenkova sa 4.000 ljudi na njima, za podršku

6 pešadiskih divizija, postignut je veliki dobitak u zemljištu, a neprijatelju je — uz sopstvene gubitke koji nisu prelazili 5.000 ljudi — zadat jači udarac nego kod Ipra, gde je napadalo više desetina divizija tri meseca sa gubicima od 400.000 ljudi. Kad je Prvi svetski rat završen, taktika nije bila prevazišla ovaj stadijum razvoja. Ipak je pitanje da li su u ono vreme tenkovi bili u stanju da dejstvuju samostalno. Njihova brzina i sposobnost s-a vlađivanja prepreka bile su vrlo ograničene, a njihov poluprečnik dejstva dosta skučen. Njima su nedostajali neophodni pomoćni delovi, koji su im pridati kasnije: mehanizovana pešadija i inžinerija, veoma pokretna artiljerija, razvijene radioveze, i, više od svega, njihov najvažniji saveznik, moderna avijacija.

Između dva rata mnogo se diskutovalo o perspektivama motorizovanog rata. Mnogi su smatrali da novo oruđe treba da dejstvuje prikupljeno, što je moguće nezavisnije od ostalih delova vojske. Oni su išli za tim da se na bojištu ponovo pojavi elitna oklopna konjica, koju je barut odatile oterao. Kao nekadašnji konjanik koji je, na konju od megdana, zaštićen oklopom, dominirao masama pešaka slabo ili nikako zaštićenih, tako je i tenk trebao da dominira pešadijom starog modela, zato što je nepovredljiv od mitraljeza. Druga škola, međutim, odbacujući ovo izjednačenje sa konjicom, smatrala je tenk oruđem namenjenim za probijanje fronta udarom, više u vidu podrške pešadije kroz krute linije neprijatelja. Ova je škola smatrala da u toku Prvog svetskog rata tenk praktično nije imao posla sa topovima specijalno konstruisanim da mu se odupru, dok će u budućnosti svaka dobro opremljena oružana snaga raspolagati velikim

brojem ovih topova. Ona je cenila da je rešenje, izgleda, u tome da se tenk štiti moćnom artiljerijom koja bi mu otvarala put uništavajući veliki deo protivtenkovskih sredstava. Izvršila bi se vatrema priprema posle koje bi sledio vatreni val sličan onome iz Prvog svetskog rata. Pešadija bi nastupala odmah iza tenkova, jer, podvlačile su pristalice ove teorije, mada su tenkovi mogli probiti položaj, nisu ga mogli posesti. Ako bi neprijateljski front pokazao znake raspadanja, tenkovi bi postupili smelo i pokušali da ostvare duboko prodiranje, ali ne pre toga. Takva je bila teorija — ja govorim uopšteno — koja je postigla najviše povlađivanja. Događaji prošloga rata pokazali su kakva je bila prava doktrina, ali, kao što će se videti u sledećem poglavlju, na mnogo manje apsolutan način nego što se to i danas veruje.

Kako god bilo, činjenica je da je sećanje na rogovski rat ostavilo duboke tragove, naročito u duhu armija zapadnih sila. Njihova vojna mašina i dalje se zasnivala na brzini kretanja pešaka, a ne motora. One su poklonile mnogo manje vere značaju oklopnih divizija nego što su one zasluživale, prihvatajući rađe manevrovanje na širokim frontovima nego napad koncentrisanim oklopnim snagama na izvesnim izabranim tačkama. One su obatile malo pažnje problemu sadejstva između avijacije i kopnenih snaga u obliku neposredne podrške, ograničavajući se da od taktičke avijacije traže izvršavanje izviđačkih zadataka i, povremeno, korekturu artiljeriske vatre.

Odbrana je bila više zasnovana na vatri nego na pokretu, to jest na protivnapadu. Naravno, postojao je i izvestan duh »Mažinovljeve linije«, mada se ne bi moglo

reći da je francuska vojska bila orijentisana jedino na defanzivu. Istina je da su njeni taktički postupci u napadu zadržali dosta krut karakter. Inicijativa malih jedinica bila je svedena na minimum. Prekomerno staranje oko osiguranja, preterana briga oko zaštite bokova, doveli su do usporenja manevra, čak i onda kad bi bilo potrebno da se dejstvuje brzo ili kad bi brzina dala bolje rezultate. Težnja ka linearnom shvatanju taktike, sa čvrsto spojenim bokovima na neprekidnom frontu, bila je očigledna. Celina je bila sa suviše međusobno zavisnih delova, suviše centralizovana, suviše kruta. Sve je bilo izloženo opasnosti da se sruši ako neprijatelj uspe da uništi neki važan točak mašine, kao što se i dogodilo 1940 godine u Belgiji i u Francuskoj, u onome što je nazvano »bitka džepova«. Još jednom, armije su se našle pred taktikom u potpunosti različitom od one za koju su se tako brižljivo pripremale u vreme mira.

GLAVA III

MUNJEVITI RAT

Pored mnogih drugih pisaca i ja sam napisao jednu knjigu o munjevitom ratu. Ona je izšla 1941 godine, kad smo svi bili pod neposrednim utiskom brze propasti Francuske. Podaci kojima se raspolagalo u ono vreme bili su dosta oskudni i slika događaja bila je vrlo često deformisana nepravilnim mišljenjima. Smatralo se da je Francuska vojska, slabija po broju i materijalu, bila pregažena samom veličinom nemačkih snaga i oklopnih jedinica. Danas znamo da nije bio takav slučaj.

Kao što smo već rekli, pogrešno je verovati da je Francuska doktrina bila zasnovana isključivo na defanzivi, istina je da je njoj, sasvim sigurno, nedostajalo »dynamizma«, koji je nadahnjivao nemačku doktrinu. Međutim, zar se ne preteruje u uprošćavanju kad se govori o krutosti »Mažinovljevog duha«, kao što smo mi činili tokom tolikih godina? Strategiski, Francuzi su kombinovali defanzivu sa ofanzivom, i to na pravilan način. Ako bi front između švajcarske granice i Sedana, to jest duž »Mažinovljeve linije«, ostao neaktivan, mase motorizovanih snaga prešle bi u protivofanzivu. Ovaj manevar ličio je u mnogočem na obrnut manevar po Šlifenovom

planu, imajući za konačni cilj da se izvrši okruženje nemačke vojske negde u oblasti Rura.

• S druge strane, činjena je ne manja greška pretpostavljajući da je nemački Glavni generalstab sastavljen isključivo od temperamentnih starešina oklopnih snaga, koje sve veruju u iste teorije. U njemu su mišljenja bila podeljena, veoma različita i takva su ostala čak i posle pobjede nad Poljskom. Ali, kao što smo rekli napred, nemačka vojna misao bila je više prožeta idejama pokretnog rata nego francuska, pa bilo to sa tenkovima godine 1939 ili samo sa pešadijom 1914. To je sasvim prirodno. Nemačka je bila pobedena u rovovima Prvog svetskog rata i, s obzirom na svoju ekonomsku i političku situaciju, mogla se nadati uspehu samo ako pobedi svoje protivnike u nizu uzastopnih i brzih pohoda. Ona je to i ostvarila, ali je ipak bila pobedena, no to je, kao što bi rekao Kipling, druga priča.

General Kurt Študent, dobro poznati šef nemačkih vazdušnodesantnih trupa, izjavio je, u jednom pismu koje mi je pisao posle rata, da nije nikada bilo blickriga, tj. munjevitog rata, već da su tu reč, kako on kaže, izmisili novinari. Ustvari, to je bio taktički sistem koji se kristalizovao prirodno i postepeno, zavisno od raspoloživih sredstava i okolnosti. Pisanja britanskih teoretičara, kao što je kapetan B.H. Lidl Hart i general-major J.F.C. Fuler, imala su, bez ikakve sumnje, jakog uticaja na mišljenje mnogih nemačkih generala, posebno na Guderijana. Ustvari, koren blickriga mogu se naći u osnovnom pravilu nemačke oružane sile *Truppenführung* (»Vođenje trupa«), ali samo ako se čita između redova. U njemu je potreba za iznenađenjem i brzinom dejstva

mnogo jače naglašena nego u pravilima francuske vojske. Napad oklopnim snagama ne mora bezuslovno da zavisi od nastupanja pešadije, niti mora da se vrši, obavezno, istim pravcem. Frontalni napadi pešadije mogu se kombinovati sa manevrima oklopnih snaga na bokove, i obrnuto. Pokret na bojištu mora biti potpomognut ne samo artiljerijom, već i avijacijom.

Međutim, najvažnija ideja je princip Šverpunkta,¹⁾ koji sačinjava srž celokupne nemačke taktičke zamisli. Ovaj pojam potiče od Klauzevica: »Najbolja strategija je uvek biti vrlo jak na odlučnoj tački. Nastoji se iznenaditi jednu određenu tačku neprijateljskog položaja vrlo nadmoćnom snagom, ostavljući istovremeno neprijatelja u neizvesnosti o sopstvenoj nameri na drugom mestu, držeći ga vezanog. Samo je tako moguće sa jednakim ili slabijim snagama boriti se sa nadmoćnošću, to jest sa izgledom na uspeh«. Grof Šlifen dodao je tome ovo pravilo: »Kad izvrši proboj, napadač mora svima snagama koje su mu na raspoloženju da se baci na otvorene bokove ili na pozadini neprijatelja i da ga prisili na borbu u toku njegove potpune promene fronta. Takav je ključ pobeđe, uništavajuća bitka«.

Jasno, svaka je odbrana organizovana tako da su bokovi zaštićeni, pa je, za početak, neizbežan frontalni napad. Problem je da se on brzo pretvori u bočni napad. Rešenje je, u isti mah, jednostavno i logično. Umesto da

¹⁾ Šverpunkt (*Schwerpunkt*) je izraz koji, preveden bukvalno, znači težište. Nemački jezik upotrebljava ga u njegovom pravom značenju, dodajući mu takođe i smisao stalnog menjanja mesta najvećeg naprezanja, to jest težišta, u toku razvoja borbe, zavisno od trenutnih okolnosti. Francuski vojni jezik prevodi istu misao sa izrazom poen d'aplikasion (*point d'application*).

se napada na širokom frontu, ispoljavajući svugde približno jednak naprezanje, napada se na dve ili na tri tačke (A-B-C), sa lokalno veoma nadmoćnim snagama. Tu se dodeljuju sva raspoloživa sredstva, a tačke se biraju tako da uspeh koji se postigne na tački A može ispoljiti direktni uticaj na dejstvo koje se preduzima na tački B, i obrnuto. Na neprijateljski položaj između ova dva mesta napada vrši se jak frontalni pritisak.

Na mestima napada odnos braniočevih i napadačevih snaga može biti 1:3, ili više, u brojnom stanju, a u vatreñim sredstvima 1:6, što omogućava da se u kratkom vremenu napravi uzak i dubok »džep«. Zatim se ovaj džep eksplatiše ne samo frontalno, već i širenjem u bočne strane u cilju hvatanja što je moguće brže veze između dvaju ili više mesta napada pomoću obuhvatnog manevra. Sveže jedinice, dovedene iz pozadine, bacaju se u tako otvorene prodore da bi raskomadale neprijateljski front i napravile još širi džep sve dok se ne ostvari konačan probor.

Navećemo jedan praktičan primer. Front od 30 km ne napada se svugde istom jačinom na celoj svojoj širini, već se najveći napor vrši na dva mesta (A i B), širine po pet km. Na tim dvema tačkama branilac je iznenaden daleko nadmoćnjim snagama — puk na bataljon ili divizija na puk — dok se na preostalim delovima fronta vrši vrlo jak frontalni pritisak. Artiljeriska priprema je kratka ali žestoka, ona retko traje duže od 30 minuta. Sve raspoložive baterije koncentrišu vatru na uzane otseke težišta. U nekim se prilikama napadi na ove tačke ne vrše jednovremeno, već u razmaku od jednog ili više sati,

što omogućava da se izvrši još jača artiljeriska priprema, najpre na jednu, pa onda na drugu tačku.

Ovaj način rada zasniva se, kao što se vidi, na lokalnoj nadmoćnosti, koja ima isti značaj u taktičkom kao i u strategiskom smislu. Ona igra istu ulogu bilo da se radi o dejstvima armija, korpusa, divizija ili pukova i bataljona, i primenjuje se isto tako kod oklopnih jedinica kao i kod pešadije. Na frontu od više stotina kilometara sektor napada jedne armije je, naprimjer, 80 km. U okviru toga sektora dva od tri armiska korpusa napadaju svaki na frontu od 12 do 15 km. Dve od tri divizije svakog korpusa napadaju na dva ili tri odvojena mesta širine po 3 do 5 km. Dalje, pukovi i bataljoni dobijaju svoja još uža težišta, koja su uvek i kod svake jedinice kombinovana sa frontalnim pritiskom na pasivnim sektorima. Na taj način, na frontu od 80 km, stvarno se napada 15 do 25 km. Divizije drugog ešelona uvode se u dejstvo na mestima gde se ostvare prvi prodori. One nadiru najvećom brzinom sve do neprijateljske pozadine, unose rastrojstvo u zonu službi i bočnim manevrima sadjstvuju napadima koji su izvršeni na težištima.

Cilj je svuda isti: lokalno iznenaditi neprijatelja vrlo nadmoćnim snagama. Ovo shvatanje lokalne nadmoćnosti i njeno sistematsko organizovanje u toku celog trajanja bitke, čine samu osnovicu uspeha. To je neprekidan pokret koji ima za cilj da se očuva inicijativa, nadmoćnost i iznenađenje, čak i u najmanjim pojedinostima borbe. *Prema tome, i suprotno predratnoj francuskoj doktrini, rezerve ne intervenišu na pravcima najvećeg otpora, već na pravcima najmanjeg otpora gde, sasvim logično, one proizvode veći pritisak.* Takav napad treba pothranjivati

iz znatne dubine. Jedan deo snaga nastupa frontalno ne starajući se o svojim bokovima, čija zaštita spada u zadatak sledećih ešelona. Druge jedinice dejstvuju bočno u odnosu na pravac glavnog napada. Nemački jezik naziva ovaj poslednji manevar »namotavanje« (*Aufrollen*), koji bočnim dejstvima slama pre toga otvorene bokove. *Namotavanje*, koje je naizmenično sa pokretom šverpunkta, pretstavlja metodično i neposredno iskorишćeњe svakog frontalnog uspeha pomoću bočnog prodiranja. Na taj način *namotavanje* štiti bokove jedinica koje nastupaju frontalno. Metodična organizacija lokalne nadmoćnosti, silovit udar na slabe tačke, dovodi do stvaranja džepova, koji su dobro poznata karakteristika pohoda blickriga u teoriji i praksi. Na taj se način napad, koji je u početku frontalan, brzo pretvara, posle prvog prodora, u bočni napad ili, u slučajevima proboga na dva mesta, u manevar u obliku klešta.

Francuzi su imali nešto slično šverpunktu u onome što su nazivali *l'efor prensipal* (*l'effort principal*). Međutim, smisao ovog izraza je sasvim drugi. *L'efor prensipal* podrazumeva ustaljeniji pravac, koji je određen pre napada i vrlo retko menjan kasnije, dok Nemci stalno menjaju svoja težišta, to jest silinu napada, zavisno od razvoja situacije, da bi sistematski dejstvovali linijom manjeg otpora. Nadmoćnost maršala Romela sastojala se u njegovoj izvanrednoj sposobnosti da izuzetnom brzinom koncentriše svoje snage na tački gde je tražio odluku. Na taj način, čak i ako je raspolagao snagama u celini brojno slabijim, on je stalno uspevao da ostvari lokalnu nadmoćnost, dok je brzina njegovih uzastopnih koncentracija davala utisak da nemačke snage drže bo-

jište istom gustinom na svakom mestu. Frontalni napadi bili su uvek kombinovani sa dejstvima na bokove ili krila neprijatelja. Takva taktika zahteva naročito izvezbanu trupe i vrlo sposobne potčinjene starešine, koji su u stanju da dejstvuju u opštem okviru operacije, ispoljavajući u isto vreme najširu inicijativu. Ovaj nemački metod, poznat takođe pod nazivom *Flächen und Lückentaktik* (taktika površina i probaja) izazvao je mnogobrojne diskusije u vojnoj literaturi između dva rata.

Opaske o mehanizovanom ratu

Od 1914 do 1918 godine tehnička sredstva kojima se raspolagalo nisu omogućavala primenu taktičke konцепције ove vrste, ali u početku Drugog svetskog rata više nije bilo tako. Motorizacija i mehanizacija vojski, razvoj taktičke avijacije i radioveza, stvorili su idealne uslove koji su, dobro iskorišćeni, trebali da omoguće krutim frontovima iz Prvog svetskog rata da ponovo zadobiju svoju pokretljivost. Na ovim elementima i na teoriji koju smo maločas analizirali zasnovana je taktika munjevitog rata. Ona u suštini nije pretstavljala neku veliku novinu, već samo uklapanje novih ratnih oruđa u već postojeću doktrinu. Jasno je da nisu samo nova oruđa omogućila munjeviti rat, već tako isto i njihova upotreba u okviru odgovarajuće taktike, pošto su te dve stvari neodvojive. To shvatanje bilo je zasnovano na masovnoj upotrebi mehanizovanih kopnenih snaga u sadejstvu sa avijacijom, čemu je bila podređena uloga svih ostalih sastavnih delova armije. Pokret je ponovo zau-

zeo svoje mesto u taktici, tojest mesto najmoćnijeg elementa kad se on poveže sa vatrom.

U toku Prvog svetskog rata železnička mreža je unapred određivala ono nekoliko pravaca kojima su mogle da se preduzmu ofanzive velikog obima. I, prirodno, na tim istim pravcima i odbrana je razvila svoju najveću jačinu. Mehanizovana oruđa i motorizovani transporti znatno su povećali stepen nezavisnosti armija i, kako je putna mreža uvek razvijenija nego železnička, znatno se povećao broj varijanti za strategiske manevre, dok su pokreti u svojoj celini dobili mnogo veću gipkost. Ako je, čak i u mehanizovanom ratu, vrlo teško izbeći frontalni napad u početku, mnogo je lakše izvršiti promenu pravca u toku bitke u cilju prilagođavanja razvoju situacije. Uporedo s tim povećale su se mogućnosti postizanja iznenadenja u vremenu i u prostoru.

Uzmimo, radi primera, front od 300 km, duž kojeg su snage, koje se tu nalaze, u ravnoteži. Da bi se neprijateljski položaj probio na jednom ili više mesta, potrebno je narušiti ovu ravnotežu ostvarujući koncentraciju snaga prema tačkama relativne slabosti. U periodu munjevitog rata, snage namenjene za ofanzivu »koncentrisale« su se na oko 150 km pozadi fronta. Nije to bila *nužno* stvarna koncentracija, već samo elastično grupisanje, sračunato po vremenu i prostoru tako da je mogućno izvršiti tu stvarnu koncentraciju u zoni dejstva ili u njenoj blizini. Snage ovog »elastičnog grupisanja« — kome bi dobro odgovarao i naziv »dekoncentracije« — pošto su bile zadržane na 150 km unazad, držale su u neizvesnosti ceo front od 300 km. Protivnik nije mogao blagovremeno ustanoviti na kojim će se tačkama izvršiti

stvarna koncentracija, a za tu koncentraciju motorizovanim snagama bilo je najčešće potrebno manje od 48 sati. S druge strane, rasturenost napadačevih snaga prema pozadini izazivala je istu takvu rasturenost snaga odbrane, na prvom mestu njenih rezervi. Kapetan Lidl Hart izložio je taj problem na ovaj način: »Vaša rasturenost, njegova rasturenost, vaša koncentracija, takva su uzastopna stanja, a svako od njih je posledica. Stvarna koncentracija plod je sračunate rasturenosti«. Motorizacija je ponovo učinila mogućim ideal kome je težio Klauzevic i koji je ostvario Moltke u ratu pomoću železnica: »Odvojeno se kretati, a ujedinjeno napadati«.

Jedinice određene za ofanzivu, oklopne divizije, pešadiske motorizovane divizije, kao i glavnine pešadiskih divizija sa konjskim vozilima, kretale su se ka tačkama napada širokom mrežom puteva, napredujući jednovremeno na više pravaca. One su se pojavljivale iznenadno na bojištu, no ipak ešelonirane prema ulozi koja je dodeljena raznim vrstama divizija. Oklopne snage dejstvovale su kao malj za otvaranje prvih prodora, a motorizovane divizije ulazile su u akciju radi njihovog produbljuvanja, dejstvujući u međusobnoj vezi. U tom trenutku obične pešadiske divizije nalazile su se još vrlo daleko od bojišta. Nastupajući usiljenim marševima, one su ulazile u borbu radi proširenja početnih prodora, likvidiranja poslednjih ostrva otpora i radi odbrane oslojenog zemljišta od protivnapada. Na taj način, vođeno je više akcija jednovremeno, po dubini i po širini. Frontalni napadi izmenjivali su se sa bočnim, napad sa odbranom, protivnapad sa povlačenjem ili gonjenjem. Borba je gubila svoj linearni izgled i prestajala je da bude

frontalna. Postalo je sasvim normalno boriti se usamljeno ili sa nedovoljno osiguranim bokovima. U ovoj prividnoj zbrici moderna tehnika radioveza omogućavala je da se operacije vode povezano.

Ovi metodi napada na zemlji ne bi bili mogućni da nisu bili kombinovani sa odgovarajućom taktikom vazduhoplovnih snaga. Mehanizovane armije mogu pobedi-vati samo blagodareći odgovarajućem sadejstvu avijacije. Borba na zemlji činila je, dakle, povezanu celinu sa borbom u vazduhu i novi vid bitke dobio je i treću dimen-ziju, visinu, pored dveju ranijih dimenzija: dubine i ši-rine. Princip koncentracije po mestu i vremenu, koji čini glavnu osnovu dejstva suvozemnih snaga, dobio je isti značaj i za vazduhoplovne snage. Pokreti u oba delo-kruga bili su brižljivo usklađivani. Prevlast u vazduhu iznad mesta napada postala je bitan uslov uspeha. Zato su bombarderske eskadrile nastojale da prikuju za zemlju neprijateljsku avijaciju u njenim bazama, dok su lovci napadali avione koji su pokušavali da intervenišu u borbi na zemlji. Takva je bila borba za prevlast u vazduhu iznad borbene zone.

Ali, dejstvo avijacije bilo je isto tako važno u dru-gom jednom delokrugu. Obrušavajući bombarderi neu-tralisali su artiljerisku zonu odbrane i delimično zame-njivali, u napadu, ogromne i teške mase artiljerije, tako karakteristične za Prvi svetski rat. U izvesnim slučaje-vima ofanzive su bile otpočinjane samo uz pomoć avija-cije, bez artiljeriske pripreme. Ali uloga koju je vazdu-hoplovstvo igralo u izolovanju bojišta bila je još mnogo važnija nego ovo neposredno učestvovanje u borbi na zemlji. Kolone u pokretu po putevima u pravcu ugro-

ženog sektora odbrane bile su neutralisane bombama ili mitraljiranjem. Na taj je način napadač štitio svoje nedovoljno osigurane i uvek osetljive bokove u uskim klinovima prodora. Lokalna vazdušna nadmoćnost sačinjavala je obaveznu dopunu lokalne nadmoćnosti na bojištu. Neravnotežu izazvanu iznenadnom koncentracijom suvozemnih napadnih snaga ne bi bilo uopšte mogućno održati da vazdušna aktivnost nije sprečavala dolazak rezervi odbrane.

Trebalo bi nam isuviše mnogo mesta za proučavanje u pojedinostima, mada veoma interesantnim, taktike munjevitog rata, ali njegova analiza nije neophodna za našu studiju. Ipak ćemo dopuniti našu opštu sliku ukazujući kako je reagovala odbrana. Prema pravilima pre 1939 godine, položaj je imao, pre svega, frontalni i liniski karakter sa ciljem da se napad zaustavi, poglavito vatrom, čim bi otpočeo. Odbrana je bila organizovana na dubini od 4 do 6 km kojom je bila obuhvaćena i zona razvoja artiljerije. Ta dubina bila je vrlo mala za front od 800 km, koliko iznosi otstojanje od švajcarske granice do obale Severnog Mora. Jedna divizija branila je otsek prosečne širine od desetak kilometara. Sa dva puka u prvom ešelonu i trećim u drugom, ovaj poredak predstavlja srednju gustinu od 1 bataljona na 1,5 km. Celina je bila organizovana tako da može po dubini istrošiti pritisak ofanziva, koje se preduzimaju na širokom frontu, po načinu iz Prvog svetskog rata. Ona je sačinjavala neku vrstu brane protiv poplave, ali nije nikako bila prilagođena metodima napada primenjivanim u munjevitom ratu.

Osim toga, položaj je branila pešadija koja nije bila dovoljno snabdevena protivtenkovskim oruđima. Dešavalo se nekiput da je samo jedan pešadijski puk imao da se odupre oklopnim sredstvima cele oklopne divizije, iznenadno sasređenim na uskom frontu, iza kojih je neposredno sledila pešadija, transportovana na terenskim vozilima. Artiljerija odbrane nije upše mogla da interveniše, jer su je neutralisali obrušavajući bombarderi napadača, koji je, pored toga, koristio i svoju sopstvenu artiljeriju da bi pojačao ovo dejstvo. Vazdušna bombardovanja sprečavala su dolazak pojačanja. Zato se ne treba čuditi što su se u tim uslovima, ostvarivali proboji na dva do tri mesta napada i što su se sve više širili, sve dok odbrana ne bi bila raskomadana na odvojene delove i, najčešće, slomljena. Pripremanje i izvođenje ofanziva Prvog svetskog rata trajalo je nedeljama, dok se u munjevitom ratu sve svršavalo za nekoliko sati ili, najviše, za nekoliko dana.

Ovim ćemo završiti da bismo jasno istakli bitne razlike između taktičkih formi dva svetska rata.

1. — Glavno obeležje ofanziva 1914 — 1918 godine bilo je rasprostiranje njihovog pritiska na širokom frontu. Munjeviti rat vođen je takođe na širokim frontovima, ali sa koncentrisanjem na uskim prodorima ostvarivanim na onim mestima napada gde je tražena odluka. Motorizacija je omogućavala iznenadenje po vremenu i prostoru, zamenjujući opštu nadmoćnost iz Prvog svetskog rata sistematskim organizovanjem lokalne nadmoćnosti.

2. — Dinamizam i brzina mehanizovanih snaga davali su pet puta veću brzinu razvoju situacija na bojištu. Pored toga, opet usled dinamizma, znatno se uvećalo

prostranstvo bojišta, naročito po dubini. U toku Prvog svetskog rata borba je zadržala specifično liniski karakter, dok je u Drugom ona dobila i treću dimenziju u dejstvima vazduhoplovnih snaga.

3. — Motorizacija je povećala pokretljivost armija. Ona je uvećala mogućnosti vršenja brzih koncentracija, pa prema tome i mogućnosti iznenađenja, povećavajući jednovremeno i značaj inicijative. Protivmere neprijatelja dolazile su obično suviše kasno.

Ukratko, motor sa unutrašnjim sagorevanjem, ponovo je vratio ratovanju brzinu i iznenađenje, kako u vremenu, tako i u prostoru. Posledica ovakvog načina dejstva, u isto vreme novog i starog, bila je izbijanje energije i to ne statične, već dinamične, ne više široko razbacane, već veoma koncentrisane za udar. Motorizacija i mehanizacija armija preobrazila je nadmoćnost na velikom prostranstvu, koja je bila obavezna 1914 — 1918 godine, u lokalnu nadmoćnost. A ova je onemogućila odbranu organizovanu frontalno, koja je lokalno slabija od napada, i dovela je do brzog probroja u obliku »džepa«, koji je ostvarivan na zemlji. Vazdušna nadmoćnost štitila je ovaj džep odozgo i sa svih strana.

Analiza munjevitih pohoda 1939—1941 godine

Kako se ovaj način dejstva pokazao u praksi? Istočnja prošlog rata još je mnogo zamućena propagandom i strastima da bi se iz nje mogle lako izvući potpuno jasne pouke. Francuzi pokušavaju da uvere svet da su

1940 godine bili žrtva nadmoćnosti kojoj se nije moglo protivstati; Rusi bi hteli to isto u odnosu na svoje poraze pre Staljingrada. Što se pak tiče drugog dela rata, Saveznici tvrde da su potukli nemačku oružanu silu dotada netaknuta. Ništa od svega toga ne odgovara istini. Dosad objavljena dela o ratu najčešće potsećaju na drveće koje sprečava da se vidi šuma.

Mnogo se glorificiralo, a vrlo malo proučavalo na objektivan način. To je preterivanje kad se kaže da Nemci za svoje uspehe u prvoj polovini rata duguju jedino svojoj novoj doktrini ili isključivo svom materijalu, koji je tada bio moderan. Ti su faktori bili, prirodno, od velike važnosti, ali je bilo i drugih, i to možda od još većeg značaja. »Ratna sreća«, strategiske i političke greške kao i slabiji moral njihovih protivnika, sve se to složilo da bi se stvorila atmosfera povoljna za briljantne pobede munjevitog rata, pobeđe neočekivane i tako brze, da su one potpalile Hitlerovu ambiciju i navele ga da poveruje u nepobedivost nemačke vojske.

Što su Nemci okupirali više teritorija, sve više su se razvlačili. Na kraju, nalazili su se svuda po Evropi, ali nigde nisu bili dovoljno jaki. Poraz Nemačke postao je neizbežan usled ogromnih grešaka počinjenih u oblasti politike i strategije, više lično od Hitlerove strane nego od strane njegovih generala, koji su se uvek pokazivali krajnje oprezni i bili za to prekoravani. Međutim, ako su Nemci svoje pobeđe iz prvog dela rata dugovali ne samo svojoj novoj taktici, već i sticaju povoljnih prilika, onda bi to isto bilo tačno i za Saveznike u drugom delu rata. U toku šest godina koliko je trajala ova duga borba, suprot-

stavljenе snage nisu bile nikada, čak ni približno, u ravnoteži, ni materijalno ni moralno. I tako, iz svih tih razloga, vrlo je teško izvući ubedljive pouke iz poslednjeg rata.

Invazija Poljske

Poljska, napadnuta 1. septembra 1939., bila je pobeđena za 18 dana. Toga prvog jutra rata nemačka oružana sila prešla je granicu sa 44 pešadijske divizije i svim svojim mehanizovanim jedinicama (6 oklopnih divizija i 6 pešadijskih motorizovanih divizija). U operacijama je uzelo učešća oko dve hiljade aviona. Vrlo slabe snage, bar pet puta slabije od francuskih po broju i po materijalu, držale su »Sigfridovu liniju«. Hitler se izlagao velikom riziku. Poljaci su mu se suprotstavili za 31 pešadijskom divizijom i skoro 700 aviona. Ali, to su potpuno teoriske cifre. Poljska vojska bila je vrlo siromašna u svakom pogledu i imala je zastareo materijal; s druge strane, ona je bila iznenađena u polovini svoje mobilizacije, koja se nije nikako mogla ni završiti zbog bombardovanja saobraćajnih puteva. Njoj je, pre svega, nedostajalo protivtenkovsko oružje, ali se isto tako ispoljila krajnja poremećenost u svima domenima. Poljaci su za suprotstavljanje invazije raspolagali, uistini, samo svojom tradicionalnom hrabrošću.

Njihov Glavni generalstab nadao se da će moći ne samo braniti državne granice, već je uobražavao čak da je u stanju da preduzima protivofanzive na nemačku teritoriju. On je svoju strategiju zasnivao na prepostavci da će zapadne sile odmah napasti »Sigfridovu liniju« i

time vezati gro nemačke oružane sile. Međutim, Francuzi, mada obavešteni o slabosti Nemaca na zapadu, nisu preduzeli nikakvu odlučnu akciju. Dok su se Poljaci herojski tukli za sam opstanak svoje zemlje, general Gamlen je odlučio da preduzme neku vrlo neodređenu ofanzivu. Nemačke trupe su se povukle saobrazno primljenim zapovestima, izbegavajući borbu kad god je to bilo moguće, što je dozvolilo njihovim protivnicama da zauzmu mali deo teritorije u okolini Sarbrikena. Kad su, posle završenog pohoda na Poljsku, prve nemačke divizije bile transportovane sa istoka na zapad, Gamlenove snage povukle su se pozadi svoje granice.

Oči Poljaka sagledale su tragičnu stvarnost kad je bilo izvesno da se na Zapadu neće ništa dogoditi. Celokupna njihova strategija počivala je na saradnji sa njihovim saveznicima, pa su zato njihovi ciljevi bili isuviše ambiciozni. Raspored svih njihovih snaga nosio je pečat preterane razvučenosti, što je savršeno odgovaralo namerama nemačke Vrhovne komande. Njihove rezerve su bile raspoređene upravo na mestima gde su Nemci i želeli da ih zateknu da bi ih lakše okružili.

Teško da istorija zna za rat koji bi se odvijao po tako precizno utvrđenom vremenskom rasporedu. Nemci su izvodili svoje operacije ne obraćajući pažnju na mnoga taktička pravila, koja su tada smatrana kao čvrsto ustaljena. Svet, kome tajne ovog pohoda nisu bile poznate, bio je delom zahvaćen divljenjem, a delom strahom. Za šest dana poljski frontovi bili su probijeni i raskomadani. Sve se odigralo tako brzo da nije bilo dovoljno vremena čak ni za preduzimanje strategiskih protivmera.

Invazija Zapadne Evrope

Norveška ekspedicija bila je sasvim posebnog karaktera i njeno proučavanje ne bi koristilo našim istraživanjima, ali bitke koje su vođene na Zapadu 1940 godine, bile su mnogo poučnije. Ovaj pohod mogao je imati sasvim drukčiji kraj da je ... Vrlo je lako biti pametan posle događaja, misliće neki čitaoci, što je neosporna istina, ali nije stvar u tome. Naš cilj ne sastoji se u kritikovanju, već u ispitivanju problema munjevitog rata da bi se utvrdilo da li ova doktrina, sama po sebi, ima svu onu vrednost koja joj je pridavana u ono vreme.

Nemci su prešli u napad 10 maja 1940. Svima je poznat razvoj događaja. Saveznici su reagovali upućivanjem svojih najboljih divizija u Holandiju, preko Belgije. Međutim, glavni napad nemačke oružane sile nije izvršen severno od Namira, već više južno, između Namira i južnog krajnog dela Belgije. Pošto je probijen front na ovom sektoru, brzo nastupanje oklopnih snaga u pravcu Lamanša otseklo je francusko-britanske snage od njihovih baza i postepeno ih odbacilo u oblast Denkerka. Saveznici su tu izgubili svoje najbolje jedinice i takozvana bitka na Somi, drugi deo pohoda, bila je samo završetak.

I ovde bi bilo pogrešno pripisati poraz jedino taktici munjevitog rata. Čitav skup okolnosti omogućio je Nemcima da prođu kroz Ardene i pređu Mezu da bi tako izbili na desni bok savezničkih snaga angažovanih u Belgiji, bok nedovoljno zaštićen. Zadatak odbrane mesta prelaza između Namira i Longijona na otseku dužine 130 km imala je 9 armija pod komandom generala Korapa,

nekoliko jedinica 2-e armije kojom je komandovao general Ensiže (Huntziger) i jedna belgiska divizija, što čini u svemu oko 15 divizija. Front na Mezi držalo je samo 8 divizija, a ostale su bile u pozadini, u rezervi, što čini jednu diviziju na svakih 16 km. Sa protivne strane, general fon Rundštet raspolagao je sa 51 divizijom, od kojih 7 oklopnih, u početku, a kasnije 9, potpomognut sa celom 3-om vazdušnom flotom generala Šperlea. Odnos snaga bio je, dakle, 1 : 4, a oklopnih u početku 1 : 3, kasnije skoro 1 : 5. Eto kakva je bila glavna zona napada celog pohoda na Zapadu. Ova nadmoćnost, ostvarena lokalno, bila je dovoljna da se saveznički front probije na tri odvojena sektora, kod Dinana, kod Montermea i kod Sedana. Na svakom od ovih mesta napada upotrebljen je po jedan oklopni korpus.

Treba reći, što je cela istina, da ni nemačko visoko komandovanje nije bilo pripremljeno da se suoči sa izvesnim eventualnostima. Ono je bez oduševljenja i pod pritiskom Hitlerovim prihvatiло да главни напад премести са severa na jug, između Namira i Sedana. Još jedanput Hitlerova »intuicija« pokazala se tačnom, jer bi se nemačka ofanziva, da je bila izvedena onako kako je prvo-bitno bila predviđena, odigrala tačno тамо где ју је очекивао general Gamlen. У овом послу играла је takođe dosta važну ulogу и »ратна срећа«. 10 januara 1940 godine, jedan nemački avion spustio se greškom на belgisku teritoriju blizu Mišlena на Mezi. On je transportovao jednog oficira koji je nosio neka dokumenta у vezi sa planovima pohoda. Baš ova nezgoda najviše je potstakla Hitlera да promeni mišljenje и да usvoji ideju

generala fon Manštajna, tojest da glavni udar ofanzive premesti više na jug.

Osim strategiskih pogrešaka Saveznika i sreće Nemača, i drugi elementi ispoljili su odlučan uticaj na tok događaja. Nemačka vojska, daleko od toga da raspolaze poražavajućom brojnom nadmoćnošću nad svojim protivnicima kao što se mislilo, nije bila u stanju da izvede ni toliko jedinica koliko su oni imali. Ofanziva je bila preduzeta sa 136 divizija, dok ih je s druge strane bilo 156: francuskih, britanskih, belgiskih i holandskih. Samo su u vazduhoplovstvu Nemci bili nadmoćniji, po broju i po kvalitetu.²⁾ Oni su imali mnogo manje tenkova — jedva 2.800 prema više od 4.000 — i oni su bili, u proseku, slabiji po oklopu i naoružanju, mada nešto bolji u brzini. Njihovo glavno preim秉stvo, pored avijacije, bilo je u efikasnosti sa kojom su manevrovali svojim tenkovima i u boljoj tehnici koju su usavršili. Starešine njihovih oklopnih jedinica usvojile su i sprovele u praksi, sa odlučujućim rezultatima, teorije koje su smislili britanski mozgovi, ali koje saveznička Vrhovna komanda nije shvatila.

Od 136 nemačkih divizija samo je 10 bilo oklopnih. A baš je taj mali deo, koji je najpre korišćen kao malj, a zatim kao vrh kopljja, odlučio o rezultatu pohoda pre nego što je gro vojske mogao i da stupi u dejstvo. Sjajni rezultati postignuti ovim prodrorima oklopnih snaga prekrili su senkom sićušnost njihovih razmara i prikrili uskost mogućnosti kojima su ih one postigle. Ovi uspesi

²⁾ U maju 1940 saveznička avijacija imala je, u svemu, 1.765 aviona: 976 francuskih, od kojih 520 lovačkih i 31 moderni bombarder; 310 britanskih; 222 belgiska i 248 holandskih.

mogli su im lako biti uskraćeni da nije bilo paralizovanja i odveć čestog pada morala, izazvanih kod protivničkih starešina i trupa ritmom i tehnikom napada za koje nisu bili pripremljeni. Kako god bilo, uspeh invazije počivao je na nizu slučajeva i srećnih okolnosti ... i na hitrosti kojom su »dinamičke« starešine, kao Guderijan i Romel, umele da prime rizik i izvuku sve koristi iz ovih srećnih slučajeva.

Ništa nije moglo biti uzaludnije od načina na koji je francuska Vrhovna komanda upotrebila svoje oklopne snage. Ona je raspolagala sa 53 bataljona prema 36 nemačkih, ali su ovi nemački bili svi formirani u divizije — ukupno njih 10 — dok je skoro polovina francuskih tenkova obrazovala jedinice za podršku pešadije. 7 mehanizovanih divizija takođe je bilo upotrebljeno po delovima. Pre rata su jedine francuske tenkovske formacije bile one koje su se nazivale »lake mehanizovane divizije« (200 tenkova) preformirane konjiće. 3 su uzele učešća u nastupanju kroz Belgiju. Postojale su takođe 4 »oklopne« divizije (samo po 150 tenkova) formirane u toku zime. Sve 4 su bile bačene, ne u sastavu oklopne armije, već odvojeno i uzastopno protiv 7 nemačkih oklopnih divizija (od kojih je svaka imala prosečno po 260 tenkova) koje su prešle Mezu u širokoj falangi. Prva francuska oklopna divizija bila je upućena na Dinan, ali joj je ponestalo pogonskog goriva i pregazio ju je Romel. Treća je bila poslana na Sedan, gde je raskomadana za podršku pešadije i gde su 3 Guderijanove divizije uništile njene delove. Četvrta, pod komandom de Gola, tek formirana i još nekompletna, stupila je u dejstvo na bok Guderijana kad je on prodirao prema Oazi i bila je

surovo odbačena. Druga je bila razvučena na 40 km duž Oaze, tako da 2 čelne Guderijanove divizije nisu imale nikakve muke da pređu ovaj tanki niz sastavljen od statičkih zrnaca. 3 mehanizovane divizije, iznenađene u Belgiji, primile su zapovest da dejstvuju prema jugu, u pravcu Kambrea i Sen Kantena, kad su Nemci bili prešli Mezu i nadirali prema Lamanšu. Ova zapovest nije nikad bila izvršena, jer je vrlo veliki broj tenkova bio odvojen za podršku pešadije na raznim mestima. Što se tiče Britanaca, oni su u Francuskoj imali samo 10 bataljona tenkova, koji su bili svi dodeljeni pešadiskim divizijama.³⁾

Da li su Saveznici mogli, boljom taktikom upotrebe svojih tenkova, dati drugi obrt bici na Zapadu? Njihova avijacija je bila slabija od nemačkog vazduhoplovstva, to je istina, ali čak i avionima koje su imali, oni su morali postići bolje rezultate. Za to je bilo potrebno da oni bolje poznaju korišćenje aviona u borbama na zemlji. Ovo korišćenje, isto tako kao i upotreba oklopnih snaga u taktičkoj prikupljenosti na uskim frontovima, ne može se improvizovati od danas do sutra. Slično tome, taktika, organizacija i naoružanje normalnih pešadiskih divizija morali su da budu prilagođeni kombinaciji oklopnih snaga sa avijacijom. Mada pešadija nije više bila »kraljica bitaka«, ona je ipak zadržala odlučujuću ulogu. Guderijanovi i Romelovi oklopni sukobili su se sa pešacima koji nisu bili pripremljeni da se odupru novim shvatanjima vremena i prostora, koji su primenjivali nepodesnu taktiku, preterano centralizovanu, nedovoljno

³⁾ Podatak je uzet iz Lidl Hartovog prikaza dela maršala Romela: *Der Krieg ohne Hass* (Rat bez mržnje).

gipku, usled čega su bili nesposobni da reaguju na situacije koje su se menjale vrlo velikom brzinom. Čim bi se tenkovi pojavili u njenoj pozadini, pešadija je smatrala da je sve svršeno i da bi bilo protivno pravilima produžiti otpor. Tome se ne treba čuditi, jer je ona bila obučena za borbu sasvim različitog karaktera. Na drugoj strani, nemački dokumenti jasno kažu: uvek kad pešadija, koja dejstvuje čak i po odvojenim jedinicama, pruži ozbiljan otpor, oklopni klinovi nađu na ozbiljne teškoće. Niko ne može reći kakav bi obrt imala bitka da je pešadija svugde držala posednuto zemljište.

Vrlo je zanimljivo čitanje memoara koji su objavljeni posle rata, naročito onih koji se odnose na francuske divizije u toku toga rata. Svi optužuju nekog drugog. »Ja sam mogao održati svoj otsek«, kaže general Iks, »samo da nije popustila susedna divizija generala Ipsilon«. Potpuno isti prigovor čini Ipsilon Iksu. Ustvari, ni Iks ni Ipsilon nisu se držali čvrsto i nema dovoljno slova u azbuci da se navedu svi koji su popustili. Uzalud je general Gamlen u tom kritičnom sticaju prilika apelovao na tradicionalnu hrabrost francuskog vojnika. Ovde-ondje, nekoliko divizija dočekalo je nemačku najezdu sa divnim heroizmom, kao u danima Verdena, i, mada su one povele unapred izgubljenu borbu, delo zasluguje da bude sasvim posebno istaknuto. One su bile zaobiđene i sleva i zdesna, preko otseka gde se branioci nisu tukli sa istom srčanošću. Velika većina vojnika puštala je da ih guraju kao stado ovaca sve do trenutka kad bi se, zamorenji svim tim nesrećnim zbivanjem, jednostavno i načisto zaustavili na mestu gde su se zatekli, pošto su izgubili svoje oružje, napustili svaku nadu i po-

stali ravnodušni. Ne budimo suviše strogi prema pobeđenima iz 1940 godine. »Čelično čudovište koje ne možeš raniti« — tenk — koje su oni navodili radi svog opravdanja, već je poslužilo za objašnjenje poraza i drugih armija koje su imale isti ugled kao i francuska.

Rat na Balkanu 1941 godine

Godinu dana kasnije, na Balkanu, operacijama nemачke oružane sile ponovo su isle na ruku posebne okolnosti, kao što je to bilo i na Zapadu. »Ratna sreća« i dalje se smešila velikom kockaru kakav je bio Hitler. Ovaj rat je imao klasične crte u pogledu taktike munjevitog rata, mada je bio poslednji te vrste. Jugoslovenska vojska imala je oko 30 divizija. Međutim, u početku neprijateljstava, 13 od njih, koje su bile predviđene za rezervu, nisu još bile mobilisane. One su imale zastarelo naoružanje, a avijacija nije praktično ni postojala. Zemlja nije bila pripremljena da se bori sa takvim protivnikom kakav je bio nemačka oružana sila. Umesto da se povuče u planine na jugu radi uspostavljanja fronta preko poluostrva u vezi sa Grcima i Britancima, jugoslovenska Vrhovna komanda, kao i poljska pre nje, smatrala se dovoljno jakom da zadrži nemačkog i bugarskog napadača na severnoj i istočnoj granici. Štaviše, ona je računala da, u sadejstvu sa Grcima, izbaci Italijane iz Albanije. Ovde je, takođe, razvučenost protivnika isla na ruku Hitlerovim planovima. U ovom slučaju oklopne divizije isle su čak i ispred utvrđenog vremenskog reda. Jugoslovenske trupe položile su oružje posle desetak dana borbe.

Grci su gajili isti optimizam. I oni su hteli da se odupru svugde, ne vodeći računa o pravilu Fridriha Velikog: »Ko hoće sve da brani, ne brani ništa«. Čak i posle poraza Jugoslavije, Britanci nisu uspeli da ih ubede da će poslednje »Metaksasove linije« duž bugarske granice dovesti do kognog rasturanja njihovih snaga. Posle ovog odbijanja, Britanci su smatrali da je rat već unapred izgubljen, pa su se, posle pada Jugoslavije, ograničili na vođenje zadržavajuće odbrane da bi omogućili uredno povlačenje prema brodovima za ukrcavanje. Ovo povlačenje je bilo dugo i krvavo. Sve nade koje je gajio Winston Čerčil da će doći do stvaranja novog fronta na Balkanu, bile su propale. Skepticizam britanskog Generalštaba bio je opravdan.

Invazija Rusije

U Rusiji je, najzad, »ratna sreća« napustila Hitlera. Rat na Balkanu prinudio ga je da odloži svoj napad za oko četiri sedmice i da tako izgubi dragoceni period lepog vremena. Usled bitnih razlika u mišljenju, koje su postojale između Vrhovne komande i Hitlera u pitanju vođenja operacija, teškoće su iskrsle još pri izradi planova.

Glavni generalstab je izjavio da napad na Rusiju može uspeti samo ako je mogućno uništiti Crvenu armiju u najkraćem roku. Ovaj rezultat biće postignut samo ako se, posle serije okružavajućih bitaka, izvrši brzo prodiranje, sa svima prikupljenim snagama, ka Moskvi, gde mora pasti odluka.

»Ja ne verujem u važnost Moskve«, odgovorio je Hitler. »Događaji će pokazati da li je mogućno da se ona osvoji. Za savlađivanje Rusije potrebno je da najpre zauzmem Lenjingrad i Finski Zaliv na severu, industrijsku oblast Donjeca na jugu, kao i žitna polja Ukrajine.«

Teško je danas reći koji je od ovih operacijskih planova bolji, ako je ijedan bio dobar. U svakom slučaju, činjenica je da su se Nemci, u toku prvih sedmica rata, kolebali između ova dva shvatanja. Hitlerovo je prevagnulo u početku, a ono drugo, Glavnog generalštaba, usvojeno je kasnije. Hitler je u početku verovao da može postići oba cilja, a druga greška iste vrste počinjena je godinu dana kasnije, kad je nemačka oružana sila jednovremeno nastupala na Staljingrad i Kavkaz. Što se tiče operacija 1941—42 godine, premeštanje težišta sa krila (Lenjingrad — Kijev) na centar (Moskva), zatim ponovo iz centra na krila, dovelo je do zakašnjenja od tri sedmice i bilo pravi uzrok tome da ništa nije ostvareno. Antagonizam između Hitlera i Glavnog generalštaba postao je tako zaoštren u toku ovog kobnog kolebanja, da su se posledice toga odrazile na ceo kasniji tok rata.

Ove strategiske greške bile su povećane još i drugim greškama političkog karaktera. Hitler je, izgleda, bio ozbiljno odlučio da sproveđe svoju »istočnu politiku« uprkos mišljenju Glavnog generalštaba, koje je bilo sa svim suprotno. Njegov pravi cilj manje je bio u tome da suzbije boljševizam nego da stvori kolonijalno carstvo u Istočnoj Evropi. Antikomunistički elementi, koji su u početku ispoljili prijateljsko držanje, osetili su se izdatim pred zahtevima preteranih rekvizicija i držanjem okupatorskih nacionalsocijalističkih vlasti. Tako je Hitler izgu-

bio simpatije ugnjetenih naroda Sovjetske Unije, koje su trebale da čine jedan od glavnih aduta u njegovoj borbi protiv Moskve. Požrtvovanje, izdržljivost i hrabrost nemačkog vojnika nisu otada bili u stanju da nadoknade, pa čak ni da ublaže, sve zlo prouzrokovano rđavom politikom.

Da li je nemački napad iznenadio Ruse? Vrlo je teško odgovoriti. Ustvari, koncentracija nemačke oružane sile, koja je otpočela u proleće 1941, teško da je mogla izmaći njihovo pažnji. Zato izgleda da su oni bili mnogo više spremni da dočekaju sam napad nego da se suprotstave postupcima taktike munjevitog rata. Sva obaveštenja kojima raspolažemo u tom pogledu potiču iz nemačkih izvora ili su pomešana sa sovjetskom propagandom, tako da nemamo potrebnih elemenata da izvedemo precizno upoređenje između dva tabora. Ako je verovati Nemcima, Sovjetska armija je bila stalno držana u pripravnosti od početka neprijateljstava 1939 godine.

Prema podacima koji su dati Britanskoj vojnoj misiji za vreme rata, Rusi su 1941 godine raspolagali, za suprotstavljanje Nemcima, sa 114 pešadijskih divizija, 24 konjičke divizije i 59 tenkovskih brigada. Nemci su cenili da tenkovskih brigada ima samo 40.⁴⁾

⁴⁾ Prema generalu Halderu, ruske su snage, u junu 1941, bile ove:

	Pešadijskih divizija	Konjičkih divizija	Tenkovskih brigada
Između Baltičkog i Crnog Mora	118	20	40
Sibir i Centralna Azija	— —	25	8
Kavkaz	— — — —	8	4
Finska i oblast Lenjingrada	—	18	—
Oblast Moskve	— — — —	8	1
	177	33	50

Rusi su bili jači od Nemaca, naročito u tenkovima. Nemačka oružana sila je nastupala u 3 grupe armija, sa 118 divizija, od kojih je bilo 17 oklopnih i 13 motorizovanih. Oklopne divizije bile su reorganizovane pre početka pohoda i nisu imale više od 150 tenkova umesto 260, koliko su ih imale u početku. Rumunske, mađarske, slovačke, finske i italijanske divizije nisu bile obuhvачene u ovom broju.⁵⁾

Naročito treba uočiti postojanje pravih oklopnih armija, sastavljenih od 5 do 6 oklopnih divizija i 2 do 3 motorizovane divizije. Usvojeni način dejstva sastojaо se u tome da se oklopne divizije probiju u dubinu i pozadinu Rusa; kad izbjiju na 150 do 200 km od svoje polazne tačke, one operišu po parovima, u obliku klešta. Pešadija je sledila usiljenim marševima, prelazeći 50 do 65 km na dan. 22 juna 1941, nemačka oružana sila je otpočela najteži od svih svojih pohoda. Oklopni klinovi prodirali su ne vodeći računa o pešadiji, kao u Poljskoj, Francuskoj i na Balkanu, probijajući ruske položaje kao iglama, a bilo je jasno, još od početka, da protivnik nije imao nikakve namere da izbegava borbu.

I tako, u roku kraćem od sedam dana od polaska, odigrala se prva bitka klasičnog okruženja kod Bjelostoka i Minska. Izvršen je ogroman prođor u sovjetskom frontu, ali nije odmah iskorišćen zbog razmimoilaženja koje je postojalo između Hitlera i Vrhovne komande vojske. Sledile su, u brzoj uzastopnosti, druge bitke, kod

Vidi: *Gespräche mit Halder*, Peter Bor, Limes Verlag, Wiesbaden, 1950.

⁵⁾ Opet prema generalu Halderu, Nemci su 22 juna 1941 raspolagali sa: 108 pešadijskih divizija, 19 oklopnih divizija, 13 motorizovanih divizija i 1 konjičkom divizijom.

Umana, Smolenska, Gomela, Brjanska — Vjazme. Za manje od mesec dana nemačko vazduhoplovstvo uspelo je da zбриše rusku avijaciju s neba. Prvi izveštaj o ovoj gigantskoj borbi bio je sastavljen krajem septembra: broj zarobljenika dostizao je fantastičnu cifru od preko dva miliona, bilo je zaplenjeno na hiljade tenkova i još više topova. Rusi, koji su se pojavljivali iz močvara i velikih šuma, ostavljali su gotovo zbunjujući utisak na Nemce. Oni nisu videli ništa, nisu mislili ni na šta, nisu se interesovali ni za šta, čak ni za jelo. Neizmeran broj čutljivih zarobljenika, ogromna rastojanja između bojišta, proizveli su kod Nemaca neku vrstu potresa i učinili da shvate da ove neobične mase i ogromni osvojeni prostor čine samo jedan deo onoga što još treba savladati. Svuda gde je dopirao njihov pogled, zemlja je izgledala neobična, kao da je pripadala nekom drugom svetu.

Prvih dana oktobra vreme se naglo izmenilo. Kiša je padala dan i noć, razmekšavajući puteve. Gusti oblaci ometali su dejstva nemačkog vazduhoplovstva. Pešadija se zaglibila. Sva vozila kao da su se pokoravala nekoj tajnoj zapovesti, odmah i svuda su se zaustavila, na opšte iznenadenje. Gusenice tenkova nisu više zahvatale, točkovi kamiona utonuše obrćući se u mestu. To je bila sezona blata. 6 tenkovski puk, na čelu oklopne armije Guderijana, brojao je svega 10 tenkova, ostalo je bilo nepokretno. Sva najsavršenija sredstva moderne tehnike izneveriše u isti mah. Neophodno snabdevanje moglo se održati samo pomoću malih, ponima sličnih, konja ruskih seljaka. U sticaju takvih prilika, neprijatelj je postavljao mine sa obe strane puta, tako da Nemci nisu više mogli obilaziti prostorije tečnog blata a da sa svojim vozilima

ne odlete u vazduh. Bilo im je nemoguće da napreduju, kao i da se vrate. Rat se pretvorio u nešto zaista bedno. »Ah! Gde je lepa Francuska!« vikali su vojnici.

Nesreća retko dolazi sama. Posle prvih velikih bitaka Rusi su se izvanredno brzo opravili. Iznenađeni novim postupcima munjevitog rata, morali su sve da uče od početka. To ih je koštalo 800 kilometara teritorije. Ali, šta je to 800 km u beskrajnosti ruskih stepa? nijedna odbrana ne bi bila u stanju da izvrši povlačenje takvog obima u Zapadnoj Evropi. Rusi su tada shvatili da Nemci nisu nepobedivi i povratiše poverenje u sebe i u taktiku koju su počeli primenjivati. Njihov tenk T-34, koji se pojavljivao na bojištima u sve većem broju, bio je teži i pokretljiviji od nemačkih modela koji su, upoređeni s njim, ličili na kutije od sardina. Oni su takođe uspostavili izvanredno sadejstvo između pešadije, oklopnih snaga i artiljerije. Što se borba više približavala Moskvi, okloplni klinovi su se sve više tanjili, a sovjetski otpor je postajao sve jači. Nemci su morali velike otseke da brane sa po nekoliko bataljona, čije su čete raspolagale jedva sa po 50 pušaka.

Prvi mraz je bio 4 novembra 1941 i pozdravljen je veseljem, jer je to prestatvljalo kraj užasnog blata. Ali, već sutradan, on se pokazao u mnogo manje simpatičnom obliku. Nemačka oružana sila nije raspolagala opremom potrebnom za zimsko ratovanje. Kamioni nisu imali ulja otpornog na hladnoću, tenkovi nisu bili snabdeveni specijalnim gusenicama tako da je bilo nemoguće njihovo manevriranje po zaleđenim putevima. Ozlede usled smrzavanja se umnožiše. Na pomoćnim letilištima avioni nestadoše pod debelim snegom. Nedostatak specijalnih ure-

đaja za paljenje motora prikovoao ih je za zemlju. 13 novembra termometar je pokazivao —13,5° C. Može izgledati neverovatno da je nemačka Vrhovna komanda izabrala baš taj dan za početak velike »jesenje ofanzive«, koja je imala za cilj Moskvu. Poznato je kako se ona razvijala. Hitler je nastavio sa upornim zahtevanjem da armija nastupa, dok je Vrhovna komanda vojske htela da se ona povuče u Poljsku u cilju razmeštaja za zimski boravak. Južno od Tule jedna divizija, mučena hladnoćom u zaklonima bez krova, desetkovana u borbama, izgubivši sve svoje teško naoružanje, raspolažući još samo mitraljezima koji usled smrznutosti nisu mogli da gađaju, ugrožena iz pozadine većim grupama tenkova T-34 i napadnuta s fronta od sibirskih strelaca, napustila je svoje položaje zahvaćena panikom — kao i Francuzi 1940 godine. Mogli bi ovo izlaganje produžiti u nedogled da je naša namera bila da pišemo istoriju.

Dakle, munjeviti rat razgoreo se na Istoku u dugo-trajan požar, i to ne toliko usled otpora Rusa, njihovih oklopnih snaga ili njihove taktike, koliko usled ne-srazmere između nemačkih sredstava i širine prostora. Oklopne divizije nisu mogle otkloniti ovu nedovoljnost, jer njihove mogućnosti, ma kako da su bile izvanredne, nisu bile u srazmeri sa ogromnošću teritorije, da se i ne govori o tome da su one bile paralizovane meteorološkim uslovima. Nemci su izgubili ovaj rat zato što su, zaslepljeni svojim prethodnim pobedama, precenili ono što je bilo u njihovoј moći. Događaji su mogli da zauzmu sasvim drugi pravac da je Vrhovna komanda vojske, umesto što se stalno kolebalo između dva cilja, sasredila svoje napore samo na jedan. Sredinom septembra, kad je bilo

jasno da se odluka ne može postići u toku samo jedne sezone, bilo je mnogo pametnije povući armije preko zime, bilo na liniju Dnjepra ili duž Dnjestra, u cilju njihovog reorganizovanja za prolećnu ofanzivu. Takva strategija bi, sigurno, udaljila Hitlera od njegovih ciljeva, ali bi ga približila uspehu, no on je imao isuviše kockarski temperamenat da bi je usvojio. Uostalom, nacistički režim, kome je njegov lični prestiž sačinjavao temelj, ne bi možda odoleo udaru koji bi proizvelo ovakvo povlačenje. Tako se bar mislilo u ono vreme, ali su kasniji događaji pokazali da je nacionalsocijalizam bio u stanju da preživi i mnogo ozbiljnije poraze.

U ratu ništa nije normalno. Situacije, koje nastaju iz razvoja bitaka i operacija, uvek su različite, praćene svojim posebnim uslovima. Ovde smo ih analizirali da bismo pokazali da su se stvari mogle i drugčije obrnuti i pored taktike munjevitog rata. Pišući ovo što je pretvodilo, naša namera nije bila da umanjimo izvanredne podvige nemačke oružane sile. Samo, oni bi na nas ostavili mnogo manji utisak da smo onda znali ono što znamo danas.

GLAVA IV

PROTIVMUNJEVITI RAT

Bitke kod El Alamejna i Staljingrada, odlučne prekretnice prošlog rata, ne samo što su označile međe nemačke ekspanzije, već su pretstavljale i značajne granice sa gledišta razvoja taktike. Munjeviti rat je bio završen. Odbrana je lagano, ali sigurno, ponovo vraćala svoju snagu i postajala sigurnija. Dogodila se ista pojava kao u ljudskom telu koje izlučuje protivotrov na otrov kojim je zaraženo. Mada je ona bila još vrlo daleko od toga da može zaustaviti napad samo pomoću snage svoje vatre, nikad više oklopne divizije nisu mogle da manevruju sa svojom starom drskošću.

Nije lako pratiti taj razvoj. Za vreme Prvog svetskog rata francuski front pretstavljaо je neku vrstu taktičkog laboratorija. Tu su se mogla ispitivati, kao pod mikroskopom, reagovanja obeju strana, posledice protivmera i tehničkih mera odbrane. U Drugom svetskom ratu bilo je to sasvim drugačije. Usled invazije Zapadne Evrope 1940 godine, neposredan dodir između protivničkih kopnenih snaga na tom ratištu nije postojao skoro dve godine. Zbog toga se, u pogledu evolucije taktike, prošli rat može uprediti sa filmom kome nedostaje jedan deo. Operacije u

Severnoj Africi, na Balkanu i u Italiji, bile su sasvim posebnog karaktera i teško je njima se poslužiti da bi se tvrdilo sa preciznošću šta bi se dogodilo na nekom »normalnom« ratištu, naprimer u Zapadnoj ili Centralnoj Evropi. Isti je slučaj i sa vođenjem rata u ruskim stepama, sa njihovim огромним razdaljinama i gigantskim frontovima. S druge strane, kad su se snage dvaju tabora ponovo sudarile, 1942 godine, posle tog prekida od dve godine, odmah je bilo jasno da Saveznici raspolažu vrlo izrazitom nadmoćnošću, naročito u materijalu. Dok je trajao rat, ove snage, kao što smo već rekli, nisu se nikad uravnotežile, čak ni približno, ni u materijalnom, ni u moralnom pogledu.

Da bi se oduprla munjevitom ratu, odbrana je zavela novine u dve oblasti: taktičkoj i tehničkoj. Mi ih možemo ispitati odvojeno, no imajući na umu da su one usko međusobno zavisne, da čine jednu celinu. Da vidimo najpre evoluciju taktike, da bismo bolje shvatili ulogu koju su odigrala nova oružja. Mada su oklopne divizije postale neosporne gospodarice bojišta, stara pešadija nije zbog toga izgubila razlog svoga postojanja. Ona je i dalje sačinjavala masu armija. Prirodno, normalne pešadijske divizije izgubile su mnogo od svoje ranije nezavisnosti. One više nisu mogle da se, svojim sopstvenim naoružanjem, suprotstave svima protivnicima, niti da uvek kombiniju vatru i pokret; njima je bila potrebna podrška, neposredna ili posredna, avijacije i oklopnih snaga. Ipak, i ljudski potencijal i mehanički potencijal — pešadija plus avioni i tenkovi — ostali su isto tako neophodni na bojištima kao nekad. Bez pešadije, oklopne snage teško bi bile u stanju da učvrste uspehe postignute u napadu ili da

ih odbrane od protivnapada. Pešadija je dobila zadatak da brani važne zone, njena uloga sastojala se u ometanju nastupanja mehanizovanih jedinica pomoću svih vrsta usporavajućeg dejstva. To je bio jedini način da se stvore uslovi povoljni za protivnapad tenkovima. Ponekad je mogla iz toga da proizađe bitka između tenkova, čiji je ishod, bilo to u napadu ili u odbrani, u velikoj meri zavisio od stepena ostvarenog sadejstva između pešadije i oklopnih divizija, kao i od obimnosti vazdušne podrške.

Pešadiska divizija, koju smo poznavali 1939 godine, nije bila sposobna da vodi ovu vrstu borbe, ni po svojoj taktici, ni po svom naoružanju, ni po svojoj organizaciji. Ona je bila zamišljena da se bori kao kompaktna celina, da njena tri puka održavaju čvrstu međusobnu vezu, a centralizovana diviziska artiljerija da potpomaže celinu. Kao što smo videli, ona je, u godinama 1939 i 1940, bila žrtva ovog shvatanja. Nije moguće, iz očiglednih razloga, da se motorizuju svi delovi jedne vojske. Pošto se brzina pešadije ne može povećavati pomoću tehničkih sredstava, treba to učiniti putem veće gipkosti taktike. Problem koji se postavio pred pešadiju posle poraza pretrpljenih u Francuskoj 1940 godine, mogao bi se formuli-sati na ovaj način:

Ako branim široki front pomoću zbijenih formacija, onda ga udari oklopnih klinova mogu pocepati na mnoge delove, što može dovesti do slamanja celokupnog sistema. Zar nije onda mnogo korisnije da se organizujem odmah tako da moje snage mogu produžiti da dejstvuju čak i ako budu odvojene jedne od drugih?

Ovo logično razmišljanje dovelo je do unutrašnjeg decentralisanja pešadiske divizije. Organski okvir zadr-

žao je, u punoj meri, svoj administrativni karakter, ali, taktički govoreći, razne jedinice nisu više bile obavezno kruto upotrebljavane u tome okviru. Možda bi se organska struktura pešadijske divizije mogla uporediti sa igrom Mekano, u kojoj se pomoću figurica mogu konstruisati veoma različiti modeli, koji se zatim demontiraju da bi se figurice ponovo stavile na mesta koja treba da zauzimaju u kutiji. Tako je i divizija podeljena na privremene borbene grupe (*combat teams*) koje ne pretstavljaju obavezno organske formacije. Njihova jačina veoma je promenljiva, zavisno od situacije, od zadatka koji treba izvršiti, od prirode zemljišta i naoružanja kojim raspolažu. Ali glavni elementi svake grupe su ovi:

1. — Teška oruđa, za obrazovanje vatrene osnovice.
2. — Zaštitne jedinice, za osiguranje teških oruđa.
3. — Rezerve, koje koriste vatru tih oruđa i dejstvuju pokretom.

Pošto su veličina i sastav grupa, po brojnom stanju i naoružanju, različiti, divizija zahteva veoma elastičnu organizaciju. Uloga je komandovanja, na svakom stepenu, da jedinicama dodeljuje naoružanje za podršku koje zahteva situacija. Divizija postaje osnovna organizacija za podelu sredstava među pukovima, a pukovi za podelu svojih sredstava na bataljone. Ovaj princip su naročito usvojili Nemci i Amerikanci. Počev od 1941 godine svaka pešadijska četa imala je svoj vod teških oruđa, a bataljon je imao još četu teških oruđa. Značajnije privremene borbene grupe, kao pukovi ili bataljoni, dobijale su artilleriju ili tenkove. Svaka grupa, na svakom stepenu, bila je tako sastavljena da se može boriti samostalno, čak i

izolovano, prilično dugo vremena. Otada, pešadiska divizija nije se više borila kao kompaktna jedinica, već najčešće u obliku kombinacije borbenih grupa koje dejstvuju povezano, čak i ako se nađu materijalno izolovane jedne od drugih.

S obzirom na veliku prodornu silu koncentrisanih oklopnih snaga, koristi koje se postižu pomoću ovih decentralizovanih borbenih formacija nadoknađuju sve nezgode koje iz toga proističu na drugoj strani. Teška oruđa, kada čine povezanu celinu sa borbenim grupama, olakšavaju neposrednu kombinaciju između vatre i pokreta, pa, prema tome, ubrzavaju hitrost reagovanja. Artiljerijska oruđa pridata borbenim grupama često gađaju neposredno, više na ciljeve nego na prostorije. U napadu, svaki plotun granata daje učinak, jer se odmah iskorišćava pomoću pokreta. Manevri odvojenih grupa usklađuju se pomoću radioveza. Ova vrlo gipka forma borbe i mogućnost da se trenutno reaguje, povećavaju taktičku brzinu pešadije koja se pomoću toga može lakše prilagođavati tako brzo promenljivim situacijama bitke.

Koja su bila rukovodeća načela odbrane pešadije od tenkova u toku drugog dela prošlog rata? Prvi cilj je bio da se ostvari odvajanje napadačevih oklopnih delova od nemotorizovanih snaga i službi koje su ih sledile. Kao što smo rekli, tenkovi mogu samo privremeno da drže zemljište koje su osvojili. Ograničeni broj pešaka koji sledi prodoru tenkova na terenskim vozilima, retko je kad dovoljan za učvršćenje prodora na velikoj dubini. Napadač može učvrstiti svoj uspeh samo ako je u stanju da dovede svoju glavninu, to jest pešadiske divizije, kroz prodor, sve

do pozadine neprijatelja. Prema tome, pešadija branioca mora davati otpor čak i ako je prodom oklopnih snaga već ostvaren proboj. Cilj je ove akcije kočenja da se dobije dovoljno vremena da bi se omogućilo tenkovima branioca da intervenišu protivnapadom velikih razmera. Ovim tenkovima potrebno je to vreme da se prikupe i krenu u napad.

Vatra i dobro korišćenje zemljišta, to mora da budu sredstva pešadije za borbu protiv prodora tenkova. A zemljište mora biti iskorišćeno sa ciljem da se vatrene osnovice postave na mestima nepristupačnim za tenkove gde god je to moguće. Ovakvi centri otpora treba, na slučaj napada neprijateljskih tenkova, da se nakostreže kao ježevi, upravljujući svoje protivtenkovske topove protiv napadača. Drugim rečima, nova odbrana zasniva se na izvesnom broju ostrvaca otpora, organizovanih prvenstveno na zemljištu nepristupačnom za tenkove i sposobnih da se bore samostalno, čak i pošto su okružena. Neka šuma ili neko selo nisu u svakom slučaju sigurni od tenkova, ali se mogu pretvoriti u labirint u kome će tenkovi naići na mnoge smetnje za svoje dejstvo. U takvom labirintu posada je dovoljno zaštićena, naročito ako se kombinuju prirodne prepreke sa veštačkim preprekama, kao što su zaseke, rovovi, klopke i protivtenkovske mine. Sredstva koja treba dodeliti pojedinim ostrvcima, koja čine kostur odbranbenog sistema, moraju se određivati zavisno od taktičke vrednosti svakog položaja. Jačina »ježeva« može, dakle, znatno da varira. Oni se postavljaju koliko je god moguće šahmatski da bi se mogli uzajamno štititi vatrom.

Odbranbeni položaj, onakav kakav je poznat iz vremena pre prošlog rata, sastojao se od izvesnog broja pojaseva organizovanih jedan pozadi drugog sa ciljem da se napadač zadrži s fronta ispred jednog takvog pojasa, a ako on popusti, onda ispred sledećeg. Nova zamisao bila je drukčija. Ne može se očekivati da će jedan nalet tenkova, koncentrisanih na uskom frontu, moći da se zaustavi. Kao što smo pokazali u poglavlju posvećenom munjevitom ratu, cilj ovih naleta je da se otvore bokovi odbrane. Sistem ostrvaca, naprotiv, nema više bokova, jer se ona mogu braniti u svima pravcima. Ona su kao cedilo kroz koje mogu, eventualno, proći tenkovi, ali ne i pešadija koja ih sledi. I tako, umesto da napada bokove branioca, napadaču su ugroženi sopstveni bokovi dejstvom iz ostrvaca. Sistem je bio zamišljen ne toliko za zaustavljanje napada na jednoj određenoj liniji, koliko za seckanje njegove energije između »ježeva« i za kanalisanje njegovih delova u pravcu pogodnom za protivnapad. Na taj način, duboki prodori oklopnih snaga postajali su sve teži. Tenkovi su prestali da služe kao maljevi za otvaranje puta pešadiji, već je, naprotiv, ona ponovo morala da otvara put tenkovima. Pešadija, međutim, nije mogla napadati na uskom frontu a da ne izloži svoje osetljive bokove. S druge strane, pošto su ostrvca raspoređena šahmatno i brane se uzajamno, ona je mogla ostvariti prodiranje makar i najmanje dubine, samo ako više njih napadne odjednom. Tako se vraćalo na napade na širokom frontu sa moćnom podrškom artiljerije. Da je ova taktika bila primenjena 1940 godine, munjeviti rat na Zapadu imao bi sasvim drukčiji izgled.

Evolucija tehničkih sredstava

Kao što smo pokazali, oklopne divizije dugovale su svoj uspeh, u suštini, sadejstvu između tenkova i aviona. Prema tome, da bi se pešadija učinila otpornom protiv napada munjevitog rata, trebalo je ne samo smisliti novu taktiku, nego, isto tako, i pronaći nova oružja koja će tući oba ova sredstva. 1940 godine francuska pešadiska divizija imala je, na papiru, 52 protivtenkovska topa, a u stvarnosti retko više od dvanaestak, dok je njenu protivavionsku odbranu obezbeđivalo nekoliko običnih mitraljeza. Može se zamisliti brzina kojom se broj ovog oružja povećavao kad se navede da je već 1941 godine jedna britanska pešadiska divizija raspolagala sa 111 protivtenkovskih topova i 89 protivavionskih topova kalibra 20,54 mm i 40 mm. U svojim oklopnim divizijama Nemci su broj oruđa sposobnih da probijaju oklop popeli na 92 topa kalibra 50 mm i 12 topova kalibra 88 mm, što ukupno čini 104, koji su izbacivali zrna od 2 do 8 kg namesto skromnih zrna od 450 grama kojima su 1940 godine gađali njihovi protivtenkovci 37 mm. Sovjetska pešadiska divizija imala je 200 protivtenkovskih pušaka od 14 mm i 80 topova 57 mm. U Drugom svetskom ratu ostvaren je isto tako ogroman napredak protivtenkovskih oruđa kakav je bio ostvaren u toku Prvog svetskog rata sa mitraljezima.

Uporedo sa ovim napretkom dobila je u značaju i inžinjerija. Njen zadatak sastojao se u izradi protivtenkovskih prepreka, naročito u postavljanju minskih polja ili, u napadu, u njihovom uklanjanju. Na hiljade protivtenkovskih ili protivpešadiskih mina štitilo je ostrvca

odbrane. Mitraljezi su tukli minska polja da bi sprečili njihovo raščišćavanje. Protivtenkovski topovi tukli su tenkove koji bi uspeli, uprkos svemu, da pređu prepreke. Lovački avioni i moćna protivavionska artiljerija štitili su saobraćajne puteve i ostrvca otpora, kao i zonu artiljeriskih položaja od obrušavajućih bombardera koji više nisu mogli da se sruče s neba tako slobodno kao nekad, kao ptice grabljivice.

Uzalud su oklopne divizije pokušavale da održe svoju staru prevlast na bojištu. Tenkovi korišćeni u toku prve dve godine rata bili su, uglavnom, lakih modela. Falange koje su probijale savezničke položaje u Poljskoj i Francuskoj sastojale su se od oruđa od 6 do 19 tona, sa oklopom od 13 do 40 mm i naoružanjem koje su ponajviše sačinjavali mitraljezi i topovi malog kalibra. Britanci su 1940 godine imali u naoružanju poglavito tenkove »Matilda I« (*Matilda I*) od 11 tona, »Kruzer A-9« (*Cruiser A-9*) od 12 tona i »Kruzer A-10« od 14 tona. Jedini je nemački »KV-IV« (*KW-IV*) imao top od 75 mm. Što je više rasla moć protivtenkovskih sredstava, to su i oklopne divizije postajale sve osetljivije. U cilju njihove bolje zaštite primenjena su dva načina. Prvo, pojačan im je oklop; drugo, snabdevene su većim topovima koji su, zbog povećanja dometa i probojne moći, mogli da dejstvuju na neprijatelja — tenk ili protivtenkovski top — pre nego što su oni mogli da otvore vatru. Otpočela je prava trka. Čim je jedna strana izbacila novi tenk, druga se trudila da brzo uzvrati još moćnijim. Isto se dešavalo i sa protivtenkovskim topovima, koji su napredovali ne samo u broju, već i u kalibru.

Zapadne armije suprotstavile su lakom nemačkom tenku srednje tenkove, kao što su: »Valentajn« (*Valentine*) od 18 tona, »Krusejder« (*Crusader*) od 20, »Matilda« (*Matilda*) od 26, »Šerman« od 31 i »Čerčil« od 37 tona. 1941 godine su samo Rusi imali tenk nadmoćniji od nemačkih u svakom pogledu; »T-34«, od 36 tona, naoružan topom od 76 mm. Oni su u toku rata konstruisali još i teže tenkove. Jedan od njih, »KV-85«, imao je top od 85 mm i 3 mitraljeza, a bio je težak 48 tona. 1944 godine na Istočnom frontu pojavio se tenk »Staljin«, od 50 tona, naoružan topom od 122 mm.

Nemci nisu zaostali u ovoj borbi između topa i oklopa. Jednim potezom oni su udvostručili tonažu i naoružanje svojih prvobitnih tenkova, uzvraćajući u brzoj uzastopnosti sa modelima »Tiger« od 56 tona, »Panter« od 45, »Jagd panter« od 46 i »Kenig tiger« od 68 tona, dva poslednja naoružana sa odličnim topom 88 mm. Svi ovi tenkovi imali su jače oklope i gađali zrnima veće probojne moći i na većem dometu nego saveznički. 1940 godine je srednja debljina oklopa u naoružanju bila 20 do 30 mm i tenkovi su imali top od 37 mm. Na kraju rata oklop je dostizao negde oko 180 mm, dok su topovi došli do 88 mm. No, ova trka u tonaži davala je samo privremena rešenja. U početku rata Francuzi su imali protivtenkovski top od 25 mm, a Nemci i Britanci od 37 mm. 1941 godine Nemci su suprotstavili ruskim tenkovima top od 50 mm, a Anglo-Amerikanci, zatim i Rusi, uzvratili su topom od 57 mm. Tako su svaki novi tenk i svako novo protivtenkovsko oruđe brzo dobili svoje protivsredstvo.

Dva su pronalaska neočekivanom pojavom dokrajčila ovu beznadežnu borbu između oklopa i oruđa za njihovo

probijanje, i rešila spor u korist ovih poslednjih. Jedan je bio bestrzajni top, a drugi upotreba onog što je nazvano kumulativno punjenje. Što se tiče prvog, teško je poverovati da se topom 57 mm može gađati sa ramena kao puškom. Bestrzajni top ne zahteva ništa veći lafet nego što je onaj kod starog mitraljeza. Model od 105 mm težak je jedva 135 kg. Samo pre nekoliko godina takvo oruđe ne bi se moglo konstruisati ispod težine od dve tone, a nešto ranije, zahtevalo bi pet poslužilaca. Samim tim što su mala, ova nova oruđa mogu se lako prikriti ili maskirati na bojištu. Njihova balistička svojstva, već veoma zadovoljavajuća, bila su još pojačana upotrebom kumulativnog punjenja koje, danas, probija oklopnu ploču od 160 mm na 1.000 metara.

I druga oruđa otežavala su sve više zadatak tenkova. Pronalazački genije Amerikanaca omogućio im je da oni prvi konstruišu cev-bacač raketa kalibra 60 mm, nazvan »bazuka« (*bazooka*), oruđe kod kojeg se princip kumulativnog punjenja spaja sa reaktivnim pogonom. Bazuka je pokazala svoju vrednost u Tunisu, za vreme pohoda 1942 godine. Nju su posluživala samo dva čoveka, bila je teška manje od 6 kg, a brzina gađanja joj je bila 5 metaka u minutu. Nasuprot tome, njen efikasan domet nije bio veći od 60 metara. 1943 godine i Nemci su proizveli »pancerfaust« (*Panzerfaust*) i »panceršrek« (*Panzerschrek*); ovaj poslednji je bio bazuka od 88 mm i mogao je da gađa na 100 do 150 metara. Pešadija nije više bila bez oružja protiv tenkova. Čak i najsitnjim jedinicama moglo se dati oružje koje probija oklope. Evolucija se nije zaustavila sa završetkom rata. Danas postoje ne samo bestrzajni topovi i bazuke velike efikasnosti koje postižu domet od

300 metara, već i puške koje gađaju sa probojnim granatama koje su u stanju da na 150 metara probiju čeličnu ploču od 170 do 200 mm. Dugo takmičenje završilo se konačnom pobedom vatre nad pokretom.

Mada je postojanje svih ovih »ubica tenkova« znatno ometalo kretanje oklopnih vozila u borbenoj zoni, oklopne divizije, uopšte uzeto, naišle su na svog najopasnijeg neprijatelja u lovcu-bombarderu. Kao što smo videli, sva je taktika munjevitog rata počivala na brzoj koncentraciji uništavajućih snaga na odlučnim tačkama. To je zahtevalo slobodu kretanja kolona na putnoj mreži, koje su često bile duže od 150 kilometara. Nije lako manevrovati sa takvim masama, to se može postići samo ako jedinice održavaju vrlo strog red i kreću se bez zastajki-vanja. Zakašnjenja, do kojih bi došlo na raskršćima ili mostovima, mogu da dovedu u pitanje celu operaciju. Za stvaranje takvih poremećaja mnogo su pogodniji razni tipovi modernih lovaca-bombardera (»Spitfajer«, »Mustang«, »Kitihoik«, »Hariken«, »Bofajter«, »Maroder« itd.) nego nemačke štuke. Bombe su bile zamjenjene raketama koje su se pokazale tako efikasnim protiv transportnih kolona i tenkova da su, ne bez razloga, dobile nadimak »otvarači konzervi« (*tin-openers*).

Bez ikakve sumnje, lokalna vazdušna nadmoćnost bila je bitna za klasični napad munjevitog rata. Ali, ovaj uslov nije tako velika smetnja za uspeh odbranbene bitke. Teorijski, imati vazdušnu nadmoćnost znači imati mogućnost da se sopstveni položaji i pozadina obezbede od svakog neprijateljskog vazdušnog napada, raspolažući u isto vreme sredstvima za napad na položaje i pozadinu neprijatelja. Postaje, očigledno, veoma teško da se ostvare ovi

uslovi kada su obe avijacije više-manje jednake jačine, kako po kvantitetu, tako i po kvalitetu. Pojam vazdušne nadmoćnosti ne mora se obavezno uzeti tako da on podrazumeva nadmoćnost u apsolutnom smislu. Obično se radi o relativnoj nadmoćnosti, koja znači da jača avijacija može češće intervenisati u vazdušnom prostoru neprijatelja nego što to može njegova avijacija. Vazdušne borbe pretstavljaju kretanje u vidu klatna, slično kretanju ljudiške, iznad borbene zone. Posmatrano čisto teoriski, kad je, naprimjer, odnos snaga 1 : 2 ili 1 : 3, ako jača strana može prodreti nad pozadinu druge strane 2 ili 3 puta češće, njena sopstvena pozadina nije potpuno sigurna od sličnih napada. Pošto su dugačke motorizovane kolone u celini osetljive, dovoljno je nekoliko bombardovanja pa da se u njih unese rastrojstvo. Za postizanje ovog rezultata nije neophodno da se ima vazdušna nadmoćnost u apsolutnom smislu. Ova konstatacija ima veliku praktičnu primenu, mada ju je vrlo teško proveriti na primjerima prošlog rata, kad su avijacije bile u neobičnoj nesrazmeri. Godine 1939 i 1940 Nemci su imali apsolutnu nadmoćnost, no ne toliko po broju svojih aviona, koliko po načinu njihove taktičke upotrebe. Obrnuto, Saveznici su gospodarili nebom, praktično, bez ograničenja, od 1942 do 1945 godine. U toku prvog perioda Nemci su mogli da izvedu svoj munjeviti rat jer nisu imali da se plaše gotovo ni od kakvog suprotstavljanja u vazduhu; u toku drugog perioda, Saveznici su bili u istoj situaciji. U Normandiji odnos je bio 30 : 1, sa potpuno razumljivim posledicama za borbu na zemlji. Mi ćemo se kasnije vratiti na ovo važno pitanje.

Kako god bilo, oklopne su divizije, pod ovom pretnjom iz vazduha, bile prinuđene da se kreću jedino po grupama, od jednog maskiranog mesta do drugog i najčešće noću. Otada je bilo nemoguće da se one iznenadno koncentrišu na odlučnim tačkama, sa istom lakoćom kao ranije. Kretanja po putevima dugih kolona koje su donosile oružje i materijalne potrebe neophodne armijama postala su sve teža i teža. Kad bi oklopne jedinice i pored svega toga stigle u borbenu zonu, tu su nailazile na sasvim drukčiji položaj nego što je bio 1940 godine. Veća čvrstina odbrane zahtevala je da napadač upotrebi mnogo više materijala. Postalo je neophodno da se iza fronta ustrojava niz baza za snabdevanje.

Stari postupak, po kome su oklopni klinovi čisto i jednostavno prodirali kroz odbranu, a iza njih se kretala pešadija prenošena terenskim vozilima, nije se više mogao primeniti. Sad su pešadija i inžinerija bile te koje su imale zadatak da otvaraju prolaz tenkovima, prva uništavanjem mnogobrojnih protivtenkovskih oruđa, druga raščićavanjem mina. Da bi to postigle, njima je bila potrebna moćna podrška artiljerije, a da bi im se olakšao ovaj teški posao, morale su oklopne jedinice da se dodeljuju za praćenje pešadije da potpomažu napredovanje napada kroz razne prepreke. Ovaj način borbe postajao je sve teži i teži. Usled toga se produžilo trajanje bitaka; ono nije otišlo na sedmice kao 1914—18 godine, ali ono što je 1940 bilo pitanje od nekoliko sati, postalo je pitanje od nekoliko dana. Front ofanziva stalno se širio, bilo je sve teže izvršiti proboj na uskom otseku zbog opasnosti izlaganja bokova.

Oklopne divizije bile su prinuđene da se prilagođavaju novim uslovima promenom svoje organizacije, a tako isto i naoružanja i taktike. Pred sve većom efikasnošću protivsredstava, njihovo jezgro, koje su činili tenkovi, slabilo je, dok se broj oruđa za podršku, od kojih je ubuduće zavisio uspeh tenkova, neprekidno povećavao. 1940 godine oklopne divizije imale su po 3 puka: 2 tenkovska i 1 pešadijski. Dve godine kasnije imale su 2 pešadijska puka i 1 tenkovski.¹⁾ Bilo je potrebno uporedno povećati i broj artiljeriskih i inžinjeriskih jedinica, kao i protivavionskih diviziona. Saveznici su konstruisali specijalna oklopna vozila, kao što su razarači tenkova, i modele podešene za raščišćavanje minskih polja. U operacijama 1942—45 godine oklopne divizije nisu više bile klasično oruđe probaja, već su više upotrebljavane kao oruđe za gonjenje, koje je uvođeno u dejstvo kad bi pešadija, ojačana tenkovima, artiljerijom i bombarderima, otvorila prodor. Uloga tenkova u taktici izmenila se iz osnova u poređenju sa prvim delom rata. Odnos između vatre i pokreta, tih glavnih elemenata borbe, iz koga se rađaju taktički oblici bitke, težio je, lagano ali sigurno, ka ravnoteži. Borba je još zadržala karakter pokretljivosti, ali, da li je to bilo zbog oružja koje je upotrebljavano ili pak zbog materi-

¹⁾ Sastav oklopnih divizija stalno se menjao u toku rata. Pored neprekidnih izmena uslovljenih organizacijom, razlog tome treba verovatno tražiti u nedostatku materijala i potrošnih sredstava. Godine 1939—40 brojno stanje njihovih tenkova kretalo se između 210 i 356. 15. oktobra 1942 nemačka oružana sila je imala 31 oklopnu diviziju, ubrajajući tu i one iz SS trupa, a mnoge su imale samo jedan ili dva tenkovska bataljona, čiji se sastav takođe znatno menjao.

jalne neravnoteže koja je postojala između dva tabora, naročito između njihovih avijacija? To je pitanje od izvanredno velike važnosti.

Analiza operacija 1942—1945 godine

Pošto oklopna armija ne može postići uspeh bez neprekidnog dovoza ogromne količine materijalnih potreba, borba nijednog drugog vida snaga ne zavisi toliko, taktički govoreći, od komunikaciskih linija. Velika putna raskršća obično se nalaze u velikim gradovima ili u njihovoj blizini. Zato se tako često, u toku prošlog rata, tuklo za naseljena mesta. A kako su ona, obično, teško pristupačna za tenkove, rado su uzimana za ostrva otpora. Nemci su usvojili ovu taktiku, naročito u Rusiji. Možda su ipak uticali i drugi faktori, naprimjer strategija Hitlerovog prestiža, koja nije nikad pristajala da se napusti neko osvojeno mesto. S druge strane, usled ogromnog prostranstva Istočnog ratišta, njima je bilo nemoguće da posednu neprekidan front. Zbog toga su, sasvim logično s obzirom na okolnosti, samo tačke od strategiskog značaja bile organizovane u vidu »ježeva«. Međutim, ovakav način rada od koristi je samo ako se raspolaže pokretnom manevarskom masom, dovoljnom za operisanje između ovih centara otpora, a zadovoljavajući rezultati mogu se dobiti samo ako su pokretne snage, kao i stalne posade, dovoljno potpomoognute iz vazduha. Ova se strategija, u svojoj suštini, zasniva na principima tvrđavskog ratovanja koje je postavio Voban (1633—1707). Za njega su tvrđave predstavljale sredstvo za ekonomiju snaga i u isto vreme šti-

tile manevre poljskih armija, stvarajući uz to i povoljne uslove za uspeh pokretne bitke. Dakle, i danas kao i nekada, neophodno je da se zadrže u ruci moćne pokretne snage, pored stalnih posada »ježeva«, od kojih moraju biti nadmoćnije najmanje dvaputa. Ali Nemačka oružana sila nije raspolagala ni dovoljnom rezervom, ni dovoljnom avijacijom da bi mogla kombinovati odbranu ostrvaca otpora sa protivofanzivama velikih razmara. To je razlog zbog koga je ovaj sistem propao na tako upadljiv način na Iстоку.

U toku zime 1941—42, čitavi nemački armiski korpsi držali su gradove Staraja Rusa, Demjansk i druge, kao potpuno opkoljene gigantske tvrđave. Oni su tu mesecima bili snabdevani pomoću vazdušnog mosta koji se pokazao tako skupim da su, konačno, postignute koriste bile nesrazmerne sa pretrpljenim gubicima. Godinu dana kasnije, novembra 1942, došlo je do katastrofe kod Stalingrada, centra otpora koji je držala 6 armija maršala fon Paulusa. Da bi se strategija ježeva primenila sa uspehom, bilo je neophodno da se izvrši energično povlačenje u cilju skraćivanja isuviše širokog fronta i oslobođanja jedinica sa kojima bi se moglo manevrovati. Nikad generali nisu uspeli da navedu Hitlera da doneše tu odluku.

Rusi, sa svoje strane, nisu nikad prihvatili tipične metode munjevitog rata. Sve su njihove ofanzive bile dugo i metodički pripremane i preduzimane na širokim frontovima, posle vrlo žestokih pripremnih bombardovanja, u skladu sa posebnim uslovima dotičnog vojišta. Veoma jake jedinice artiljerije, nazvane artiljeriske divizije, bile su privlačene na sektore na kojima je vršen glavni udar. Između centara otpora nemački front je bio

vrlo tanak, jedna divizija često je branila tridesetak kilometara a, osim toga, 1943 i 1944 godine, često je imala ispod polovine svoga normalnog brojnog stanja. Kad su taj slabi kordon Rusi probili veoma jakim mehanizovanim i oklopnim snagama, oni su mogli u jednom skoku da napreduju po nekih 200 kilometara. Zatim je prolazilo po više sedmica do sledećeg udara. Bez ikakve sličnosti sa postupcima veštog mačevaoca, ovo su pre bili postupci snažnog i tromog čoveka koji, svestan nadmoćnosti svoje fizičke snage, napreduje nezgrapno, vukući noge.

Severna Afrika

Granice i slabosti postupaka munjevitog rata pojavile su se jasno i dosta brzo i u Severnoj Africi, kao i u Rusiji, već 1942 godine. Nemci su tu bili sve više primoravani da se vraćaju na stara taktička shvatanja koja su, budući sigurni u sebe, bili napustili. To, međutim, nije bilo nimalo lako. Opijken lako dobijenim pobedama, veliki broj starešina nije bio više mnogo srođen sa »starim« sistemom, a oni koji su to ostali, nisu mogli da nadjačaju upornu Hitlerovu sujetu. Ovde, kao i u svim drugim oblastima, »Firer« se sitničarski uhvatio za svoje unapred utvrđene dogme. Za Saveznike je besumnje, bilo korisno to što nisu nikad postigli majstorstvo u metodima munjevitog rata. Vojske su uvek, na kraju krajeva, imale više da trpe od pobeđe nego od poraza, jer ih pobjeda vodi ka samozadovoljstvu, dok ih poraz nagoni da traže nove načine za dobijanje pobeđe.

U noći između 30 i 31 avgusta 1942 maršal Romel je pokušao poslednju šansu koja mu je preostala da osvoji

Egipat. To je bila bitka kod Alam el Halfe. Dajmo reč njemu samom:

»Naše trupe su vrlo brzo naišle na veoma moćnu miniranu zonu, za koju dotada nismo znali. Inžinjerci i pешaci su uspeli da, pod jakom artiljeriskom vatrom, naprave prolaze kroz tu prepreku, ali po cenu vrlo teških gubitaka i velikog utroška vremena — na mnogim mestima uspeli su tek pri trećem pokušaju ... Ubrzo je engleska avijacija otpočela bombardovanje zone koju su zaposele naše napadne trupe. Dok je jedan avion leteo u krug ispuštajući neprekidnu seriju bombi za osvetljavanje, drugi su bacali eksplozivne bombe. Napadi iz niskog leta prikivali su odmah za zemlju svaki pokušaj pokreta. Veliki broj naših vozila ubrzo se zapalio i pomamno goreo«.²⁾

Pored svega toga, posle ogorčene borbe, Nemci i Italijani uspeli su da naprave više dubokih prodora u odbranbenoj zoni Britanaca, ali, na njihovo veliko iznenadenje, utvrdili su da se držanje njihovih protivnika iz osnova promenilo. Umesto da napuštaju svoje položaje kao što se očekivalo, oni su se svijali da bi obrazovali ostrvca otpora. Mnoga od ovih ostrvaca su se sjedinila i obrazovala nov front pozadi napadača. Nemačko-italijanski klinovi koji su prodrli, bili su takođe naterani da se sviju u ostrvca. Britanci su posle tri dana izvršili protivnapad i, četvrtog dana, Romelova ofanziva je bila slomljena.

Do zaustavljanja ovog munjevitog napada dovela su tri faktora:

²⁾ Maršal Romel: *Der Krieg ohne Hass*.

1. — Vazdušna bombardovanja, izvršena sa isturenih terena i aerodroma iz pozadine.
2. — Moćna protivtenkovska odbrana u formi minskih polja kombinovanih sa protivtenkovskim topovima.
3. — Nova taktika pešadije, to jest odbrana u vidu ježeva, povezana sa protivnapadima oklopnih snaga.

Oko šest nedelja kasnije, prešao je u ofanzivu maršal Montgomeri. Ova ofanziva nije imala obeležja munjevitog rata niti napada iz 1914—18 godine, već je sačinjavala njihovu zanimljivu mešavinu. Metodična priprema trajala je više od jednog meseca. Front napada bio je relativno širok — oko 25 km — a glavni udar se nanosio samo na 4 km. On je bio potpomognut masom od 1.200 topova, gustinom artiljerije kakva još nije bila viđena u Africi. Ova bitka kod El Alamejna izlazi iz običnih okvira još i u jednom drugom pogledu. Ofanzivu nisu otpočele oklopne snage, već pešadija noćnim napadom. Najpre su inžinjeri otvorili prolaze u minskim poljima, a prvi cilj operacije bio je obrazovanje mostobrana iza neprijateljskog fronta. Od toga mostobrana dejstva su se proširila u dubinu i širinu. Kad je prodor bio dovoljno širok, bio je bačen u bitku gro oklopnih snaga, i to ne za izvršenje proboga, već za gonjenje.

U toku ove borbe suprotstavljenе snage nisu ni blizu bile jednakе, ni po broju boraca ni i u materijalu. Rome-love komunikacijske linije protezale su se na nekih 500 km do Tobruka, a 800 km do Bengazija, dok su se Mont-gomerijevi izvori snabdevanja nalazili na jedva 150 km, u Egiptu. Ako su Britanci imali manje iskustva, oni su zato bili i mnogo manje zamorenji nego Nemci i Italijani prethodnim bitkama. Oni su bacili 1.300 tenkova protiv

550 koliko su imali njihovi protivnici, i to većinom zastarelih modela. Artiljerija je bila u odnosu 1.200 topova prema 250. Montgomerijevi vojnici su bili dovoljno snabdeveni svima potrebama, računajući tu i municiju i pogonsko gorivo, dok je Romelovim vojnicima mnogošta nedostajalo u tom pogledu. Nesrazmerna je, besumnje, bila najveća u vazduhoplovstvu. Dok su engleski avioni mogli izvršiti do 1.200 poleta dnevno, oni iz nemačkog vazduhoplovstva izvršavali su 107 do 242 poleta dnevno, i najveća količina bombi koju su oni bacili u toku jednog dana nije prelazila 43,5 tone.

Uprkos ove nadmoćnosti, britanskim trupama, koje su napredovale prosečno po 1,5 km dnevno, trebalo je deset dana da prokrće put kroz minska polja pod unakrsnom vatrom mitraljeskih gnezda i protivtenkovskih topova. Šta bi se dogodilo da su suprotstavljene snage u ovoj bici bile približno jednake? I pored oklopnih snaga i avijacije, došlo bi možda do novog Verdena, sa mnogo slave za oba tabora, ali bez drugog ishoda do povećanja broja grobova.

Romel je potpuno shvatio situaciju i htio se povući da bi skratio svoje komunikaciske linije u cilju olakšanja svog snabdevanja i otežavanja snabdevanja protivniku. Da je stajalo samo do njega, do ove duge i teške borbe ne bi nikad bilo ni došlo. Ali, Hitler mu je naredio da se bije na mestu i Romel je, svestan uloženog u igru, organizovao jednu od najkrvavijih i najodlučnijih odbrana rata. Poraz kod El Alamejna značio je, to je on jasno shvatio, uništenje nemačko-italijanskih snaga u Africi. Nema sumnje da je on imao pravo i nema sumnje isto tako da bi, bez kiša nenormalne jačine za tu sezonu, koje su

usporile britanske oklopne snage za vreme gonjenja, Montgomeri pobedio snage Osovine u samom Egiptu i da bi, posle toga, imao samo da nastupa.

Italija

Godinu dana kasnije, pohod na Italiju sadržavao je u sebi simptome koji su davali novu materiju za razmišljanje. Apeninsko Poluostrvo ne može se, ništa više od Severne Afrike, smatrati za normalno poprište operacija. Ali šta je normalno u ratu? Kao što su afričke bitke nosile pečat pustinje, tako su bitke u Italiji bile sasvim posebnog karaktera. U jednoj tako planinskoj zemlji, vazdušna podrška gubi u svojoj efikasnosti, jer je teže uočavanje ciljeva. Što se tiče oklopnih vozila, ona su neizbežno ograničena na doline, kojima dominiraju visovi i stalno ih zatvaraju protivtenkovske prepreke, kao što su one što ih čine naselja. Odbrana ima izrazitu prednost u tome što su putevi uski, a obale rečnih tokova zasećene, zbog čega je lako izvršiti rušenja i postavljati minská polja izvanredne efikasnosti.

U takvim uslovima upotreba tenkova postaje vrlo nesigurna, oni nemaju nikakve mogućnosti za probijanje i gonjenje u dubinu sve dok pešadija ne ukloni prepreke koje ih zaustavljuju. Položaji koje je poselo nekoliko, i to slabih, divizija maršala Keselringa, sprečili su Saveznike da izvuku najveće koristi od svog glavnog oružja: oklopnih snaga i avijacije. Bilo je neophodno upotrebiti artiljeriju i minobacače u masi da bi se branioci isterali iz svojih zaklona. A svaki sat ovoga dejstva zahteva neko-

liko dana transportovanja municije, dakle vrlo polagane pripreme. Uloga minobacača dobila je naročitu važnost zbog mnogih mrtvih uglova.

Pošto naš cilj nije da pišemo istoriju, ograničićemo se na analizu samo jedne od karakterističnih bitaka, one koja se odigrala između Monte Kaira i Gaete, grada na Tirenskom Moru, gde se front stabilizovao za vreme zime 1943—1944. Saveznici su se najpre nadali da će odbaciti Nemce izvršenjem amfibiskog manevra kod Netuna, u njihovoј pozadini. Tu se 22 januara 1944 iskrcalo pet anglo-američkih divizija a da nisu naišle ni na kakav otpor vredan pomena. General Luka, komandant operacije, oklevao je da iskoristi ovaj neočekivani uspeh i da zauzme Rim. Dve oklopne divizije i rasturene jedinice iz pet pešadijskih divizija vrlo su brzo bile baćene protiv mostobrana, ali ipak ne po načinu munjevitog rata. Nemcima su bile potrebne vrlo teške borbe da bi savezničke trupe odbacili na njihova mesta iskrcavanja, ali su svi njihovi napori propadali čim bi zašli u domet brodske artiljerije Anglo-Amerikanaca. Nedostatak dovoljne podrške od strane nemačkog vazduhoplovstva onemogućio je da se iskrcane jedinice bace u more. S druge strane, pošto Saveznici nisu bili u mogućnosti da izađu iz svog mostobrana, front se stabilizovao.

Ovaj neuspeh iskrcavanja kod Netuna prinudio je Saveznicu da izvrše napad s fronta na otseku od 50 km između Monte Kaira i Gaete. Posle pripreme koja je trajala više nedelja, ofanziva je, najzad, otpočela 14 maja 1944. Artiljerisku podršku vršilo je 2.400 topova. Međutim, i pored zaprečnih vatri i gigantskih bombardovanja, odbrana je odmah oživila čim su savezničke trupe

grenule na juriš, i zasula je žestokom vatrom sa svih strana. Pobeda je postignuta dubokim prodom koji su ostvarile francuske trupe preko visokih vrhova Monte Petrela i Monte Ausonija, u vezi sa dejstvima Poljaka kod Monte Kasina. Francuzi su se borili sa duševnim raspoloženjem sasvim drukčijim od onog 1940 godine. Nije im bilo lako da potisnu austrijske planinske trupe, jednakе po junaštvu. Ova bitka, koja je trajala deset dana, ponovo je pokazala potrebu za metodičnom pripremom, za neotklonjivom obavezom da se nagomila ogromna energija neophodna za napad, za nužnošću da se manevruje na širokim frontovima sa više težišta i uzastopnih ciljeva. Vazdušna nadmoćnost Saveznika bila je tako velika, da su Nemci bili naterani da se kreću jedino noću. Oni su se u toku dana skrivali po svojim skloništima ne dajući znake života, osim kad bi prenos zaprečne vatre nagovestio približavanje juriša. Mada je veoma teško zemljište ispoljilo moćan uticaj na odvijanje pohoda u Italiji, dejstva novih oruđa i taktika potsećali su, u mnogočem, na metode Prvog svetskog rata.

Normandija

Poslednje veliko poglavljje prošlog rata, bitka za Zapadnu Evropu, pokazalo je mnoge, sasvim različite, crte od onih koje je imao pohod u Italiji. Ovde je, opet, teško doći do konačnih zaključaka. Pri objektivnom posmatranju stvari, to je bila borba između dve vojske od kojih jedna — nemačka — takoreći nije više imala avijacije. 6. juna 1944 saveznički avioni izvršili su 10.000

poletanja, a nemački samo oko 300. Takva je prva činjenica, i ne od najmanje važnosti, koju treba imati na umu da bi se pravilno analizirale bitke 1944—45 godine. Drugim rečima, Saveznici su imali potpunu slobodu kretanja, dok su Nemci mogli prići s fronta njihovim trupama samo po delovima, najčešće noću i u vrlo dugim vremenskim rokovima. Osim toga, oni su bili potpuno nemoćni da svoje operacije potpomažu iz vazduha. Pohod bi možda sasvim drukčije izgledao da je nemačko vazduhoplovstvo bilo u stanju da izvrši bar 3.000 poletanja dnevno. S pravom se može pitati da li bi, pri ovoj eventualnosti, iskrcavanje u Normandiji moglo uspeti.

Maršal Romel, koji je komandovao na ovom frontu, ali koji, kao što je poznato, nije mogao doneti nijednu važniju odluku bez Hitlerovog pristanka, savršeno je shvatao važnost učešća avijacije u bitkama na zemlji. Njegove jedine šanse, on je to znao, bile su u tome da svoju odbranu osloni na samu obalu, a ne da prihvati bitku u pokretu koju nije mogao uspešno voditi zato što nije imao potrebnih sredstava. On je naučio u Africi da organizuje tu vrstu odbrane. Da citiramo njegove memoare:

»U borbama kod Bir Haheima, koji su branili Slobodni Francuzi, na liniji kod Ain el Gaze, na prilazima Tobruka i za sâm Tobruk i, najzad, kod Alam el Halfe i El Alamejna, uvek smo bili u situaciji koja se sastojala u tome da savlađujemo neprijatelja koji se sa velikim brojem protivtenkovskih topova učvrstio — čak i sa oklopnim snagama na izvesnim tačkama — unutar dubokih miniranih zona, u rasturenim i odvojenim centrima otpora.«

Ova iskustva imala su vrlo izrazitog uticaja na njegovu taktičku shvatanja, kao što je on to kasnije objasnio generalu Bajerlajnu:

»Ja sam vrlo pažljivo proučavao iskustva koja smo imali u Rusiji. Ako možemo nemačkoj pešadiskoj diviziji dati najpre 50, zatim 100, pa onda još 200 protivtenkovskih topova 75 mm i postaviti je na vrlo brižljivo pripremljene položaje, zaštićene širokim minskim poljima, mi ćemo biti u stanju da zaustavimo Ruse. Protivtenkovski topovi mogu biti do krajnosti jednostavnii, jedina potrebna stvar je da mogu probijati oklop bilo kojeg ruskog tenka na dovoljnom otstojanju i da jednovremeno budu upotrebljivi kao pešadiski topovi... Pretpostavimo sada da Rusi napadaju na jednom jako miniranom otseku, gde naši protivtenkovski topovi obrazuju baraž dubine, naprimjer, 10 km. Samim tim, i pored njihove mase materijala, oni će morati da se zaustave odmah, još prvih dana, i potom da postepeno probijaju prolaz. U međuvremenu mi ćemo postaviti nove protivtenkovske topove i oni će izgubiti još više tenkova. Za premeštanje ovih topova možemo se poslužiti ruskim konjima ili svakim drugim sredstvom koje ćemo moći da pribavimo. To rade Rusi, treba primiti njihove metode... Poslednja šansa koju mi imamo na Istoku, to je da brižljivo opremimo armiju da bi joj omogućili odlučan otpor«³⁾.

Romel je isto tako verovao da se ni u Francuskoj pobeda više ne može dobiti pokretnim ratom — ne samo zbog vazdušne nadmoćnosti Britanaca i Amerikanaca, već i zato što nemačka industrija nije više bila u stanju

³⁾Maršal Romel: *Der Krieg ohne Hass.*

da se drži na visini zapadnih Saveznika u proizvodnji tenkova i vozila. Način na koji je on video bitku izložen je u sledećem odlomku jednog izveštaja koji je on sastavio:

»Minska polja velike dubine biće postavljena između ukopanih tenkova, centara otpora i gnezda protivtenkovskih topova, kao i oko njih. U njima će biti mina svih vrsta i biće vrlo efikasna. Neprijatelj će morati da otvara put kroz ovu smrtonosnu zonu pod odbranbenom vatrom naše celokupne artiljerije. A tako neće biti samo na obali, već će mnogobrojna i prostrana minska polja postojati i oko naših položaja u pozadini.«

Bez ikakve sumnje, uspesi koje su Nemci postigli u početku rata, najvećim delom bili su posledica činjenice što su francuska, britanska i ruska pešadija bile stvarno bez oružja pred tenkovima koji su napadali u masi, jer one nisu raspolagale neophodnim sredstvima da reaguju protiv njih. Međutim, iskustva sa svih frontova pred kraj neprijateljstava pokazuju da bitna nadmoćnost odbrane, dobro ukopane i snabdevene modernim oružjem, još uvek postoji. Analizirajući bitke iz 1944 godine i uzimajući u obzir upotrebljene snage sa obeju strana, konstatuje se da su napadi savezničkih tenkova retko uspevali sve dok napadne trupe nisu raspolagale vazdušnom nadmoćnošću, koja u najmanju ruku udvostručava jačinu kopnenih snaga, pa je čak i utrostručava, kao što su to utvrdili izvesni štabni proračuni⁴⁾.

Najizrazitiji primer na britanskom frontu bila je operacija »Blukout« (*Bluecoat*) — pokušaj da se izvrši

⁴⁾ Ovo što sledi izvod je iz jedne lične studije kapetana B. H. Lidl Harta, kome ovde izražavam svu svoju zahvalnost.

proboj južno od Komona (Caumont), 30 jula 1944. Stvar je bila tako dobro zamišljena i rokiranje prema zapadu tako dobro organizovano, da su dva snažna britanska sveža armiska korpusa bila bačena protiv fronta od 15 km, koji su držala samo dva nemačka pešadiška puka slabog brojnog stanja. Britanska nadmoćnost u borbenim jedinicama dostizala je odnos gotovo od 10 : 1. Pored toga, masa od oko 1.000 tenkova bila je prikupljena na sektoru na kome nijedan nemački tenk nije mogao intervenisati u toku prve faze bitke. Ovaj strašni udarac ipak nije uspeo da probije slabu odbranu, izuzev na zapadnom delu otseka, pa je čak i tamo bio zaustavljen trećeg dana, kad su Nemcima počela da pristižu mršava pojačanja u tenkovima. I stalno je doživljavao neuspeh u toku narednih dana.

Kad se malo dublje proučavaju operacije u Normandiji, čovek je začuđen i razočaran kad konstatiše koliko su, u najviše slučajeva, bili slabi rezultati koje su postigle snage napadača. One su svaki čas bile zaustavljane, pa čak i naterivane na povlačenje, od strane grupica nemačkih jedinica brojno znatno slabijih, ali smelo vođenih. Ovi bi rezultati bili i gori da nije bilo naše vazdušne nadmoćnosti koja je zaustavljala Nemce. Sve ove bitke su tim bogatije u poukama što je, na ovome poprištu i sve do proboja, front nudio vrlo malo mesta za manevr; prema tome, one su predstavljale oglede izvanredne jasnoće za proveru odnosa u jačini između napada i odbrane. Rezultati pokazuju da je napadaču potrebna više nego trostruka nadmoćnost, no vrlo je teško da se ona odredi sa preciznošću. Oni pokazuju, u svakom slučaju, da odbrana sama po sebi ima veću nadmoćnost nad napadom

nego što je ikad imala. Do neuspeha nije dolazilo zbog greške komandi na najvišem nivou, niti usled rđavog štabnog rada, naprotiv, proučavanje ne otkriva ni najmanjeg prigovora u tom pogledu. Od najveće je važnosti za budućnost da se otkriju uzroci ove evolucije taktike i da se oceni njihova relativna vrednost. To neće biti lako. Ali, prvi bitan korak koji treba učiniti da se to postigne jeste da se oslobođimo samozadovoljstva do koga je doveo konačno pobedonosni ishod rata. Opšte mišljenje bilo je zavarano razvojem savezničkih pohoda posle El Alamejna, koji se sav pretvorio u dugotrajni »uspon ka pobedi«, prekidan samo trenutnim zastojima i kočenjima, osim privremene nedraće u Ardenima decembra 1944. Zato je ono stvorilo dvostruku obmanu u površnim duhovima: da se u toku Drugog svetskog rata napad pokazao nadmoćnjim od odbrane i da su naši vojnici bili bolji od nemačkih.

Konačna slika koja se dobija iz pažljive studije operacija prošloga rata, pokazuje da je razno protivtenkovsko oružje, mada nemoćno da potpuno parališe oklopne snage, ipak znatno ograničilo njihovu raniju slobodu kretanja. Što se tiče aviona, za njih još nije pronađeno praktično i zaista efikasno protivsredstvo, izuzev rakete nazvane »približnica« i »čistača neba« (*sky sweepers*⁵), vrlo komplikovanih i jako skupih oruđa. Međutim, u zadnje vreme pojavila se nova teškoća u saradnji između kopnenih snaga i vazduhoplovstva. Avioni sa mlaznim pogonom imaju isuviše veliku brzinu, da bi tu saradnju mogli ostvarivati sa istim uspehom kao što je to bilo ranije. Kad lete na maloj visini, oni vide zemljište kako promiče

⁵⁾ *Sky sweeper* je protivavionski top kombinovan sa radarom.

isto kao što putnik brzog voza vidi da promiče šljunak pruge, to jest oni dobijaju samo zamućenu sliku, usled čega teško mogu da bombarduju neki cilj koji su otkrili sopstvenim osmatranjem. Kad uspeju da ga jasno uoče, onda je obično isuviše kasno da bi još mogli dejstvovati. Bombardovanje sa velike visine je neprecizno, a upotreba aviona sa običnim motorom postaje skoro nemoguća kada nebom vladaju avioni sa mlaznim pogonom. Mada ovi avioni mogu tući dugačke kolone tenkova ili kamiona isto tako kao i drugi, stvar se menja kad treba neutralisati artiljeriske položaje ili dobro maskirane otporne tačke.

O svima ovim stvarima sada se diskutuje i tvrdi da povećanje brzine aviona ne dovodi apsolutno u pitanje sadejstvo između snaga na zemlji i u vazduhu. Bilo bi, međutim, sasvim nelogično tvrditi da ova saradnja može ostati tako prisna kao što je bila u prošlosti. Kako će evoluirati taktika kopnenih snaga kad, s jedne strane, kretanja tenkova budu još više organičena i, s druge, kad avioni ne budu više u stanju da neposredno potpomažu borbu na zemlji već samo posredno?

Događaji u Koreji potvrdili su, uopšte uzeto, iskušto iz prošlog rata. Bitke koje su se odigrale na Dalekom Istoku dokrajčile su izvestan broj zabluda u pogledu vrednosti oklopnih divizija u budućnosti. Vrlo često je pešadija morala štititi tenk kad je napadao. Pešaci su polazili prvi da bi raščistili zemljište od mina i bazuka. Sada pešadija dejstvuje na nekim 300 metara ispred tenkova. Ali šta će se dogoditi ako sutrašnja pešadija bude morala prethodno da uništi protivtenkovske položaje čiji topovi mogu da ostvare efikasan domet veći od 1.000

metara? Nije za čuđenje što su Amerikanci u Koreji često više voleli da potpomažu napad samo artiljerijom bez upotrebe tenkova koje su vrlo često morali da štite od njihovih mnogobrojnih neprijatelja.

Iskustva iz Koreje su isto tako ukazala na vrednost poljske fortifikacije. Čim bi se pešadija jedne strane prikopčala za zemlju, ona je nametala svoje borbene postupke drugoj strani. Operacije su vrlo često dobijale izgled operacija iz 1917 godine. Pokušaji činjeni da se ispravi front na nekom otseku često su propadali uprkos ogromnog utroška municije koji je imala artiljerija. Rovovi su se pokazali sposobnim da izdrže dejstvo naj-sasređenijih bombardovanja, i prizivanje tenkova i aviona u pomoć protiv njih nije davalо nikakve rezultate. Kinezi su, svojim dovitljivim duhom, pronašli način da povećaju efikasnost svojih poljskih utvrđenja poboljšavanjem maskiranja pojedinačnih zatklova, koje je branila do krajnosti olakšana pešadija.

Rat u Koreji takođe je u potpunosti potvrdio vrednost ljudskog potencijala u borbi protiv mašina. Pokušaji činjeni sa avijacijom da se izvrši odvajanje fronta od pozadine, hajkom na kolone i usamljene kamione sa raketama, bombama i napalmom, nisu uvek bili uspešni. Materijal i hranu, podeljene na male terete, donosile su hiljade kulija na svojim leđima, krećući se od zatklova do zatklova, često noću. I tako, prvi put, Amerikanci otkriše načelo o »velikim bataljonima« koje je, odavno, formulisao Napoleon. Drugim rečima, oni otkriše važnost čoveka u modernim bitkama — čoveka rešenog da se bori — i nesposobnost mašine da ga potpuno zameni, što je već bilo, tako olako, proglašeno.

GLAVA V

ATOMSKA TAKTIKA

Prethodna poglavlja čine samo uvod, besumnje podučačak, ali ipak potreban, da bi se olakšalo ispitivanje onog što nosi budućnost. Napustimo, dakle, čvrsto tle prošlosti da bismo krenuli u mnogo nesigurniju oblast. Kakve će oblike imati bitke sutrašnjice? Ako uzmemos za osnovu evoluciju taktike koja je ostvarena u toku druge polovine prethodnog rata, i ako u njen okvir uključimo atomsko oružje, logično rezonovanje dovodi nas na misao da će, pod »normalnim uslovima« — to jest na »normalnom« ratištu i među protivnicima približno jednak materijalne i *moralne* snage — doći, vrlo verovatno, do poziciskog rata.

Ovo mišljenje će, svakako, biti u oprečnosti sa sadašnjim doktrinama zapadnih armija. Izgleda da one nastoje da svaku stvar uzimaju suviše kruto prema iskustvima prošloga rata, bez poklanjanja dovoljno pažnje posebnim uslovima koji su određivali ishod bitaka. Savesna analiza raznih faza evolucije taktike morala bi, svakako, da navede današnje stratege da racionalnije procenjuju stvarnost sutrašnjice. Zaista je veoma ozbiljno što oni ne uspevaju da shvate da u drugoj polovini

prošloga rata principi i metodi odbrane nisu sami po sebi ispoljavali slabost, već da je borba bila neravna. Baš ta neravnoteža je omogućila bleštave uspehe Montgomerija, Patona, de Latr de Tasinjija. Upornost sa kojom se mnogi veliki vojni šefovi čvrsto pridržavaju taktičkih formi prekjučerašnjeg rata — munjevitog rata — sprečava ih da vide *reductio ad absurdum** do kojeg bi nas moglo dovesti opšte prihvatanje njihovih doktrina.

Da li je poziciski rat, sa svojim dubokim skloništima, sa svojim labirintom rovova i saobraćajnica, taj koji nam pruža ispravnu sliku ili je to period munjevitog rata (1939—1942) sa svojim brzim i dubokim prodorima, izvođenim pomoću oklopnih armija? Ili je, pak, drugi deo prošlog rata (1942—45) onaj koji je najznačajniji? To su pitanja na koja je vrlo teško odgovoriti. Ipak, setimo se jedan čas slike odbrambene bitke kako ju je dao maršal Romel: »Minska polja velike dubine biće postavljena između ukopanih tenkova, centara otpora i gnezda protivtenkovskih topova, kao i oko njih. U njima će biti mina svih vrsta i biće vrlo efikasna. Neprijatelj će morati da otvara put kroz ovu smrtonosnu zonu pod odbranbenom vatrom naše celokupne artiljerije«. A šta će se dogoditi ako ova artiljerija, pored svojih običnih topova, bude imala topove koji će izbacivati atomska zrna? I šta će se još desiti ako atomsko bombardovanje dezorganizuje komunikaciske linije napadača pre nego što je on mogao da prikupi potrebne trupe i materijal na svojim polaznim položajima?

Da bismo stvorili što tačniju sliku, proučimo najpre osobine atomskog oružja, ne uzimajući trenutno u obzir

*) Svođenje na besmislenost. — Prim. prev.

da li se radi o zrnima koja izbacuju topovi, o bombama koje bacaju avioni, o raketama ili o dirigovanim projektilima. Sva ova izvanredno moćna oružja spadaju u kategoriju vatrengog oružja. Zbog njihove naročite prirode ipak ih je teško precizno uporediti sa dosadašnjim vatrenim oružjem. Što to pokušavamo da učinimo ovde, na malo nesavršen način, to je zato da bismo dali opšti pojam o predmetu koji se proučava. Najpre da podvučemo da jedna jedina bomba koja sadrži koncentrisanu energiju od 20.000 tona TNT (trinitrotoluol) ne proizvodi nikako uništavajući efekat ravan efektu tih 20.000 tona podeljenih na bombe od jedne ili dve tone svaka. Poluprečnik efikasnog dejstva jedne nuklearne bombe, bilo kog »kalibra«, raste samo kao kubni koren oslobođene eksplozivne energije, što znači da koncentrisanost atomske bombe sprečava potpuno iskorišćenje njene strahovite energije.

Upoređenje između starog i atomskog oružja može se izvršiti na dva načina. Prvi je da se ono izvede na osnovi eksplozivne moći. Jedna obična atomska bomba od 20 KT odgovara, po svome učinku, količini od oko 400.000 običnih artiljeriskih zrna srednjeg kalibra¹⁾). Jedan

¹⁾ KT = kilotona je izraz koji se upotrebljava da bi se približno izrazila snaga od 1.000 tona koncentrisanog trinitrotoluola. Atomske projektili svih vrsta mogu eksplodirati bilo na zemlji (površinska eksplozija), bilo u vazduhu (vazdušna eksplozija). Centar eksplozije naziva se *nulta tačka*.

Bomba od 20 KT smatra se kao »normalna« ili »nominalna« bomba. Postoje bombe od 40, 80 i 160 KT, ali je pitanje da li će se one moći, ili hteti, upotrebiti u taktičke svrhe. Ne samo da je njihova energija izvan srazmere sa važnošću ciljeva koji se susreću na bojištu, već i njihova radioaktivna dejstva mogu izmaći svakoj kontroli i naškoditi sopstvenim snagama. Postoje atomske projektili od 5, 10, 14 KT i drugi. Jedan od glavnih ciljeva sada-

atomski top može da izbaci pet ovakvih projektila na sat, na daljinu od 30 kilometara; da bi se dobio isti rezultat u istom vremenskom razmaku, bilo bi potrebno oko 35.000 poljskih topova srednjeg kalibra. Mogu se još upoređivati površine koje je u stanju da tuče jedno ili drugo oružje. Jedan atomski projektil, takav kakav je naveden gore, dejstvuje u poluprečniku od oko 3.275 m, što odgovara površini od 33,65 kvadratnih kilometara. Da bi se pokrila ista takva površina, trebalo bi izbaciti, u jednom plotunu, između 8.000 i 10.000 običnih zrna. Važno je, međutim, napomenuti, da najjače bombardovanje artiljerijom ili avionima može, najviše, da dovede do privremenog neutralisanja, dok atomski projektili daju potpuno uništavajući efekat, bar u unutrašnjosti centralne zone.

Ali, kao što smo rekli, sva su ova upoređenja opšteg značaja, zato što se karakteristike ova dva oružja, topa atomskog i običnog topa, iz osnova razlikuju. Vatra normalne artiljerije gipkija je, lakše se prilagođava zemljištu, trenutnim okolnostima, prirodi ciljeva. Što se tiče eksplozivnog (udarnog), toplotnog radioaktivnog dejstva, učinci atomskog oružja razlikuju se prema udaljenju od nulte tačke. Na njihovu efikasnost, utiču, takođe, u znatnoj meri, temperatura i vlažnost. Atomsko oružje ima više opšti efekat, izuzev u unutrašnjosti centralne zone

---

šnjeg istraživanja je da se pronađe atomsko oružje malog »kalibra«. Ipak, pri proučavanju novog taktičkog sistema potrebno je, kao i pri konstruisanju mostova, zasnivati račune na najvećem naprezanju koje se može predvideti, to jest na dejstvu najmoćnijih bombi koje mogu biti upotrebljene u oblasti taktike. Zato ćemo mi naša razmatranja ovde zasnovati na »nominalnoj« bombi od 20 KT.

od 700 do 1.000 metara, gde je ono, normalno, smrtnosno. U poluprečniku dejstva jednog atomskog projektila mnoge tačke neće biti nikakvi interesantni ciljevi, tako da će veliki deo oslobođene energije biti uzaludno rasut. S druge strane, normalna granata ima samo trenutno dejstvo, a radioaktivno zračenje atomskog projektila može učiniti zemljište neupotrebljivim za duže vreme. Eksplozija u vazduhu, ili vazdušna (na visini od oko 600 metara), proizvodi udarni i toplotni učinak na većoj zoni ali, pošto ima malo ili nimalo trajne ionizirajuće radioaktivnosti, *trupe mogu gotovo odmah nastupati*. Nasuprot tome, površinska eksplozija koncentriše udarni i toplotni učinak na relativno malom prostoru i može proizvesti vrlo visok stepen radioaktivnosti. Zbog ovoga biće vazdušne eksplozije vrlo verovatno primenjivane u ofanzivi, a površinske eksplozije u defanzivi. Uzvišenja na zemljištu, kao što su planine, visovi, grebeni, dovode do smanjenja toplotnog učinka i, u manjem stepenu, udarnog. U slučaju vazdušne eksplozije ovo ublažavajuće dejstvo obično se svodi na nulu.

U jedinicama koje se nađu u blizini nulte tačke, većina materijala biće uništena, a ljudstvo ubijeno. Na nešto većem udaljenju vozila i materijal za vezu pretrpeće znatna oštećenja. Međutim, uništavajuća moć bombe opada vrlo brzo ukoliko se povećava udaljenost, ma kakav bio »kalibar« projektila. Teoriski, jedna atomska bomba (20 KT) dobro bačena može da uništi jedan puk kao efektivnu jedinicu time što će mu naneti 60% gubitaka. Svako udaljavanje u odnosu na najbolju tačku eksplozije srazmerno smanjuje učinak. Jačina poljskih utvrđenja imaće isto tako znatnog uticaja na veličinu

gubitaka. Skloništa u kojima su glave ljudi na jedan metar ispod površine, pružiće sigurnost protiv udarnog i topotnog učinka, sve do vrlo malog udaljenja od nulte tačke (oko 700 do 1.000 metara). Radioaktivna zračenja biće dovoljno apsorbovana međuslojem zemlje, tako da će prouzrokovati samo naknadna oboljenja²⁾.

Uspešno bombardovanje atomskim projektilima nesumnjivo će uzdrmati duh otpora neprijatelja i samim tim olakšati napad. Mi bismo, dakle, mogli u izvesnom smislu doći do nove verzije pravila koje je istakao maršal Peten u toku Prvog svetskog rata: »Atomske bombe osvajaju zemljište, a kopnene snage ga posedaju«. Isto tako, lako je pretstaviti sebi armiju koja pomoću atomskog bombardovanja štiti svoje bokove od neprijateljskih rezervi. Međutim, ovakva razmatranja su sasvim teoriska i dosta neodređena. Stvarni uticaj atomskog oružja na bitku može se utvrditi samo ako se prepostavi da ga i neprijatelj takođe može da upotrebi. Svako vatreno oružje može poslužiti ne samo za potpomaganje pokreta, već tako isto, prema prilikama, i za ometanje manevra.

Kad neko oružje ne upotrebljava samo jedan od protivnika, onda se postupci menjaju iz osnova. A nema skoro nikakve sigurnosti da bi absolutna nadmoćnost u atomskom oružju mogla pretstavljati absolutnu garantiju za postizanje brze pobeđe. Stari Klauzevicev princip: »Odbrana je jači oblik rata« zadržao je svoju vrednost. U atomskom ratu, napadač, koji operiše otkriveno,

²⁾ Pukovnik G. S. Reinhardt i potpukovnik W. R. Kintner: *Atomic weapons in Land Combat*, strane 31, 61 i 123. Izdanje: The Military Service Publishing Cy, Harrisburg, Sjedinjene Države, 1953.

uvek je više izložen dejству nego ukopani branilac. Uvek se žučno diskutovalo o uzajamnoj vrednosti napada i odbrane. Potrebno je neuporedivo više snaga i vatrene moći za preduzimanje ofanzive nego za vođenje defanzivnih operacija. Teoretičari koji su se potrudili da prouče sve bitke iz Prvog svetskog rata, došli su do zaključka da je za uspešan napad potrebna nadmoćnost najmanje 3 : 1 u brojnom stanju i 6:1 u vatrenoj moći. Teško je reći da li su ove cifre tačne, a još je sumnjivije da li se ovakav problem može izraziti u čisto kvantitativnoj i šematskoj formi. Iznenađenje, viši moral, mogu delimično zameniti brojno stanje i materijal, a isto tako i konfiguracija zemljišta igra važnu ulogu.

Mi smo rekli u prethodnom poglavlju da bi operacije u Normandiji, 1944 godine, bile zauzele iz osnova drukčiji obrt da su Nemci imali avijaciju ravnu samo trećini savezničke avijacije. Ali odnos je bio 1 : 30, odašte su poticale teškoće na koje je naišla odbrana i brzo napredovanje napadača. Primenujući isto rezonovanje na atomski rat, nema sumnje da bi neravnoteža od 1 : 30 isto tako išla u prilog jačoj strani. Ali, kakva bi situacija nastala kad bi taj odnos bio, naprimjer, samo 1:4?

Ustvari, ogromna količina energije koju oslobađa atomsко oružje nije više u srazmeri sa ciljevima relativno male važnosti koje ono treba da uništi na bojištu. Prema tome, rezultati koji se mogu postići atomskim oružjem imaju granice. Drugim rečima, ako se ono upotrebi u suviše velikom broju i van srazmere sa njegovim ciljevima, doći će do stanja zasićenosti. Bilo bi za čuđenje kad bi se stvari odvijale drukčije nego u drugim oblastima. Vazduh može apsorbovati samo određenu količinu

vlage, ili neko telo samo određenu količinu elektriciteta. Kad se ova količina dostigne, oni su zasićeni. Na isti način, efekti postignuti atomskim oružjem mogu se predstaviti krivom linijom koja se u početku naglo penje, ali zatim opada prema horizontali. Kako je u toj večitoj igri između napada i odbrane branilac ukopan, što mu obezbeđuje vrlo izrazitu prednost, vrlo je teško reći kolika će atomska nadmoćnost biti potrebna pa da se osigura napredovanje u jednoj ofanzivi. Govoreći određenije to znači da će, ako je braniocu dovoljno 3 do 5 atomske bombi da uguši pripremu za napad na polaznom položaju, napadaču trebati, recimo, bar triput više da bi slijedio odlučnu odbranu. Mi navodimo ove brojeve jedino da bismo utvrdili pojmove.

Niko — pa ni pronalazači atomskog oružja — nije danas u stanju da kaže sa preciznošću kojim stepenom nadmoćnosti treba da raspolaže napadač u odnosu na upornog branioca, koji takođe raspolaže atomskim oružjem, da bi mogao zauzeti njegove utvrđene položaje. »Nadmoćnost u vatri čini prethodni uslov pokreta«, govorilo se za vreme Prvog svetskog rata. »Nema pokreta na zemlji bez vazdušne nadmoćnosti«, govorilo se isto tako za vreme Drugog. »Pokret je moguć samo sa atomskom nadmoćnošću«, govorice se u Trećem. Ali, još jednom, koji stepen nadmoćnosti? Eto najvažnijeg pitanja. U svakom slučaju, po dobroj logici, napadač koji dejstvuje po otkrivenom zemljisu, moraće da bude mnogo jači u tom pogledu nego branilac.

Mogućno je da se pri stvarnoj upotrebi atomska oružja pokažu manje efikasnim, naročito na bojištima, nego što se to danas uopšte veruje. Ali, čak i u tom slu-

čaju, njihova pojava biće dovoljno revolucionarna da potpuno preobrazi karakter borbe. Uprkos strahovite koncentracije vatrene moći sadržane u jednom jedinom projektilu, još je manevar taj koji može odlučivati o ishodu bitaka koje će atomsko oružje krunisati uspehom. S druge strane, može biti i takvih slučajeva da će izuzetna moć ovog oružja nalagati izvršenje naročitih operacija. Osim izloženog, zar se ne bi moglo zamisliti da atomsko oružje, kao nekad mitraljez i brzometna artiljerija, svestrano ukoči pokret, i to ovoga puta ne samo na bojištu u užem smislu, već isto tako i u pozadini? Veliki problem, koji treba pažljivo proučiti, pretstavlja pitanje da li će takav razvoj dovesti do taktike u kojoj će vatra ponovo postati odlučujući elemenat u odnosu na pokret i učiniti da on bude krajnje težak, ako ne i praktično nemoguć, sve dok novi pronalasci ne budu ponovo stupili u dejstvo u korist manevra.

Atomska bitka

(Skica 1 na str. 136)

Kakav bi izgled imao rat 1940 godine da su obe strane imale armije kao što su današnje i da su Saveznici, a takođe i Nemci, upotrebili atomsko oružje? Što sam se ja poslužio stvarnom bitkom, a ne izmišljenom, to je samo zato da bih izložio neke ideje u obliku lakšem za razumevanje, živopisnjem, čak i po cenu da to izgleda besmisleno. Pošto nijedno atomsko oružje nije dosada bilo upotrebljeno, izuzev u Japanu, napravili smo nešto kao taktički »Bikini«, koji će nam poslužiti da izvršimo »oglede« potrebne za naša kasnija rasuđivanja.

Razume se, bilo bi mogućno proučavati ovo pitanje i u okviru iskrcavanja 1944 godine, u kom je vremenu organizacija savezničkih kopnenih i vazduhoplovnih snaga bila već dosta slična onoj kakva je danas. Ali, mi nameravamo da ispitamo problem u okviru klasičnog kontinentalnog vojišta i stoga nam operacije 1940 godine izgledaju pogodnije. Može se reći sa malo reči šta bi se bilo dogodilo da su Nemci upotrebili atomsko oružje u Normandiji. 6 bombi — po 2 na svaki mostobran — bilo bi dovoljno da se general Ajzenhauer natera da svoje razbijene snage vrati nazad u Englesku.

Sve što ćemo malo dalje izneti, ponavljamo to, čista je prepostavka i treba to tako shvatiti. Vratimo se sad, u mislima, na one događaje koji su, u ne tako dalekom vremenu, izazvali u nama toliko uzbuđenja. Pre nego što počnemo, ipak, da podvučemo da nije naša namera da potstičemo divlju ogorčenost koja je u ono vreme delila narode koji svi pripadaju hrišćanskoj civilizaciji, ogorčenost koja je, iskreno se nadamo, iščezla zauvek. Evo izvoda iz dnevnika jednog ratnog dopisnika koji je učestvovao u »bici« kao posmatrač.

La Ferte, saveznička Vrhovna komanda, utorak,

10 maja 1940

Posle »smešnog rata« koji je trajao od prošle jeseni, ovaj dan je tako ispunjen događajima da je teško izložiti ih na povezan način. Situacija je isuviše nejasna da bi se stvari mogle videti u njihovom pravom izgledu. U četiri i po sata bačeni su nemački padobranci iznad više mesta u Holandiji i blizu Mastrihta. U isto vreme, nemačka oružana sila je prešla u nastupanje na celom

frontu između severnog dela Holandije i Sedana. Na »Mažinovljevoj liniji« bilo je samo lokalnih borbi. General Gamlen, međusaveznički vrhovni komandant, očekuje neprijateljski glavni udar severno od Namira.

Saveznički stručnjaci cene nemačke snage na oko 150 divizija, od kojih 20 oklopnih, potpomognutih sa 5.000 aviona. Francuska, britanska, belgiska i holandska vojska dočekaće napad sa snagama jačine 105 normalnih pešadijskih divizija, 30 oklopnih divizija i 40 motorizovanih pešadijskih divizija, što čini ukupno 175 divizija. Njihovo taktičko vazduhoplovstvo organizovano je u 6 vazdušnih komandi i ima ukupno oko 9.000 aviona.

Prema tajnom sporazumu, zaključenom 1939 godine sa belgiskom vrhovnom komandom, 1-va grupa armija, pod komandom generala Bijota, sastava 36 francuskih i 8 britanskih divizija, koje su sve motorizovane, a nekoliko njih i oklopne, prešla je jutros granicu.

Stanovništvo je sa oduševljenjem pozdravilo duge i impozantne kolone na maršu prema severoistoku. Kamion za kamionom, tenk za tenkom, nijedan put nije ostao neiskorišćen. Naročito divljenje izaziva moderna atomska artiljerija. Vazdušno izviđanje javlja o velikim pokretima trupa pravcem Keln — Diren — Ahen. Isto tako, primećene su koncentracije u dolini Mozela, između Koblenca i Trira.

La Ferte, saveznička Vrhovna komanda, sreda,
11 maja 1940

Slabije zaštitne snage jačine oko dve belgiske divizije, ojačane sa nekoliko francuskih konjičkih jedinica, ostavljene u Ardenima, vode zadržavajuću odbranu po-

vlačeći se lagano prema zapadu, ka Mezi. Na severnom kraju fronta širokog 650 km Nemci su uspeli da prođu na holandsku teritoriju i da se spoje sa svojim padobrančima na dva ili tri mesta. Mase izbeglica zakrčuju puteve Holandije i ometaju operacije holandskih trupa. Belgische snage drže liniju Bergen op Zoom, Tirnu, Burg Leopold, Mastricht, očekujući da ih uskoro ojačaju Francuzi i Britanci.

Situacija se, predveče, nešto razbistrlila. Vazdušno izviđanje javlja da se 16 od 20 oklopnih divizija i oko 50 pešadijskih divizija, kako izgleda, prikupilo u okolini doline Mozela.

Vodi se ogorčena borba za izvojevanje prevlasti u vazduhu, sa promenljivom srećom. Sve poznate baze nemackog vazduhoplovstva podvrgnute su stalnim napadima. I pored naše relativne nadmoćnosti, nije uvek moguće sprečiti upade neprijatelja u naš vazdušni prostor. Njegovi lovci-bombarderi, leteći na maloj visini, nanose teške štete našim transportnim kolonama i znatno koče nastupanje naših trupa u Belgiji. Tek večeras, što znači sa zakašnjnjem od 24 sata, savezničke prethodnice su prešle liniju Gan — Brisel — Namir. Jake formacije britanske avijacije bombardovale su u toku celog dana mostove na Rajni između Majnca i Najmegenja.

Istureni deo savezničke Vrhovne komande kod Lila,
petak, 13. maja 1940

Ovaj petak, 13. maj, zauzeće u istoriji isto tako važno mesto kao datum bitke kod Kresija 1346 godine³⁾). Prvi put je stupilo u dejstvo taktičko atomsko oružje. U toku

³⁾ Kod Kresija su prvi put upotrebljeni topovi.

tri poslednja dana naše vazdušno izviđanje konačno je utvrdilo da glavni udar Nemaca treba očekivati južno od Namira. U vezi s tim, u zoru su bačene dve atomske bombe od 20 KT na Ahen i još dve na važne komunikacijske čvorove u dolini Mozela (Mondorf i Traben). Ako je verovati izveštajima, učinak je bio izvanredno žestok. U transportnim kolonama svuda je nastao haos i lovci-bombarderi su napadali zakrčena mesta celog dana.

Na severnom delu fronta borba postaje ogorčenija. Grad Masejk prelazio je više puta iz ruke u ruku. U toku te bitke naročito se istakla hrabrošću 3 pešadijska belgijska divizija. Južno od Namira, u oblasti Ardena, naše snage pod jakim pritiskom nastavljaju povlačenje prema Mezi. Napredovanje kroz Belgiju vrši se sa teškoćama usled stalnog uz nemiravanja od strane nemačkog vazduhoplovstva. Čela kolona su tek oko podne mogla da izbiju na liniju Albertovog kanala, pozadi koga treba da se organizuje odbrana. Duž »Mažinovljeve linije«, lokalne borbe. Engleska avijacija ponovo je napadala mostove na Rajni.

Istureni deo savezničke Vrhovne komande kod Lila,
subota, 14 maja 1940

Juče izvršena atomska bombardovanja veoma su usporila neprijateljske pokrete u dolini Mozela. Naše vazdušno izviđanje ceni broj uništenih vozila na više hiljada. Na drumovima su primećene samo male grupice kamiona, koje su stalno tukli francuski lovci-bombarderi.

I pored svih napora, nemoguće je da se u potpunosti osigura nepovredljivost našeg vazdušnog prostora.

Kretanje po komunikacijama postaje postepeno sve teže. Na mnogim mestima stanovnici, zahvaćeni panikom, napuštaju svoje kuće, što još više komplikuje problem saobraćaja na putevima, koji je i bez toga težak.

Na severu, između Sen Leonarda — Tirnua i Beverloa, Belgijanci se neprekidno tuku nesmanjenom žestinom. 7 francuska armija, Britanski ekspedicioni korpus i 1-va francuska armija organizuju svoje položaje iza Albertovog kanala. Tu se izrađuju moćne protivtenkovske prepreke i prostrana minska polja u cilju zaustavljanja neprijateljskog napredovanja.

Savezničke trupe evakuisale su grad Antverpen (Anvers) iz strategiskih razloga. Belgiske divizije, koje su držale liniju Sen Leonard — Tirnu — Beverlo, dobile su, naveče, naređenje da se po ešelonima povuku iza Albertovog kanala. U Holandiji situacija je postala kritična. Nemci su zauzeli Arnhem i Utrecht i nastupaju ka Amsterdamu.

Dve oklopne i dve pešadijske francuske divizije — pod komandom generala Kamanbera — izvršile su napad radi pokušaja probroja u pravcu Masejka, ali nisu uspele zbog žestokih vazdušnih napada i protivtenkovske odbrane. Na stotine aviona bori se za prevlast u vazduhu iznad bojišta. Nemci su izgubili oko 200 aviona, dok se »samo 35 naših« nije vratilo u svoje baze. Snage generala Kamanbera ukopavaju svoje tenkove kod Asela. Oni su raspoređeni šahmatno i samo im kupole vire iz zemlje. Njihovo naoružanje drži pod vatrom okolno zemljiste, a pešadija je već izgradila čitavu mrežu rovova i postavila minska polja oko ovih čeličnih bunkera.

Istureni deo savezničke Vrhovne komande kod Ata
Belgija, nedelja, 15 maja 1940

Neprijatelj nije dugo čekao da i sam upotrebi atomsko oružje. U zoru, nemačko vazduhoplovstvo je bacilo atomske bombe na Šarlroa, Hal, Aloš i Gan. Učinak je bio strahovit. Ova četiri naseljena mesta, najvažniji komunikacijski čvorovi Centralne Belgije, pretvorenici su odjednom u ruševine. Ulice su pune razvalina, svaki saobraćaj je postao nemoguć. Ne može se utvrditi broj žrtava među civilnim stanovništvom, ali on može biti znatno veći od 100.000. Po mišljenju stručnjaka, biće potrebno oko dve sedmice za raščišćavanje ulica.

Ova bombardovanja smanjila su saobraćaj na komunikacijama za oko 60 %. Kraljevska inžinjerija i francuski pioniri živo rade na izgradnji obilazaka. Saveznička Vrhovna komanda propisala je da se upotreba automobilskih vozila ograniči na transport potreba za snabdevanje i teškog materijala. Obična pešadija nastoji da usiljenim marševima, van puteva, izbije na Albertov kanal. Panika se sve više širi među stanovništvom, koje svuda juri na drumove. Vlasti još nisu uspele, uprkos svima naporima, da uspostave malo reda u ovoj neizmernoj zbrici, zato što nisu znale pre rata da pripreme mere koje su bile potrebne.

Nastavlja se organizacija odbrane pozadi Albertovog kanala. Belgiske trupe, koje su se borile severno od ove linije, postepeno su povučene iza nje.

U Holandiji, Nemci su zauzeli Rotterdam i Hag. Kraljica i vlada napustile su zemlju. General Vinkelman, vrhovni komandant holandske vojske, vodi pregovore o primirju.

Istureni deo savezničke Vrhovne komande kod Ata
ponedeljak, 16 maja 1940

Po jedna atomska bomba bačena je na Sen Leonard, Tirnu i Vert, u cilju dezorganizovanja neprijateljske saobraćajne mreže severno od Albertovog kanala, na koji su Nemci izbili u toku noći i na širokom frontu uhvatili dodir sa savezničkom odbranom. Pokušaji koje su oni činili na raznim tačkama da ga pređu slomljeni su vatrom naših trupa. Linija Albertovog kanala takođe je ojačana atomskom artiljerijom.

Raščićavanje Šarlroaa, Hala, Alosta i Gana napreduje lagano usled zaostale radioaktivnosti. Saobraćaj na drumovima i dalje je sveden na minimum. Od juče, 7 francuska armija i Britanski ekspedicioni korpus, raspoređeni na Albertovom kanalu, delimično su snabdevani vazdušnim putem. Mlazni avioni nemačkog vazduhoplovstva obaraju mnoge naše transportne avione. Ponovo je vođena žestoka bitka između nemačkog i engleskog vazduhoplovstva iznad Brisla. U toku celoga dana Francuska avijacija je napadala koncentracije između Verta i Masejka.

Ispitivanje zarobljenika, otkrivanje pomoću radara i vazdušno izviđanje potvrđuju da glavni udar Nemaca treba verovatno očekivati južno od Namira. Dosad je identifikovano 16 oklopnih divizija i 34 pešadiške motorizovane divizije. Južno od Luksemburga komanduje general Guderian, koji je specijalista za oklopne snage. Ceo front između Namira i Sedana je pod komandom generała fon Rundšteta. Severno od Namira, duž Albertovog kanala i dalje do ušća Šelde, naše trupe imaju prema sebi

6 armiju pod komandom generala fon Rajhenaua i 18 armiju pod komandom generala fon Kihlera, koje su, kako izgleda, potčinjene generalu fon Boku. Posle dugih diskusija, tako isto srdačnih kao što je i sporazum, francuska vlada je pristala da se general lord Gort imenuje za glavnog komandanta svih snaga koje brane liniju Albertovog kanala između ušća Šelde i Mastrihta. Komandant Britanskog ekspedicisionog korpusa postao je general Fajerbrand.

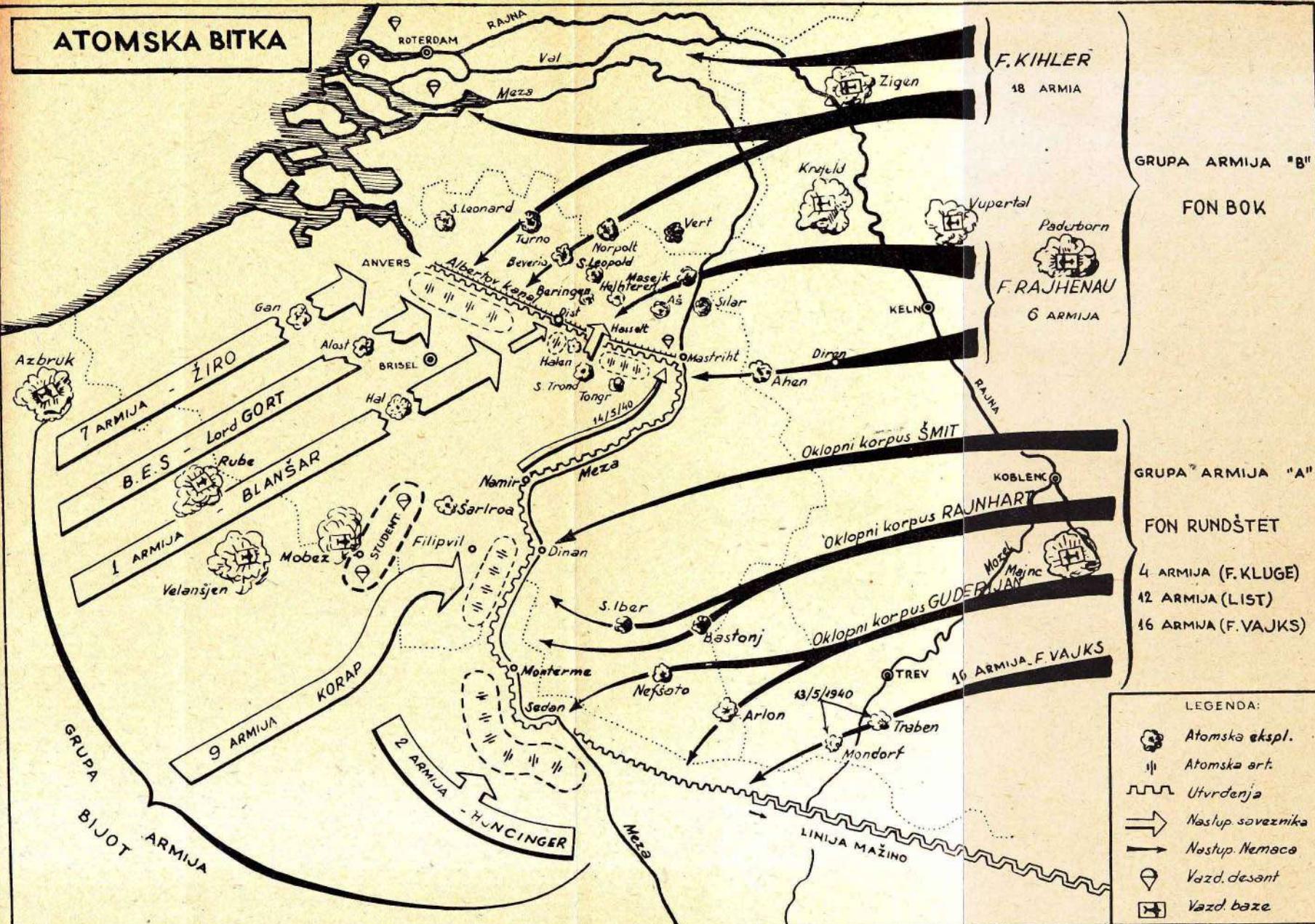
Vrlo jake neprijateljske formacije osmotrene su severno od Sedana i u blizini Bastonja. Posle naših atomskih bombardovanja, neprijatelj nastupa gotovo isključivo noću, po uzastopnim skokovima, od jednog maskiranog položaja do drugog. Zadržavajuća odbrana istočno od Meze, a dejstva patrola duž »Mažinovljeve linije«.

Velika bitka na Mezi. — KM 9 francuske armije kod Liara (Liart) (od 25 do 30 maja 1940)

Poslednje belgijske i francuske trupe prešle su Mezu 18 maja. Nemci su izbili na reku i brzo došli u dodir sa našim glavnim odbranbenim rasporedom na tom frontu. General Korap, komandant 9 armije, koja ima zadatak da po svaku cenu drži liniju Meze, zasnovao je svoju odbranu, u suštini, na atomskom oružju. Sektor je bio relativno miran između 18 i 24 maja, samo sa vazdušnim borbama, povremenim dvobojima artiljerije i dejstvima patrola.

25 maja u 2.30 časova, velike formacije transportnih aviona preletele su iznad naših linija na Albertovom kanalu. Ali, kako je radarska služba dala blagovremeno

ATOMSKA BITKA

uzbunu, noćni lovci engleske avijacije oborili su mnoge neprijateljske avione. Pored svega toga, Nemci su uspeli da bace padobrance iza fronta na Mezi blizu Šarlroaa i Mobeža, dva važna prolaza na Sambri. Nemačko vazduhoplovstvo je bacilo atomske bombe na vazduhoplovne baze kod Hazbruka, Rubea, Valansijena i Mobeža. »Prema zvaničnim izveštajima, šteta je minimalna.«

U 3.30 časova naše položaje na Mezi, od Dinana do Montermea, na frontu od 48 km, i njihovu neposrednu pozadinu, žestoko je bombardovala obična artiljerija i lovci bombarderi. Neprijatelj nije više upotrebljavao atomsко oružje. Pošto su veliki delovi engleske avijacije zauzeti kod Šarlroaa i Mobeža oko padobranaca, naš otpor u vazduhu bio je relativno slab u početku bitke, ali su ubrzo prikupljene avijaciske jedinice sa svih sektora i borbe u vazduhu zauzele su dosad nepoznate razmere. Francuski i britanski piloti, koji učestvuju u ovoj gigantskoj borbi, takmiče se u hrabrosti. Nemačko vazduhoplovstvo je pretrpelo teške gubitke, ali i naši gubici su isto tako vrlo visoki. Engleska avijacija pokušala je, ne bez uspeha, da, leteći na maloj visini, uništi artiljeriske položaje i druge ciljeve na neprijateljskim polaznim položajima.

I pored veoma žestokog otpora, naše vazdušno izviđanje uspelo je da utvrdi dva glavna pravca fon Rundštetove ofanzive: jedan prema Sedanu i drugi južno od Dinana. Na osnovu toga, saveznička avijacija bacila je atomske bombe na Bastonj, Sen Iber, Nešato i Arlon, i time prekinula neprijateljeve linije snabdevanja.

I pored sveg našeg otpora, nemačko vazduhoplovstvo i nemačka artiljerija uspeli su da razbiju naš od-

branbeni sistem na više mesta. Gubici su, začudo, mali kod jedinica na frontu koje su bile duboko ukopane. Posle prenosa vatre u dubinu, kopnene snage fon Rundšteta, potpomognute običnom artiljerijom, pokušale su da pređu Mezu. Nekoliko naših atomskih topova bilo je uništeno, ali vatra onih koji su preostali bila je dovoljna da se razbiju pozadnji ešeloni napadača. Male jedinice, koje su uspele da pređu reku, bile su uništene ili odbačene vatrom mitraljeza i protivnapadima.

Dubok prodor izvršen je samo na sektoru kod Dianana; 7 oklopna divizija uspela je da se probije sve do Filipvila, što znači oko 25 km zapadno od Meze. Ovaj klin male širine ubrzo je otsečen protivnapadima u bojkove. Francuzi su zarobili komandanta ove jedinice, general-majora Ervina Romela, sa njegovim štabom i 8.000 ljudi. Zaplenjeno je 120 tenkova, 24 topa i mnogo materijala. Južnije, kod Sedana, napad generala Guderijana preko Meze takođe je razbijen vatrom naše atomske artiljerije.

U toku narednih dana, fon Rundštet je ponovo pokušavao, u više navrata, da forsira reku, ali su svi ovi pokušaji, izvršeni sa manje žestine, ostali uzaludni. Atomsко oružje nije više bilo upotrebljeno. Od 28 maja aktivnost se na ovom frontu ograničila na vazdušne borbe, dvoboje artiljerije i borbe patrola.

Dok se vodila ova bitka na Mezi, naše trupe su imale i da reše sudbinu padobranaca bačenih 25 maja kod Mobeža i Šarlroaa. Kod Mobeža je 3 nemačka padobranska brigada imala nesreću da se spusti na prostoriju koju je posedala 101 severnoafrička divizija. U vremenu kraćem

od 36 sati stvar je bila svršena, većina padobranaca je zarobljena.

U blizini Šarlroaa borba je trajala duže. Neprijateljsko dejstvo iz vazduha ometalo je pristizanje trupa u ovu oblast. Prvog dana se naša odbrana ograničila na to da iz vazduha bombarduje prostore železničke stanice, dok su lovci pokušavali da spreče snabdevanje padobranaca, u čemu nisu potpuno uspeli zato što je neprijatelj koristio noć. Sistematska dejstva na zemlji mogla su da otpočnu tek 27 maja. Dve francuske divizije, pod komandom generala Pigala, okružile su padobrance i postepeno ih uništile. Jedan bataljon pružio je izuzetno junački otpor u šumi Sen Mišela i držao se sve do danas. General Študent je zarobljen sa 800 ljudi.

Bitka na liniji Albertovog kanala. KM Britanskog ekspedicijonog korpusa kod Tirlemona

5 do 12 juna 1940

General Gamlen, u slavoljubivoj namjeri da prodre sve do Rura, odlučio je da izvrši napad preko Albertovog kanala, između Asela i Dista, na frontu od oko 50 km. Zadatak je poveren lordu Gortu.

Na ovom se frontu dve strane, još od 16 maja, nalaze jedna prema drugoj u utvrđenim položajima. Nemci su primenili liniski raspored. Prema podacima vazdušnog izviđanja, njihova prva linija imala je samo kilometar i po dubine. Oni su organizovali sličan takav položaj i na 6 km pozadi ovog, a po izvesnim znacima moglo se zaključiti da je postojala i treća linija. Zemljiste između njih je bilo jako minirano. Saveznički raspored, naprotiv,

bio je raščlanjen na mnogo ravnomerniji način i na velikoj dubini. On se sastojao od ostrvaca otpora snabdevenih protivtenkovskim oružjem i okruženih minskim poljima.

Priprema ove ofanzive trajala je više od tri sedmice. Zbog neprekidne aktivnosti nemačkog vazduhoplovstva, kao i da bi se izbeglo izviđanje iz vazduha, pokreti su se morali vršiti samo noću. Za stvaranje rezervi materijala pozadi fronta bili su korišćeni i vazdušni transporti, no ovaj način nije se mogao proširiti do opšte primene. Po obimnosti bacanja materijala padobranima vrlo lako bi se odalo mesto ofanzive. S druge strane, kapacitet vazdušnog transporta pokazao se veoma ograničenim prema ogromnoj tonaži koju je zahtevala operacija.

Da bi se ovo nagomilavanje materijala zaštitilo od neprijateljskog atomskog bombardovanja i da bi se skratio njegovo prebacivanje unapred u toku bitke, polazni položaji su bili određeni što je više moguće unapred. Ovaj način rasturanja doveo je do poretku dosta razvučenog u širinu.

Ofanziva je počela 5. juna, u 4 časa, posle vatrene pripreme od 2 sata. Ovu pripremu izvršile su samo obična artiljerija i avijacija, jer je blizina naših trupa sprečavala upotrebu atomskog oružja protiv neprijateljske prve linije. Ali atomska artiljerija upotrebljena je sa uspehom za tučenje pozadine sve do dubine od skoro 25 km. Avioni za atomsko bombardovanje napali su gradove Norpolt, Burg Leopold, Beverlo, Masejk, Sitart, Aš, Vert, Bergingen, Helhtenren i Sen Leonard; Vert i Sen Leonard napadnuti su, dakle, po drugi put. Atomske bombe bačene su i na vazduhoplovne baze kod Krefelda, Vupertala,

Majnca, Paderborna i Zigena, gde su nanele ogromne štete. Uništeno je najmanje 500 aviona na zemlji.

I pored ove pripreme, nemački otpor pokazao se jači nego što se očekivalo. Kanal je pređen samo zapadno od Asela, na sektoru širokom otprilike 13 km, gde su Irska garda, 51 hajlendska divizija i 3 oklopna brigada uspele da napreduju u dubini od 6 km, sve do druge linije. Tada je neprijatelj uveo u dejstvo svoju atomsku artiljeriju. Četiri njena zrna uništila su mostove i sve što se nalazilo u njihovoј blizini, otsecajući tako prednji ešelon od njegovog polaznog položaja. 2 pešadijska divizija, koja je nastupala pozadi, izgubila je 60% svog brojnog stanja i najveći deo svoga materijala. Silna vrućina zapalila je benzin kamiona i tenkova. Municija je eksplodirala i gotovo svi radiouređaji su izbačeni iz upotrebe. To se dogodilo oko podne. Poslepodne su Nemci izbacili dirigovane projektile na Halen, Sen Tron i Tongr, važne komunikacijske čvorove u našoj neposrednoj pozadini.

U toku cele noći između 5 i 6 neprijatelj je držao prelaze na Kanalu pod žestokom vatrom obične artiljerije, a tri njegove atomske granate unele su rastrojstvo u zonu našeg prikupljanja i zonu artiljerije. Saveznici su uzvratili sa 7 atomskih granata. Snabdevanje naših trupa u mostobranu moglo se izvršiti samo po cenu vrlo velikih napora. Mada je neprijatelj morao podnositi iste teškoće, on je uspeo da u toku noći ojača svoje položaje sa nekoliko jedinica 3 oklopne divizije. Uzoru su ove jedinice odbacile Irsku gardu za oko 2 km.

Drugog dana bitke velike formacije nemačkog vazduhoplovstva napale su našu neposrednu pozadinu. Engleska avijacija izvršila je oko 5.000 poletanja. Obična artilje-

rija vodila je vrlo žestok dvoboј u toku celog dana. Obe strane organizovale su se za konačni sudar. U toku noći Britanci su uspeli da ojačaju mostobran trupama i materijalom.

Trećeg dana (7. juna), posle pripremnog plotuna od 3 atomske granate, propačenog vrlo jakom vatrom obične artiljerije, Irska garda je ponovo krenula u napad. U podne, posle vrlo teških borbi, ona je ponovo osvojila izgubljeno zemljište na dubini od 1.200 metara. Iznad mostova besnele su vazdušne borbe sa promenljivom srećom. Hrabra kraljevska inžinjerija ponovo je izgradjivala ove mostove kad god bi ih razrušila atomska artiljerija, obična artiljerija ili avijacija.

U pozadini, sa obeju strana fronta, transporte su ometali avioni engleske avijacije ili nemačkog vazduhoplovstva leteći na maloj visini. Sve se događalo tako kao da su Saveznici i Nemci shvatili da odluka zavisi od mogućnosti da se protivnik otseče od svojih baza snabdevanja. U mostobranu su se ukopale sve britanske trupe, računajući tu i oklopnu brigadu. Pokušaji prelaza Albertovog kanala, koje su izveli Francuzi više zapadno, kod Dista, slomljeni su vatrom odbrane. U toku ovih borbi ponovo su obe strane upotrebile atomsko oružje. 3 francuski oklopni korpus, koji je držan u pripravnosti kod Hala, da bi preuzeo gonjenje čim se izvrši proboj, imao je teške gubitke. Potpuno je uništeno više od 70% njegovih pozadinskih organa.

Bitka se vodila nesmanjenom žestinom i 8. juna. U mostobranu, na drugoj obali Albertovog kanala, situacija je nepromenjena. Saveznici nisu mogli da osvoje još zemljišta. Obe strane izgledaju isuviše iscrpene da bi mogle

produžiti borbu istom jačinom kao u toku tri prva dana...

Saveznički izveštaj od 15 juna javlja: »Mostobran je evakuisan iz strategiskih razloga«. Razume se, postalo je suviše skupo da se produži snabdevanje trupa preko mostova koji su bili stalno tučeni neprijateljskom vatrom. Od toga dana, služba za štampu BBC-a stalno ponavlja: »Ništa novo na Zapadnom frontu«. Borba se sve više prenosi na unutrašnjost zemlje. Nemačko vazduhoplovstvo je atomskim bombama napadalo London, Pariz, Limož i Sent Etjen. Istu sudbinu doživeli su Berlin, Diseldorf, Keln i drugi gradovi. Kakav rat! Šta će se sad dogoditi?

Tako se završava naš taktički »Bikini«. Slika je besumnje sasvim nesavršena, ali naša namera bila je samo da objasnimo nekoliko naročito važnih stvari:

1. — Posmatrajući rat u celini vidi se da pokreti u pozadini; ako obe strane imaju moćne avijacije, koje ne moraju biti jednake, postaju sve teži. Atomska bombardovanja uvećaće ove teškoće. Zato rat, koji je u početku pokretan, može postepeno da pređe u stabilizaciju.

2. — Bitka na Mezi pokazuje da napadač, koji raspolaze samo klasičnim naoružanjem, može vrlo retko savladati položaj koji brani atomsко oružje. Naročito su parališane oklopne snage kad se otseku od svojih mnogobrojnih pomoćnih službi i od svojih snabdevačkih baza. S druge strane, ni atomsko oružje ne može samo da donese pobedu. Njegovo dejstvo mora se kombinovati sa dejstvom obične artiljerije i bombardovanjem iz vazduha.

3. — Ofanziva preko Albertovog kanala nije uspela uprkos obimne atomske pripreme. Napadač nije uspeo da ostvari probor. Mada je branilac bio slabiji u atomskom

oružju, on je imao prednost u zaklanjanju i u rasturenosti, prednost kojom se nije mogao koristiti njegov protivnik. Dok su Britanci bili prinuđeni da svoje snage za napad prikupe i da operišu iz dublje pozadine, Nemcima je bila dovoljna dubina od kilometar i po da bi mogli, ispred svoje druge linije, zaustaviti jedinice koje su uspele da se provuku kroz atomske zapreke.

Atomska odbrana

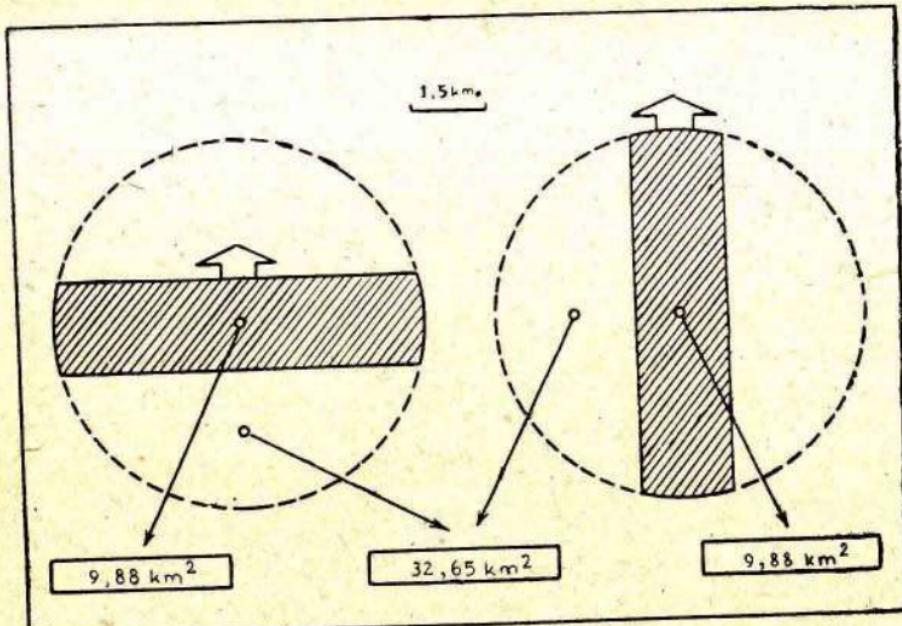
Otkad je pronađeno atomsko oružje, mnogi umovi su pokušavali da zamisle taktički oblik budućih bitaka. Protivnere koje se obično preporučuju protiv uništavajućeg učinka ovog oružja jesu bolje *maskiranje* i veća *rasturenost*. To je lakše reći nego ostvariti. Jedna određena prostorija može, prema svojoj prirodi, dati zaklona samo do jedne određene mere, drugim rečima, njen kapacitet prikrivanja ima svoje granice. Pri sadašnjem stanju stvari, neće biti lako naći mogućnosti maskiranja za preko 2.000 vozila jedne takozvane pešadijske divizije, pa čak ni za trećinu njih. Kolone u pokretu imaju još manje izgleda da izmaknu osmatranju aviona. Maskiranje je teže u napadu nego u odbrani. Ovaj problem postavlja se u vezi sa sadašnjim stanjem organizacije, izuzev kad se radi o izvesnim naročitim prilikama, koje pružaju naprimer posumljene oblasti.

U pogledu rasturenosti takođe postoje granice. Normalno, na bojištu se ne može dobiti pobeda bez koncentracije snaga. To je zakon star koliko sama taktika i strategija i budućnost tu ne može ništa izmeniti. Koncentra-

cija postaje neizbežna u jednoj određenoj fazi. A pošto atomsko oružje zahteva veću rasturenost, ono može, samim tim, mnogo otežati dobijanje brze pobeđe na kopnenom bojištu. I ovde je, kako izgleda, odbrana više povlašćena nego napad, kao i u pitanju maskiranja. Ona se, u suštini, zasniva na koncentraciji vatre, dok uspeh u napadu zavisi poglavito od materijalne koncentracije snaga, potpomognutih vatrom. Isto tako, u atomskom ratu biće mnogo lakše u odbrani koncentrisati vatru sa više odvojenih tačaka, dok će u napadu biti teško, ako ne i potpuno nemoguće, dobiti odlučne rezultate sa rasturenim trupama. A svaka koncentracija neizbežno pretstavlja cilj veoma osetljiv prema atomskom oružju. Svi ovi činiovi mogu znatno povećati vrednost odbrane u atomskom ratu.

Nesumnjivo je da će biti neophodna veća rasturenost nego u prošlosti. Pitanje je, i to veoma važno, kakav će oblik imati ta rasturenost. Hoće li ona ići u dubinu ili u širinu? Svaki od ovih puteva zahteva drukčije taktičke postupke i formacije. Prošli rat je pokazao, i u napadu i u odbrani, težnju ka velikim dubinama. A baš to čini da atomsko oružje, koje je efikasno u poluprečniku od 3.000 metara, postigne svoj najveći efekat. Da navedemo jedno upoređenje: to je kao kad bi se sačmom gađala grupa vrabaca. Očigledno je da će ih mnogo manje biti pogodjeno ako su oni posedali na telegrafsku žicu.

Vrlo jednostavan račun rasvetliće ove misli. Pošto atomska bomba ima efikasan poluprečnik dejstva oko 3.275 metara, ona pokriva površinu od 33,65 kvadratnih kilometara. Kad je raspored — napadni ili odbranbeni — razvijen na dubini od samo jednog i po kilometra, stvarna površina cilja smanjena je na $9,88 \text{ km}^2$. Zar iz

Skica 2. — Novi oblici u taktici za smanjivanje učinka atomskog oružja

toga ne sledi da taktički oblici, bilo da se radi o rastegnutim linijama ili o uskim i dubokim kolonama, mogu smanjiti za jednu trećinu najveći efekat atomskog oružja? U napadu, već smo to rekli, biće daleko teže izbeći razvoj po dubini, jer je to jedini oblik koji omogućava efikasno prodiranje. Međutim, pojas dubine kilometar i po, koji brane normalne kopnene snage, može se pokazati dovoljno čvrstim da zaustavi napad čiji će polet biti već smanjen atomskim granatama ili drugim projektilima.

A šta će se dogoditi ako je i napadač prinuđen da rasturi svoje snage i po dubini i po širini? U jednoj ofanzivi bez dovoljne koncentracije mogu se očekivati samo ograničeni rezultati. Iskustvo iz bitkë na Albertovom

kanalu, koju smo analizirali u našem »Bikiniju«, kao da bi potvrđivalo ovu pretpostavku. Nemci su tu bili ešelonirani u tri uzastopne utvrđene linije, svaka dubine jedan i po kilometar. Prva nije mogla biti bombardovana atomskim projektilima bez opasnosti da se ugrozi sigurnost sopstvenih trupa. Druga i treća bile su udaljene jedna od druge za oko 6 km, da bi se sprečilo da jedan isti atomski projektil pričini štetu na obema. S druge strane, za svoju ofanzivu general Gort nije mogao izbeći primenu organizacije u dubinu. Zato je 2 pešadiska divizija, koja se kretnala neposredno iza Irske garde, potpala pod vatru nemачke atomske artiljerije.

Pri sadašnjem stanju stvari biće skoro neizbežno kombinovanje svih rodova oružja, čak i u atomskom ratu. Taktička avijacija — atomska i obična, artiljerija — atomska i obična, pešadija i oklopne snage moraju dejstvovati kao povezana celina. Svi se ovi elementi međusobno dopunjaju u izvojevanju pobjede. Dejstva raznih rodova oružja moraju da zahvataju jedna u druga, kao točkovi neke mašine. U tom novom taktičkom okviru, vrednost i mesto starih rodova oružja, odnos među njima, njihovo uzajamno dejstvo u zajednici sa atomskim oružjem, taktički oblici i uslovi njihove primene — sve je to podložno promenama. Posle ovog uvoda pređimo na proučavanje načina na koji će se izvoditi obrana u atomskom ratu.

Atomska artiljerija

Pokušajmo da zamislimo front od 650 km, iza koga je razvijena atomska artiljerija. Zbog sigurnosti naših sopstvenih trupa, ona ne može tući ciljeve u prednjem po-

jasu neprijatelja, pa će njena zona dejstva biti ograničena između 5 i 30 km po dubini⁴⁾.

Da bi se dobio podjednak efekat dužinom celog fronta i da bi se pojedini otseci što je više mogućno zaštitili od napada, dovoljno je da se atomski topovi postave pojedinačno na rastojanju od 7 do 10 km i na otstojanju od 8 do 15 km iza fronta. Sa njihovim dometom od 32 km biće uvek mogućno da se sasredi vatra 4 do 6 topova na ugroženi otsek širine oko 30 km. Verovatnoća da sva ova oruđa budu uništена vazdušnim bombardovanjem, ili drugim načinom, vrlo je mala.

Napred izloženo rasturanje ima za cilj da se ta verovatnoća još smanji. Ako se može izvući neka pouka iz uništavanja uređaja za izbacivanje V-1 i V-2 u toku Drugog svetskog rata, onda izlazi da se jedino zauzimanjem ovih naprava može sprečiti njihova upotreba. Sigurnost ovih uređaja može se još povećati čestom promenom njihovih mesta, naročito noću. Još jedan način za razvlačenje pažnje neprijatelja po prostoru i vremenu sastoji se u upotrebi mnogih lažnih atomskih topova (2 do 3 lažna na 1 pravi).

Sadejstvo između pojedinih atomskih topova obezbeđuje se radiovezama i normalnim telefonskim vezama. Topovi su formaciski organizovani na isti način kao i obična artiljerija, po baterijama od 4 topa i divizionima od 12 topova. Jedan divizion od 12 topova može da zaštitи

⁴⁾ Atomski topovi koji su sada u naoružanju imaju kalibar 280 mm; domet im je 30 km; brzina gađanja 6 metaka na sat; težina u borbenom položaju 47 tona. Pri kretanju na drumu top u isto vreme vuku i guraju dva transportera od 20 tona svaki. Prema obaveštenjima kojima se može verovati, u bližoj budućnosti biće uvedeni u naoružanje i lakši topovi od 203 mm i 155 mm.

front od 80 km, što odgovara, prosečno, sektoru koji drži jedna armija od 6 do 10 divizija. Razume se da podela ove specijalne artiljerije nije jednolika duž našeg zamišljenog fronta, već je prilagođena posebnim uslovima vojnika, gušća je gde su veće mogućnosti napada, manje je gusta pozadi pripodnih prepreka, kao što su tokovi reka, i u planinskim predelima. U suštini, ovaj raspored ima iste opšte crte kao i raspored obične artiljerije. Samo što se njegovo ostvarenje izvodi po znatno uvećanoj skali, jer se topovi, umesto da budu na 30 metara jedan od drugog, postavljaju na 6 do 10 km, i što divizioni ne štite front od 500 do 1.000 metara, već od 50 do 80 kilometara. Pri sadašnjem stanju tehnike usklađeno dejstvo ovakvog rasporeda potpuno je izvodljivo.

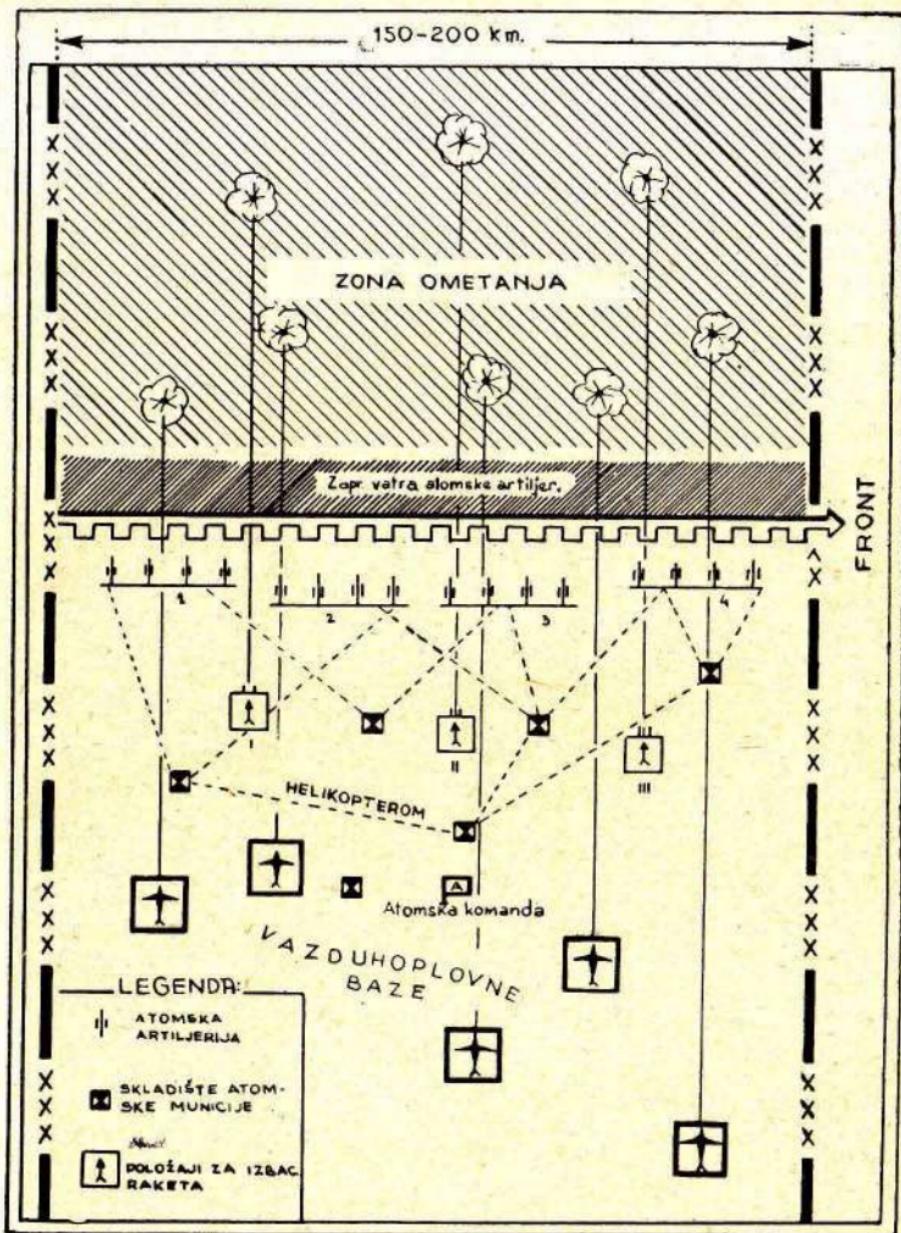
Naravno, atomski topovi biće vrlo brižljivo maskirani i zaštićeni od eventualnih napada padobranaca; ovo će se vršiti pomoću pešadijskih jedinica sa lakim naoružanjem, za koje je poželjno da budu u organskom sastavu artiljerije. Odbrana fronta od nekih 650 km zahtevaće oko 80 topova, čije konstruisanje sigurno nije van sadašnjih mogućnosti. Snabdevanje položaja municijom izgleda teže. Atomske projektili vrlo su skupi i njihova količina je mnogo ograničenija nego količina obične municije. Iz razloga materijalnih i, u isti mah, zbog sigurnosti, ovo se snabdevanje ne može vršiti na isti način kao kod obične artiljerije. S druge strane, da li će neprijatelj biti u stanju da jednovremeno napada na celoj dužini od 650 km? Osim toga, on će preduzeti sve što treba da ne otkrije prerano svoje namere. Prema tome, nagomilavanje projektila kod svakog topa značilo bi rasipanje dragocene energije.

Ali, moderna tehnika nam može i ovde biti od pomoći. Možda bi bilo dovoljno da se na svakom položaju drži samo po jedan atomski projektil na top, ili dva do tri na mestima koja su najviše ugrožena. Ako imamo 80 atomskih topova za zaštitu našeg fronta od 650 km, trebalo bi da bude dovoljno 100 do 120 projektila kao prva zaliha, koja će omogućiti da se izdrži početni udar iznenadne ofanzive. Kao što smo rekli, naš je raspored, i pored svoje rastresitosti, tako raščlanjen da se više oruđa mogu međusobno dopunjavati. Ali, kako da se organizuje kasnije snabdevanje municijom? Skladišta atomskih projektila biće u pozadini na 80 do 100 km od fronta, rasturena po malim skladištima, vrlo brižljivo maskiranim. Hitno dopremanje, prema potrebama na bojištu, biće obezbeđeno pomoću helikoptera.

Teško je oceniti, u poređenju sa normalnom artiljerijom, vatrenu moć 80 atomskih topova, raspoređenih na frontu od 650 km. Ali, ako se računa 5.000 običnih topova za jedan atomski, naša linija biće branjena vatrenom zonom koja odgovara ogromnoj masi od nekih 400.000 topova srednjeg kalibra.

Taktička avijacija i dirigovani projektili

Dok atomska artiljerija tuče neprijateljsku neposrednu pozadinu, taktička avijacija, kao i bataljoni dirigovanih projektila (*d'engins téléguides*), imaju zadatku da produže to dejstvo po dubini. Dobri rezultati mogu se očekivati samo ako vazdušno izviđanje, otkrivanje pomoću radara, avioni koji nose atomske bombe, jedinice dirigovanih pro-

Skica 3. — Kombinovana upotreba atomskog oružja u odbranbenoj bici

jektila i obični lovci bombarderi dejstvuju na savršeno usklađen način⁵⁾.

Vazdušno izviđanje i otkrivanje pomoću radara imaju važan zadatak da javljaju o koncentracijama i pokretima neprijatelja. Ova uloga je od odlučujućeg značaja kad se radi o atomskom oružju. Odlučivanje o tome da li zapožene ciljeve treba odmah napasti ili tek kad protivnik bolje otkrije svoje namere, predstavlja taktički problem ili, ponekad, strategiski. U ovom drugom slučaju lakše je ustanoviti koji su posebni sektori odbrane ugroženi i, prema tome, ojačati ih blagovremeno, prvenstveno atomskom artiljerijom. S druge strane, mora se primiti rizik, dobro procenjen, da otkriveni ciljevi iščeznu nenapadnuti, ili da se oni pojave na drugim tačkama bojišta, gde će njihovo uništenje biti teže. Kao u svim oblastima taktike i ovde se radi o tome da se ciljevi napadaju u pogodnom trenutku, dovoljnom jačinom i odgovarajućim oružjem.

Glavni je zadatak taktičke avijacije da, u sadejstvu sa jedinicama dirigovanih projektila, ometa neprijatelja u izvođenju koncentracija na frontu, da bi se sprečilo ili otežalo preduzimanje ofanzivnih operacija. U toku same bitke, zadatak se sastoji u otsecanju napadnih jedinica od njihovih snabdevačkih organa i pojačanja. Ova dva zadataka izvršavaju se atomskim bombama, kao obično, redovno u kombinaciji, do dubine od 150 km.

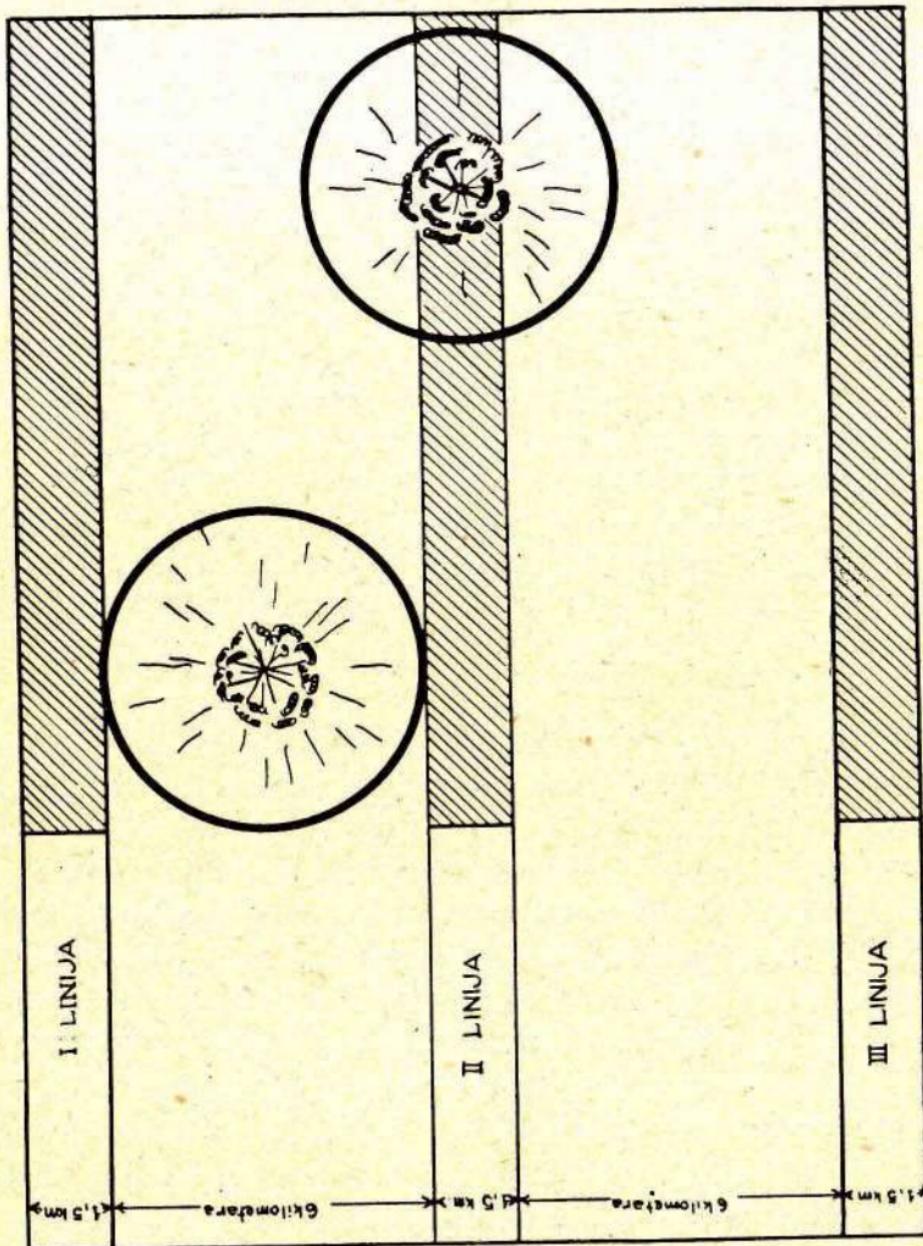
Ukoliko avijacija dalje prodre na neprijateljsku teritoriju, utoliko podrška koju ona može ukazati kopnenim

⁵⁾ Svaki bataljon dirigovanih projektila raspolagaće sa 6 rampi postavljenih na 25 do 30 km pozadi fronta. Kao i kod topova atomske artiljerije, njihovi položaji biće na međusobnom rastojanju od 6 do 10 km, dok će celina biti pod kontrolom centrale za upravu vatrom.

snagama odbrane dobija više posredan karakter. Izgleda da je dubina od oko 150 km sasvim dovoljna za uspešno ometanje velikih koncentracija u ovoj zoni. Proširenje ovog »uznemiravanja« prema neprijateljskoj pozadini moglo bi lako dovesti do rasipanja snage. Što se više aktivnost taktičke avijacije i bataljona dirigovanih projektila proširuje u dubinu, to je sve veći broj važnih ciljeva koje treba neutralisati; jedno vrlo staro taktičko pravilo naglašava da onaj koji hoće u isto vreme da bude jak svugde, nije dovoljno jak nigde. Vrlo pažljivo izvršena proučavanja na karti razmere 1 : 500.000 pokazala su da se, na jednom vojištu Zapadne Evrope, uznemiravanjem 6 do 10 komunikaciskih čvorova, na sektoru širine 150 do 200 km i dubine 150 km, ograničavaju pokreti neprijatelja za 50 do 60% u odnosu na normalan tok. Dejstva preko ove granice od 150 km spadaju u delokrug strateške avijacije.

Stalni mostovi nisu naročito osetljivi. Izgleda da je njih lakše rušiti bočnim vazdušnim udarom, koji se vrši približno u pravcu vodenog toka. Plovni mostovi biće gotovo sigurno porušeni u poluprečniku od kilometar i po od nulte tačke. Solidni drumovi su relativno otporni prema dejstvu vazdušnih eksplozija i, ako je apsolutno neophodno da se oni razore, treba pribeti površinskim (prizemnim) eksplozijama.⁶⁾ Pokreti velikog obima na drumovima ne pretstavljaju baš rentabilne ciljeve za atomsko oružje zbog njihovih liniskih oblika. Sve što bi se, verovatno, moglo postići, to je uništenje 120 do 140 vozila na dužini od oko 6 km. Naravno, takvo dejstvo unosi haos u celu

⁶⁾ Col. Reinhardt and Kintner, *Atomic Weapons in Land Combat*.

Skica 4. — Organizacija odbrane u tri linije

kolonu. Kad drumovi prolaze uskim dolinama, dejstvo može biti mnogo jače i ono će biti produženo neprekidnim napadima običnih lovaca bombardera. Za ovu vrstu dejstava treba radije primenjivati površinske eksplozije, čiji je učinak radioaktivnim zračenjem veći.

Načelno, atomskim bombardovanjem trebalo bi više težiti stvaranju zapreka ispred kolona na maršu nego njihovom uništavanju. Prema tome, u cilju paralizovanja neprijateljskih pokreta, bolje je primenjivati drugi postupak, a ne neposredan napad. Kad se uoče glavne karakteristike saobraćaja, lako je ustanoviti čvorne tačke komunikacijskih linija. Najvažnije putne raskrsnice obično se nalaze u naseljenim mestima i njihovo rušenje dovodi do blokiranja puteva razvalinama. Ove prepreke postaju još efikasnije u gradovima koji su predvojeni rekom, a to je čest slučaj.

Izgleda da je dobar način otpočeti sa bombardovanjem u dubini od 150 km. Kad se jasnije uoče glavni pravci koncentracija, bombardovanje se približava frontu tako da se neprijatelju suprotstavljuju uzastopne zapreke koje će postupno dezorganizovati njegov saobraćaj. Razume se, i pored sve metodičnosti kojom se ova dejstva mogu izvoditi, nije moguće sprečiti svako kretanje između pozadine i fronta, ali se može očekivati da se njegov obim smanji u razmeri koja može dostići i 60%. Raščišćavanje razorenih naseljenih mesta može trajati više dana. Inžinjerija mora da izradi obilaske, a veliki deo saobraćaja napustiće glavne puteve i preći na sporedne. I tu će biti potrebno da se poveća i produži učinak koji je postignut atomskim bombama pomoću napada običnih lovaca bombardera.

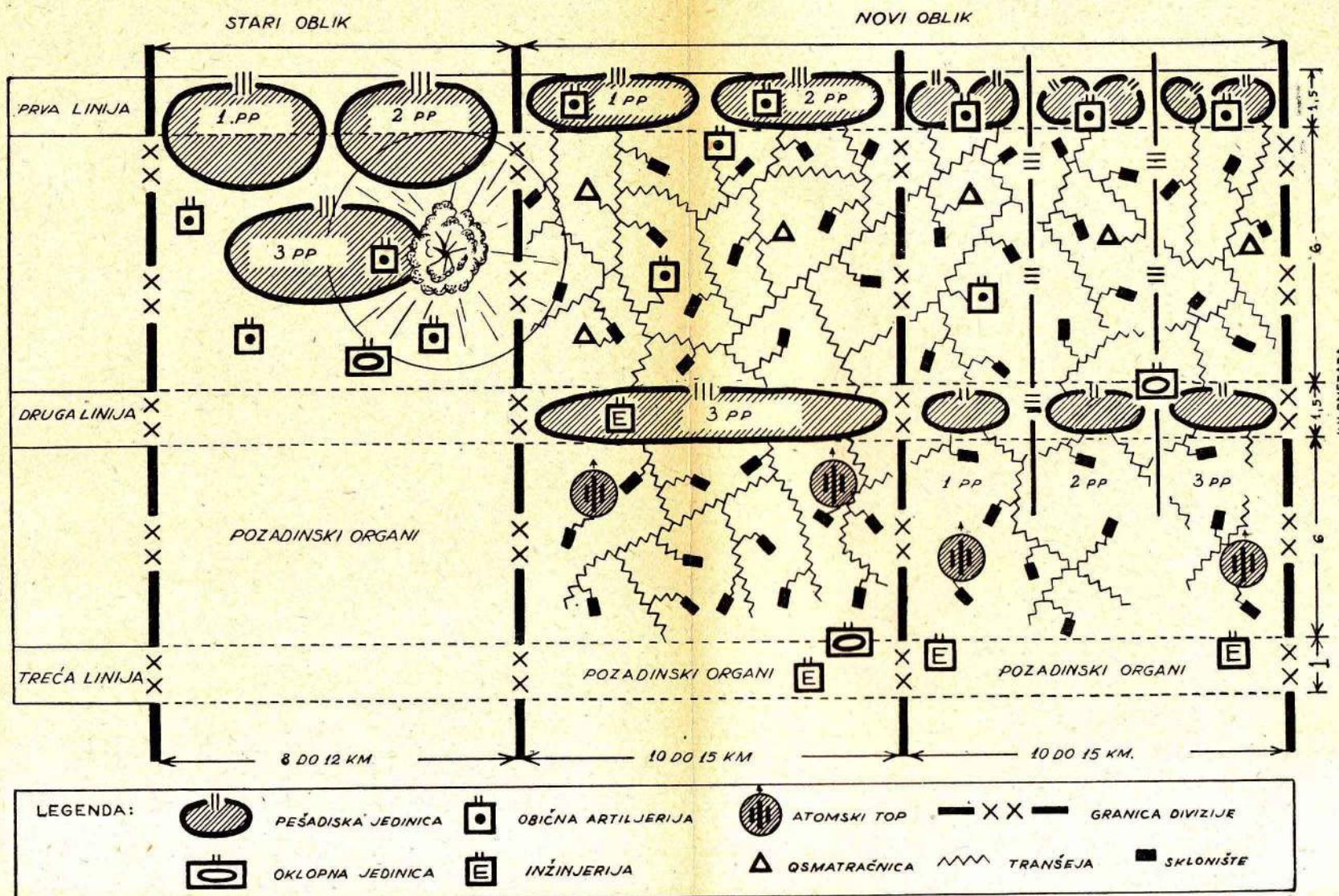
Rakete i sve vrste dirigovanih projektila moraju se upotrebljavati po istim načelima. Oni mogu korisno dopuniti rezultate postignute taktičkom avijacijom. Njihova upotreba može biti od vrlo velikog značaja noću ili po rđavom vremenu, nepogodnom za letenje. Što se tiče dirigovanih projektila, tehnika je još daleko od toga da je rekla svoju poslednju reč. Jednoga dana, koji možda nije mnogo daleko, oni će moći preuzeti na sebe veliki deo zadatka avijacije, kako u strategiskoj, tako i u taktičkoj oblasti i time postepeno zameniti avione u mnogim operacijama bombardovanja.⁷⁾

Klasične kopnene snage

Ostaje nam da ispitamo treći elemenat odbrane: kopnene snage. Koju će ulogu one igrati u našem sistemu? Kada se ima u vidu ogromni učinak atomskog oružja, da li je zaista neophodno da se upotrebljavaju velike kopnene snage — pitaće se, besumnje, neki čitaoci. Odgovor nije težak. Ako front nije neprekidan, neprijatelj će lako moći da pokuša veoma rasturene infiltracije, da prodire na širokem frontu van puteva i da preplavi položaje atomske artiljerije sa njenim slabim zaštitnim jedinicama. Atomsко oružje neće moći da pruži veliku pomoć protiv napada izvršenog u ovakovom rasutom obliku. Ali, ako je front

⁷⁾ Navešćemo neka oruđa koja izbacuju takve projektile, koja su grupisana u »Bataljone raketnih projektila« (*Missile Battalions*) u američkoj vojsci:

- »Onest Džoniz« (*Honest Johnies*) raketa kojom se nišani kao topom, sa dometom od 32 km;
- »Korporel« (*Corporal*) koji vodi poreklo od V-2, sa dometom od 120 kilometara;
- »Matador« (*Matador*) koji upotrebljava avijacija, sa dometom do 800 kilometara.

Skica 5. — Odbranbeni raspored pešadijske divizije (šema za diviziju od 8.500 ljudi, čija se organizacija analizira u sledećoj glavi)

neprekidan, za njegovo probijanje neprijatelj je prinuđen da koncentriše svoje snage, a time se izlaže dejstvu odbrane. Drugim rečima, samo postojanje neprekidnog fronta nameće neprijatelju koncentraciju, prisiljava ga, ustvari, da postane rentabilan cilj za atomsko oružje. Bez odgovarajućih kopnenih snaga koje će ih štititi, položaji atomske artiljerije, položaji za izbacivanje dirigovanih projektila, taktička avijacija na svojim terenima i sve mnogo-brojne pomoćne službe bili bi, u neku ruku, »u vazduhu«. Kopnene snage treba, dakle, da sačinjavaju branu ispred njih. Ali, kakav oblik da se da toj brani?

Pre nego što pristupimo ovom pitanju, potsetićemo na ono što smo rekli u vezi poredaka u linijama, koji umanjuju učinak atomskih projektila. Izgledalo bi, dakle, logično da se raspored rastegne u širinu. Međutim, u cilju organizacije solidnije odbrane po dubini, mi predlažemo da se organizuju tri uzastopne brane, ili više, od kojih će svaka imati oko 1,5 km dubine. U Prvom svetskom ratu, podvukli smo, ešelonirani odbranbeni pojasevi morali su biti dovoljno udaljeni jedan od drugog da ih napadač ne bi mogao tući više od jednog sa istog artiljeriskog položaja.*). Razume se, pri izboru odbranbenih položaja moraće se i ubuduće voditi računa o uobičajenim uslovima, kao što su uređenje predterena za dobro dejstvo vatrom, pogodnosti za maskiranje, dobre osmatračnice itd. Biće i jedan novi uslov: izabrati takav stvor zemljišta koji nudi, bar delimičnu, zaštitu od atomskog oružja. U atomskom ratu prirodne prepreke mogu imati veći značaj nego ranije. Teško je zamisliti kako bi neki napadač mogao

* U atomskom ratu, ovaj razmak mora biti dovoljno veliki tako da jedan atomski projektil ne može tući istovremeno dve linije.

forsirati reku ako je njegova neposredna pozadina tučena jakom atomskom vatrom.

Glavne snage odbrane biće koncentrisane na prvoj liniji. Pravilo je »zalepiti se« za neprijatelja u najvećoj praktično mogućoj meri. Prema tome, »ničija zemlja« i položaj isturenih delova biće svedeni na minimum. Ukoliko protivnici budu više »zalepljeni« jedan za drugog, utoliko će manje biti mogućnosti za napadača da upotrebi atomsко oružje protiv prve linije, da ne bi ugrozio svoje sopstvene trupe. Tako tesan dodir, takvo stapanje dveju strana moći će se, u nekim slučajevima, postići trasom položaja u cik-cak liniji.

U toku Prvog svetskog rata Nemci su uspeli nekoliko puta da se izmaknu ispred ubitačnog dejstva artiljeriske pripreme na taj način što su evakuisali svoje prednje položaje. Ovaj postupak mogao bi se primeniti u obrnutom smislu. U nekim slučajevima, verovatno pod zaklonom mraka, napadač bi mogao naglo da prekine dodir i da se povuče da bi upotrebio atomsko oružje za tučenje prve linije u cilju pripreme napada. Normalno, i pored svih mera predostrožnosti, takvi pokreti ne bi mogli izmaći otkrivanju pomoću radara. U svakom slučaju, odbrana će morati stalno da bude u pripravnosti da odgovori na pokret ove vrste i da rasporedi taktičke rezerve tako da krenu gotovo odmah i sa dovoljno snage slede neprijatelju za petama. Kako će, s druge strane, takva evakuacija prve linije biti verovatno znak da je neizbežan napad, moraće atomska artiljerija odbrane, bez odlaganja, da koncentriše vatru na pretpostavljene polazne položaje napadača.

Takva taktika, međutim, neće možda uvek biti izvodljiva. Ako su dva fronta odvojena nekom velikom

preprekom, naprimer Rajnom ili Elbom, bilo bi teško neposredno slediti neprijatelja koji se iznenadno povukao. Staro pravilo, po kome se neka prepreka može teško preći ako je tučena vatrom, sačuvaće svu svoju vrednost i u atomskom ratu. Kojim bi se oružjem ona mogla tući — atomskim ili običnim? Tu je problem. Pošto je ono prvo hiljadu puta moćnije, zar ne bi bilo logično da se prednji kraj odbranbenog položaja postavi na udaljenju 10 i 20 km pozadi reke, da bi se njene obe obale, naročito mesta prelaza, držale u efikasnom dometu atomske artiljerije?

Šire posmatrano, ranije izuzetne taktičke situacije mogu često postati »normalne« u novom ratu. Ako je, u jednom slučaju, korisnije, s obzirom na zemljište i okolnosti, da se održava tesan dodir sa neprijateljem, u drugim prilikama bezbednost kopnenih snaga odbrane može se povećati na drugi način: postojanjem »ničije zemlje« neuobičajene dubine od 20 ili više kilometara, što će sprečiti neprijatelja da upotrebi atomsku artiljeriju za pripremu ofanzive. U takvom slučaju napadač bi bio prinuđen da pribegne potpuno novoj tehnici koncentracije, a tako isto i novoj taktici podilaženja, zasnovanoj na principu da se izbegne što je moguće duže vatru neprijateljske atomske artiljerije, osiguravajući u isto vreme što ranije stupanje u dejstvo svoje atomske artiljerije. Neosporno, strana koja uspe prva da upotrebi ovo uništavajuće oružje, okrenuće sve dobre izglede sebi u prilog.

Ma koje rešenje usvojili, kako da se organizuje prva odbranbena linija? Svuda duboki rovovi, skloništa, bunker, zaštićeni bodljikavom žicom, minska polja, prepreke svih vrsta. Ašovčić će ponovo postati tako potreban pešadiji kao mitraljez, bacači, bazuke i bestrzajni topovi.

Ovde-ponde male grupice tenkova biće ukopane i brižljivo maskirane, kao i svi ostali delovi položaja. Njihov glavni zadatak neće toliko biti da dejstvuju vatrom iz mesta, koliko da podržavaju lokalne protivnapade malih pešadijskih jedinica, najčešće vodova ili četa. Poneke baterije obične artiljerije takođe će biti postavljene u prvu liniju. Njihov zadatak biće da tuku prostorije koje, iz razloga sigurnosti, ne može tući atomska artiljerija, da produže povremenu ili da upotpune dejstvo atomskih oruđa, da pomognu protivnapade i da dejstvuju protiv naročitih ciljeva, kao što su bunkerji ili skloništa.

Druga linija, postavljena na oko 6 km pozadi prve, biće mnogo više izložena atomskim napadima, zato što neprijatelj nije više prinuđen da vodi računa o sigurnosti svojih trupa. Prema tome, ona će biti posednuta manjom gustinom pešadije i malim jedinicama tenkova. Tu, na 8 km od linije dodira, biće postavljen drugi deo obične artiljerije. Kao i na prvoj liniji, sve će biti ukopano i rastreseno. Treća linija ili brana, na 6,5 km od druge i na 14 do 15 km od fronta, biće slično organizovana. Nju će držati glavne taktičke rezerve, sastavljene naročito od oklopnih snaga, a tu će biti raspoređeni i organi službi.

Razume se, ovu podelu na tri odvojene brane ne treba shvatiti suviše kruto. Ona ne znači da prostor između njih treba da ostane prazan. Važne osmatračnice, pogodna prirodna skloništa za smeštaj rezervi, položaji za baterije i mesta za organe službi, neće ostati neposednuti. Međutim, po pravilu, treba izbegavati prikupljenost da se ne bismo izložili u takvom rasporedu na koji atomsko oružje ima najveći učinak. *Organizacija po uzastopnim linijama treba da pruži neophodnu rastresitost, kombinovanu sa potreb-*

nim stepenom prikupljenosti. Atomski topovi biće raspoređeni u šahmatnom poretku između prve i druge linije, između druge i treće, i pozadi ove.⁸⁾ Više unazad može biti izgrađen drugi sličan položaj, naprimjer na 30 do 40 km, kao nemačka »Hindenburgova linija« za vreme Prvog svetskog rata.

Dodaćemo da ovaj raspored kopnenih snaga mora biti tako podešen da omogućava svojim raznim delovima da se bore samostalno, čak i kad su atomskim eksplozijama izolovani jedni od drugih. Osnovne elemente odbrane sačinjavaće borbene grupe sastava jednog bataljona ojačanog protivtenkovskim i protivavionskim topovima, bacačima plamena, minobacačima i poljskom artiljerijom. Atomski rat može mnogo uvećati značaj malih jedinica. Prirodno, i u njemu će odbrana počivati jednovremeno na vatru i na pokretu, to jest protivnapadima, s tim što će vatra, možda, ponovo postati važnija od pokreta. S obzirom na opasnost kojoj će biti izložene koncentracije, lokalni protivnapadi vršiće se u malim razmerama — nekoliko četa rasturenih na izvesnoj širini — i biće izvedeni više u obliku kontrainfiltracije.

⁸⁾ Na manevarskom zemljištu, jedna pešadiska divizija od 8.500 ljudi, čija će organizacija biti proučena u sledećem poglavljiju, braniće otsek od 10 do 15 km, što će dati uštedu od oko 50% u brojnom stanju. Mogućna su dva načina organizacije. Po prvom, od tri pešadiska puka dva su raspoređena u prvoj liniji, sa svima bataljonima naporedo. Svaki bataljon zadržava po jednu četu, sa nekoliko tenkova, u rezervi. Treći pešadiski puk brani drugu liniju. Nezgoda je u tome što je teško komandovanje kod trećeg pešadiskog puka, koji je razvučen na otseku od 10 do 15 km. Po drugom načinu, prvu liniju drže po dva bataljona iz svakog puka, a treći bataljoni posedaju drugu liniju. Ova dva načina mogu se primeniti i kombinovano, u zavisnosti od zemljišta i situacije. Pošto je na drugoj liniji rastresitost veća, čak i direktni pogodak teško bi mogao zahvatiti više od jednog bataljona.

Izvođenje odbranbene bitke

U našem opisu odbranbenog sistema bilo je potrebno da se odvojeno ispitaju njegovi razni delovi: atomska artiljerija, taktička avijacija i kopnene snage. Svaki od ovih elemenata ima naročitu ulogu u bici, uspeh jednog ispoljava odlučno reagovanje na uspeh onih drugih i time utiče na rezultat borbe. Celina funkcioniše kao neki duboki filter. Posmatrajući očima iz Prvog svetskog rata i u povećanoj razmeri, moglo bi se reći da bombardovanje taktičkom avijacijom ili dirigovanim i raketnim projektima preuzima ulogu starih artiljeriskih zaprečnih vatri, a atomska artiljerija ulogu mitraljeza. Mada su položaji kopnenih snaga relativno plitki, dubina odbrane proteže se ustvari na nekim 150 km. Usled toga je napadač pri nuđen da se razvije mnogo ranije, na širokim frontovima, i da manevruje po delovima.

Prema tome, tok jedne odbranbene bitke kroz razne faze, bio bi, u glavnim crtama, ovakav. Radari i vazdušno izviđanje prikupljaju podatke sa ciljem da se otkriju namere neprijatelja. Taktička avijacija, u zajednici sa bataljonima dirigovanih projektila, ometa pokrete na komunikacijama. Napadačke snage, koje uspeju da pređu uzastopne zapreke do polaznog položaja za ofanzivu, ulaze u zonu vatre atomske artiljerije. Ako njima pođe za rukom da još preduzmu i juriš, tri brane kopnenih snaga moraju ih potpuno zaustaviti.

Takav taktički poredak zasniva se, u sústini, na tesnoj uzajamnoj zavisnosti njegovih dveju komponenata: dejstva atomskog i dejstva klasičnog oružja. To je važna stvar sa gledišta rukovođenja celinom. Možda bi bilo

tačnije reći da upotreba atomskog oružja zavisi više od strategiskih obzira nego što je to slučaj sa klasičnim oružjem, koje je više taktičkog karaktera. Gde će u toj celini biti mesto atomske artiljerije i raketnih projektila? Moraju li se oni pridružiti dejstvu klasičnih kopnenih snaga ili dejstvu taktičke avijacije?

Važni razlozi idu u prilog i jednog i drugog tumačenja. S jedne strane, saradnja između kopnenih snaga i atomskih topova je, sasvim sigurno, bitna. S druge strane, ceo mehanizam odbrane prvenstveno je zasnovan na dejstvu atomske artiljerije i bataljona dirigovanih projektila, kombinovanog sa dejstvom avijacije, i oko toga jezgra treba da se grupišu drugi rodovi oružja i njemu da se prilagode. Ovo dejstvo više je zavisno od saradnje sa avijacijom nego od saradnje sa kopnenim snagama, jer su atomski topovi slepi bez otkrivanja ciljeva pomoću radara i vazdušnog izviđanja, a njihov učinak ne može se proširiti u dubinu bez aviona koji nose atomske bombe i bez dirigovanih projektila. Od taktičke avijacije praktično zavisi celokupno dejstvo protiv neprijateljske atomske artiljerije i uređaja za izbacivanje dirigovanih projektila (*les sites de lancement de roquettes*), a isto tako i zaštita svojih sopstvenih. Da ponovimo: atomska artiljerija, taktička avijacija i bataljoni dirigovanih projektila sačinjavaju glavnu snagu celokupnog sistema. Ishod je u najvećem stepenu zavisan od njihove saradnje. U defanzivnoj bici klasične kopnene snage imaju poglavito za zadatak da štite funkcionisanje vazduhoplovnih baza, položaja atomske artiljerije i položaja za izbacivanje dirigovanih projektila.

Postavlja se pitanje da li bi, pri ovakvim uslovima, bilo korisnije da se na izvesnim vojištima organizuje po-

sebno atomsко komandovanje, kome bi bili potčinjeni, neposredno ili posredno, atomska artiljerija, bataljoni dirigovanih projektila, kao i taktička avijacija. Jedan jak razlog ide u prilog takvom rešenju: upotreba atomskih oružja zahteva posebnu tehniku i taktiku i zavisna je od krupnih strategiskih obzira. Zbog njihovog većeg dometa i moćnijeg dejstva radi se o neuporedivo širem okviru, i po frontu i po dubini, nego što je okvir divizija, armiskih korpusa, pa možda i kopnenih armija. On obuhvata celo vojište. Ishod borbe, kako na zemlji tako i u vazduhu, neizbežno će zavisiti od dvoboja atomskega oružja. Ono će postati glavni cilj bitke, jer, logično, ona strana koja uspe da parališe atomsко oružje protivnika, otvorice put napredovanju svojih kopnenih snaga.⁹⁾

Izvođenje velikih protivofanziva, koje će polaziti iz velike dubine, može postati još teže nego što je preduzimanje napada. Kakva će biti uloga, u jednoj takvoj bici, *strategiskih rezervi* postavljenih u centralnom položaju na 120 do 150 km pozadi fronta? Zar ne postoji opasnost da one, u svome pokretu ka ugroženim sektorima, ne uspeju preći uzastopne zapreke protivničke taktičke avijacije? One će mnogo manje moći da računaju na efekat iznenadenja nego napadač koji već ima inicijativu, naročito u vazduhu. U svakom slučaju, izgleda da je razložno pretpostaviti da strategiske rezerve neće morati da se drže

---

⁹⁾ Zasebna atomska komanda morala bi, razume se, raditi u tesnoj vezi sa kopnenim snagama. Oficiri za vezu bili bi upućeni na razna KM. Saradnja između jedinica iz borbene linije i atomske artiljerije, koja brani odgovarajući sektor, mora neizostavno da bude vrlo prisna da bi se sprečilo tučenje sopstvenih trupa. Može, takođe, doći i do situacija u kojima će kopnenim snagama biti potrebno da traže podršku atomske artiljerije.

na udaljenju većem od onog koje mogu preći u toku jedne noći.

Šire posmatrano, uloga glavnih *taktičkih rezervi* morsala bi biti važnija u atomskom ratu nego što je bila u prošlom. Da bi one mogle odigrati svoju ulogu, treba ih postavljati što je moguće više napred. Ali, i ovde se moraju izbegavati velike koncentracije sve do poslednjeg trenutka. Trupe, držane rasturenog, treba da se prikupe tek neposredno pre svog stupanja u akciju i, što je najbolje, sasvim blizu zone gde će dejstvovati. Pod pretpostavkom da je neposredna neprijateljska pozadina jako tučena atomskim projektilima, biće dovoljni, prosečno, na svaki armiski korpus dva bataljona tenkova i jedan bataljon motorizovane pešadije, postavljeni na trećoj liniji, da se odbace one snage koje uspeju da se, lokalno, probiju kroz prvu liniju i da izbjiju pred drugu.

Upotreba atomskog oružja veće moći od 20 KT mogla bi, u najboljem slučaju, da pojača nove karakteristike kopnenе bitke o kojima smo govorili, naterujući da se primeni još veća rasturenost snaga. A slika se ne bi bitno izmenila ni masovnom upotrebom atomskih projektila manjeg kalibra. Uvođenje »lake« atomske artiljerije, naprimjer sa oruđima od 203 ili 155 mm, neosporno bi pružilo prednost da se vatri omogući bolje prilagođavanje cilju. Tako bi se postiglo, logično, racionalnije iskorišćenje upotrebljene energije. Drugim rečima, učinak 4 granate od po 5 KT bio bi, verovatno, mnogo veći nego, naprimjer, jedne bombe od 20 KT.

Manji poluprečnik dejstva ovih »lakih« kalibara imao bi kao posledicu još i smanjivanje veličine zone sigurnosti. Tako bi došlo do tešnje saradnje sa klasičnim kopnenim

snagama i do mogućnosti da se i lokalni napadi i protiv-napadi potpomažu atomskim oružjem. Domet ovih malih atomskih topova bio bi, naravno, manji — oko 15 km za top 155 mm. Ali, oni bi imali bolju pokretljivost, pa bi se mogli direktno uključivati u jedinice na frontu. Teža oruđa ne bi zbog ovog izgubila razlog svoga postojanja. Ona bi, u atomskoj bici, imala ulogu dejstva *na velikoj daljini*, a lakša oruđa služila bi, u opštem okviru, za *borbu na manjem otstojanju*. Ona će ostati neophodna sve dok tehnika dirigovanih projektila ne dostigne sigurnost i preciznost artiljerije. Ma sa koje strane posmatrali problem, izgleda da i lako nuklearno oružje ide više u prilog odbrani.

Atomski napad

Lako je reći kako bi se mogao voditi atomski napad protiv neprijatelja koji nema atomskog oružja. Jedan ili više nuklearnih projektila ili bombi baci se na nekoliko važnih tačaka neprijateljskog položaja, a zatim oklopne jedinice ili motorizovana pešadija izvrše brz proboj. Eto kako danas mnogi stratezi zamišljaju supermunjeviti rat. Problem se komplikuje kad obe strane raspolažu tim oruđima. Nekoliko oruđa, dobro postavljenih, može biti dovoljno da se stvori takav metež u pozadini napadača, da će napori njegovih prednjih ešelona biti brzo osuđeni da propadnu. Kakvi će postupci u takvim uslovima biti primenljivi, da li postupci iz munjevitog rata ili iz drugog dela prošlog rata? Novo oružje stvara neizbežno i novu vrstu taktike, novu vrstu odbrane, pa prema tome novu tehniku napada, ili obratno.

Da ponovimo, pre no što produžimo dalje, da branilac ima ne samo prednost što je zaklonjen, već je njemu takođe lakše da izbegne i učinak atomskih projektila raščlanjavanjem svoga rasporeda. Napadač, koji nastupa preko otvorenog zemljишta, neuporedivo je više izložen dejstvu. Osim toga, ofanziva mora obavezno da se razvija iz velike dubine, a bez koncentracije napad ne može imati prodorne moći, niti može biti manevra bez pokreta, pa prema tome ni pobjede. S druge strane, nije ni napadač potpuno liшен preimenaštava. Njegova snaga sastoji se u nadmoćnosti koja se izražava u jačoj živoj sili, većoj količini materijala, iznenađenju i inicijativi. Teško bi bilo oceniti koji je stepen nadmoćnosti potreban za napad na takav položaj kakav je gore opisan.

U atomskom napadu i odbrani taktika se mora zasnovati na kombinovanoj upotrebi različitih sredstava. Stalno ugrožavanje komunikacija, koje vrše avioni sa atomskim ili običnim bombama, kao i dirigovani projektili, pa onda potreba da se na polaznim položajima nagomilaju snage i dovoljno materijala, sve to nagoveštava da će priprema ofanzive u budućem ratu biti vrlo složena. Teško da će biti mogućno izvoditi brze koncentracije, preuzimati iznenadne napade iz velike dubine, kao u periodu munjevitog rata, a druge i teške pripreme uvek su izložene opasnosti da budu prerano otkrivene. Ograničene mogućnosti kretanja u pozadini i potreba da se koncentracije izvode lagano i postepeno povećavaju teškoće stvaranja iznenađenja, a to će imati odlučujućeg uticaja na taktičke oblike.

Rastresita koncentracija

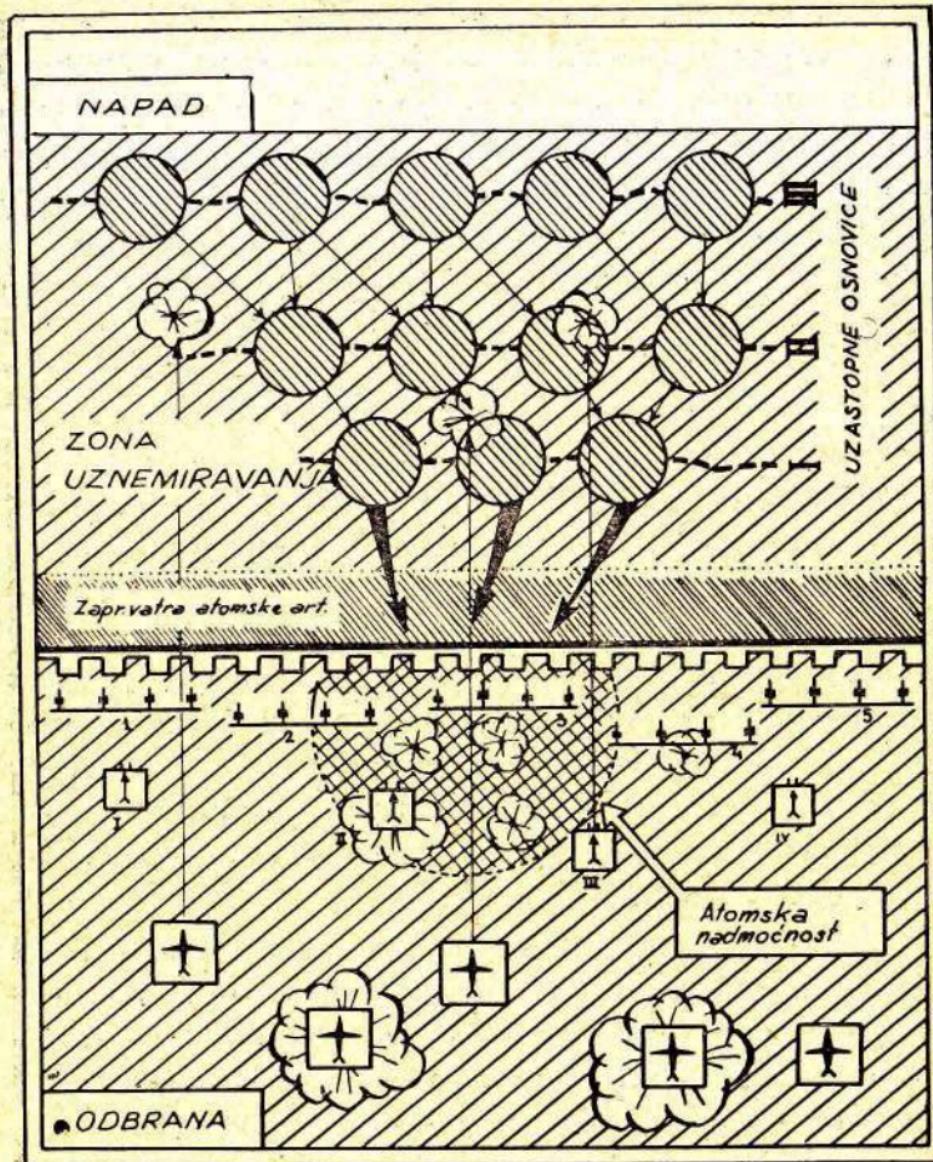
Atomski rat traži vrlo veliku rastresitost kako u napadu, tako i u odbrani, ali, tako isto, koncentracija i razvoj po dubini čine bitne uslove za njihovo izvođenje. Tu, dakle, postoji protivrečnost i vrlo je teško naći načina da se izmire ovi zahtevi. Sasvim je jasno da napadač, da bi uspeo, mora imati izražitu nadmoćnost u atomskom oružju. Koji stepen mora dostići ta nadmoćnost? Vrlo je teško odgovoriti kad se nema nikakvog praktičnog iskustva. Potsetiće ipak na ono što smo rekli ranije o pitanju zasićenosti ciljeva atomskim projektilima. U svakom slučaju, koncentracija raznih atomskih vatri ne pričinjava mnogo poteškoća. Nadmoćnost u ovoj oblasti mnogo manje zavisi od broja atomskih topova ili uređaja za izbacivanje dirigovanih projektila (koji se dosta lako postavljaju na položaj) nego od broja raspoloživih projektila ili raketa, kao i od njihovog brzog dopremanja pomoću helikoptera ili bilo koga drugog sredstva.

Stvari se komplikuju kada dođe do potrebe da se glo-maznije klasične snage, koje su neophodne za napad, pre-bace unapred, do polaznih položaja. Velika nadmoćnost u atomskom oružju može umanjiti, do izvesne mere, količinu potrebnih kopnenih snaga, ali izgleda da je teško silaziti ispod odnosa $3 : 1$ između napada i odbrane, koji nije toliko neophodan za sam proboj koliko za eksplata-ciju po dubini. Ako prvu neprijateljsku liniju ne može tući atomska artiljerija, onda se mora upotrebiti obična artiljerija, koja tada treba da bude u odnosu $6 : 1$, a da se i ne govori o velikim količinama municije potrebne za neutralisanje odbrane u njenim rovovima, zaklonima i bunkerima.

Problem koji treba rešiti sastoji se u dovođenju te mase trupa i materijala iz pozadine, i to brzo i u tajnosti. U tu svrhu, vazdušna nadmoćnost čini uslov *sine qua non*. Ali, da li će ona biti dovoljna da se uspešno izoluje neki vazdušni prostor i spreče izviđački avioni i avioni koji nose atomske bombe da u njega upadaju? Nije potrebno mnogo izviđačkih aviona da bi se otkrile namere napadača, a avioni sa atomskim bombama mogu nameravaju operaciju ugušiti u zametku. Prema tome, treba izbegavati sve pokrete velikih razmara koji bi mogli pobuditi sumnju kod neprijatelja.

U toku dva poslednja rata trupe su, tek kad bi prišle na domet obične artiljerije i mitraljeza, bile prinudene da dejstvuju u razvijenim formacijama, da se prikopčavaju za zemljište, da koriste i najmanji zaklon i da kopaju streljačke zaklone. Moderna tehnika toliko je povećala moć i domet vatrenog oružja da će ubuduće čitave divizije biti prisiljene da se raspu znatno pre nego što uđu u borbenu zonu u pravom smislu reči, da joj priđu, tako reći, »puzeći«, povećavajući svoju sigurnost ukopavanjem svaki put kad to bude moguće.

Da li bi se mogle ukloniti sve ove teškoće širokom primenom vazdušnog transporta? Napadaču je potrebno šest divizija da bi napao dve koje su se postavile za odbranu i da bi dejstvovao na dovoljnoj dubini. Pretpostavimo da se za potrebe snabdevanja koriste helikopteri. Najskromniji račun pokazuje da je svakoj diviziji potrebno 600 tona materijala za jedan borbeni dan, što bi, dakle, iznosilo 3.600 tona koje treba transportovati za 24 sata ... a to znači 1.800 poletanja helikoptera. Ofanziva se ne može uopšte otpočeti a da se prethodno ne doneše

Skica 6. — Napadna bitka

materijal neophodan bar za prvih 48 sati. Nije nimalo verovatno da se, u našem vremenu, takvi pokreti ne otkriju.

Izjaviti da bi helikopteri mogli potpuno zameniti kamione u vojsci u bliskoj budućnosti — kao što se tako često čuje da se govori — znači nemati realizma. Trebalo bi svakoj diviziji dodeliti oko 500 tih specijalnih vazduhoplova, broj koji daleko prelazi finansijske mogućnosti. S druge strane, tako ogromnoj transportnoj floti bile bi neosporno potrebne obimne službe snabdevanja i održavanja, koje je teško rasturiti ako se hoće da one dobro funkcionišu, što znači da bi one bile veoma osetljive. Osim toga, upotreba ma koga vazduhoplova umnogome zavisi od atmosferskih uslova i od stepena prevlasti u vazduhu, to jest od jačine neprijateljskog protivdejštva.

Kako god bilo, ne mogu se dirigovani i atomski projektili zaustaviti na njihovim putanjama. Dakle, čak i pod pretpostavkom da vazdušni transporti mogu bitno olakšati problem snabdevanja iz pozadine, pitanje kako kopnenim snagama savladati zaprečnu vatru artiljerije i neprijateljsku odbranu ostaje široko otvoreno. Oni koji isuviše računaju na ove vazdušne transporte, izgleda da su zaslepljeni lakoćom kojom je postignuto skoro neosporno gospodarenje u vazduhu u toku prošlog rata. Izgleda da su oni izgubili osećanje mere, sposobnost da razlikuju moguće i nemoguće, da su zaboravili da i druga strana može upotrebiti ista sredstva. Nije potrebno ponovo podvlačiti preimcušta koja ima odbrana, a među kojima je glavno da njoj treba manje snaga i materijala.

Druga mogućnost, realnija nego masovna upotreba helikoptera, sastojala bi se u organizovanju jednog sistema

od više uzastopnih bazā na dubini, recimo, od 250 km. Svaka od tih baza bila bi postavljena u pojasu koji omogućava maskiranje, a bile bi na takvim međusobnim otstojanjima da ih motorizovane kolone mogu lako preći u toku jedne noći. Na taj način, mogao bi se materijal potreban za ofanzivu, koristeći mrak, prebaciti u skokovima, od jedne baze do druge, od jednog pokrivenog mesta do drugog. U ovom postepenom privlačenju moglo bi izgledati korisnije da se otpočne sa transportovanjem potreba za snabdevanje i municije, zatim da se prebaci artiljerija i, na kraju, trupe namenjene za napad. Napredovanje u skokovima može u svima fazama bitke smanjiti opasnost od atomskih bombi i projektila. Priprema neke ofanzive, izvršena na vrlo širokom frontu, može, kao i u Prvom svetskom ratu, maskirati namere napadača prema njegovom protivniku i, prema tome, navesti ovoga da razvuče svoj raspored za davanje otpora.

U toku borbi u Normandiji, 1944 godine, Nemci su primenili isti postupak, mada u improvizovanom obliku, ali nije bilo dovoljno vremena da se on u potpunosti razvije. Vazdušna nadmoćnost od 30:1 koju su imali Saveznici, prinudila je nemačke trupe, naročito pešadiju, da izbegavaju glavne drumove i da koriste sporedne puteve, na kojima su često upotrebljavali bicikle. Motorizovane i mehanizovane jedinice, takve kao što je školska oklopna divizija generala Bajerlajna, ostajale su u toku dana na skrivenom mestu. Maskirane pojaseve ili uzastopne baze, o kojima smo napred govorili, mogu jedinice inžinjerije unapred pripremiti i prilagoditi. Međutim, čak i ovakvo postupanje teško može sprečiti dobru radarsku službu da ne otkrije pokrete.

Da bi se omelo ovo otkrivanje, taktika i tehnika biće prinuđene da pronađu nove sprave i nova lukavstva da bi odvratile pažnju neprijatelja u vremenu i prostoru. Trebaće pronaći način da se ometu neprijateljski radari ili da se na njihovim ekranima izazovu slike lažnih koncentracija. Ovo ističe potrebu tesne saradnje između radara i vazdušnog izviđanja koje ima zadatku da proverava rezultate dobivene radarima.

Neosporno, problem koji predstavljaju pokreti u pozadini, moraće biti rešen veštom kombinacijom svih transportnih sredstava. To znači da:

1. — Upotreba motornih vozila na velikim saobraćajnim putevima moraće biti svedena na strogi minimum, a saobraćaj podjednako podeljen na sve raspoložive puteve.
2. — Trupe i materijal koji se mogu kretati u rasutim formacijama, biće upućivani sporednim putevima, pa i van puteva.
3. — Svaki put kad to bude mogućno upotrebljavaće se i vazdušni transport za dopunu dva prethodna načina.

Problem se komplikuje ponovo na polaznim položajima za ofanzivu, u zoni koju ugrožavaju ne samo neprijateljska taktička avijacija i dirigovani projektili, već koja se isto tako nalazi u dometu atomske artiljerije i gde je, pri svem tom, skoro nemoguće izbeći koncentraciju. Da bi se zaštitili od atomske artiljerije, mogu se polazni položaji isturiti što je više moguće unapred. Kako je svako kretanje u atomskom ratu teško, materijal i hrana moraju biti stokirani u blizini prve linije da ne bi napad, kasnije, bio od njih otsečen. Artiljeriska skladišta, čak i ako su

razmeštena u dometu obične artiljerije, mogu tu biti manje izložena nego da su više pozadi.

Najbolje rešenje bilo bi, besumnje, »rastresita koncentracija« — neobičan izraz, upotrebljen u nedostatku boljeg — pri kojoj se neophodna koncentracija kombinuje sa potrebnom rastresitošću. Umesto da se jedinice ravnomerno razvuku na širokom prostoru, rastresita koncentracija omogućila bi izvestan stepen odvojenosti među koncentrisanim taktičkim grupama, tako da bi svaka od njih bila u mogućnosti da dejstvuje povezano sa ostalima, ali bi sve one bile međusobno izolovane dovoljno velikim rastojanjima i otstojanjima, koja bi im pružila izvesnu sigurnost od dejstva atomskog oružja. Ona znači da su posebne celine, naprimjer pukovske borbene grupe, koncentrisane ali odvojene jedne od drugih otstojanjima većim od poluprečnika dejstva jednog nominalnog atomskog projektila. Ravnometra rastresitost mogla bi imati za posledicu da jednovremeno više jedinica pretrpi štetu, dakle, da bude pogodena borbena sposobnost celine. U rastresitoj koncentraciji neke borbene grupe mogu biti uništene, ali ostale ostaju sposobne za dejstvo. Ovaj način manje štiti pojedinog vojnika nego jedinicu kao celinu.

Neće biti lako napasti jednu diviziju koja brani normalan otsek, sa nadmoćnošću 3 : 1, sve i kad se eventualno dejstvo atomskog oružja umanji rastresitošću na polaznim položajima. Šematski, mogu doći u obzir dva rešenja ili, možda, njihova kombinacija.

1. — Organizovati napadne snage po dubini, u uskim kolonama koje nisu šire od 2 km, a odvojene su međuprostorima većim od poluprečnika efikasnog dejstva atomskih projektila ili bombi.

2. — Raščlaniti napad, kao što je učinjeno kod odbrane, na tri ili više linearnih talasa, dubine po 1,5 km, sa međusobnim otstojanjem od oko 6 km.

Dobre i rđave strane ovih rešenja očigledne su i stare koliko i sama taktika. U svim vremenima, napadi organizovani po kolonama imali su sigurno, pored toga što su im bili vrlo osetljivi bokovi, veću moć prodiranja nego napadi organizovani po širokim linijama, koji su polako napredovali. Karakteristika ovih poslednjih je da protivnički front ulube pritiskom sa malo izgleda da ga probiju. S druge strane, s obzirom na prirodu atomskog oružja, kolone su isto tako osetljivije po svojoj dubini. Ma na koji način razmišljali, izlazi da u atomskom ratu neophodno rasturanje mora dovesti do toga da se, u jednom i u drugom slučaju, operiše na širokim frontovima.

Kolone se mogu kombinovati sa linijama, prema konfiguraciji zemljišta. Ako se napad izvodi dolinama koje sa frontom čine prav ugao, kolone su pogodnije nego liniski poredak, to jest u tom je slučaju pogodnije napad izvesti uzastopnim talasima, dok je liniski poredak podesniji na zemljištu ravnom ili blago talasastom. I u atomskom ratu, besumnje, glavni udari će se izražavati većim stepenom koncentrisanosti na važnim tačkama. Pasivni otseci između napadnih kolona biće neutralisani atomskom i običnom artiljerijom.

Jedna divizija mogla bi napadati u jednoj ili u dve kolone, odnosno u dva ili tri talasa. Osnovne taktičke jedinice su pukovske borbene grupe u kojima bataljoni, ojačani tenkovima, dejstvuju sa relativno velikim stepenom samostalnosti. Kako je, i pored povećane rastresitosti, sadejstvo isto tako važno kao i ranije, vođenje operacija

biće usled toga, sasvim sigurno, mnogo složenije. Radio-materijal je vrlo osetljiv na dejstvo atomskog oružja. Biće potrebne naročite mere za obezbeđenje funkcionisanja veze jednovremenom upotrebom različitih sredstava. Telefonske žice moraće se ukopavati.

U napadima koje će izvoditi mehanizovane snage, otstojanja i rastojanja između oklopnih grupa moći će da se uvećaju blagodareći većoj brzini i gipkosti ove vrste snaga. I ovde će, da bi se izbeglo prerano otkrivanje, moći korisno da se primeni način sa većim brojem polaznih položaja, međusobno razdvojenih, tako da će se jedinice prikupiti za dejstvo što je moguće kasnije ili će se uzaštopno ubacivati u borbu. U svakom slučaju, bilo da se napad izvodi pešadijom ili tenkovima ili njihovom kombinacijom, biće potrebno da se rezerve drže što je moguće više napred. Inače, postajala bi vrlo velika opasnost da ojačanja, raščlanjena po suviše velikoj dubini, ne budu nikako u mogućnosti da pređu zapreke koje će napraviti neprijateljsko atomsко oružje.

Kao što smo već pomenuli drugim povodom, mogle bi se jedinice koje su u dodiru naglo povući za oko 3 km da bi se moglo upotrebiti atomsко oružje protiv prvog neprijateljskog položaja. Evakuacija bi počela odmah posle ponoći. S obzirom na veliku efikasnost ovog oružja, prema vatom od desetak minuta bila bi dovoljna da se naprave potrebni prođori. Atomske projektili uništili bi minска polja i veći deo mitraljeskih gnezda i protivtenkovskog oružja. Prema tome, tenkovi bi mogli ponovo da stanu na čelo napada i da dejstvuju nezavisnije od pešadije koja bi ih sledila. Nema sumnje da će se u atomskom ratu mnogo povećati značaj noćnih borbi i da će aparati

sa infracrvenim zracima igrati u budućnosti važniju ulogu. Snabdevačke potrebe i pojačanja pristizaće pod zaklonom mraka.

Ostaje da se vidi do koje bi dubine mogli da prodiru napadi ove vrste. Veliki klinovi oklopnih snaga neće uopšte biti mogućni, ne toliko zbog mnogobrojnih protivsredstava koja će one sresti na samom bojištu, koliko zbog atomskog oružja, čijem će dejству biti izložene u pozadini obimne i vrlo osetljive pomoćne službe od kojih zavisi uspeh jedne oklopne divizije. Tajnost neke ofanzive ne može se očuvati i posle njenog otpočinjanja. A kad je ona otpočela, problem da se gotovo potpuno preseče nekoliko linija snabdevanja na sektoru od 50—70 km, neće biti teško rešiv u atomskom ratu.

Izvođenje ofanzive

Napad će otpočeti borbom za vazdušnu nadmoćnost. Da bi se obezbedila sloboda kretanja iza svoga fronta, potrebno je neprijateljsku avijaciju prikovati na njenim bazama; s druge strane, vazdušni prostor iznad cele svoje pozadine treba da bude štićen stalnim lovačkim patrolama. Znatnog uticaja na ovu borbu može imati i upotreba atomskog oružja. Ustvari, izgleda da će u budućnosti biti lakše da se veliki deo neprijateljske avijacije uništi na zemlji nego u vazduhu. Aerodromi se ne mogu potpuno maskirati, a biće dovoljna samo jedna atomska bomba da se uništi ne samo veći deo aviona koji će se tu zateći, već i da se vrlo teško oštete mnogi tehnički uređaji neophodni za njihovo dejstvo. Ovi će udarci moći da se nanesu iznenadno, po svima poznatim vazduhoplovnim bazama, po mogućnosti jednovremeno, neposredno pred početak ofan-

zive na zemlji. Prema tome, rasturanje vazduhoplovnih snaga postaje isto tako životna potreba u atomskom ratu. Ne više velike baze, već veliki broj malih.

Vazdušno izviđanje sasrediće svu svoju pažnju na neprijateljske položaje atomske artiljerije i položaje za izbacivanje raketnih projektila. Što se tiče vatrene pripreme napada, može doći u obzir više rešenja. Jedan plotun od više atomskih projektila po drugoj i trećoj odbranbenoj liniji dezorganizovaće pozadinu prve linije, a pri tom će najvažniji ciljevi biti vatreni položaji atomske topova. Ako se prva linija ne može tući atomskim oružjem, nju će neutralisati koncentracija vatre obične artiljerije. U toku samog napada obična artiljerija potpomagaće svuda dejstva prednjih ešelona, dok će atomska artiljerija naročito tući neposrednu pozadinu i položaje atomske topova.

Avioni koji nose atomske bombe nastojaće da napadnuti otsek izoluju od pridolaska rezervi i od snabdevanja. Obična avijacija i bataljoni raketnih projektila upotpuniće ovo dejstvo i takođe napadati položaje atomske topova, dok će lovačke eskadrile obezbeđivati stalnu zaštitu bojišta, a naročito pozadinu svoje strane, od neprijateljske avijacije da bi je sprečile da primeni istu taktiku. I pored ovako temeljne pripreme i savršenog sadejstva svih oružja, klasičnih i atomskih, sigurno neće biti tako lako napasti odlučnog neprijatelja. Što će više prednji ešeloni prodirati u neprijateljski položaj, to će više rasti opasnost da oni budu atomskim oružjem otsečeni od pozadine.

U ovoj surovoj borbi avijacija će igrati još mnogo važniju ulogu nego u prošlosti. Borba će se, nesumnjivo, kretati oko atomskih oružja, jer ako je samo njihovo neu-

tralisanje u stanju da obezbedi slobodu kretanja napadača, njihovo će uništenje biti isto tako bitno za uspeh odbrane. Za obe strane biće uvek lakše koncentrisati vatru atomskih oružja na bojištu nego što će biti za napadača da manevruje svojim nadmoćnim snagama, ili za branioca da interveniše svojim rezervama. A nema manevra bez velikih pokreta, što znači da će biti vrlo teško dobiti pobedu u klasičnom značenju reči.

Pod izloženim uslovima ta победа zavisiće prvenstveno od avijacije. Bitke atomske ere dovešće do gigantskih vazdušnih borbi, čiji će krajnji cilj biti da se uništi atomsко oružje. Kopnene snage, mada neophodne, igraće samo relativno podređenu ulogu. Ali, avijacija se, zbog mnogo-brojnih zadataka koje će morati da izvršava, može iscrpsti do te mere da neće više imati dovoljno energije za potpomaganje dejstva trupa na uobičajeni način.

Pod uništavajućim efektom modernog oružja, vatra može ponovo dobiti odlučujuću prevagu nad pokretom i kako ga paralizovati. Međutim, rovovski rat teško da može dovesti do pobeđe. Već je Klauzevic podvukao da odbrana, iako je jači vid borbe, ima negativan cilj. Uzimajući stvari onakve kakve su, možemo se pitati: kakav će biti izgled budućeg rata ako se frontovi na zemlji stabilizuju? Da li će biti mogućno, u tom slučaju, da se dođe do odluke, a da se gradovi ne gurnu u bezgranično pustošenje pomoću atomskih i vodoničnih bombi? Jer, ako je teško dobiti pobeđu pomoću armija, može borba, primajući sve više oblik vazdušnog strategiskog ratovanja, samim tim da prenese svoje težište na životne oblasti neprijateljske zemlje da bi se uništenjem njihove materijalne baze i rušenjem morala pozadine, posredno slomio duh otpora

boraca na bojištu. Front, posmatran pod ovim izgledom, postaje samo nužna brana da se zaštite baze strategiske avijacije i industrije naoružanja od velikih i veoma rasprostranjenih infiltracija.

Već je u Prvom svetskom ratu pobeda dobivena manje na bojištima nego iscrpljenjem pozadine. Pobeda će pripasti onome ko bude umeo bolje da sačuva svoje nerve u strahotama atomskog rata.

Godine 1914—18 front se stabilizovao protivno volji obeju strana. U Trećem svetskom ratu moglo bi veoma lako da bude od koristi, u cilju suzbijanja invazije i dobitka u vremenu za dovršenje totalne mobilizacije, da se promišljeno pribegne nekoj vrsti atomskog rovovskog rata, koji bi bio ostvarljiv sredstvima koja već danas postoje. Ali, u takvom bi slučaju trebalo računati sa činjenicom da bi bilo vrlo teško ponovo staviti frontove u pokret kad bi se oni stabilizovali. Ja, sa svoje strane, ne bih mogao tako daleko da sagledam stvari.

GLAVA VI

VOJSKE BUDUĆNOSTI

Ukoliko rat postaje više tehnički, sve je teže oceniti učinak koji daje oružje, jer se uloga nemerljivog uvećava. Jedno kvantitativno preim秉stvo stečeno na jednoj strani može lako da bude izravnato na drugoj nekim kvalitativnim preim秉stvom koje nije bilo uočeno ili pak poništeno nekim rđavo procenjenim elementom. Nekada je bilo mnogo lakše praviti proračune u vojnem domenu. Danas, to je donekle kao kad bi se kladili na nekog konja koji nije nikad trčao i čije je poreklo nepoznato. Zasad su vojske Zapadnih sila uvežbane za pokretni rat. Ali, ako se frontovi ponovo stabilizuju? Zar se ne može dogoditi da se i po treći put uđe u rat sa doktrinom, organizacijom i opremom potpuno različitim od onih koje će zahtevati evolucija taktike?

Što se više proučava tok prethodnih ratova, čovek je sve više iznenađen konstatacijom koliko su vojne pripreme često išle pogrešnim putem. Ovaj nenormalni procenat grešaka može široko da se pripiše težnji da se gradi na nedovoljno proverenim pretpostavkama. Može se očekivati da će jedna ratna doktrina biti pravilna samo ako je izgrađena prema pravilno protumačenim poukama, a

ove pouke mogu to biti samo ako ih proučavamo nesaloljivom odlučnošću da otkrijemo njihovu duboku istinu, čak i ako bi ona morala povrediti naš ponos ili naše prijatelje.

Današnji komandanti obično su veći znalci u mehanici nego u strategiji i taktici, i moderna tehnika teži da potisne ono što je maršal de Saks nazivao »uzvišenom« stranom rata, pridev koji bismo mi zamenili sa »misleni« i »psihološki«. Njihova odgovornost nije usled toga ništa manja. Oni su, u neku ruku, gospodari slobodne svoje zemlje — njihova reč često je zakon — njihove odluke uslovljavaju život ili smrt ogromnog broja ljudi. Međutim, pri proučavanju vrlo ozbiljnih problema koje treba da rešavaju, oni nemaju drugog vodiča do zaključaka koji treba da se izvuku iz iskustva prošlosti. U takvim uslovima sasvim je ljudski da se čovek prevari, pa su i oni, čiji je glas odlučujući, u stanju da steknu pogrešna mišljenja.

Sasvim je sigurno da će atomski rat duboko izmeniti sastav armija. Ipak bi bilo suviše naivno verovati da upotreba atomskog oružja može u velikoj meri umanjiti važnost ljudskog elementa. Na bojištu se pobeda može dobiti samo kombinacijom ljudi i oružja — ma kako istaknuta mogla izgledati uloga oružja zbog njegove uništavajuće moći — što se jasno da uvideti čim se zamisli da smo suprotstavljeni neprijatelju čiji se vojni sistem zasniva na maksimalnoj upotrebi ljudstva, kombinovanoj sa maksimalnom primenom moderne tehnike.

Prema tome, postaje neizbežno da se u defanzivi organizuju neprekidni frontovi. Uporedo s tim, u ofanzivi uvek postoji nužnost da se ovlada vremenom i prostorom

bez obzira kakva je vatrena moć napadačkih snaga. Vatrena moć nije sama po sebi dovoljna. Biće vrlo često strategiskih i taktičkih situacija kada će biti neophodno *materijalno posedanje* i kada će, prema tome, biti potrebno mnogo više žive sile nego što neki to danas bez razloga zamišljaju. Vatra ne može ni osvojiti ni održati zemljište. *Pogrešno je posmatrati vrednost neke jedinice jedino kroz vatrenu moć. Vatrena moć ima stvarne vrednosti samo ako se udruži sa mogućnošću materijalnog posedanja.*

Motorizacija ne daje armijama sposobnost da istovremeno budu prisutne svuda i na svakom mestu onoliko koliko bi to bilo potrebno. Događaji u Koreji dali su nam korisnih pouka u tom pogledu. Tamo je američka avijacija imala apsolutnu prevlast u vazduhu, a Kinezi su ipak uspevali, svojim primitivnim transportnim sredstvima, da izvode ofanzivne operacije. »Na njihovom frontu borac može, po pravilu, da zadovolji sve svoje potrebe jednom fišeklijom i jednim čankom pirinča ... Neprijatelj je razvijen po dubini, koristi prednost prirodnih zaklona, dobro je ukopan i savršeno maskiran«.¹⁾

Vrlo je opasan mit verovanje da se jedan rat može dobiti i malobrojnim, izvanredno brzim snagama. Ako je mogla postojati i najmanja sumnja, opet bi događaji u Koreji bili dovoljni da je uklone. Čemu služi ako se izvrše duboki prodori mehanizovanim armijama ako se ne drže prostori koji ih razdvajaju? Pozadi tenkova brzo se stvara praznina, koju odmah preplavljuju neprijateljske mase, isto onako kao što se more ponovo sklapa pozadi

¹⁾ Videti *American Aviation in Korea*, od generala Stratemayer-a, januar 1951.

broda. Na taj način, oni koji otpočinju da okružuju, mogu lako da budu sami okruženi. U Koreji, saveznička avijacija nije nikad mogla, i pored sve svoje nadmoćnosti, da stvarno kontroliše neprijateljsku pozadinu, ni prostor koji je delio kolone u akciji. Zato je došlo do masovnog prodiranja malih kineskih pešadijskih divizija, koje su manje zavisne od puteva nego velike motorizovane jedinice.

I u atomskom ratu može se zamisliti obimna infiltracija lake pešadije koja nastupa od zaklona do zaklona, od maske do maske. U takvom slučaju, težnja da se atomskim oružjem ovlada prostorom između mehanizovanih kolona naići će na znatne teškoće u pronalaženju rentabilnih ciljeva. Problem dobija drugi izgled ako je međuprostor između oklopnih armija, koje dejstvuju odvojeno, materialno posednut. Da bi probio ovu branu kopnenih snaga, protivnik ne može da izbegne obavezu da se koncentriše da bi ih napao, čime se izlaže dejству atomskog oružja.

Na svaki način, uvek će biti potrebna brojna pešadija da se zaštite bokovi i pozadina mehanizovanih snaga. Oklopne jedinice koje smelo nastupaju mogu lako biti žrtva svoje drskosti ako nije preduzeta ova mera preostrožnosti. Otsečene od svojih službi atomskim bombardovanjem, okružene pešadijskim masama, one bi ličile na medveda teško ranjenog i gonjenog čoporom pasa. Psi ga napadaju sa svih strana, ali se brzo povlače svaki put kad on jurne pokušavajući da se brani. Postepeno, životinja se iscrpljuje i psi postaju još nasrtljiviji, sve do trenutka dok ona ne klone.

U izvesnim okolnostima, proizašlim iz potrebe rastresanja, pešadijske borbe mogu vrlo lako dobiti oblik koji bi se mogao nazvati »regularna gerila«: pred oklopnim

kolonama pešadija uvek iščezava i ne pojavljuje se nikad tamo gde su tenkovi, ali ponovo iskrasava čim se oni udalje. Dejstvo u kome bi se kombinovalo atomsko bombardovanje pozadine sa ovakvom taktikom od strane pešadije u stanju je da vrlo ozbiljno iscrpe mehanizovane snage pre nego što bi one mogle dostići svoje odučujuće strategiske ciljeve. Samim tim nastaje potreba za organizacijom slične »protivgerile« da bi se sprečila ova mogućnost.

Atomski rat može vrlo lako, umesto da razvije mogućnosti mehanizovanih armija, da stvori suprotne mogućnosti, u kojima bi pešadija ponovo igrala važnu ulogu. Ma kako ovo moglo izgledati paradoksalno, vrlo je mogućno da nas ovakva evolucija prisili da napustimo komplikovan materijal i taktičke forme da bismo prihvatali jednostavnije postupke i, prema tome, sigurnije. Jedan usamljeni strelac ili mitraljezac u zasedi, u dubokom streljačkom zaklonu, i oružje tako zgodno za maskiranje kao što su bazuke i bacači, pokazali bi se mnogo dostoјniji poverenja nego većina modernih ratnih oruđa, tako skupih, čiji je opstanak, u svakom slučaju, veoma zavisan od postojanja komplikovanih službi.

Igračke tako glomazne i osetljive kao što su divizije atlantskih sila odgovaraju vrlo slabo zahtevima atomskog rata, a još gore finansiskim mogućnostima mnogih evropskih zemalja. U američkoj vojsci ceni se da je za jedan diviziski otsek potrebno 68.000 ljudi: 18.000 na frontu i 50.000 iza fronta. A od onih 18.000 na frontu, kao što ćemo videti kasnije, samo oko polovine su borci. U britanskoj vojsci broj je sveden na 50.000, dok je u nemačkoj vojsci, u toku poslednjeg rata, bio 26.000 (ne računajući trupe koje su vodile borbu protiv gerilaca), a u Sovjetskoj

armiji 23.000. Ova poslednja cifra objašnjava se činjenicom da je brojno stanje sovjetske divizije iznosilo 10.300 ljudi.²⁾

Drugim rečima, Nemačka je, sa 85 miliona stanovnika, mogla mobilisati, postupno, 325 divizija, Rusija, sa stanovništvom od 200 miliona ljudi, oko 550, a Sjedinjene Države, sa 140 miliona stanovnika, samo 97 divizija. Održavanje ovih jedinica — pravih mehaničkih čudovišta — staje američke poreske obveznike, u vremenu mira, 330 miliona dolara po jednoj diviziji godišnje. Evropske divizije, sa sličnom vatrenom moći, staju od 68 do 80 miliona dolara, što je još suviše skupo, dok se sovjetske divizije i divizije satelitskih država lako održavaju sa 20 do 30 miliona dolara godišnje. U snabdevačkim potrebama divizija američkog tipa zahteva nekih 600 do 800 tona za svaki borbeni dan, što pretstavlja masu koju bi, s obzirom na teškoće koje treba očekivati u toku atomskog rata, bilo skoro nemoguće transportovati u borbenu zonu kamionima ili avionima. U cilju poređenja — sovjetskoj

²⁾ U toku prošloga rata sovjetska pešadiska divizija imala je:

- 3 pešadiska puka od po 3 bataljona,
- 1 artiljeriski puk,
- 1 inžineriski bataljon,
- 1 četu za vezu.

Sastav puka bio je:

- 3 bataljona,
- 1 četa automatičara,
- 1 artiljeriska baterija (za podršku),
- 1 protivtenkovska baterija,
- 1 četa minobacača,
- 1 pionirska četa.

Artiljeriski puk imao je:

- 2 diviziona poljskih topova (76 i 122 mm),
- 1 protivtenkovski divizion,
- 1 protivavionski divizion.

diviziji potrebno je svega 150 do 200 tona, a može se zadovoljiti i sa manje.

I pored njihovog velikog vojnog budžeta Sjedinjene Države raspolažu samo sa dvadesetak divizija prema 180 kod Sovjeta i oko 80 u satelitskim zemljima.³⁾ Nemoguće je organizovati ljudski potencijal Zapadne Evrope na sadašnjoj bazi. Jedno vreme smatralo se da je 10% stanovništva sposobno za vojnu službu, a neki su računali jednu diviziju na svaki milion stanovnika. U toku prošlog rata Francuska je uvela u borbu oko stotinu divizija, Belgija 18 i Holandija desetak. Danas, Belgija bi jedva mogla mobilisati 3 ili 4 divizije, Holandija 2 ili 3, Francuska 15 do 20. U Francuskoj postoji oko 3 miliona ljudi sposobnih za vojnu službu; čak ako se računa i 60.000 ljudi, uzeto sve ukupno, na jednu diviziju, ne izlazi ni jedan milion za 15 divizija. A šta će se, za vreme rata, učiniti sa ona druga dva miliona? Dolazi se do ove grube činjenice: zadržavajući sadašnji sistem nije mogućno, pa bilo to samo iz finansijskih razloga, potpuno iskoristiti ljudski potencijal atlantskih država.

Kriza diviziskog sistema

Slika dobija još mračniji izgled kad se pažljivije prouči unutrašnja struktura tipova divizija koje su sada u modi. Da li je zaista neophodno da svaki poručnik ima po jedan džip, a svaki bataljon pravi potpuni štab? Zar nije Moltke

³⁾ U 1957 godini brojno stanje oružanih snaga Sjedinjenih Država biće svedeno od 3,450.000 na 2,815.000, tojest smanjeno za više od 600.000 ljudi. U kopnenoj vojsci smanjenje će dostići 30%.

rekao da suviše veliki štabovi pretstavljaju najsigurniji znak rđave vojske? Pored finansiskog problema, da se možda nije zaboravilo da pešak, naviknut da se stalno prevozi kamionima, gubi vrlo brzo sposobnost da pređe peške 45 km za dan, mada može biti doveden u priliku da to učini? Dobro uvežbana pešadija može se uvek prevesti kamionima bez teškoća, dok je skoro nemoguće izvršavati usiljene marševe sa trupama koje nisu na to naviknute. Ratovi su retko dobijani pomoću raskošnih vojski. Sa gledišta čisto psihološkog, mnoge komplikovane službe koje mi, po čistoj navici, već smatramo neophodnim i sa kojima se čak ponosimo, služe jedino zakrčivanju vojske, umanjujući u isto vreme izdržljivost njenih vojnika.

Kako su zapadne armije dospele u ovaj čorsokak? Izgleda da je diviziski sistem, koji je prvobitno uveo Napoleon, postepeno zastareo. Pešadiji je posle 1914 godine davano sve teže oružje i ona je dovedena do tačke na kojoj gotovo pada pod teretom. Trupi su stvarno potrebna sva ta sredstva: mitraljezi, bacači, protivtenkovski i protivavionski topovi, bazuke itd. Ali, pitanje nije u tome. Čvor je više u načinu na koji je divizija apsorbovala teško oružje. U početku, ta je jedinica bila sazdana kao jedno potpuno telo, snabdeveno svim sredstvima koja će mu omogućiti da samostalno dejstvuje. To već prilično dugo vremena nije tako. Još u Prvom svetskom ratu trebalo joj je dati dopunsku artiljeriju, a u Drugom, obezbediti je podrškom tenkova i aviona.

Činjenica je da se, u toku vremena, divizija pokazala isuviše slabom da apsorbuje razno oružje, mada je ono bilo neophodno, a da pritom sačuva svoju organsku ravnotežu. Postepeno se ispoljila ozbiljna skrivena neravnoteža

u njenoj strukturi. Potreba da se manevruje sa takvim sklopom rodova vojske, da se obezbedi njihovo tesno sa-dejstvo, silne količine municije i potreba svih vrsta koje su im neophodne, povećala je broj organa štaba i službi u odnosu na brojno stanje boraca do te mere, da se ta struktura potpuno izokrenula. Preterivanja, kao što je želja za udobnošću na račun praktičnih potreba, takođe su doprinela ovom razvoju. To nadimanje štabova, ovo umnožavanje kolektivnog naoružanja i službi, moglo se ostvariti samo na račun brojnog stanja boraca u pravom smislu reči. Drugim rečima, što se pešadija više opterećivala teškim materijalom, to je više klasični pešak isče-zavao iz njenih redova.⁴⁾ Često se čuje da se govori o ogromnoj vatrenoj moći moderne pešadijske divizije. Ali, zar i najjača vatra daje nešto više od privremenog neutralisanja neprijatelja? Vatra ima stvarne vrednosti samo ako može da bude iskorišćena manevrom. *Ovde dolazimo do same srži problema postavljenog sadašnjom organizacijom, kod koje vatra i pokret po zemljištu van puteva — vatra i sposobnost posedanja zemljišta, nisu više u ravnoteži.*

Komandant jedne američke divizije ima petnaest ne-posredno potčinjenih delova, što nikako ne olakšava komandovanje. Na prvi pogled, ohrabrujuće je kad se

⁴⁾ Od 18.705 ljudi jedne američke divizije samo je 1.161 stre-lac, tj. oko 6% (43 na četu; $3 \times 43 = 129$ na bataljon; $3 \times 129 = 387$ na puk; $3 \times 387 = 1.161$ na diviziju). Napominje se da u toj istoj diviziji sanitetsko osoblje broji 997 ljudi (divizisko KM: 1 oficir i 13 ljudi; sanitetski bataljon: 46 oficira i 295 vojnika; na svaki puk po jedna sanitetska četa od 13 oficira i 201 vojnika, što ukupno iznosi 39 oficira i 603 vojnika, a na celu diviziju: 86 ofi-cira i 911 vojnika = 997).

ustanovi da ta divizija ima tri puka, svaki od 3.577 ljudi, koji su, uistinu, mešovite brigade, tako da ona čini još veći utisak nego što bi se po njenom nazivu, uzetom u uobičajenom smislu, moglo pomišljati. Ali, taj utisak nestaje kad se ove »brigade« podrobnije analiziraju. Za izvršenje taktičkih zadataka u okviru divizije, puk jači od 2.500 ljudi suviše je težak, dok je sadašnji tip od 3.577 ljudi isuviše slab da bi dejstvovao kao nezavisna operativna jedinica. Suviše krupan za taktičke zadatke, suviše mršav za operativne potrebe, on nije »ni riba, ni meso«. Njegovo ojačanje drugim rodovima, kao artiljerijom i inžinjerijom, ne menja u tome ništa. Njegova vatrema moć može se time povećati, ali ne i njegova taktička gipkost, naročito na teškom zemljištu, niti njegova sposobnost materijalnog posedanja. Sasvim je jasno — ono što najviše treba diviziji američkog tipa, to su strelnici.

Namesto udarnih jedinica koje joj nedostaju, divizija ima jedan oklopni bataljon, a svaki puk ima tenkovsku četu, što čini ukupno 130 oklopnih borbenih vozila. Ali, mogu li ona da zamene obične pešake u svima prilikama? Neosporno je da oko 2.500 kamiona i drugih automobilskih vozila daju diviziji veliku strategisku pokretljivost. To iznosi po jedno vozilo na 7 ljudi, i kolonu dužine oko 150 km za diviziju. Nikakav magični postupak ne može učiniti da ovih 2.500 vozila nestane pod kakvom maskom. Bitno je pitanje da se vidi da li ovakva jedinica može da se kreće pri moćnom dejству iz vazduha. I šta će se dogoditi ako neprijatelj napadne ne samo raketama, napalm bombama ili običnim bombama, već i sa atomskim oružjem?

U svakom slučaju, ova strategiska pokretljivost je skupo plaćena smanjenjem manevarske sposobnosti po zemljištu van puteva. Za brz razvoj divizije na otseku od 15 do 20 km potrebna su najmanje dva puta. To je moguće naći u zemljama sa dobrom putnom mrežom, ali je stvar sasvim druga kad su komunikacije retke i rđave, kao što je slučaj u Istočnoj Evropi. U takvima uslovima više divizija moraće da koriste jedan isti put, što komplikuje razvoj i snabdevanje, koči napredovanje i može čak potpuno da ga zaustavi. Ukratko, posledice našeg sadašnjeg sistema su takve, da su mogućnosti manevra isuviše mnogo uslovljene postojanjem odgovarajućih komunikacija, i da to dovodi do zanemarivanja prostora između njih. Činjenica je da je veliki deo teškog naoružanja upotrebljiv samo u neposrednoj blizini velikih drumova koje atomski napadi lako da blokiraju.

Dakle, kao i sve ostalo, i motorizacija ima granice, i to ne samo sa finansiskog gledišta, već takođe i sa taktičkog. Mnogo vozila može zagušiti jednu jedinicu, isto onako kao što joj njihov nedostatak može smanjiti pokretljivost. Lakše je da se jednoj armiji dodele u izobilju transportna sredstva nego da se nađu putevi za njih. Još ih je teže maskirati i štititi od moćne avijacije. Osim toga, divizija nije uvek u pokretu. Šta biva sa mnogo-brojnim i skupim vozilima u odbrani ili kad su jedinice na odmoru?

Izrazit i uznemirujući uticaj koji je na podelu ljudstva ispoljio ogroman porast kolektivnog oružja, štabnih organa i službi, jasno je izražen sledećim ciframa koje se odnose na diviziju američkog tipa od 18.705 ljudi:

Komanda divizije i službe neposredno pot-		
činjene diviziji — — — — —	1.744	čoveka
Štabovi i službe artiljerije — — — — —	1.223	čoveka
Štabovi i službe pukova, bataljona i četa — —	4.485	ljudi
Štabovi inžinjerije i jedinica za vezu — —	324	čoveka
Štab i službe tenkovskog bataljona — —	126	ljudi
	7.902	čoveka

Ovo manje iznenađuje kad se ima na umu da je za 2.500 vozila potreban najmanje toliki isti broj vozača i još 500 mehaničara za njihovo održavanje. Iz sledećeg pregleda vidi se odnos između boraca, poluboraca i neboraca u diviziji:

<i>Divizija Puk Bataljon</i>			
Štabovi i službe (neborci) — —	46,4%	45,4%	31,2%
Pioniri i vezisti (poluborci) — —	6,6%	—	—
Ljudstvo koje poslužuje kolek-			
тивно oružje: vozači, poslu-			
žioci, itd., (vatrena moć) — —	40,4%	43,8%	50%
Strelci (moć posedanja) — —	6,6%	10,8%	18,8%

Ukratko: postoji granica onoga što bi se moglo nazvati »ekonomski« dimenzija jedne jedinice. Efikasnost jedne vojske može prestati da raste kad vatrena moć, koja je zavisna od velikog broja službi, dovede do smanjenja sposobnosti kretanja po zemljištu i sposobnosti posedanja toga zemljišta. Divizija američkog tipa ima veliku glavu, vrlo dugačak rep i, između toga dvoga, telo koje nije u dobroj srazmeri. Neuravnoteženost je veoma izrazita. Čudno je, ali je motorizacija, kakva se danas primenjuje, umanjila stvarnu taktičku pokretljivost armija. One su

dobile u brzini, ali ne i u gipkosti, koja je druga komponenta pokretljivosti. Motorizacija, u svojoj sadašnjoj formi, ometa kretanje masama svojih vozila. Armije sastavljene od divizija ovoga tipa mogu operisati samo protiv neprijatelja koji je slab u vazduhu. Njihove mogućnosti bile bi još manje kada bi taj neprijatelj imao i atomsko oružje. Ovako komplikovan sastav bedno bi se raspao, vrlo verovatno, još u prvim bitkama.

Nova organizacija

Predmet moga rada nije kritikovanje bez uporednog iznošenja sugestija za iznalaženje boljih rešenja. Bile ove sugestije dobre ili ne, bitno je to da se da potstreka za razmišljanje o ovom veoma važnom problemu. Kako bi trebale da budu organizovane armije sutrašnjice pa da odgovaraju novim uslovima atomskog rata? Raznolikost zadataka koje one imaju da rešavaju čini da je neizbežna specijalizacija u nekoliko vrsta divizija. Tako je uvek bilo i budućnost tu sigurno neće ništa izmeniti.

U atomskom ratu, kao i u prošlosti, napad i odbrana zahtevaju jedinice koje imaju bitno različit sastav i opremu. Pored toga, i finansijski razlozi protivili bi se organizovanju jedinica koje bi bile sposobne kako za jedan, tako i za drugi vid borbe. S druge strane, mnogi vojnici od autoriteta, kako pređašnji tako i sadašnji, skloni su da traže »nešto pogodno za sve« i samo preko volje žrtvuju neku pretpostavljenu prednost da bi dobili neku stvarnu u kakvoj posebnoj oblasti. A kako će brojna jačina, po svoj prilici, igrati i u budućnosti isto tako važnu ulogu

kao i u prošlosti, kopnene snage trebalo bi podeliti u 5 kategorija:

1. — atomske snage;
2. — normalne pešadijske divizije (štit);
3. — mehanizovane snage (mač);
4. — jedinice namenjene za službu u pozadini;
5. — vazdušnodesantne jedinice i druge specijalizovane jedinice.⁵⁾

Lako je moguće da red po važnosti raznih tipova jedinica ne bude više:

- mehanizovane snage, pešadija, vazdušnodesantne jedinice, inžinjerija (pozadinske jedinice), već:
- atomske snage, pešadija, mehanizovane snage, inžinjerija, vazdušnodesantne jedinice itd.

Avijacija će dejstvovati u svoja dva stara oblika:

1. — strategiska avijacija, za nezavisne operacije, protiv neprijateljske zemlje;
2. — taktička avijacija, za dejstva u zajednici sa kopnenim snagama.

1. — Atomske snage

Pošto će taktičko atomsko oružje, tako kakvo se sada koristi, vrlo verovatno morati da nađe svoju najracionalliju organizaciju u tesnoj vezi sa taktičkom avijacijom, pojavljuje se potreba za stvaranjem novog tipa združene jedinice koju bismo mogli nazvati »atomska komanda«. Ova jedinica, koja će raspolagati svima rodovima i

⁵⁾ Može se dodati još jedna kategorija: snage za neregularno ratovanje. Detaljna studija ovoga problema može se naći u mojoj knjizi *Secret Forces*, izdanje Faber and Faber, London, 1950.

službama koji će joj omogućiti da vodi atomsku bitku, mogla bi se zamisliti sa ovim glavnim delovima:

- komanda i štab, koji će pripremati i rukovoditi operacijama svake »atomske komande« kao celine;
- specijalne jedinice, radarske ekipe, grupe za određivanje mesta oruđa pomoću zvuka i svetlosti, topografske grupe, meteorološke itd.;
- eskadrile za vazdušno izviđanje;
- jedan do tri diviziona atomske artiljerije (12 do 36 oruđa;⁶⁾
- jedan do tri bataljona dirigovanih projektila (6 do 18 rampi);
- borbeni avioni raznih tipova, lovci i bombarderi, koji će (bombarderi) upotrebljavati bombe, obične ili atomske, ili rakete;
- PAO i nekoliko jedinica lake pešadije za odbranu baza avijacije, položaja atomskih topova i položaja za izbacivanje dirigovanih projektila;
- jedinice za vezu;
- inžinjerija;
- službe održavanja i snabdevanja.

Prirodno, organski sklop svake atomske komande (koja može biti podeljena na delove: artiljerija, dirigovani projektili, avijacija) moći će znatno da se menja u svom sastavu i u brojnom stanju, zavisno od karakteristika vojista na kome će imati da operiše. Ona će moći da ima čak i samo privremen karakter. *Za defanzivne bitke jačina*

⁶⁾ Ova organizacija atomske artiljerije po divizionima od 12 oruđa izgleda da predstavlja najbolje rešenje. Normalno, svaki će divizion potpomagati jednu armiju ili tri armiska korpusa, od kojih će svaki imati po jednu bateriju od 4 topa za podršku.

avijacije moraće da dostigne najmanje trećinu jačine neprijateljske avijacije.

I pored njihove moći i njihovog velikog dometa, vrlo je verovatno da atomska oružja neće moći potpuno izmeniti klasična pravila strategije i taktike, ali će izmeniti razmere u kojima će ta pravila biti primenjivana u budućnosti. Atomska komanda moraće da operiše u neuporedivo širim okvirima nego običan kopneni armiski korpus. To neće olakšati neophodno sadejstvo između te dve jedinice, naročito ako je atomsko oružje potčinjeno klasičnim snagama. Da bi se racionalno iskoristila nova sredstva, da bi se obezbedilo njihovo tesno sadejstvo, potrebno je, s jedne strane, da se obrazuje centralizovano rukovanje i, s druge, da se predvide planovi dejstva u takvoj razmeri koja će odgovarati njihovome efektu i dometu. Za razliku od normalnog armorskog korpusa, atomska komanda dejstvovaće na otsecima širine 150 do 200 km, možda i širim, i dubokim 100 do 150 km iza neprijateljskog fronta, uvek prema osobinama vojišne prostorije, u čijem će okviru sve atomske komande biti potčinjene Glavnoj atomskoj komandi.

Ove atomske komande (snage) mogu igrati odlučujuću ulogu u svima vrstama operacija velikog obima i tako postati najvažnije jedinice budućih armija. Njihova uloga sastojaće se u pripremanju i potpomaganju ofanzivnih bitaka, u zaštiti otkrivenih bokova armija koje izvode manevr, u štićenju njihovog otstupanja ako se one povlače na nove položaje i u pružanju svoje podrške njihovom otporu na tim položajima.

Razvoj velikih atomske jedinica na širokim frontovima ne podrazumeva nužno da će njihovo ubitačno oru-

žje biti stalno upotrebljavano, na način sličan artiljeriskim dvobojima, tako karakterističnim za Prvi svetski rat. To je malo verovatno s obzirom na veliku cenu atomskih projektila. Na više sektora fronta borba će se voditi klasičnim sredstvima, a atomsко oružje intervenisće samo u velikim bitkama, da bi, sa nekoliko granata, odlučilo njihov ishod. Niko ne može reći, zasad, koliko će tih granata biti potrebno. Može se čak dogoditi da će atomske komande biti samo držane u pripravnosti, spremne da upotrebe svoja uništavajuća oružja — veoma opasna u svakom smislu — kao *ultima ratio*.

2. — Normalna pešadija

Zapadne sile dobole su poslednji rat motorizovanim armijama, ali izgleda da se zaboravilo da su, u tome vremenu, njihove pešadijske divizije bile ruske, da je pobeda bila moguća samo zato što su one vezivale gro nemačkih armija na istoku. Umanjivati ovu činjenicu ne bi bilo ni od kakve koristi. A ko će igrati ulogu ove pešadije u budućem ratu? Ako je istina ono što smo ranije izložili, onda bi trebalo naći novu vrstu jedinica koje će poslužiti kao praktična osnova za organizovanje celokupnog ljudskog potencijala Zapada. Te jedinice trebalo bi da odgovore ovim uslovima:

1. — mali zahtevi u pogledu snabdevanja i relativno velika nezavisnost od službi pozadine;
2. — vatrena moć uravnotežena sa taktičkom gipkošću, tojest: pokretljivost po svakom zemljištu, sposobnost materijalnog posedanja zemljišta;

3. — gipka organizacija, koja će olakšati maskiranje i rastresanje neophodno u atomskom ratu; povećana samostalnost za slučaj izolovanja usled atomskog bombardovanja;

4. — naoružanje jednostavno ali efikasno i ne mnogo skupo da bi se moglo proizvoditi u velikom broju.

Razume se, ove jedinice ne bi omogućavale izvođenje manevara munjevitog rata. No, ipak, njihovo je postojanje isto tako neophodno kao i postojanje piona u igri šaha ili Napoleonove liniske pešadije. One su namenjene prvenstveno odbrani, za posedanje neprekidnih frontova u cilju zaštite atomske artiljerije i uređaja za izbacivanje raketnih projektila. Ove divizije imaće, isto tako, zadatak da operišu između dveju odvojenih motorizovanih kolona, ili više njih, da bi učvrstile uspeh koji su one postigle; da brane komunikaciske linije od vazdušnodesantnih trupa, ili da u slučaju neprijateljskog probaja vode »regularnu gerilu« u neprijateljskoj pozadini. A ako bi, u budućem ratu, glavna obaveza dejstva vatrom u borbi pripala atomskoj artiljeriji, moglo bi biti mogućno da se znatno smanji obična artiljerija u okviru ovih divizija. Normalno, trebalo bi da budu dovoljni mitraljezi, minobacači, bestrzajni topovi, bazuke i nekoliko poljskih topova da se zaustavi napadač koji bi uspeo da se infiltrira kroz atomske zaprečne vatre. Za ofanzivne operacije bile bi divizije ove vrste privremeno pojačane običnom artiljerijom i bataljonima tenkova, koji organski pripadaju rezervi vrhovnog komandovanja. Potrebe u municiji ne bi dostigle sadašnje količine, naročito u odbrani. Zaprečne vatre otsada će prvenstveno biti stvar atomske artiljerije. Ako se u budućem ratu frontovi stabilizuju, biće veoma važno da se

ima veliki broj ovih jedinica da bi se mogle povremeno smenjivati one koje su na frontu. Međutim, da bi se pešadija mogla iskoristiti za ovu svrhu, osnovni problem koji treba rešiti jeste da se ponovo uspostavi ravnoteža unutar same divizije. To se može postići povećanjem broja stvarnih boraca u bataljonima i pukovima, uz jednovremeno smanjivanje i preformiranje štabova i službi.

Organizacija vojnih jedinica naliči na ustrojstvo komplikovane mašine. Potrebno je ne samo da su razni delovi podešeni jedan prema drugome, već i da budu u međusobnoj ravnoteži. Teorijski, dobro uravnotežena pešadiska divizija trebalo bi da ima 30% službi, 40% kolektivnog naoružanja i 30% boračkog sastava. Nije lako zadovoljiti ove srazmere, jer se ti brojevi odnose ne samo na diviziju uzetu kao celinu, već i na njene sastavne delove, koji tako isto treba da budu slično uravnoteženi u svojoj strukturi. Stvari se komplikuju još i taktičkim obzirima, kao što je potreba da se očuva gipkost jedinica unutar posebnog okvira njihovih zadataka, tako da nije nimalo jednostavno harmonično zadovoljiti sve zahteve.

Pokušaćemo da utvrđimo do koje se mere mogu uvažavati napred utvrđene razmere. Napomenućemo odmah da se, ma kakav bio način proračunavanja, u pešadiskoj diviziji može postići ravnoteža, s obzirom na moderni materijal i taktičke zahteve, samo sa osnovnim brojnim stanjem od 8.000 do 10.000 ljudi, i pod uslovom da jedan deo službi bude pripojen višim jedinicama.

Postoji izvesna težnja da se brojna stanja povećaju time što bi se bataljonima davalо по шест četa umesto по četiri. Smatra se da organ komandovanja i službi, koji zadovoljavaju potrebe 4 čete mogu biti dovoljni i

za 6. Ovaj zaključak je samo delimično tačan. Takvo rešenje učinilo bi bataljone mnogo teškim i njihove se dimenzije ne bi više slagale sa njihovim zadacima. Napoleon je rekao, a Klauzevac potvrdio: jedan starešina ne može u borbi komandovati sa više od 7 jedinica. Ali, u ono vreme, armije su imale mnogo homogeniju strukturu. Sve su čete bile slične, a puška je, praktično, bila njihovo jedino naoružanje. Danas, jedan komandant bataljona mora da usklađuje dejstva najmanje sedam vrsta oružja, da se i ne govori o potrebi stalnog sadejstva sa artiljerijom, a možda isto tako i sa tenkovima i drugim rodovima. Dati još dve čete ovom komandantu, značilo bi satrti ga nemogućim zadatkom.

Zaslužuje truda da se upitamo ne bi li bilo moguće naći drugi put ka rešenju ovoga problema, koji je jedna od glavnih briga današnjih armija, a suština mu je: nedostatak gipkosti sadašnje organizacije. Izgleda da bi mnogo bolje odgovaralo da zadržimo takozvani trougaoni sistem, po kome svaki starešina koordinira rad triju potčinjenih jedinica, ali da ga prilagodimo novim uslovima. Način koji mi preporučujemo mogao bi se možda nazvati: *izmena relativne taktičke vrednosti jedinica*. Drugim rečima: namesto odeljenja od svega 9 do 12 ljudi, moglo bi se napraviti odeljenje sa većim brojnim stanjem. Ono bi moglo biti od tri grupe po 7 ljudi i jedan oficir sa još 3 čoveka, u svemu 25 ljudi. To je više nego sadašnje odeljenje, ali manje nego sadašnji borbeni vod.

Od tri ovakva obična odeljenja-voda i jednog teškog odeljenja-voda (3 bestrzajna topa i 3 bacača), plus organ za komandovanje i jedno odeljenje službi, dobiće se oko

136 ljudi. I opet, to je više nego sadašnji borbeni vod, a manje nego četa.

Sledeća jedinica imala bi tri ovakva voda (čete):

	<i>Ljudi</i>
komanda i vod službi — — — — —	22
odeljenje za vezu — — — — —	15
sanitetsko odeljenje — — — — —	25
vod automatičara (komandosi) — — — — —	51 ⁷⁾
tri voda (čete) — — — — —	408
	521

Ova jedinica može se posmatrati kao velika četa ili kao smanjeni bataljon. Pored mitraljeza i bazuka u streljačkim vodovima, ona bi imala 9 bestrzajnih topova i 9 bacača. Teško oružje prenosilo bi se vozilima, pa bi jedinici bilo potrebno oko 26 džipova i 12 kamiona.

U takvoj četi-bataljonu procenti ljudstva komande i službi, ljudstva koje poslužuje kolektivno oružje, i brojnog stanja boraca, bili bi ovi: 20%, 35% i 45%, dok su u sadašnjoj organizaciji ovakvi: 31,2% 50%, 18,8%.

Ovaj način slično bi se primenio svugde. Taktička vrednost jedinice izmenjena je na svima stepenima. Sledeci pregled objasniće našu misao:

<i>Sadašnje jedinice</i>	<i>Jedinice posle izmenjene taktičke vrednosti</i>
vod (41 čovek)	vod-četa — 136 ljudi

⁷⁾ Ove jedinice komandosa predviđene su specijalno za davanje patrola i prepade. U izvesnim slučajevima one se mogu iskoristiti i kao rezerve. Zadatke patroliranja obično je vršilo ljudstvo iz četa, čime se smanjivalo brojno stanje boraca.

četa (211 ljudi)

četa-bataljon — 521 čovek

bataljon (917 ljudi)

bataljon-puk — oko 2.000 ljudi⁸⁾

puk (3.577 ljudi)

divizija — oko 8.500 ljudi⁹⁾

divizija (18.705 ljudi)

Sa ovom organizacijom približavamo se diviziji ruskog tipa (10.300 ljudi) o kojoj smo ranije govorili. Razume se, što se više penjemo od čete ka diviziji, to se povećava i procenat komandnog osoblja i službi u odnosu na broj ljudstva kollektivnog naoružanja i boraca. Čitaoci koji budu imali strpljenja da izvrše potrebne proračune, uveriće se da će, ako se postupa sa najvećom štednjom na svima stepenima, procenat triju osnovnih elemenata za diviziju moći da iznosi približno 30%, 40% i 30%. Novoj diviziji biće potrebno 400 do 500 kamiona i džipova.

Ali, ne može se ovako smanjiti obim organa za komandovanje i službi, a da se isto tako ne izvrše izmene vrednosti u višim jedinicama. Može se praviti upoređenje sa osobljem koje se upotrebljava u kuhinji nekog restorana. Da bi se pripremili obroci za 150 gostiju, potrebno je toliko osoblja, ali ako gostiju bude 250 ili 300, moći će isti broj osoblja, bez mnogo teškoće, sve da posluži, možda uz neku dopunska pomoć.

Ovaj primer pokazuje da bi štabovi i službe, koje danas ima jedan bataljon, odgovarali jednom puku malog

⁸⁾ Uračunata i jedna četa teškog naoružanja.

⁹⁾ Uračunat i jedan divizion artiljerije od 3 poljske baterije, svaka po 6 oruđa, kao i jedan inžinerijski bataljon i jedna manja izviđačka jedinica.

obrasca, a oni koje ima puk, odgovarali bi diviziji čije bi brojno stanje bilo smanjeno. Tri združene divizije obrazovale bi višu jedinicu koja bi se mogla nazvati »pešadiski korpus« i koja bi zamenila staru »nezavisnu« diviziju. Ta jedinica bi imala:

tri pešadiske divizije (od 8.500 ljudi) —	25.500 ljudi
jedan artiljeriski puk — — — —	2.000 „ ¹⁰⁾
jedan inžinjeriski puk — — — —	2.000 „
jednu brigadu službi — — — —	3.000 „
jedan tenkovski puk (privremeno pridat)	2.000 „
<hr/>	
Svega, približno	34.500 „

Ne treba smatrati da je ovaj broj suviše veliki. U sadašnjoj organizaciji jedan armiski korpus od 3 divizije, i to relativno oskudan u pravim borcima, broji oko 60.000 ljudi, da se i ne govori o ogromnim pozadinskim službama. Male divizije su gipkije i mogu se lakše rasturiti, pa i maskirati. Još jedan razlog nametnuće smanjivanje brojnog stanja: divizije sadašnjeg tipa (18.705 ljudi) biće teške za komandovanje na znatno uvećanim otsečima na kojima će morati da dejstvuju zbog potrebe rasturenosti. Bilo bi teško zahtevati da se dobro drži u ruci divizija razvučena na frontu preko 15 km.

¹⁰⁾ U slučaju povoljnog razvoja materijala lake atomske artillerije, 36 običnih topova ovoga puka moći će da se zamene sa 12 atomske topova 155 mm, namenjenih za neposrednu podršku pešadijskog korpusa, dok će velike atomske jedinice sa svojim težim materijalom, koje operišu na prostranim sektorima, zadržati svoju ulogu opštег potpomaganja.

Razume se, sve je relativno i treba primiti izvesne nezgode da bi se do bilo i neke prednosti. Usvajanjem gore predloženog principa organizacije osloboidle bi se borbene jedinice bar jednog dela teškog tereta službi, koji sada podnose. Veoma je važno da se ponovo uspostavi ta ravnoteža na svima stepenima, podrazumevajući tu i pešadiski korpus, koji bi, teorijski, postao »normalna« operativna jedinica.

Relativno veliki broj nemotorizovanih jedinica Sovjetske armije samo je delom posledica tehničke nedovoljnosti. On odražava i potrebu da se, uz najmanji trošak, izvuče korist od ogromnog ljudskog potencijala. Ovakvom posmatranju možda nije na Zapadu posvećena sva pažnja koju ono zaslužuje.

Argumenat da su jedinice sa konjskom vučom veoma osetljive na dejstvo iz vazduha nesumnjivo je vrlo jak. Ali, on isto tako važi, mada na različit način, i za motorizovane divizije. U svakom slučaju, prve su nezavisnije od mnogobrojnih i vrlo komplikovanih pomoćnih službi, prema tome manje osetljive, a to dobija vrlo veliki značaj u atomskom ratu.

Rat u Rusiji pokazao je, uprkos napretku tehnike, praktičnu upotrebljivost i ekonomsku korisnost konjskog transporta. Ova se činjenica, mada može izgledati smešna u našem vremenu, ne može proizvoljno odbaciti. U oblastima gerile ili gde je zemljište teško — ostavlјajući sve finansijske obzire postrani — delimično vraćanje na konje (prvenstveno u pešadiskim bataljonima) bilo bi opravdano. Ne može biti reči, naravno, o vraćanju u život glomaznih šestornih zaprega starih artiljerijskih kolona niti dugačkih i teških kolona pozadinskih službi.

Ali, zar ne bi bilo interesantno da se uzme u obzir mogućnost konjskog transporta za teško pešadisko naoružanje, municiju i snabdevačke potrebe prednjih ešelona u nekim vrstama jedinice? Tehnički napredak je veoma umanjio težinu mnogih oruđa. Samo jedan konj može danas da vuče bestrzajni top. Male municiske kare sa gumenim točkovima i kugličnim ležajima mnogo bi olakšale vuču. Očigledno, to bi učinilo jedinice nezavisnijim od puteva, a baš je na putevima ili u njihovoj neposrednoj blizini najveća atomska opasnost. Upotreba konja isto tako olakšava rasturanje i maskiranje. Problem snabdevanja, jedna od najtežih briga u atomskom ratu, mogao bi takođe da bude olakšan njihovom umerenom i umesnom upotrebom.

Mada konji imaju neuporedivo manju snagu od motora, oni mogu vući teret i sa praznim stomakom i hraniti se iz mesnih sredstava. Ovo što prethodi ne predstavlja zalaganje za opšte vraćanje na konjsku vuču. Svako sredstvo ima svoje mesto u okviru taktike, sa svojim dobrim i rđavim stranama. Nijedno od njih ne može u potpunosti zameniti neko drugo. Neosporno je da bi kare sa konjskom vučom usporile strategisku brzinu jedinica koje bi ih upotrebile. Međutim, ono što će, vrlo verovatno, biti potrebno u budućnosti, to je tip vrlo lake pešadije koja može da se kreće preko svakog zemljišta. Nemačka pešadija dala je dokaza o izvanrednoj izdržljivosti u toku prošlog rata. Ona je prešla stotine kilometara brzinom od 45 do 50 km na dan. Isto je bilo i kod Rusa. Takve se trupe mogu vrlo često pokazati sigurnijim nego duge motorizovane kolone koje, u uslovima

budućnosti, mogu vrlo lako nikad i ne stići tamo где su upućene.¹¹⁾

Poslednji interesantan problem u vezi sa ulogom pešadije jeste problem inžinjeriskih jedinica, koje mogu u atomskom ratu dobiti neuporedivo veću važnost od one što su je imale do danas u vojnoj istoriji. U napadu i u odbrani, u pokretu i na položaju, napred i u pozadini, mogućnost brze izgradnje rovova i skloništa i izvođenje maskiranja biće podjednako od izvanredne važnosti. Biće potrebno da se ukopaju, do kraja praktične granice mogućnosti, ne samo trupe, već sve, podrazumevajući tu i skladišta i vozila. Zato je verovatno da će u budućnosti harmonično jedinstvo pešadije sa inžinjerijom dati, vremenom, jednu vrstu mešovitih trupa. Sa organizacione tačke gledišta postoji više mogućnosti, ali jedino će iskustvo pokazati najpogodniju kombinaciju. Možda će biti potrebno da se organizuje puk od tri borbena i jednog pionirskog bataljona. Divizija bi takođe imala još jedan pionirski bataljon.

3. — Mehanizovane snage

Može li se zamisliti da bi u borbi između dva velika tabora na koje je naš današnji svet podeljen nekoliko vazdušnih ili kopnenih bitaka, izvedenih u brzoj uzastopnosti, moglo dovesti do rešenja? Gigantsko prostranstvo ratišta, kombinovano sa moći protivnika, čini ovakvu

¹¹⁾ U toku prošlog rata nemački normalni pešadijski puk od nekih 2.500 ljudi imao je samo 45 kamiona (9 na bataljon, 5 za štab i 13 za četu teškog naoružanja). Unutar bataljona transport municije i potreba vršio se pomoću malih kara sa konjskom vučom. Danas, jedan američki puk ima 337 kamiona i džipova.

mogućnost vrlo malo verovatnom. Savremeni ratovi razvijaju se, obično, postepeno. Pravi zadatak stalnih armija je da štite mobilizaciju svih snaga — vojnih i ekonomskih — i da obezbede držanje važnih položaja za kasniji razvoj rata. Potrebno je izvesno vreme pre nego što protivnici budu u stanju da ispolje svu svoju snagu. Vazdušni upadi mogu, naravno, da ometaju mobilizaciju i razvoj neprijatelja, ali, ipak, nisu u stanju da ih sasvim spreče. Obrnuto, treba preduzeti potrebne mere da se neprijatelju oteža sprovođenje slične strategije, i, isto tako, u tome se neće u potpunosti uspeti, naročito ako su suprotstavljene avijacije više-manje u ravnoteži.

Što se tiče kopnenih snaga, borbe prvih dana imaće neizbežno dosta pokretljiv karakter. Mehanizovane snage mogu ponovo imati veliku vrednost u toku ove početne faze. Međutim, kasnije, upotreba atomskog oružja može na vrlo oštar način da skrati trajanje početnih bitaka. Druga polovina prošlog rata jasno je pokazala gde se nalaze granice oklopne divizije, granice koje se, besumnje, ne mogu preći. Danas je neravnoteža između vatre i pokreta veća nego što je ikada bila u istoriji. Ova činjenica ima neizbežne posledice koje se ne mogu ukloniti nikakvom taktičkom ili tehničkom protivmerom, osim, možda, pronalaskom sredstava za kretanje tako revolucionarnih kao što je i samo nuklearno oružje — no ta se sredstva neće uskoro pojavitи.

Lako je preporučivati više gipkosti u kretanju, više elastičnosti u komandovanju, ali i tu postoje granice. Jedinice kad su rasturene teško mogu izvojevati pobjedu, a njihovo prikupljanje, ma kojom brzinom se ono vršilo,

ostaje relativno sporo. Drugim rečima, kopnene snage su uvučene u trku sa vremenom pod pretnjom opasnosti iz vazduha. Pošto avijacija ima vrlo jasno preim秉stvo, veoma je verovatno da će mehanizovane jedinice, dejstvujući smelo, pretrpeti vrlo ozbiljne štete još prvih dana neprijateljstava i da će biti prinuđene da se ukopaju sve dok dalja mobilizacija ne omogući da im se upute pojačanja. Eto tako će se rat, u početku pokretan, postepeno stabilizovati. U toku ovoga kritičnog perioda borbe, strana koja ne bude imala dovoljno snaga da neprekidnim frontom zaštiti svoju pozadinu od masovnih infiltracija, biće izložena vrlo velikoj opasnosti. Dodajmo da je neuporedivo lakše organizovati pešadiske nego oklopne divizije.

Ukratko: Opasno je sasrediti pažnju isključivo na kratki period početnih bitaka i prema njima odrediti organizaciju i taktiku vojske ne vodeći dovoljno računa o onome što se može dogoditi kasnije. Za neku zemlju, čija je aktivna vojska slabă, može biti korisnije da potpuno izbegne pokretni rat u prvoj fazi i zauzme čisto odbranbeni stav, da bi odbila invaziju sa sigurnih zaklona neke vrste atomske »Mažinovljeve linije«.

Ako prihvatimo da će se borba stabilizovati, kakva će biti uloga mehanizovanih snaga? Vrlo je smelo činiti pretkazivanja, ali problem ipak zahteva da mu se posveti velika pažnja. Da li je tako neverovatno da će atomsko oružje dovesti do preobražaja mehanizovanih snaga, sličnog onome što ga je mitraljez nametnuo klasičnoj konjici, koja je bila njihov prethodnik? Setimo se onoga što je rekao jedan američki oficir 1918 godine: »Ne može

se izvršiti juriš pre nego što se zauzme i poslednji mitraljez».¹²⁾

Kao god što je onda bilo praktično nemoguće ostváriti taj uslov, tako je isto i danas nemoguće uništiti sva atomska oruđa neprijatelja, pa ma kako odlučan bio pokušaj. U isto vreme, tenkovi su relativno neosetljivi na dejstvo atomskog oružja, izuzev u neposrednoj blizini nulte tačke, a tehnički napredak može još da poveća njihove izglede u tom pravcu. Nasuprot tome, njihova velika zavisnost od tako osetljivih njihovih pomoćnih službi pretstavlja slabost koju tehnika neće moći ukloniti. One pretstavljaju Ahilovu petu strategiskih i taktičkih mogućnosti mehanizovanih snaga u budućnosti. Ponavljamo da snabdevanje vazdušnim putem neće moći da reši taj problem na zadovoljavajući način, s obzirom na to što je ono zavisno od meteoroloških uslova i što je takođe vrlo osetljivo, naročito ako je i neprijatelj jak u avijaciji.

Pronalazak kumulativnog punjenja konačno je rešio borbu između topa i oklopa u korist topa. Danas, tenk ne nalazi svoju najbolju zaštitu u debljini svoje »kože«, već u moćnosti svoga naoružanja i u svojoj pokretljivosti. Prva mu omogućava da tuče neprijatelja na velikom otstojanju, a druga da lakše iskorišćava zaklone. Smanjenje oklopa dovelo bi automatski do smanjenja težine i, usled toga, do povećanja pokretljivosti. Jedan deo te uštede mogao bi se iskoristiti za uzimanje više pogonskog goriva i više municije, što znači povećanje nezavisnosti u odnosu na službe.

¹²⁾ Citirano iz dela kapetana Lidl Harta, *The Defence of Britain*, str. 33.

Oklopne divizije, nekada šampioni bojišta, ostarele su i u međuvremenu otežale. Umesto da razvijaju svoje mišiće, one su se ugojile. Mali oklopni vrh teško može da vuče dugački rep koji ga sledi. Ukoliko su protivtenkovska sredstva postajala efikasnija, rastao je neprestano i broj rodova oružja za podršku — pešadije, artiljerije itd. — koji su uključivani u sastav oklopnih divizija sa doslednim povećanjem pomoćnih službi i štabova. Njihovo jezgro, to jest broj tenkova, smanjivalo se u odnosu na ostalo. Ovakav razvoj skoro daje utisak da tenkovi, zbog mnogobrojnih rodova oružja za njihovu podršku, nisu više glavno oruđe oklopnih snaga.

Isto kao kod pešadije, postoji neuravnoteženost i u oklopnim divizijama, prouzrokovana vrlo izrazitom ne-srazmerom između službi, tenkova i raznih drugih jedinica. Sledеće cifre jasno pokazuju sadašnje stanje. Ukupno brojno stanje oklopne divizije iznosi 16.000 ljudi, 373 tenka i 3.300 automobilskih vozila raznih vrsta. Prosečno dolazi 43 čoveka i 9 vozila na 1 tenk, i 1 vozilo na 5 ljudi. U diviziskoj artiljeriji ide uz svaki top po 8 kamiona ili džipova i 37 ljudi. Mada je, prirodno, nemoguće izbeći veći procenat pomoćnih službi u mehanizovanim snagama, ipak procenti ne bi trebalo da pređu za službu 45%, za tenkovske jedinice 35% i za pešadiju sa artiljerijom 20%.

Potrebna rastresitost, kombinovana sa stepenom neophodne koncentrisanosti, zahtevala bi tip mehanizovanih snaga mnogo gipkiji nego što je ovaj sadašnji. Na prethodnim stranicama analizirali smo nužnost da se pojačaju borачki redovi pešadijskih divizija. Kod mehanizovanih snaga problem je drukčiji. Ovde je bitno da se

poveća broj tenkova u odnosu na druge rodove oružja. To je jedini način da se tenku vrati njegovo mesto glavnog roda. Oklopne brigade, koje su lakše za manevrovanje, mogле bi se pokazati pogodnije od divizija. Manje mehanizovane jedinice svakako su sposobnije da se uspešno prilagode zahtevima atomskog rata. Kako se mogu lakše rasturiti, one su manje osetljive, a mogućno je uvek kombinovati dve ili tri ovakve brigade u slučaju potrebe.

Mehanizovana brigada sledećeg tipa bila bi u isto vreme gipkija i efikasnija:

- tri tenkovska bataljona (svaki od dve čete lakih i jedne čete teških tenkova, svaka četa po 17 tenkova, svega 51 tenk);
- jedna samohodna baterija od 18 srednjih topova (teški tenkovi);
- dva bataljona mehanizovane pešadije (na terenskim vozilima; svaki bataljon ima po jednu četu svojih tenkova);
- jedan bataljon inžinjerije (oko 17 specijalnih tenkova),
- jedan bataljon službi.

To bi ukupno iznosilo oko 250 tenkova raznih tipova, koje bi posluživali, neposredno ili posredno, 6.500 do 7.000 ljudi.

Kao što smo videli, mogućnost izvođenja smelih oklopnih juriša verovatno će opasti. Mehanizovane jedinice mogu usled toga da budu prinuđene da usvoje taktiku sličnu taktici pešadije. Grupe od po 5 tenkova, težine do 10 tona, dejstvovale bi kao strelci, nastupajući u uzastopnim skokovima, od zaklona do zaklona. Njihov

manevar podržavali bi iz dubine srednji tenkovi od 12 do 18 tona, dejstvujući kao pokretna vatrena osnovica, a celinu bi podržavali teški tenkovi (preko 20 tona), naoružani moćnim topovima i bacačima. Inžinjeriski tenkovi biće potrebni za raščišćavanje mina i druge zadatke. To znači da umesto standardizacije može doći do potrebe specijalizacije tenkova s obzirom na njihove zadatke.

Mehanizovana pešadija sledila bi neposredno tenkove na terenskim vozilima da bi dejstvovala protiv svakog otpora koji ne bi mogli napasti sami tenkovi. Tesno sadejstvo između lakih, srednjih i teških tenkova, s jedne strane, i oklopnih snaga i pešadije, s druge, kao i sa mehanizovanim pionirskim jedinicama, postalo bi još važnije nego ranije. I ovde bi se povećala važnost pionira, jer bi se potreba za ukopavanjem i maskiranjem tenkova mogla često pojavljivati.

Kako god bilo, pri sadašnjem stanju stvari može se zamisliti *samostalan* taktički razvoj oklopnih snaga samo ako je atomska vatrena priprema stvorila više prodora u neprijateljskom položaju i omogućila napredovanje tenkova. Ofanzive koje bi se vršile na mnogo širim frontovima nego što se to sada praktikuje, i u kojima bi se napad izvodio jednovremeno na šest ili osam tačaka, moglo bi, razume se, da smanje u vremenu i u prostoru protivnere neprijatelja. Rasturenii delovi oklopnih brigada vrlo hitro bi se prikupili za izvršenje napada, a posle proboga ponovo bi se rasturili u vidu lepeze. No, na ovaj način neizbežno će doći do rasipanja napora, što će imati za posledicu siguran gubitak prodorne moći. Isto tako, ovakva taktika može lako dovesti do neke vrste »mehanizovane gerile«. Opasnost da ovakav napad brzo izgubi

svoj zamah, ne leži toliko u prednjim ešelonima, koji obično neće naići na naročito veliki otpor, koliko u njihovoj vezi sa bazama za snabdevanje na koje će odbrana sasrediti maksimum svojih atomskih napora.

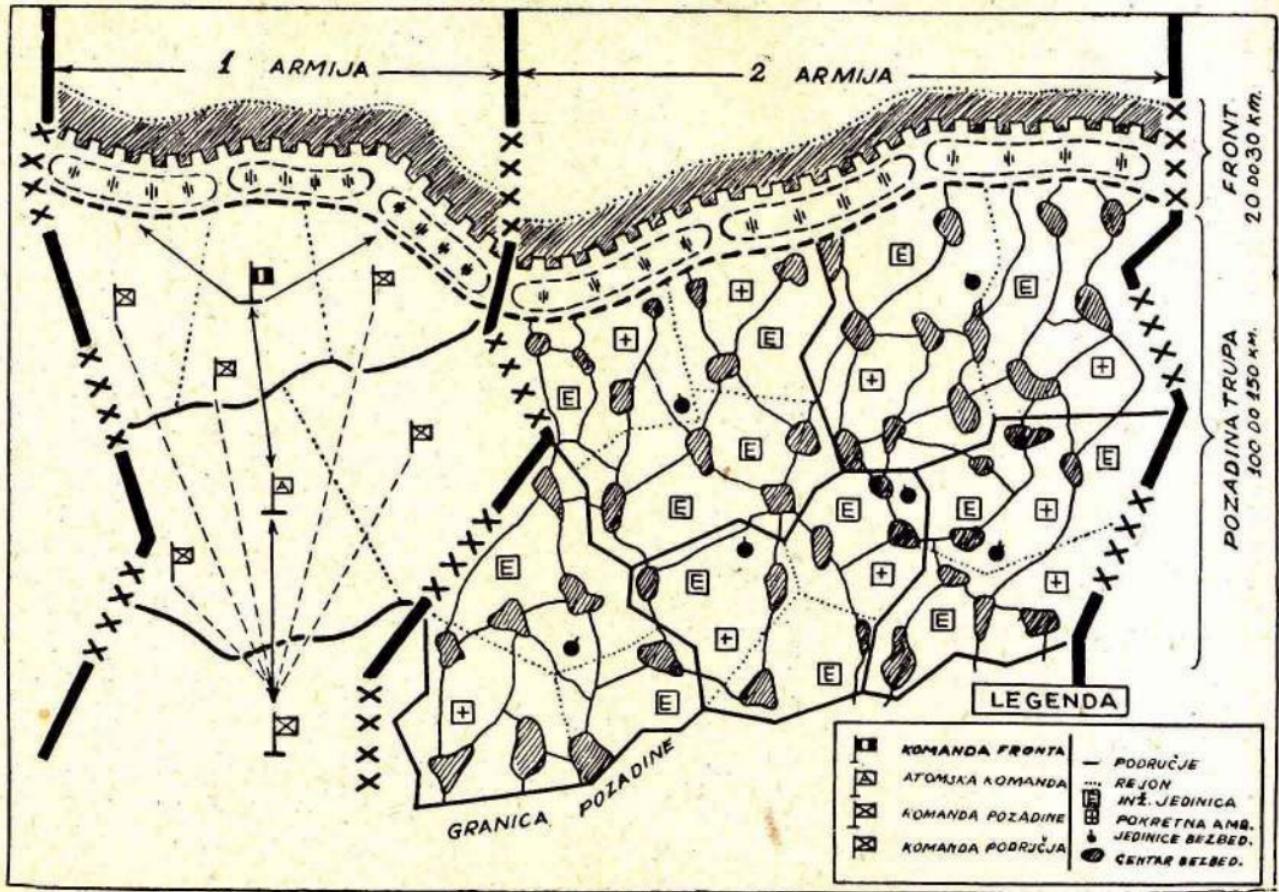
Oklopne jedinice moći će još da se koriste u okviru obične pešadijske divizije, za njenu neposrednu podršku. Ako neprijateljski položaj ne bude smrvljen atomskim oružjem, tenkovi će retko biti u stanju da napadaju ispred pešadije, zbog mnogobrojnih neprijatelja koji na njih vrebaju, i ograničiće se, jednostavno, na to da je slede. No, da li će biti pametno da se tenkovi uključe u organski sastav pešadijskih divizija? Ima nekoliko razloga koji navode na oklevanje u tom pogledu, jer svako zemljište nije pogodno za tenkove, a njihova zavisnost od složenih službi umanjila bi gipkost pešadijskih divizija. Još jednom, takav postupak mogao bi lako dovesti do rasipanja dragocenog materijala. Dakle, izgleda da je najracionalnije rešenje da se oklopne jedinice namenjene za podršku sasrede u samostalne pukove, čiji će se bataljon ili čete privremeno pridavati pešadiji prema ukazanoj potrebi. U odbrani, male oklopne jedinice sačinjavale bi jezgro taktičkih rezervi.

4. — Jedinice i službe namenjene za pozadinu trupa

Pozadina trupa stradaće od atomskog oružja isto koliko i front, a možda i više. Pošto ova knjiga nema za cilj razmatranje problema atomskog rata na strategiskom planu, mi ćemo se ovde interesovati samo za organizaciju neposredne pozadine boračkih trupa. Ono što se nekad zvalo vatrena linija, a zatim, kasnije, borbena

zona, proširiće se verovatno do dubine od 100 do 150 km i sačinjavaće najizloženiji prostor dejstvu taktičkog atomskog oružja.

Relativno uzan pojas položaja koji drže zaista borачke trupe, zahvata, dakle, samo jedan deo bojišta, mada, besumnje, najvažniji. Pozadina fronta sastavni je deo zone komunikacija i uspeh operacija koje se vode na frontu zavisi u velikoj meri od stepena efikasnosti koji su postigle službe razmeštene u ovoj zoni. Nema ništa bitno novo u toj činjenici, ali će baš tu atomski rat povećati teškoće. Potpuno je jasno da je neophodno da se tu održi red i disciplina uprkos atomskih napada i da se obezbedi urednost kretanja u svakoj prilici. Saobraćaj, služba bezbednosti, sanitetska služba, evakuacija i administracija civilnog stanovništva, sve se tu mora odvijati po unapred utvrđenom planu. Zadaci koje treba tu izvršavati tako su raznovrsne prirode, da izgleda opravdano obrazovanje posebne komande pozadine na sektoru armije ili grupe armija. Ta zona treba da bude podeljena na područja, a ova na rejone, s tim da i jedni i drugi imaju posebne komande. Ona se mora proučiti u pogledu povoljnih uslova za maskiranje i saobraćaj. Za prostorije koje su pogodne za bivake trupa ili skladištenje potreba (rejoni bezbednosti) treba prikupiti podatke u pogledu njihovog kapaciteta (koje brojno stanje mogu primiti) i njihovih osobina (pogodne za pešadiju, za oklopne jedinice, za art. skladišta itd.). S obzirom na očiglednu potrebu da se često menja raspored, biće neophodno da se ima na raspoloženju izvestan broj zona maskiranja (bezbednosti) u rezervi. Izgrađivaće se i lažne takve zone u cilju da se obmane neprijatelj i da se navede na razvla-

Skica 7. — Šematska organizacija pozadine

čenje svojih napora. Jedinice, bez obzira kome organski pripadaju, biće potčinjene »Komandi pozadine«, tačno kao što se i gost mora potčinjavati običajima i navikama kuće koja ga ugošćava. U dužnost ove komande spadaće vršenje kontrole kretanja i stanovanja trupa i prolaznih kolona, podela bivačnih prostorija itd. Da bi mogla dobro vršiti svoju ulogu, njoj će biti potrebna specijalna sredstva, koja bi mogla biti sledeća:

a) *Inžinjerija*

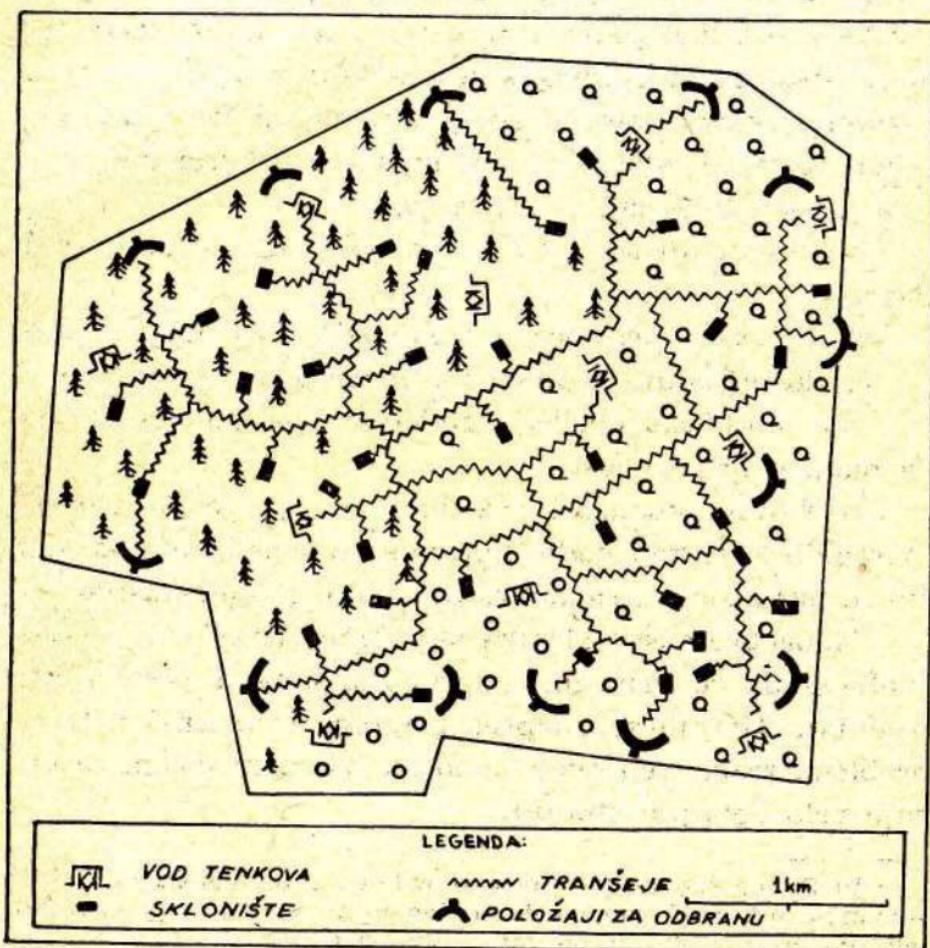
Prisustvo velikog broja ovih specijalizovanih trupa u zoni pozadine — kao i svuda u atomskom ratu — biće od prvorazrednog značaja. Veoma je moguće da će doći do stvaranja *inžinjeriskih divizija* u koje će moći da se uključe politički nedovoljno sigurni elementi. Njihovo »naoružanje« sastojaće se, pored pijuka i ašova, od oruđa i mašina, kao što su buldožeri, pneumatske bušilice, mašine za kopanje rovova i skloništa itd., koji će ubuduće biti rekvirirani kao nekada konji i automobili. Ove inžinjeriske jedinice biće raspoređene po svima važnim tačkama zone komunikacija i snabdevanja radi obezbeđenja:

- brze opravke oštećenih puteva ili bombardovanih mostova, kao i izrade obilazaka na putevima;
- dekontaminacije radioaktivnih prostorija;
- poboljšanja prirodnog maskiranja bivačnih prostorija pomoću veštačkih sredstava;
- izrade skloništa, saobraćajnica i rovova na bivačnim prostorijama i svugde gde će to biti potrebno. Mo-

žda će biti korisnije da se svaka zona maskiranja dodeli posebnoj inžinjeriskoj jedinici koja će imati zadatku da u svojim granicama organizuje inžinjerisko obezbeđenje;

— izgradnje novih položaja pozadi fronta.

Bilo bi pametno da se sva pozadina trupa praktično pretvori u utvrđenu prostoriju.

Skica 8. — Organizacija centra bezbednosti

b) *Kontrola saobraćaja*

Jedinice ove službe, koja će biti još potrebnija nego ranije, imaće zadatak da usmeravaju sva kretanja shodno planu ili prema promenjenim prilikama stvorenim atomskim bombardovanjem, da bi se izbegla zakrčivanja. Velike kolone dobijaće posebne vodiče koji dobro poznaju oblast, mogućnosti maskiranja, pogodna mesta za bivake i rokadne puteve. Saobraćaj će se regulisati pomoću specijalnih stanica koje će biti u vezi sa svima važnim tačkama pomoću svoje posebne službe veze. Načelno, ne treba nikada da dve kolone jednovremeno prolaze između dve zone maskiranja.

c) *Protivavionska artiljerija* — za zaštitu važnih tačaka.

d) *Policija i jedinice bezbednosti* — za dejstvo protiv vazdušnodelovnih delova i gerilaca.

e) *Sanitetska služba i ambulante* — moraće stalno da budu u pripravnosti.

f) Najzad, komandi pozadine biće potrebno osoblje za regulisanje, kod nadležnih civilnih vlasti, pitanja kao što su evakuacija i snabdevanje civilnog stanovništva.

Mnogobrojnost zadataka koje treba izvršavati ne dozvoljava da se pribegne improvizacijama u poslednjem trenutku. Moraju se unapred pripremiti stručnjaci. Ovaj problem, razmotren ovde samo na šematski način, zaslužuje vrlo detaljnu studiju¹³⁾.

¹³⁾ Prema onome što je rečeno ovde i u prethodnom poglavlju, komandovanje na jednom vojištu trebalo bi da bude organizованo tako da ima ove tri grane koje tesno sarađuju:

1. — Atomsku komandu, pod kojom su atomske jedinice;
2. — Komandu fronta, pod kojom su kopnene snage na frontu i
3. — Komandu pozadine.

5. — Vazdušnodesantne jedinice

Šta je budućnost namenila operacijama vazdušnodesantnih jedinica? Da bismo odgovorili, treba da se u mislima prenesemo u događaje prošlog rata. Obe su strane upotrebile vazdušnodesantne jedinice u uslovima koje bi teško bilo označiti kao normalne. 1940 godine, kad su nemački padobranci zauzeli mostove u Holandiji, utvrđenje Eben Emael i napali gradove Rotterdam i Hag, oni su se koristili potpunim efektom iznenadenja. Odbrana nije bila organizovana, a savezničko protivdejstvo u vazduhu bilo je, praktično, ništavno. U toku bitke za Krit, odbrana je snažno reagovala, naročito na otseku Malema, i operacija je uspela na jedvite jade.

Slično je bilo i kad su Saveznici upotrebili svoje vazdušnodesantne trupe u drugoj polovini rata. Činjenica da Nemci nisu, takoreći, više uopšte imali avijacije bila je od ogromnog značaja. Nemačko vazduhoplovstvo nije bilo u mogućnosti da interveniše. Tri vazdušnodesantne divizije, dve američke i jedna britanska, koje su se spustile u Normandiji noću 5/6 juna 1944, nisu bile napadнуте pre jutra, pa su imale potrebno vreme da se prikupe. Kod Arnhema, 17 septembra iste godine, Nemci su reagovali gotovo odmah. Čim je to nedeljno posle podne data uzbuna u garnizonu, operacija je bila ukočena posle nekoliko sati i 9 i 10 SS oklopna divizija, koje su slučajno boravile u blizini zone spuštanja desanta, odnele su pobjedu. Ova bitka pokazuje takođe koliko operacije vazdušnodesantnih jedinica mnogo zavise od meteoroloških uslova, što uvek pretstavlja nepouzdani element, težak za procenu. Sutradan, posle početka

operacije, ovi su uslovi bili povoljni u Holandiji, ali nisu bili povoljni na engleskim aerodromima, na skoro 400 km udaljenosti, odakle su trebali da polete snabdevački konvoji. Ne može se izvući nikakav zaključak od vrednosti ni iz poslednje savezničke operacije izvršene blizu Vezela, 29 marta 1945, jer su u to vreme Nemci bili shvatili da je borba uzaludna i, praktično, nisu pružali otpor. Važna činjenica u ovim dejstvima, kako nemačkim tako i savezničkim, jeste ta da avijacija nije nikad uistini intervenisala, što bi, međutim, u normalnim uslovima učinila. Isto se može reći i za vazdušnodesantne operacije u Koreji i Indokini. Ovo treba dobro pamtiti, jer je sumnjivo da će se ta stvar ponoviti, naročito na Evropskom ratištu.

Posle završetka rata ostvareni su veliki tehnički napreti, kapacitet aviona dostigao je takav stepen da transportovanje tenkova, topova i kamiona više ne pretstavlja problem. U Americi su vršeni opiti sa minijaturnim avionom u cilju omogućavanja kretanja kroz vazduh pojedinim borcima. Može se skoro nazreti trenutak kada će veliki broj pešaka leteti u formaciji, sletati za borbu gde to bude potrebno, a zatim, po izvršenom zadatku, ponovo se vinuti u vazduh. U toku ovih poslednjih godina helikopteri su takođe napredovali džinovskim koracima i oni će neosporno igrati važnu ulogu u budućnosti. Pri svem tom, činjenica je da zasad nijedna vojska nije u stanju da sve svoje vojнике pretvori u »ptice« niti da ih prebacuje helikopterima — kao što to ne može ni kamionima. No, tehnika ipak nije rekla svoju poslednju reč u ovoj oblasti.

Treba podvući razliku koja postoji između pravih operacija i prepada. Oboje je važno, ali samo operacije mogu imati odlučujućeg strategiskog uticaja. Snage i količine materijala koje zahtevaju operacije velikog obima ogromne su, dok je kapacitet vazdušnog transporta relativno ograničen. Vazdušnodesantne jedinice zauzimaju zemljište iznenadno i drže ga sve dok se s njima ne uspostavi veza. Ali, kad su jednom spuštene, njihova taktička pokretljivost se smanjuje, naročito zato što raspolažu samo ograničenim brojem vozila i teškog naoružanja. Zbog toga one ne mogu znatno proširivati prostoriju koju se zauzele u početku.

Očigledna je potreba da se u zonu sletanja jednovremeno baci velika količina trupa i materijala, i to koristeći se iznenadenjem. Ne mogu se, dakle, izbeći veliki vazdušni konvoji. Ali, oni danas teško mogu da izbegnu budnosti radara. Tako isto, povećana je brzina lovačkih aviona koja im omogućava da vrše napade pre nego što transporti trupa stignu na mesto opredeljenja. Nije teško zamisliti kakav može da bude efekat toga napada. Najjača pratnja neće nikad moći obezbiti apsolutnu zaštitu i štete koje će počiniti nekoliko mlaznih aviona među teškim transportnim avionima mogu se pokazati kobnim. Isto se može reći i za vazdušno snabdevanje, koje postaje neophodno odmah posle prvog spuštanja. Sve u ratu dobija drukčiji izgled kada obe strane zasnivaju svoju taktiku na upotrebi moćne avijacije.

Vazdušnodesantne operacije uvek su bile osetljive, zato što njihov uspeh zavisi od metodičnog izvršenja samog sletanja. Avioni moraju leteti jedni za drugima u konvoju tačno po redu koji odgovara nameravanoj tak-

tičkoj upotrebi trupa kad one буду на земљи. А ако овaj red буде poremećen stalnim napadima lovaca на дужини puta od 150 km? Čak i ako sletanje uspe, pozadine armija су данас добро branjene. Najzad, neprijatelj koji ima avijaciju iste jačine, neće sigurno propustiti да сасреди све своје напоре на зону слетања да би спречио prikupljanje trupa и да би ih, kasnije, отsekao od svakog snabdevanja. Moguће је, разуме се, замислiti и такву taktiku којом би се брзо intervenисање neprijateljskih kopnenih trupa спречило помоћу atomskog bombardovanja. Ali, кад употребимо неко оружје, треба увек računati s tim da ga и neprijatelj може употребити. U bezna-dežnoj situaciji, on bi možda могао baciti jednu atomsku bombu velikog kalibra iznad zone sletanja, što bi odjednom likvidiralo читаву ствар. U bliskoj budućnosti могу takoђе и dirigovani projektilи да постану vrlo opasna pretnja за vazdušnodesantne operacije velikih razmera. Nije više mnogo daleko vreme kad ће за protivavionske svrhe моći да се upotrebljavaju atomske rakete. Ovi projektilи, usmereni na svoje ciljeve prema podacima sa радара, моћи ће да eksplodирају usred ili u blizini velikog vazduшног konvoja, što ће svakako imati snažnog efekta.

Mi smo često isticali mogućnost да se frontovi u budućem ratu stabilizuju. Da ли би се, у том slučaju, они могли поново покренuti помоћу vazdušnodesantnih jedinica? Da би се то постигло, требало би да vazdušnodesantne operacije достигну dosad nepoznat obim. Ako би се zone sletanja rasturile на velikom prostoru, то би, вероватно, dalo rezultate које дaje svako razvlačenje. Naporи би, neizbežno, bili rascepmani, napad не би више

imao odlučujuće snage i sve bi se izrodilo u običnu gerilu velikih razmera.

U prošlosti su vazdušnodesantne trupe bacane ispred oklopnih klinova da bi za njihov račun zauzele važne tačke. Tada je bila životna potreba da se što brže prekrati njihova usamljenost. Ali, ako se napredovanje glavnih snaga ukoči? Ukoliko više borba gubi karakter pokretljivosti, utoliko se više smanjuje dubina na koju se mogu baciti vazdušnodesantne jedinice. Možda će se, ipak, u budućnosti naći za njih iz osnova drukčija forma upotrebe. Moglo bi biti korisnije, naprimjer, da se vazdušnodesantne jedinice bacaju pozadi oklopnih snaga, nego ispred njih, da bi im se pružila podrška pešadije koja im je potrebna, da bi se zaštitili otkriveni bokovi ili neutralisale otporne tačke koje su predene u toku nastupanja. U slučaju da oklopne snage ostvare dubok prodor, mogu se vazdušnodesantne jedinice zamisliti kao snage koje drže prostorije na koje će biti spuštene iz vazduha snabdevačke potrebe, čime bi se stvarao niz uzastopnih baza pozadi glavnih snaga koje nastupaju.

Nemojmo, ipak, na osnovu prednjeg izlaganja steći suviše nepovoljno mišljenje u pogledu važnosti vazdušnodesantnih jedinica u budućem ratu. No, međutim, izgleda da je korisno skrenuti pažnju na mogućnost da se njihova upotreba smanji. U oblasti prepada, naprotiv, one će moći da izvršavaju razne zadatke i da postižu vrlo pozitivne rezultate. *Velike vazdušnodesantne jedinice imaće još mnogobrojne mogućnosti upotrebe na van-evropskim ratištima, u velikim prostorima Azije, gde je mreža vazdušnih baza i radarskih stanica manje gusta i gde će, usled toga, protivmere neprijatelja biti slabije.*

Politički i psihološki problemi

Veoma je moguće da se u mnogim zemljama opšta mobilizacija neće moći izvršiti u istom obliku kao ranije. Možda bi bilo opasno da se oružje poveri svima građanima kao što je to rađeno u toku dva prošla rata. Kaogod što se fizička sposobnost svakog regruta lekarski proverava, može postati potrebno i proveravanje političkog stava. To neće biti lako i neće se moći izbeći mnoge pogreške u oba pravca. Rat u Koreji dao je primera koji to dokazuju.

Ako su materijalni efekti atomskog oružja još nedovoljno poznati, njegovi psihološki efekti su to još mnogo manje. Pored političke privrženosti, odlučujuću ulogu igrače neosporno i moralna energija i fizička izdržljivost boraca. Dobro je poznata činjenica da su primitivne rase otpornije i da, pošto su više fatalistički nastrojene, raspolažu većom izdržljivošću nego civilizovani narodi. Kako god bilo, biće neophodno u atomskom ratu da se trupama usadi vrlo jaka disciplina. Vojnici će morati da rade kao roboti, automatski. Ako se dozvoli njihovom duhu da se udalji od zadatka koji se izvršava, strašni uslovi budućeg rata mogu lako da ih demoralisu. Neka ovo bude opomena za one koji zamišljaju vojske sutrašnjice kao udruženja demokratskih građana.

Za ideološke ratove potrebne su ideološke vojske — ubedjenost vojnika kombinovana sa gvozdenom disciplinom. S druge strane »Gvozdene zavese« poklanja se najveća pažnja psihološkim i političkim problemima, dok u našem taboru izgleda da nije ništa urađeno u tom pogledu.

GLAVA VII

FRONT I POZADINA

Posle Španskog građanskog rata (1936—39) seobe naroda postale su pojava koja prati vojne operacije, pojava koja je nestala iz istorije posle Tridesetogodišnjeg rata. Više od 500.000 Španaca prešlo je Pirineje februara 1939 godine. Oko tri miliona Holanđana, Belgijanaca i francuskih izbeglica, bežeći ispred nemačke invazije, stiglo je na jug Francuske u junu 1940 godine. Mnogi među njima sećaju se, besumnje, kako su ih hranile poljske kuhinje nemačke oružane sile i kako su, ponekad, primali čak i benzin za povratak kući. Godine 1944—45 počela je ponovo slična seoba, samo ovoga puta u neuporedivo većoj razmeri i mnogo tragičnijeg karaktera. Preko osam miliona osoba bežalo je, usred zime, ispred ruskog napadača kad su Nemci bili prinuđeni da napuste Istočnu Prusku.

Zašto su milioni ljudskih bića napustili ovako svoja ognjišta da bi se sami izložili opasnoj sudbini? Ta pojava prouzrokovana je čas strahom od bombardovanja, čas strahom od nasilja koja su se očekivala od neprijatelja i često, danas nepristajanjem da se živi pod političkim režimom koji će biti nametnut. Još jedan razlog treba tra-

žiti u totalitarnom karakteru modernog rata koji teži sve više da se pretvori u ideološki sukob. Borba se ne završava pobedom na bojištu, ona se produžava osudom neprijateljske vlade i represalijama protiv mnogih osoba okrivljenih ili osumnjičenih za saradnju sa pobeđenim režimom. Prošla su vremena kad je rat bio samo posao armija, kad je civilno stanovništvo igralo ulogu posmatrača, kad su okupacione snage poštovale zakone, administraciju, vlasništvo i način života pobeđene zemlje. Ljudi, takođe, napuštaju svoja ognjišta pod uticajem propagande. Vlada namerno pušta lažne glasove o neprijateljskim divljaštvima da bi uticala na javno mišljenje u korist svojih ratnih ciljeva. Mada ovakav postupak može naći opravdanja sa političkog gledišta, on pretstavlja oružje sa dve oštice u slučaju poraza. Ovako stvorena strasna mržnja neprijatelja rađa zarazni strah koji baca stanovništvo na komunikacije.

Napuštanjem svojih kuća mnoge se izbeglice izlažu daleko većim opasnostima nego što su one koje bi ih snašle da su u njima ostale. Panika zahvata selo za selom, oblast za oblašću. Većina ljudi postupa pod uticajem glasina koje stalno rastu i odlučuje se na odlazak u poslednjem trenutku, kad je neprijatelj već blizu. To su u vrlo velikoj većini žene, starci, deca koji normalno ne bi imali ničeg ozbiljnog da se plaše od strane neprijateljskih trupa. Pod pritiskom straha oni odnose ono što im padne pod ruku, ne toplu odeću ili hranu, već najčudnije predmete, koji im ne mogu biti ni od kakve koristi za vreme njihovog bežanja. U mnogim slučajevima do panike dolazi zato što je naređenje za evakuaciju izdato kasno. Vlade se često plaše svojih odgovornosti i protivne

su blagovremenom preuzimanju osetljivih mera, i to iz straha da ovom preventivnom merom kod stanovništva ne izazovu psihozu defetizma.

I pored neverovatnog nereda koji pretstavlja ovakva navala izbeglica, ove moderne seobe pokazuju tri dosta jasne grupacije koje dolaze jedna za drugom donekle slično kao ešeloni neke armije:

I faza. — Najpre dolaze, u toku prvih deset dana, kao prethodnica, bogati ljudi, koji su obično bolje obavešteni nego »čovek sa ulice«. Ministri i visoki činovnici upućuju svoje porodice. One putuju u luksuznim kolima i imaju uredne ispravé. Pošto redovno imaju dovoljno finansijskih sredstava, one ne prouzrokuju nikakav naročit nered, brzo nestaju i lako nalaze skloništa.

II faza. — Kad bujica počne da nadolazi, stvari postaju življe. Posle luksuznih kola dolaze druga, mnogo skromnija, na kojima su nagomilane razne vrste sanduka, paketa, pa čak i posteljine. Tu ima činovnika, evakuisanih službeno, kao i ljudi srednje klase: lekara, inžinjera, trgovaca. Poplava izbeglica raste, povećava se broj kamiona i autobusa u odnosu na lične automobile.

III faza. — Najzad, plima izbeglica, bez reda i discipline, preplavljuje puteve u slepoj zbrici. Čudna masa vozila oteže se u nedogled, vozeći ljudе svih klasа, svih nacionalnosti, svih godina starosti, oba pola, sa pokućanstvom, šivaćim mašinama i najčudnijim predmetima. Konjska kola sprečavaju prolaz automobilima i dolazi do zastoja od više sati. Povećava se i gomila ljudi koji idu peške, od kojih mnogi guraju dečja ili ručna kolica na kojima je nagomilana njihova imovina, dok drugi pokušavaju da se kreću preko polja. U gomili su često pome-

šani i vojni begunci — nekad naoružani, nekad u vojnim kolima. Demoralisani, oni unose tragičnu notu u neizmernu povorku.

Nije lako uspostaviti red u ovoj gužvi, jer u njoj ima ljudi:

- zahvaćenih panikom, koji se nerazumno ponašaju;
- gonjenih nagonom samoodržanja, koji se, usled toga, drže egoistički i odbijaju da pomognu svome bližnjem;

- koji su skloni razdražljivosti zbog već pretrpljenih nevolja i zbog još neizvesnije budućnosti;

- surevnjivih na bezuman način na sve one koji su snabdeveni bolje od njih. Usled svega toga izbijaju na površinu najniži instinkti čoveka.

U takvim uslovima, vlasti, civilne i vojne, koje pokušavaju da nešto pomognu nailaze na malo priznanja i najčešće susreću samo mržnju. Svi oni koji treba da se bave ovim problemom moraju da vode računa o ovim psihološkim faktorima i da sačuvaju duboki smisao za ljudske slabosti. Ove slabosti nisu osobina ove ili one rase ili nacionalnosti, one se ispoljavaju kod svih naroda podvrgnutih istim moralnim uticajima.

Sve izloženo zasniva se poglavito na iskustvima prošlosti. U budućnosti, atomski rat izazvaće verovatno bežanja koja će po obimu i strahotama prevazići sve što je svet upoznao do danas. Ova kretanja, do kojih dolazi zbog straha, treba predvideti u dvema oblastima:

- a) u zoni operacija, u obliku talasa koji će postepeno prestati ako se frontovi stabilizuju;

- b) u pozadini, gde će se evakuisati veliki gradovi i industriski centri iz straha od atomskog bombardovanja.

I u jednom i u drugom slučaju problem ima mnogo veću važnost nego što je ona koja mu se pridaje danas. Invazija *Zapadne Europe* izbacila bi na puteve Nemce, Holanđane, Belgijance, Francuze, ljudi mnogih drugih nacionalnosti: decu, starce, žene, peške ili u najneobičnijim vozilima. Ovi pokreti masa pokrenuće mnogobrojna pitanja od kojih će neka biti tako krupna da će mogućnost njihovog rešenja izgledati sumnjiva. Broj izbeglica može dostići 10 do 15 miliona, tojest više nego što iznosi brojno stanje savezničkih armija koje brane Zapad. Kojim će se pravcem uputiti ove gomile? Izbeglice koje će želeti da se ukrcaju za Englesku ili Ameriku, zakrčiće puteve koji vode na francusku obalu Atlantika. Drugi će nastojati da dopru do prelaza na Alpima, prema Švajcarskoj ili Italiji, u nadi da će stići na jug Italije i produžiti svoj beg. Marsej i Tulon biće preplavljeni, preko doline Rone, od ljudi koji će želeti da pređu u Severnu Afriku. Mnogi drugi, verovatno većina, uputiće se prema Španiji da bi našli zaklona iza prirodne brane Pirineja.

Ova panika stanovništva može potpuno da dezorganizuje vojne operacije. Glavna opasnost do koje će ona dovesti biće zakrčivanje važnih strategiskih komunikacijskih linija, što će, u izvesnim slučajevima, sprečavati pokrete trupa. Ako se ne preduzmu nikakve mere, odbrambene linije mogu da budu odnete samom težinom masa koje beže, kao plimom. Zaluđeni ljudi imaju plodnu maštu. Oni šire sve vrste glasina, njihovo prisustvo dovodi do rasula ne samo kod stanovništva pozadine, već i kod trupa koje se tu nađu. Neprijateljski agenti i partizani mogu se tu lako prikrivati. Nikakva ljudska sila nije u stanju da zaustavi ovo divlje bežanje naroda, i jedino

što se može učiniti jeste da se ono orijentiše u izvesnim određenim pravcima. Od načina kako će se ovaj problem rešavati može vrlo lako zavisiti ishod prvih bitaka. U slučaju invazije Evrope pred nastupanjem sovjetskih armija kretaće se milioni izbeglica.

U drugoj oblasti — evakuacija gradova i industriskih centara — opasnost od atomskog bombardovanja može dovesti do bežanja koje bi potpuno dezorganizovalo unutrašnjost zemlje. Napad na jedan ili dva grada pokrenuo bi, verovatno, paniku i u mnogim drugim gradovima, a tako prouzrokovane štete ne bi bile od manjeg značaja nego materijalna razaranja. Fabrike bi ostale bez radnika, saobraćajni putevi — sa pozadinom zemlje kao i sa zonom operacija — bili bi zakrčeni, snabdevačke potrebe ne bi više stizale na front. U takvim uslovima i najgenijalniji general bio bi nemoćan, i najbolje naoružane vojske bile bi osuđene na poraz. Zemlje iza »gvozdene zavese« manje su izložene ovim opasnostima nego zemlje na Zapadu. Tamo je prostranstvo beskrnjno veće, sve je tamo decentralizovanije i, zbog razlike u organizaciji, armije su manje osetljive na svojim saobraćajnim putevima. Režim je, po svome duhu, lakše sklon preuzimanju surovih mera u cilju suszbijanja panike u začetku. Osim toga, sovjetske snage operisale bi od samog početka na tuđoj teritoriji.

Preventivne mere

Uputiti armije da ratuju a da nisu preuzete potrebne mere za obezbeđenje sigurnosti unutrašnjosti zemlje, bilo bi isto tako kobno kao kad bismo spustili u vodu nekog

gnjurca ne obezbedivši mu snabdevanje vazduhom. U atomskom ratu front i pozadina biće gotovo spojeni ujedno i obrazovaće jednu jedinu vojnišnu prostoriju. U takvim uslovima neophodno je da se organizuje celokupna država, u civilnom i vojnem pogledu, isto tako čvrsto kao i same armije. Front će biti operaciska zona armija, a pozadina zona radnih snaga.

Mere koje treba preduzeti moraju, pre svega, imati preventivan karakter, što je mogućno, razume se, samo ako su one pripremljene mnogo ranije, još za vreme mira. Čim bude rat na pomolu, one će se staviti na snagu u isto vreme kad i mobilizacija oružanih snaga. Najteži problem koji treba rešiti da bi se izbegla katastrofa u samom početku jeste razmeštanje stanovništva koje mora biti pripremljeno sa najvećom brižljivošću da bi se izvršilo čim diplomatska zategnutost dopusti da se predviđi otvaranje neprijateljstva. No, nije dovoljno da se ljudi premeste u relativno sigurnije predele, već je potrebno takođe smestiti ih u stanove i hraniti.

Evakuacija nekoliko miliona osoba ne može se improvizovati. Ona zahteva solidno ustrojen aparat, koji je u stanju da obavlja mnogobrojne poslove koji će se od njega tražiti. Jezgro ove organizacije mora imati karakter stalnosti i mogućnost da se, u slučaju mobilizacije, gotovo odmah proširi. Postojanje službi koje imaju zadatak da rešavaju ove probleme pretstavlja veliki rashod u vreme mira, koji se ne može pokriti bednim budžetskim stavkama koje su sada na snazi. Sasvim posebnu važnost ima obrazovanje jednog centralnog tela, koje će imati organe u svim oblastima, i zadatak da sasvim neposredno proučava pitanje, pripremajući u isto vreme i potrebne prak-

tične mere za njegovo rešenje. Pošto granice ne mogu zaustaviti masu izbeglica, bitno je da ovaj organizam dobiće internacionalni karakter. Saradnja raznih zainteresovanih država mora biti organizovana unapred, isto kao i saradnja između generalštabova savezničkih vojski. Ne učiniti to, značilo bi izdati borbene snage, koje bi nemarnost u ovom pitanju mogla dovesti do veoma kritične situacije, i pretstavljaljalo bi zločin prema građanima izloženim u vreme rata sve većim opasnostima.

Prema onome što je rečeno napred, od životne je važnosti, da bi se izbegla opšta paralizovanost, da se još u vreme mira radi na decentralizaciji i reorganizaciji industrije i osnovnih službi. Na svaki način, bilo bi bezumno računati da će narod, danima i nedeljama podvrgnut atomskom bombardovanju, biti u stanju da održi ratnu proizvodnju, koja se, ma i izdaleka, može uporediti, po karakteru i obimu, sa proizvodnjom iz Drugog svetskog rata. Očigledno je da će najviše trpeti kapacitet industrija koje proizvode teški i komplikovani materijal, kao što su tenkovi i avioni, dok će se proizvodnja sitnog oružja lakše održati — činjenica koja može imati dosta velikog uticaja na evoluciju taktike na bojištu.

Da se vratimo na pripreme. Planova za rasturanje gradova i ponovno nastanjivanje stanovništva i smeštaj industrije ima dosta, naročito u Americi. Oni su sračunati na to da se smanji broj gubitaka i obim materijalne štete prouzrokovanih atomskim bombardovanjem. Jedna od ideja kojima se oni nadahnjuju jesu »linearni« ili »koridonski« gradovi, gde je sve raspoređeno u dužinu. Drugi pokušavaju da reše problem organizovanjem takozvanih »ćelijastih« gradova, izgrađenih po principima izloženim

u ovoj knjizi pod nazivom »rastresita koncentracija«. Ne-ma potrebe da se kaže da se svi ovi planovi ne mogu smatrati kao zaista realistični. Oni pokazuju odviše velikc nepoznavanje snaga koje stvaraju velike gradove i do-vode do njihovog širenja. Svaki od njih, sa svojom okolinom, pretstavlja ekonomski i socijalni organizam. Razvoj jednog grada predodređen je uvek važnim geografskim i ekonomskim razlozima i postoji veliki politički i soci-jalni otpor svemu onome što bi ometalo ovaj prirodn razvoj, a da se i ne govori o ogromnim finansiskim opte-rećenjima koja bi pretstavljala takva reorganizacija.

Jedine praktične mere koje mogu doći u obzir u ve-likim gradovima i industriskim centrima izgleda da su ove:

1. — Evakuisati u seoske rejone sve osobe koje ne učestvuju u neposrednom ratnom naporu ili u službama koje obezbeđuju rad industrije, kao što su policija, protivavionska odbrana, protivpožarna služba, raščišćavanje, medicinska pomoć itd.

2. — Potpuno evakuisati gradske rejone koji su naj-ugroženiji. Drugim rečima, postojeće gradove pretvoriti u »ćelijaste« umesto da se izgrađuju novi. Ovo može dovesti do napuštanja svih stanbenih zgrada u industriskim rejонима ili lukama gde treba očekivati sa najvećom verovatnoćom da će biti nulte tačke atomskih ek-splozija.

3. — U gradovima i industriskim rejонима moraju najvažnije službe, kao što je raspodela životnih namir-nica, goriva, vode, energije, biti reorganizovane u najvećem praktično mogućem obimu, to jest rasturene — medi-cinske službe, naprimer, teže da se prikupe u izvesnim

četvrtima gradova. Posebne mere treba preduzeti za obezbeđenje skladištenja sirovina, ruda, uglja itd.

S obzirom na broj ljudi potreban za proizvodnju i za pomoćne službe, broj osoba koje treba evakuisati ne može nikako premašiti 40 do 50% stanovništva. Oni koji mogu raditi i treba da ostanu na svom mestu, biće nastanjeni u najmanje izloženim četvrtima, u stanovima evakuisanih, da bi bili u relativnoj sigurnosti bar posle radnog vremena. Preseljavanje će, naravno, regulisati vlasti. Motorizovane kolone za ukazivanje pomoći biće u stalnoj pripravnosti i neće se držati u unutrašnjosti grada, već u njegovoј blizini. Bilo bi, takođe, bolje da se deo administrativnih službi premesti van grada.

Deca i starci bili bi poslati u unapred određena sela. Ženevska konvencija, potpisana 12. avgusta 1949, zahteva da vlade odrede neutralne zone. Jedna preventivna mera sastoji se u jasnom ograničavanju više prostorija sigurnosti, u kojima se ne mogu izvoditi nikakve vojne akcije. Ove prostorije bile bi utoчиšta za pasivne građane, to jest za one koji su, u svakom pogledu, nesposobni za kakvu vrstu posla u svrhu rata. Administraciju ovih oblasti, koje bi bile pod zaštitom Crvenog krsta, obezbeđivalo bi lokalno veće, koje bi raspolagalo izvršnim osobljem, a imalo bi podršku policije. Svakako, ostaje pod sumnjom da li će mere ove vrste imati potpunog uspeha, naročito u toku prvih dana neprijateljstva, kada će biti teško da se drži u ruci stanovništvo obuzeto panikom.

Što se tiče mobilisanja oružanih snaga, za njihovo uvežbavanje neće biti vremena od trenutka kada stupi u dejstvo atomsko naoružanje. U svakom slučaju, i tu će biti potrebno da se preduzmu mere za najveće moguće

decentralisanje skladišta materijala, za trenutno mobilišanje uvežbanih rezervi, za očuvanje gipkosti i izvesne rastresitosti u kretanju armija iz unutrašnjosti prema zonama operacija.

Organizovane evakuacije

Gore pobrojane mere spadaju, strogo uzeto, u strategiski okvir vazdušnog rata, dok je glavni predmet ove knjige analiza problema koji se odnose na buduću ulogu armija. Prenesimo se, dakle, još jednom u zonu operacija kopnenih snaga i pogledajmo kako se tu može izvršiti evakuacija. Što je neka zemlja bliže frontu, to će biti teže da se mobilišu sva njena sredstva. Uzmimo za praktičan primer slučaj Zapadne Nemačke, čija će se cela teritorija nalaziti, još od prvoga dana neprijateljstva, u dometu taktičkog atomskog oružja i, u isto vreme, biti ugrožena invazijom.

Sumnjivo je da će se proizvodnja moći održati u svim oblastima. Gde to nije moguće, treba ostaviti samo najvažnije industrije, a radnike i specijaliste drugih industrija evakuisati u zemlje čiji je položaj povoljniji. Razlog dobija u snazi kad se uzme u obzir da bi, *zasad*, bilo veoma teško sigurno organizovati odbranu istočno od Rajne. Ako Saveznici izgube tu teritoriju, neprijatelj neće oklevati da uzme u svoju službu sve sposobno stanovništvo. S druge strane, ljudski vojni potencijal Saveznika je suviše slab da bi se oni mogli nadati povoljnog rezultata bez nemačke saradnje.

Što se tiče nemačke vojske, njene stalne divizije naći će se, prirodno, od prvog dana u borbenoj zoni. Ali, šta da se radi sa neka tri miliona ljudi koji ne mogu biti vojnički uvežbani ni organizovani dok ne prođe izvesno vreme? Ostaviti ih njihovoј sudsbi, ne bi bilo ni u njihovom interesu ni u interesu Saveznika. Vredno je upitati se da li bi ih trebalo evakuisati prema zapadu, bar jedan deo njih.

U toku dva poslednja rata nemačke armije preplavile su Zapad sa preko stotinu divizija. Ovoga puta one bi krenule istim putevima, ali ne više u obliku vojnih jedinica, već u obliku dugih kolona regruta izvučenih iz ugrožene zone da bi kasnije poslužili za stvaranje 50 do 70 divizija negde na jugu Francuske, u Italiji ili Španiji. Takva evakuacija nije laka, ali nije ni nemoguća ako se ima u vidu naročiti talenat Nemaca za organizaciju.

Ali, kao što smo rekli na drugom mestu, manevri ovakve vrste zahtevaju pripremu. Evakuacija, civilna ili vojna, može se izvršiti uredno samo ako njome rukovode lokalne vlasti koje rade, naravno, pod kontrolom jedne centralne vlasti. Evo koje bi mere trebalo preduzeti da bi se organizovala takva evakuacija što je bolje moguće:

1. — Odrediti koje osobe treba evakuisati i sabirna mesta odakle će se transportovati.
2. — Podeliti ljudstvo na podgrupe, grupe i kolone (po 150, 600 i 1.800 ljudi), potčinjene vojnoј hijerarhiji.
3. — Dati uputstva po pitanju odeće i hrane koje svaki treba da ponese.
4. — Načelno, mladi ljudi ići će peške. Svaka će kolona imati na raspoloženju nekoliko rekviriranih kamiona

za transport hrane, kao i sanitetsku službu sa ambulantama.

5. — Vlasti će rekvirirati novac iz banke, hranu iz trgovačkih prodavnica i benzin da bi obezbedile snabdevanje kolona iz svojih sredstava bar za nekoliko dana.

6. — Motorizovane kolone, sastavljene od privatnih kola, kamiona, autobusa itd., biće prvenstveno upotrebljene za evakuaciju žena, dece i staraca. Jedan deo ovih transportovače se železnicom.

7. — Svaka kolona dobiće maršrutu od više dnevnih marševa i određeno mesto gde treba da stigne, koliko god to bude moguće odrediti unapred.

Od velike koristi za olakšanje izvršenja bile bi vežbe koje bi se održavale na sličan način kao kod pasivne odbrane. U januaru 1945, kada su Nemci morali da napuste Istočnu Prusku, bilo je predviđeno da se naseljena mesta evakuišu po redu, jedna za drugima. Ali, pošto su vlasti često mnogo zakašnjavale sa izdavanjem potrebnih na-ređenja, a Rusi u međuvremenu presecali mnoge glavne drumove i železničke pruge, tako dobro pripremljena operacija evakuisanja pretvorila se u haos. Ovo bi se moglo ponovo dogoditi i u budućnosti, naročito ako važni komunikacijski čvorovi budu tučeni atomskim bombama. No, ipak, i uprkos svih poteškoća, treba preduzeti sve mere koje se mogu zamisliti da bi se povećali izgledi na uspeh ovih operacija.

Sa praktičnog gledišta, vrlo je važno da se ljudi iz istog mesta evakuišu zajedno, prvo, zato što se oni međusobno poznaju, pa su više skloni da se uzajamno pomazu, drugo, zato što će biti teže neprijateljskim agentima da se uvuku u tako homogene kolone. Pretsednik

opštine i njegovi opštinski službenici biće na čelu stanovnika svog sela ili grada i radiće u njihovo ime. Jedan deo mesne policije pomagaće u održavanju reda.

Neorganizovano bežanje stanovništva

Biće nemoguće organizovati evakuaciju celokupnog stanovništva jedne zemlje, te će zbog toga morati da se ostave milioni ljudi. Naročito seljaci ne vole da napuštaju svoju zemlju. Mnogi to čine tek pred neposrednom opasnošću, kad je već isuviše kasno. Svaki civil ima pravo da beži pred takvom opasnošću i bilo bi moralno neopravdano, a isto tako i neizvodljivo, da se spreče milioni osoba zahvaćenih panikom, gonjenih nagonom samoodržanja, da tako postupe. Ova bežanja u poslednjem minutu najopasnija su od svih i, da bi se imala neka vrsta kontrole, očigledno je bolje evakuistati na uredan način što je moguće veći broj ljudi.

Ali, šta da se radi ako horde izbeglica iznenadno preplave komunikaciske linije u pozadini armija?

1. — Rešenje se može tražiti samo na kolektivnoj osnovi. Primeniće se jedna ista mera na sve izbeglice, bez obzira kakav je njihov socijalni položaj ili njihova nacionalnost. Gubljenje vremena u rešavanju pojedinačnih slučajeva, čak i tragičnih, bilo bi kobno za mnogobrojne druge osobe. U takvom stanju, usled nedostatka vremena ili zbog sigurnosti, ne može više biti reči o tome da se vodi računa o pasošima i ostalim sličnim dokumentima koji su, u normalnim uslovima, potrebni da obezbede

slobodu kretanja onih koji ih poseduju. Pojedinačni slučajevi urediće se kasnije.

2. — Da bi se sprečilo demoralisanje u pozadini i onemogućio rad neprijateljskih agenata, izbeglice se moraju izolovati, ne samo od trupa i stanovništva u pozadini, već i od drugih kolona, a kasnije će se smanjiti na najmanju meru dodiri između logora gde će biti smešteni.

3. — Nijedna država, nijedna vojska nije u stanju da pruži potrebna sredstva u hrani, materijalu i osoblju za transportovanje i ishranu mase izbeglica koja se pojavi iznenadno i u neredu. Potrebno je, dakle, improvizovati organizaciju za rešavanje ovakvih slučajeva, koja će biti pod čvrstom komandom odgovornih vlasti, koje će sve sposobne izbeglice zadužiti da pomažu, a sva prevozna sredstva nameniti zajedničkoj upotrebi.

4. — Ovim poslom mora se rukovoditi nesalomljivom energijom. Da bi se navala izbeglica kanalisała u pogodnim pravcima i udaljila što je moguće brže od vojnišne prostorije, biće često potrebno pribeci drakonskim merama.

Pošto neizvesnost i glasine mogu da dovedu izbeglice do potpune izbezumljenosti, treba im unapred reći šta treba da očekuju i kako da postupaju. To se može učiniti na taj način što će im se podeliti naštampani listići sa sledećim uputstvima:

1. — Vi potpadate pod pravosuđe vojnih vlasti i morate se pokoravati svima njihovim uputstvima.

2. — S obzirom na veliki broj izbeglica, ne mogu vam se garantovati transportna sredstva, hrana i stan.

3. — Kretanje se može vršiti samo putevima označenim u prilogu.

4. — Ova uputstva mogu menjati samo organi zakonite vlasti i oni upućuju poziv svima da održavaju najstrožu disciplinu.

Mnogobrojne jedinice policije i kontrole putnog saobraćaja biće unapred raspoređene na pogodnim tačkama. Na svima važnim raskrsnicama saobraćaj će regulisati saobraćajne stanice. O obimu i pravcu kretanja bujica izbeglica biće stalno obaveštavan centralni nadležni organ. Njihovo osmatranje može se vršiti pomoću helikoptera. U cilju sprečavanja gomile da koristi puteve koji su važni za vojne potrebe postaviće se straže.

Potreбно је предузети још и ове мере:

1. — Prevozna sredstva организовати у групе по 100, које се могу делити и на мање делове.
2. — На чело ових група поставити способне избегlice чijим ће се наредењима сви обавезно покоравати.
3. — Дозволити да се транспортују само најваžније ствари, а ослободити камione од свих оних које су некорисне, као nameštaj i tsl. Избеглице ће се подједнако поделити на pojedina возила, при чему ће се водити нарочита брига о старцима, женама и деци.
4. — Пodeliti на погодан начин све расpoloživo погонско гориво.
5. — Кола са конјском vućom упутити posebnim putevima.
6. — Зауставити све колоне које се не би придрžавале датих упутстава, све dok им се не повинују.

Biće dobro da se u interesu bezbednosti u kolone ubaci nekoliko stotina agenata kontra-obaveštajne službe, prerušenih u izbeglice, u cilju otkrivanja i prijavljivanja sumnjivih lica. Biće absolutno nemoguće da se sve izbe-

glice saslušaju u toku bežanja. Saslušanja od 5 ili 6 minuta po osobi nemaju apsolutno nikakve praktične vrednosti, tim pre što bi čak i ovako kratkotrajna saslušanja zahtevala više dana, pa čak i sedmica u slučaju velikog mnoštva izbeglica. S druge strane, svako zaustavljanje kretanja dovodilo bi do zakrčivanja, koja bi, u lančanoj reakciji, povećala metež.

Da bi se omogućila kontrola, makar i delimična, biće dobro da se podeli, u isto vreme kad i napred navedeni štampani listići, upitnik koji će ispuniti same izbeglice. On bi bio u tri primerka, svaki druge boje, od kojih bi jedan bio predat organima kontrole saobraćaja, jedan u logoru gde se završi pokret, a jedan bi ostao kod izbeglice. Deci ispod 10 godina okačio bi se o vrat listić sa ličnim podacima.

Pošto su mnoge izbeglice ponele sobom oružje, vrlo je važno da im se ono oduzme. Natpisima duž puteva objaviće se da će svako kod koga se nađe vatreno oružje biti smatran partizanom. Samo će policija nositi puške i revolvere. Oduzimanje oružja vršiće se na izvesnim mestima na putevima i u logorima. Biće potrebno više opomena, jer će, bez svake sumnje, mnogi pokušati da, protivno naređenjima, zadrže svoje oružje. Sva vojna lica, pojedinci i jedinice bez starešine, računajući tu i one koji su pobegli iz svoje jedinice, biće tretirani kao izbeglice i o njihovoј sudbini rešavaće se kasnije.

Nijedna vlada, to smo rekli, nije u stanju da pruži sve što će biti potrebno za evakuaciju celokupnog stanovništva. Zato će biti potrebno da se obavežu i same izbeglice da pruže svoju pomoć, prema svojim profesionalnim ili fizičkim sposobnostima. Administracija nad

nekoliko miliona ljudi, to treba zapamtiti, zahteva organizaciju u kojoj će biti zaposleno više desetina hiljada osoba, i biće potrebno, sasvim očigledno, da se oni uzmu od samih tih izbeglica.

U tom cilju pristupiće se, čim to bude mogućno, popisu radi svrstavanja ljudi prema njihovim sposobnostima:

1. — vozači automobila ostaće, načelno, dodeljeni kod svojih kola;

2. — osobe koje su po svom obrazovanju pogodne da budu starešine grupa i da kasnije uzmu učešća u administraciji logora, u službi snabdevanja i tsl.;

3. — osoblje policije za održavanje reda, kontrolu saobraćaja, čuvanje skladišta, logora, hrane;

4. — lekari i bolničarke za organizaciju sanitetske službe;

5. — inžinjeri i tehničari imaće zadatak da održavaju puteve i vozila, da grade logore, da obezbede snabdevanje vodom i električnom strujom;

6. — osobe koje nemaju nikakvu korisnu specijalnost ali su fizički sposobne, obrazovaće grupe radnika za pomaganje prethodnih kategorija i obavljanje raznih poslova.

Što se tiče administracije logora, ona je, nažalost, vrlo dobro poznata u našem vremenu, tako da je nepotrebno da se na tome zadržavamo. Navešćemo samo da je za 100.000 izbeglica potrebno najmanje 5 logora.

Izgleda da bi za rešavanje problema masovnih evakuacija bila najpogodnija jedna civilna internacionalna organizacija, mada će biti od velike važnosti tesna saradnja sa vojnim komandama. Ona bi imala pod sobom

jake snage policije i kontrole saobraćaja, a u svom sastavu imala bi više odeljenja:

1. — *Personalno* — za sve stalne službenike i osoblje stavljeno pod zaštitu organizacije, sa jednim otsekom koji će vršiti ispitivanje izbeglica i sa obaveštajnim birom.

2. — *Za bezbednost i javni red*. Njegov zadatak biće nadzor nad izbeglicama, kontra-obaveštajna služba, saslušavanja i utvrđivanja identiteta, sva policiska i pravna pitanja.

3. — *Operativno* — za izvršenje evakuacija, kontrolu saobraćaja i administraciju logora.

4. — *Za snabdevanje* — za snabdevanje hranom i gorivom, materijalom i alatom za uređenje logora.

5. — *Za zdravstvenu službu*.

Ova skica daje pojam o obimu i raznovrsnosti problema koje će biti potrebno rešavati. Pitanja vojnog, političkog, pravno-sudskog, psihološkog i socijalnog charaktera tesno su isprepletana. Ova centralna organizacija imaće potčinjene ogranke na svima sektorima vojničke prostore da bi bile u kontaktu sa vojnim vlastima.

I pored ovakvih mera, gotovo je nemoguće ljudskom duhu da nađe potpuno zadovoljavajuće rešenje. Sve što se može učiniti jeste da se nastoji uneti nešto reda u zbrku koja je inače neizbežna, i da se tako spase što je moguće više života. Ako su napred opisane mere komplikovane, čisto materijalna pitanja biće još teža za rešavanje. Evakuacija velikih razmera zahteva ogromne količine pogonskog goriva, a masa od 100.000 ljudi zahteva najmanje 100 tona hrane dnevno. Sanitetske službe ne mogu funkcionisati bez lekova i hirurških instrumenata i, u takvim uslovima, opasnost od epidemija je velika.

U svakom logoru biće potrebno izgraditi barake i puteve, što znači biće potrebno raspolagati materijalom i alatom. Za spremanje hrane toj masi neophodne su poljske kuhinje. Gde će se uzeti sav taj materijal? Koja će ga državna ili internacionalna organizacija dati? Vrlo je teško naći zadovoljavajuće odgovore.

Mđutim, bila bi vrlo velika pogreška posmatrati ovaj problem samo sa gledišta čovečnosti. Održanje reda u pozadini je uslov *sine qua non* opstanka armija u borbenoj zoni. Vojnici koji neće biti sigurni da je sve što je moguće učinjeno za njihove porodice, teško mogu ostati dobri borci. Vlada i vrhovna komanda koje ne bi poklonile dovoljno pažnje pozadini, dovele bi do opasnosti da se front sruši kao pročelje crvotočne zgrade.

Z A K L J U Č C I

Postoji, po nesreći, malo razloga da se misli da atomske bombe mogu sprečiti rat samim tim što postoje i što ulivaju strah. Vrlo je teško zamisliti čovečanstvo bez ratova. Rat je uvek bio pojava tako vezana za život čoveka, da on izgleda gotovo kao njegova nužnost, kao biološki zakon. Razume se, nije nikako isključeno da svet doživi novi rat u kome ne bi bilo upotrebljeno atomsko oružje iz straha da ga isto tako ne upotrebi i protivnik.

Moguće je i to da zaraćene strane upotrebe samo taktičko atomsko oružje. Rat može otpočeti uvođenjem u dejstvo ovog oružja, a zatim se postepeno pretvoriti u vazdušni strategiski rat. Ova evolucija prema sve žećim oblicima izgleda »prirodna« i redovno se događa. Pod izvesnim uslovima moglo bi doći do agresije laganog ritma, ili pak brzog ritma, ali na maloj dubini, posle čega bi odmah usledile »ponude« za pregovore. Ona bi se mogla izvršiti malom gustinom, kao infiltracija velikih razmera, izbegavajući da se pruže rentabilni ciljevi. Moguće je i to da se atomsко oružje upotrebi kad situacija postane očajna, kao *ultima ratio* (poslednje sredstvo). A mogu se, takođe, zamisliti i pomamne vlade koje bi otpočele neprijateljstvo zalažući odjednom sve svoje

snage. Posledice toga ne bi se mogle predvideti i, verovatno, ne bi uopšte bile one sa kojima se računalo.

Ukratko: Oblik budućeg rata biće uveliko određen karakterom početnih operacija. Niko na svetu nije danas u stanju da pretskaže kakve će one biti. Van svake je sumnje da smo, čim Rusija raspolaže hidrogenskom bom bom, i mi primorani da se oslanjamo na ovo opasno oružje, i dokle god ona drži jaku armiju, moramo i mi slično tome organizovati naše kopnene snage. Razume se, nama je vojska uvek potrebna, ali vojska koja će se lako prilagođavati, sposobna da vodi bitke po starom tipu, ili atomske ili pak gerilska dejstva, prema prilikama.

Nije, sigurno, pitanje u tome da se razore svi centri proizvodnje i sve vazduhoplovne baze odjednom, pa čak ni u vrlo kratkom vremenskom razmaku. Oni koji bi preživeli bili bi u stanju da proizvedu bombe za izvršenje stahovite odmazde, pa čak i kad bi te bombe bile manje moćne, one bi prouzrokovale daleko obimnija puštošenja u zemljama velike centralizacije nego što bi to moćnije bombe mogle učiniti u drugim zemljama sa decentralisanim ekonomskim sistemom. Ne zaboravimo da su u Hirošimi i Nagasakiju železnice i proizvodnja električne energije funkcionali već trećeg dana, a telefon nedelju dana kasnije. Fabrike na periferiji ovih gradova pretrpele su samo 50% štete i dostigne su ceo svoj kapacitet proizvodnje u roku od mesec dana.

Teško je zamisliti da bi takva strategija mogla sačuvati Zapadnu Evropu od invazije. Celokupna zamisao periferiske odbrane zasniva se na jednoj želji: da se u ratu može voditi borba pomoću metoda »rata na pritisak dugmeta«, a da se u njemu ne angažuju »boys« (mladići).

To je potcenjivanje čoveka kao faktora budućih ratova. Zasad, zapadne sile zasnivaju svoju strategiju na bombama koje su vrlo velike i na armijama koje su isuviše male, dok oni na istoku imaju oboje: velike bombe i velike armije.

Da li se može odlučiti o ishodu nekog rata a da ne budemo prinuđeni na materijalnu okupaciju — to je pitanje na koje se može odgovoriti potvrđno, u najboljem slučaju, samo sa velikim oklevanjem. To je možda i moguće, ali bi bilo krajnje rizično stavljati ulog na tu jednu kartu, kao što to čine tako spremno danas advokati periferiske strategije. Sve dok se materijalno ne zaposednu neprijateljski centri proizvodnje atomskih bombi, treba biti spreman na odmazdu. I, kao što smo nagovestili u prethodnim poglavljima, nova oružja neće nimalo olakšati operacije brzih pokreta. S druge strane, osvojiti neku zemlju jedino ili poglavito pomoću vazdušnodesantnih divizija pretstavljaljalo bi neverovatno težak zadatak, čak i pod pretpostavkom minimalnog otpora u vazduhu. Velika obimnost potrebnih priprema za takvu operaciju u velikoj bi meri smanjila izgled da se postigne neophodan stepen iznenađenja. Teškoća da se invazijom učvrste koristi dobivene blagodareći atomskim bombama, može pretstavljati drugi, možda odlučujući razlog da se ne preduzme takav napad u kome se sve stavlja na kocku, tim pre što bi svako zakašnjenje ili svaki neuspeh u materijalnoj okupaciji učinili odmazdu još strašnijom.

S one strane Atlantika mnogi veruju da će, posle pripremnog bombardovanja atomskim ili hidrogenskim bombama u trajanju 60 do 90 dana, moći da se bace vazdušnodesantne trupe na razne ključne tačke između

Lenjingrada i Vladivostoka. Nije uopšte potrebno reći koliko su takve ideje besmislene. Trebalo bi mnogo bombi da se razore sve važne oblasti tako prostranih teritorija. Po svoj prilici, samo bi jedna trećina našla cilj, a jedna trećina bi ga potpuno promašila. U svakom slučaju, i pored najenergičnijeg pripremnog bombardovanja, potrebna brojna jačina trupa i količina materijala za okupaciju i držanje tog ogromnog prostora bili bi sigurno van srazmere sa mogućnostima sadašnjeg vazdušnog transporta. Ogromne daljine, od oko 3.000 km, koje bi trebalo preći, nude odbrani mnoge mogućnosti da na vreme reaguje, dok bi problem snabdevanja prebačenih trupa ostao praktično nerešiv. Isto se to može reći i za američko strahovanje od invazije Novog Sveta od strane Sovjeta.

Ideje onih koji se nadaju da će dobiti rat potstičući pokrete otpora pozadi »gvozdene zavese« nisu ništa manje ostvarljive. Stratezi s one strane Atlantika, koji računaju sa masovnom pobunom Poljaka, Čeha, Rumuna i ostalih, imali bi vrlo dugo da čekaju dok bi takvi ustanci postali stvarno efikasni. U samom Sovjetskom Savezu jako atomsко bombardovanje moglo bi vrlo lako potstaći isti duh patriotismra kao i brutalna Hitlerova agresija i prekinuti sve potajne aktivnosti.

Ova knjiga, u svojoj sadašnjoj formi, razmatra, pre svega, problem odraza na taktiku i organizaciju vojske koje bi izazvala eventualna upotreba atomskog oružja na bojištu. *Ipak, ostaje još jedno pitanje, ne manje važno, da se prouči sa više detalja nego što je to ovde učinjeno. Pri stanju stvari kakvo je, dosta je sumnјivo da bi se moglo upotrebiti taktičko atomsко oružje a da ne dođe do bombardovanja gradova i industrijskih oblasti atom-*

skim i hidrogenским bombama, što bi bilo ravno samoubistvu. Ta sumnja je od bitnog značaja.

Kakav bi bio učinak vazdušnih strategiskih dejstava na trupe na frontu? Nije lako odgovoriti na ovo teško pitanje. Razmotrimo najpre situaciju istočno od »gvozde ne zavese«. Ratovima najčešće prethodi oštra zategnutost u diplomatskim odnosima. Kao i u dva prethodna rata, Rusija može otpočeti svoje pripreme pre otvaranja neprijateljstva i pre toga dovesti svoje armije na polazne položaje. Ceo njen vojni sistem osniva se pre svega na masi snažnih seljaka Istočne Evrope, koju je relativno lako organizovati i opremiti u toku mobilizacije, rasturiti je i snabdevati. Zar ona ne bi mogla pokušati infiltraciju velikih razmara?

A kakva je slika s naše strane? Teška čudovišta su više razvijene mehanizacije, zavisna su od komplikovanih i prekomerno glomaznih službi, kao i od neprekidne i obilne proizvodnje teške industrije, veoma centralizovane. Sam bog zna kako bi ove snage mogle podneti taktička atomska bombardovanja, koja bi izvršio protivnik sposoban da u isto vreme paralizuje i snabdevanje u vazdušnom ratu velikih strategiskih razmara.

Kako god stajale stvari, dovoljno je sigurno da će senka koju baca atomsko oružje uticati na usmeravanje taktičkih i strategiskih mera obeju strana do tog stepena da će se stvoriti potpuno nov oblik rata. Neizbežan je zaključak: rat će biti vrlo različit, pa bilo da se atomsko oružje upotrebi ili ne. U neizvesnosti u kojoj se nalazimo treba pronaći rešenje koje će zadovoljiti sve naše vojne probleme ukupno. To je bio cilj ove knjige.

Mi smo pokušali da pokažemo da je opšti sklop snaga koje su nama potrebne gotovo suprotan sa strategijom »Nju Luka« (Novog pogleda).

Sugestije izložene na prethodnim stranicama neizbežno su drastične, jer se one odnose na skup hitnih reformi, koje su velikim delom u zakašnjenu zbog pogrešnog tumačenja iskustava iz prošlosti. Potrebni preobrazaji su, bez ikakve sumnje, zakasnili još i zbog razumljive želje da se dobije jasnija slika daljina u perspektivi pre nego što se kreće preko teškog terena, kao i zbog prirodne sklonosti da se sačuvaju forme na koje se naviklo.

Neke od teorija koje smo izneli možda ne odgovaraju stvarnosti sutrašnjice. Možda će atomsko oružje »atomizirati« taktiku do te mere da će kopnene operacije dobiti potpuno karakter gerile. U tom slučaju, bilo bi izlišno govoriti o koncentracijama, o probojima i okruženjima. Ali, čak i tada, ideje analizirane u ovoj knjizi ne bi bile sasvim nekorisne, jer su one, u odnosu na razvoj do koga bi moglo dovesti atomsko oružje, mnogo racionalnije od mnogih shvatanja koja se smatraju nepogrešivim u današnjim armijama.

Mikše
Taktika atomskog rata

*

Jezičku redakciju izvršio
Dobrivoje Alimpić prof.

*

Tehnički urednik
pešadiski major
Slobodan Mitić

*

Korektori
Danica Glumac
Vera Đurić

*

Štampanje završeno maja 1957 godine
Tiraž: 3000

VOJNA BIBLIOTEKA

— inostrani pisci —

Izdala je dosada ove knjige:

I knjiga: General Ajzenhauer

OD INVAZIJE DO POBEDE

Rasprodato

II knjiga: Feldmaršal Montgomeri

OD EL ALAMEJNA DO BALTIČKOG MORA

Rasprodato

III knjiga: Kamil Ružeron

BUDUĆI RAT

Strana 380, cena 230 din.

IV knjiga: Pukovnik dr fil. Bešlajn

RUKOVODENJE NARODNOM ODBRANOM

Rasprodato

V knjiga: Bazil H. Lidel Hart

STRATEGIJA POSREDNOG PRILAŽENJA

Studija ratnih primera od starih Grka do Hitlera, kojima pisac pokazuje udare na najslabija mesta neprijatelja.

Strana 397, cena 230 din.

VI knjiga: Kamil Ružeron

POUKE IZ RATA U KOREJI

Rasprodato

VII knjiga: Džordž Paton

RAT KAKVOG SAM JA VIDEO

Rasprodato

VIII knjiga: General Er

ARTILJERIJA — NEKAD, SAD I UBUDUĆE

Organizacija i upotreba francuske i nemačke artiljerije u Prvom svetskom ratu.

Strana 405, cena 300 din.

IX knjiga: Omar Bredli

USPOMENE JEDNOG VOJNIKA

Živa istorija iskrcavanja i operacija američkih snaga u Africi, Italiji i Normandiji, kao i njihovo prodiranje do Elbe.

Strana 754, cena 600 din.

X knjiga: Pukovnik Lika

EVOLUCIJA TAKTIČKIH IDEJA

Uporedna studija razvoja francuske i nemačke taktike u Prvom svetskom ratu.

Strana 341, cena 300 din.

XI knjiga: J. O. Hiršfelder

ATOMSKA BOMBA I LIČNA ZAŠTITA

Najpotpunije naučno delo o fizičkom i biološkom dejstvu atomskog oružja i ličnoj zaštiti od njega.

Strana 490, cena 500 din.

XII knjiga: Maršal Papagos

GRČKA U RATU 1940/41

Dokumentovana građa o međusobnim odnosima balkanskih zemalja pred Drugi svetski rat i grčke operacije protiv fašističkog osvajača.

Strana 400, cena 400 din.

XIII knjiga: Džon Kresvel

RAT NA MORU 1939/45

Istorija svih zbijanja na moru u toku Drugog svetskog rata povezana sa operacijama na kopnu i u vazduhu.

Strana 457, cena 450 din.

XIV knjiga: Rozberi

BIOLOŠKI RAT

Knjiga razmatra pitanje proizvodnje i upotrebe bioloških sredstava u eventualnom budućem ratu kao i zaštitu od njih.

Strana 268, cena 280 din.

XV knjiga: General-pukovnik Peko Dapčević

ZNAČAJ I SNAGA MANEVRA

Studija manevarskih dejstava koja su nam omogućila da u našem Narodnooslobodilačkom ratu u najtežim situacijama ne samo sačuvamo i dalje razvijamo svoje oružane snage nego i da sami i u okviru opšte savezničke strategije odnosimo velike vojničke i političke pobjede.

Strana 638, cena 500 din.

XVI knjiga: General Šasen

ISTORIJA DRUGOG SVETSKOG RATA

Sveobuhvatno delo o operacijama na kopnu, moru i u vazduhu u Drugom svetskom ratu.

Strana 712, cena 600 din.

Rasprodato

XVII knjiga: Svečin

STRATEGIJA

Interesantna studija iz oblasti strategije.

Strana 452, cena 450 din.

XVIII knjiga: Ajmansberger

TENKOVSKI RAT

Studija o upotrebi tenkovskih jedinica na osnovu iskustava iz Prvog svetskog rata.

Strana 356 sa 3 priloga, cena 400 din.

XIX knjiga: Kamon

NAPOLEONOVI RATOVI

Pregled Napoleonovih ratova sa 67 skica u boji van teksta.

Strana 496, cena 850 dinara.

XX knjiga: Karpov

OBALSKA ODBRANA

Studija o problemima obalske odbrane na osnovu iskustava iz I i II svetskog rata.

Delo je u štampi.

XXI knjiga: Mikše

TAKTIKA ATOMSKOG RATA

Razmišljanja o upotrebi atomskog oružja i obrani od istog.

Delo je u štampi

XXII knjiga: Mideldorf

TAKTIKA U POHODU NA RUSIJU

Delo je u pripremi.

XXIII knjiga: Ajre

RATNA VEŠTINA I TEHNIKA

Delo je u pripremi.

XXIV knjiga: Prentis

CIVILNA ZAŠTITA U MODERNOM RATU

Delo je u pripremi.

XXV knjiga: Hitl

VOJNI ŠTABOVI

Delo je u pripremi.

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA

»VOJNO DELO«

Poštanski fah 692. Tel. 20-421 — lokal 27-37

Beograd, Neznanog junaka ul. br. 38

Ispravke u knjizi
„TAKTIKA ATOMSKOG RATA“
od Mikšea

Str.	Red	Stoji	Treba
72	13 odozgo	suprotstavili za	suprotstavili sa
87	2 odozdo	stalno kolebalo	stalno kolebala
167	6 odozdo	a druge i teške	a duge i teške
221	11 odozgo	koju se zauzele	koju su zauzele

CENA 350 DIN.